

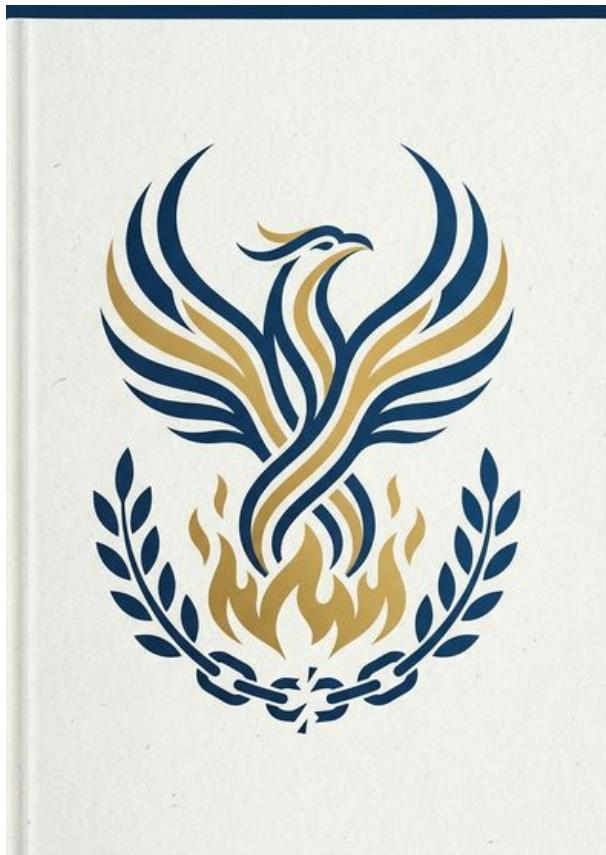
از بحران تا بالندگی

طرح جامع تأسیس و تثبیت دموکراسی پایدار

نقشه راه ۲۵ ساله برای کنارگذاری ملی و تعالی

مهدی سالم

ریچموندھیل - ۱۴۰۴

از بحران تا بالندگی

طرح جامع تأسیس دموکراسی پایدار در ایران

نویسنده: مهدی سالم

تمامی حقوق این اثر برای نویسنده محفوظ است.

نسخه اول - ۱۴۰۴

این کتاب یک سند پژوهشی-راهنمایی است و نظرات مطرح شده لزوماً بازتابدهنده دیدگاه هیچ نهاد یا سازمانی نیست.

تقدیم به

نسل‌هایی که رؤیای آزادی و آبدانی را
در سینه‌های خود زنده نگه داشتند
و به آنان که فردا را خواهند ساخت.

پیشگفتار

این کتاب حاصل سال‌ها تأمل درباره یک پرسش بنیادین است: چگونه می‌توان در سرزمینی با میراث تمدنی کهن، تنوع قومی-فرهنگی غنی، و در عین حال بحران‌های انباشته‌شده چندلایه، یک نظام دموکراتیک پایدار و کارآمد بنا کرد؟

این پرسش نه صرفاً یک تمرین آکادمیک، بلکه دغدغه‌ای وجودی است. میلیون‌ها انسان در جغرافیای ما منتظر پاسخی عملی به این پرسش‌اند. پاسخی که هم از توهم ساده‌انگارانه «دموکراسی یک‌شیه» بپرهیزد، و هم در دام یأس «ما آمادگی نداریم» نیفتد.

این کتاب نه یک یوتوپیا است و نه یک نسخه قطعی. بلکه تلاشی است برای ترسیم یک نقشه راه واقع‌بینانه، مبتنی بر تجارب موفق و ناموفق جهانی، با درک عمیق از پیچیدگی‌های بومی. یک اصل این کتاب را از آغاز تا پایان همراهی می‌کند: **دموکراسی باید نان بیاورد تا ریشه بدواند**. هر گذار دموکراتیکی که نتواند در کوتاه‌مدت بهبود ملموسی در زندگی روزمره مردم ایجاد کند، محکوم به شکست یا بازگشت اقتدارگرایی است.

امیدوارم این اثر بتواند سهمی هرچند کوچک در گفتگوی ملی درباره آینده داشته باشد.

مهری سالم
ریچموند‌هیل، ۱۴۰۴

فهرست مطالب

۱	اول مبانی	
۳	خلاصه مدیریتی	
۱۱	۱ مقدمه: چرا این کتاب؟	
۱۱	۱.۱ بیان مسئله: بنبست تاریخی	
۱۲	۱.۱.۱ ابعاد بنبست	
۱۲	۲.۱ چرا اکنون؟ فرصت و تهدید	
۱۲	۱.۲.۱ پنجره فرصت	
۱۳	۲.۲.۱ تهدید تأخیر	
۱۳	۳.۱ چرا دموکراسی؟ نقد آلترناتیووها	
۱۳	۱.۳.۱ نقد اقتدارگرایی توسعه‌گرا	
۱۴	۲.۳.۱ مزیت‌های دموکراسی	
۱۴	۴.۱ دموکراسی بومی شده: نه کپی، نه رد	
۱۵	۱.۴.۱ اصول جهانی غیرقابل مذاکره	
۱۵	۲.۴.۱ انعطاف در شکل نهادها	
۱۵	۵.۱ اصل محوری: آبادانی ملموس و فوری	
۱۶	۱.۵.۱ چرا این اصل حیاتی است؟	
۱۶	۲.۵.۱ مکانیزم اثرگذاری	
۱۷	۳.۵.۱ چه چیزی باید در ۱۰۰ روز اول تغییر کند؟	
۱۷	۶.۱ چرخه‌های باطل و فاضل	
۱۷	۱.۶.۱ چرخه باطل فساد-بی‌اعتمادی	
۱۸	۲.۶.۱ چرخه باطل آب-فقیر-مهاجرت	
۱۸	۳.۶.۱ تبدیل به چرخه فاضل	
۱۸	۷.۱ روش‌شناسی این پژوهش	

۱۸	۱.۷.۱ تحلیل تطبیقی-تاریخی
۱۹	۲.۷.۱ چارچوب نظری
۱۹	۳.۷.۱ رویکرد طراحی مبتنی بر شواهد
۱۹	۸.۱ تاریخ از پایین و از بالا
۲۰	۱.۸.۱ چرا این ترکیب مهم است؟
۲۰	۹.۱ ساختار این کتاب
۲۱	۱.۹.۱ راهنمای خواندن
۲۱	۱۰.۱ محدودیتها و اختیاطها
۲۱	۱۱.۱ همافزاگی نسلی: پیوند تخصص و تجربه
۲۲	۱.۱۱.۱ مدل نقشه راه همکاری میان نسل
۲۲	۲.۱۱.۱ نهادینه کردن همکاری: صندوق توسعه دانش
۲۲	۱۲.۱ دعوت به گفتگو

۲ تشخیص: تحلیل وضعیت موجود

۲۵	۱.۲ مقدمه: شش بحران به هم پیوسته
۲۵	۲.۲ بحران آب و محیط زیست: تهدید وجودی
۲۶	۱.۲.۲ وضعیت سفره‌های زیرزمینی
۲۷	۲.۲.۲ روند تخلیه تاریخی
۲۷	۳.۲.۲ پیامدهای انسانی
۲۷	۴.۲.۲ توزیع جغرافیایی بحران
۲۸	۳.۲ بحران انرژی و سوخت
۲۸	۱.۳.۲ ساختار مصرف و تولید
۲۸	۲.۳.۲ مشکل قاچاق سوخت
۲۹	۴.۲ بحران اقتصادی و تحریمها
۲۹	۱.۴.۲ ساختار اقتصاد رانتی
۲۹	۲.۴.۲ تأثیر تحریمها
۲۹	۳.۴.۲ شاخص‌های فقر و نابرابری
۳۰	۵.۲ بحران سیاسی و فساد
۳۰	۱.۵.۲ فساد مویرگی
۳۰	۲.۵.۲ شاخص‌های بین‌المللی
۳۱	۶.۲ بحران اجتماعی و بی‌اعتمادی
۳۱	۱.۶.۲ فروپاشی سرمایه اجتماعی
۳۱	۲.۶.۲ شکاف‌های اجتماعی
۳۲	۷.۲ بحران هویتی و تنوع قومی
۳۲	۱.۷.۲ ترکیب قومی-زبانی
۳۲	۲.۷.۲ ریشه‌های بی‌اعتمادی تاریخی به مرکز
۳۳	۸.۲ بحران امنیتی و ژئوپلیتیک
۳۳	۱.۸.۲ محیط منطقه‌ای
۳۳	۹.۲ تحلیل SWOT جامع

۳۶	۱۰.۲ نتیجه‌گیری: تشخیص نهایی
۳۷	۳ مبانی نظری: دموکراسی، تنوع، توسعه
۳۸	۱.۳ دموکراسی چیست؟
۳۸	۱.۱.۳ تعریف حداقلی (رویه‌ای)
۳۸	۲.۱.۳ تعریف حداکثری (جوهری)
۳۹	۳.۱.۳ طیف نظام‌های سیاسی
۳۹	۲.۳ نظریه‌های گذار دموکراتیک
۳۹	۱.۲.۳ موج سوم دموکراتیزاسیون
۴۰	۲.۲.۳ مدل گذار لینز و استپان
۴۱	۳.۲.۳ مدل‌های گذار
۴۱	۳.۳ مدیریت تنوع قومی-فرهنگی
۴۱	۱.۳.۳ مدل توافق‌گرایی (لیپهارت)
۴۲	۲.۳.۳ مدل یکپارچه‌سازی (هورویتز)
۴۲	۳.۳.۳ مدل ترکیبی پیشنهادی
۴۳	۴.۳ دموکراسی و توسعه
۴۳	۱.۴.۳ نظریه مدنیزاسیون (لیپست)
۴۴	۲.۴.۳ توسعه به مثابه آزادی (آمارتیا سن)
۴۴	۳.۴.۳ شواهد تجربی جدید
۴۵	۵.۳ نقش نهادها
۴۵	۱.۵.۳ نهادگرایی جدید (نورث)
۴۵	۲.۵.۳ چرا برخی ملت‌ها شکست می‌خورند؟
۴۶	۶.۳ عدالت انتقالی
۴۶	۱.۶.۳ چهار بُعد عدالت انتقالی
۴۷	۲.۶.۳ طیف رویکردها
۴۷	۷.۳ چارچوب نظری تلفیقی این کتاب
۴۸	۸.۳ نتیجه‌گیری

۵۱ دوم تجارب جهانی

۵۳	۴ درس‌های گذارهای موفق
۵۴	۱.۴ چرا این چهار کشور؟
۵۴	۲.۴ اسپانیا: میثاق نخبگان و خودمختاری
۵۴	۱.۲.۴ زمینه: چهار دهه فرانکیسم
۵۴	۲.۲.۴ عوامل کلیدی موفقیت
۵۵	۳.۲.۴ کودتای نافرجام ۱۹۸۱
۵۵	۴.۲.۴ مسئله عدالت انتقالی
۵۶	۵.۲.۴ درس‌های اسپانیا برای ما
۵۶	۳.۴ آفریقای جنوبی: آشتی و قانون اساسی فراگیر

۵۶	زمینه: نظام آپارتاید	۱.۳.۴
۵۶	عوامل کلیدی موفقیت	۲.۳.۴
۵۷	کمیسیون حقیقت و آشتی (TRC)	۳.۳.۴
۵۷	قانون اساسی ۱۹۹۶	۴.۳.۴
۵۷	چالش‌های باقیمانده	۵.۳.۴
۵۷	درس‌های آفریقای جنوبی برای ما	۶.۳.۴
۵۸	اندونزی: مدیریت تنوع و تمرکزدایی	۴.۴
۵۸	زمینه: سه دهه سوهارتو	۱.۴.۴
۵۸	عوامل کلیدی موفقیت	۲.۴.۴
۵۹	مدل پانچاسیلا	۳.۴.۴
۵۹	تمرکزدایی	۴.۴.۴
۵۹	درس‌های اندونزی برای ما	۵.۴.۴
۵۹	کره جنوبی: از دیکتاتوری توسعه‌گرا به دموکراسی	۵.۴
۵۹	زمینه: معجزه اقتصادی بدون آزادی	۱.۵.۴
۶۰	عوامل کلیدی موفقیت	۲.۵.۴
۶۰	عدالت انتقالی: محاکمه روسای جمهور	۳.۵.۴
۶۰	درس‌های کره جنوبی برای ما	۴.۵.۴
۶۱	الگوهای مشترک موفقیت	۶.۴
۶۱	نتیجه‌گیری: چه باید آموخت؟	۷.۴

۶۳	۵ درس‌های گذارهای ناموفق
۶۳	۱.۵ چرا شکست‌ها را مطالعه کنیم؟
۶۴	۲.۵ عراق: فروپاشی نهادها و فرقه‌گرایی
۶۴	۱.۲.۵ اشتباهات کلیدی
۶۵	۲.۲.۵ مشکل محاصصه فرقه‌ای
۶۵	۳.۲.۵ درس‌های عراق برای ما
۶۵	۳.۵ لیبی: دولتسازی بدون ملت‌سازی
۶۵	۱.۳.۵ میراث قذافی: فقدان نهاد
۶۶	۲.۳.۵ تکه‌تکه شدن
۶۶	۳.۳.۵ درس‌های لیبی
۶۶	۴.۵ مصر: شکست ائتلاف و بازگشت نظامیان
۶۶	۱.۴.۵ چرا انقلاب ۲۰۱۱ شکست خورد؟
۶۷	۲.۴.۵ درس کلیدی مصر
۶۷	۵.۵ یمن: گفتگوی ملی بدون پشتوانه
۶۷	۱.۵.۵ چرا گفتگوی ملی یمن شکست خورد؟
۶۸	۶.۵ ونزوئلا: پوپولیسم و نفرین منابع
۶۸	۱.۶.۵ مسیر فروپاشی
۶۸	۷.۵ الگوهای مشترک شکست
۶۹	۸.۵ چکلیست: آنچه نباید کرد

۶۱	۶ درس‌های مدیریت بحران آب
۷۲	۱.۶ چرا مدیریت آب حیاتی است؟
۷۲	۲.۶ اسرائیل: از کمبود به فراوانی
۷۲	۱.۲.۶ معجزه آب اسرائیل
۷۳	۲.۲.۶ چهار ستون موفقیت اسرائیل
۷۳	۳.۲.۶ درس‌های اسرائیل
۷۳	۳.۶ سنگاپور: چهار شیر ملی
۷۳	۱.۳.۶ چالش سنگاپور
۷۴	۲.۳.۶ استراتژی چهار شیر ملی
۷۴	۳.۳.۶ درس‌های سنگاپور
۷۴	۴.۶ استرالیا: مدیریت خشکسالی هزاره
۷۴	۱.۴.۶ بحران Murray-Darling
۷۵	۲.۴.۶ راه حل: بازار آب
۷۵	۳.۴.۶ درس‌های استرالیا
۷۶	۵.۶ جمع‌بندی: اصول جهانی مدیریت پایدار آب
۷۶	۶.۶ کاربرد برای کشور ما

۷۹ سوم طرح جامع

۸۱	۷ چشم‌انداز و اصول راهنمای
۸۱	۱.۷ مقدمه: ضرورت چشم‌انداز روش
۸۲	۲.۷ بیانیه چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹
۸۲	۱.۲.۷ تحلیل اجزای چشم‌انداز
۸۲	۳.۷ ده اصل بنیادین نظام نوین
۸۲	۱.۳.۷ اصل اول: حاکمیت ملی و مردم‌سالاری
۸۴	۲.۳.۷ اصل دوم: کثرت‌گرایی و حقوق اقلیت‌ها
۸۵	۳.۳.۷ اصل سوم: عدالت توزیعی و فرصت‌های برابر
۸۵	۴.۳.۷ اصل چهارم: حقوق بشر و کرامت انسانی
۸۶	۵.۳.۷ اصل پنجم: پایداری محیط‌زیستی
۸۶	۶.۳.۷ اصل ششم: تمرکز زدایی و فدرالیسم همبسته
۸۷	۷.۳.۷ اصل هفتم: پاسخگویی و شفافیت
۸۸	۸.۳.۷ اصل هشتم: صلح‌طلبی و همزیستی منطقه‌ای
۸۹	۹.۳.۷ اصل نهم: حکمرانی علمی و مبتنی بر شواهد
۹۰	۱۰.۳.۷ اصل دهم: عدالت انتقالی و آشتی ملی
۹۰	چارچوب قانون اساسی پیشنهادی
۹۰	۱.۴.۷ ساختار قوای حکومتی
۹۰	۲.۴.۷ ویژگی‌های نظام پارلمانی-ریاستی ترکیبی
۹۱	۳.۴.۷ مجلس دوم: مجلس اقوام و مناطق
۹۲	۵.۷ منشور حقوق بنیادین

۹۲	۱.۵.۷ دسته‌بندی حقوق بنیادین
۹۲	۲.۵.۷ حقوق ویژه زنان
۹۲	۳.۵.۷ حقوق اقلیت‌های دینی
۹۳	۶.۷ مدل «آبادانی ملموس»: استراتژی اعتمادسازی
۹۳	۱.۶.۷ منطق آبادانی ملموس
۹۴	۲.۶.۷ دستور کار ۱۰۰ روز اول
۹۴	۳.۶.۷ برنامه‌های آبادانی سریع Wins) (Quick
۹۴	۷.۷ شاخص‌های پایش چشم‌انداز
۹۷	۱.۷.۷ داشبورد ملی پیشرفت
۹۷	۲.۷.۷ نمودار راداری وضعیت کنونی و اهداف
۹۷	۸.۷ نقشه راه کلان ۲۵ ساله
۹۷	۹.۷ میثاق ملی: توافق همه با همه
۹۷	۱۰.۷ طرفین میثاق ملی ایران
۹۸	۱۱.۷ خطوط قرمز و خطوط سبز
۹۸	۱۱.۷ خطوط قرمز غیرقابل عبور
۹۸	۱۱.۷ خطوط سبز: فضای مذاکره
۹۸	۱۱.۷ جمع‌بندی: از چشم‌انداز تا عمل

۱۰۱	۸ فاز ۱: گذار اولیه (سال ۲-۱)
۱۰۲	۱.۸ لحظه صفر: مدیریت فروپاشی
۱۰۲	۱.۱.۸ سناریوهای محتمل فروپاشی
۱۰۲	۲.۱.۸ پروتکل ساعات اولیه
۱۰۳	۲.۸ شورای انتقالی: ساختار و ترکیب
۱۰۳	۱.۲.۸ ترکیب پیشنهادی شورای انتقالی
۱۰۳	۲.۲.۸ ساختار تصمیم‌گیری
۱۰۴	۳.۸ دولت موقت: ساختار و وظایف
۱۰۴	۱.۳.۸ معیارهای انتخاب نخست‌وزیر موقت
۱۰۴	۲.۳.۸ ساختار کابینه موقت
۱۰۴	۴.۸ تقویم گذار: ۲۴ ماه اول
۱۰۶	۱.۴.۸ فاز ۱-الف: ثبتیت اولیه (ماه ۶-۱)
۱۰۶	۲.۴.۸ فاز ۱-ب: نهادسازی اولیه (ماه ۷-۱۲)
۱۰۶	۳.۴.۸ فاز ۱-ج: قانون اساسی (ماه ۱۳-۲۴)
۱۰۶	۵.۸ مدیریت نیروهای امنیتی
۱۰۶	۱.۵.۸ استراتژی مواجهه با نهادهای امنیتی
۱۰۷	۲.۵.۸ فرآیند تطهیر (Vetting)
۱۰۷	۶.۸ مدیریت بحران اقتصادی فوری
۱۰۸	۱.۶.۸ بسته اقدامات اضطراری اقتصادی
۱۰۸	۲.۶.۸ نمودار جریان منابع مالی دوره گذار
۱۰۸	۷.۸ دیپلماسی گذار و رفع تحریم

۱۰۸	نقشه راه دیپلماتیک	۱.۷.۸
۱۰۹	پیشنهاد «معامله بزرگ» (Grand Bargain)	۲.۷.۸
۱۰۹	نمودار مراحل رفع تحریم	۳.۷.۸
۱۰۹	انتخابات مجلس مؤسسان	۸.۸
۱۱۰	نظام انتخاباتی پیشنهادی	۱.۸.۸
۱۱۰	نقشه حوزه‌های انتخابیه	۲.۸.۸
۱۱۰	تضمینات انتخابات آزاد	۳.۸.۸
۱۱۱	فرآیند تدوین قانون اساسی	۹.۸
۱۱۱	مراحل تدوین قانون اساسی	۱.۹.۸
۱۱۱	ساختار کمیسیون‌های تخصصی مجلس مؤسسان	۲.۹.۸
۱۱۱	مشارکت عمومی در تدوین قانون اساسی	۳.۹.۸
۱۱۳	عدالت انتقالی در فاز اول	۱۰.۸
۱۱۳	اقدامات فوری عدالت انتقالی	۱.۱۰.۸
۱۱۳	ساختار کمیسیون حقیقت‌یاب	۲.۱۰.۸
۱۱۵	چالش‌ها و ریسک‌های فاز اول	۱۱.۸
۱۱۵	ماتریس ریسک فاز اول	۱.۱۱.۸
۱۱۵	نمودار ریسک	۲.۱۱.۸
۱۱۵	شاخص‌های موفقیت فاز اول	۱۲.۸
۱۱۵	جمع‌بندی: ۲۴ ماه سرنوشت‌ساز	۱۳.۸

۱۱۹	فاز ۲: نهادسازی (سال ۳-۵)	۹
۱۱۹	مقدمه: از قانون تا نهاد	۱.۹
۱۲۰	تعریف نهاد	۱.۱.۹
۱۲۰	اولویت‌های نهادسازی فاز دوم	۲.۱.۹
۱۲۱	استقرار ساختار فدرالی	۲.۹
۱۲۱	مدل فدرالیسم همبسته برای ایران	۱.۲.۹
۱۲۱	تقسیمات پیشنهادی کشوری	۲.۲.۹
۱۲۲	پنج منطقه خودمختار	۳.۲.۹
۱۲۲	تقسیم صلاحیت‌ها	۴.۲.۹
۱۲۲	نظام مالی فدرالی	۵.۲.۹
۱۲۳	بازسازی قوه قضائیه	۳.۹
۱۲۵	ساختار جدید قوه قضائیه	۱.۳.۹
۱۲۵	اصول کلیدی قضائی	۲.۳.۹
۱۲۵	دادگاه قانون اساسی	۳.۳.۹
۱۲۵	بازآموزی و جایگزینی قضات	۴.۳.۹
۱۲۵	نهادهای نظارتی مستقل	۴.۹
۱۲۷	معماری نهادهای نظارتی	۱.۴.۹
۱۲۷	کمیسیون ملی انتخابات	۲.۴.۹
۱۲۷	اصلاح نظام آموزشی	۵.۹

۱۲۷	۱.۵.۹	اهداف اصلاح آموزشی
۱۲۷	۲.۵.۹	ساختار جدید آموزش
۱۲۸	۳.۵.۹	آموزش چندزبانه
۱۲۸	۶.۹	تقویت جامعه مدنی
۱۳۰	۱.۶.۹	وضعیت جامعه مدنی در نقطه گذار
۱۳۰	۲.۶.۹	چارچوب حمایت از جامعه مدنی
۱۳۰	۳.۶.۹	قانون جامع تشکل‌ها و NGOs
۱۳۰	۴.۶.۹	صندوق ملی حمایت از جامعه مدنی
۱۳۰	۷.۹	اصلاح بوروکراسی دولتی
۱۳۱	۱.۷.۹	اصول اصلاح اداری
۱۳۱	۲.۷.۹	دولت الکترونیک
۱۳۲	۳.۷.۹	نظام جدید استخدام و ارتقا
۱۳۲	۸.۹	رسانه‌های عمومی مستقل
۱۳۲	۱.۸.۹	تبديل صداوسیما به رسانه عمومی مستقل
۱۳۲	۲.۸.۹	ساختار سازمان رسانه عمومی ایران (رعا)
۱۳۲	۹.۹	تدامن عدالت انتقالی
۱۳۳	۱.۹.۹	اقدامات عدالت انتقالی سال‌های ۵-۳
۱۳۳	۲.۹.۹	دادگاه ویژه جنایات دوره استبداد
۱۳۴	۱۰.۹	شاخص‌های موفقیت فاز دوم
۱۳۴	۱۱.۹	چالش‌ها و ریسک‌های فاز دوم
۱۳۵	۱۲.۹	جمع‌بندی فصل

۱۰ فاز ۳: تحکیم (سال ۱۰-۶)

۱۳۹	۱.۱۰	مقدمه: آزمون واقعی دموکراسی
۱۴۰	۱.۱.۱۰	معیارهای تحکیم دموکراسی
۱۴۰	۲.۱۰	انتقال مسالمت‌آمیز قدرت
۱۴۱	۱.۲.۱۰	تقویم انتخاباتی فاز سوم
۱۴۱	۲.۲.۱۰	سناریوهای انتقال قدرت
۱۴۲	۳.۱۰	ثبت اقتصادی
۱۴۲	۱.۳.۱۰	اهداف اقتصادی فاز سوم
۱۴۲	۲.۳.۱۰	استراتژی تنوع‌بخشی اقتصاد
۱۴۳	۳.۳.۱۰	توسعه صنعتی هدفمند
۱۴۳	۴.۱۰	احیای محیط زیست و بحران آب
۱۴۴	۱.۴.۱۰	برنامه جامع احیای آب
۱۴۴	۲.۴.۱۰	اهداف کمی بخش آب
۱۴۴	۳.۴.۱۰	احیای دریاچه‌ها و رودخانه‌ها
۱۴۵	۴.۴.۱۰	انتقال به انرژی پاک
۱۴۵	۵.۱۰	همگرایی منطقه‌ای
۱۴۷	۱.۵.۱۰	اهداف سیاست خارجی فاز سوم

۱۴۷	۲.۵.۱۰ نقشه همگرایی منطقه‌ای
۱۴۷	۳.۵.۱۰ پیمان همکاری خلیج فارس
۱۴۷	۶.۱۰ فرهنگ دموکراتیک
۱۴۷	۱.۶.۱۰ ارکان فرهنگ دموکراتیک
۱۴۸	۲.۶.۱۰ برنامه‌های ترویج فرهنگ دموکراتیک
۱۴۸	۷.۱۰ شاخص‌های موفقیت فاز سوم
۱۴۸	۸.۱۰ جمع‌بندی فصل
۱۵۱	۱۱ فاز ۴ و ۵: بلوغ و تعالی دموکراتیک (سال ۱۱-۲۵)
۱۵۱	۱.۱۱ مقدمه: از تثبیت به تعالی
۱۵۲	۱.۱.۱۱ تفاوت ماهوی فازهای پایانی
۱۵۲	۲.۱.۱۱ پیششرطهای ورود به فاز چهارم
۱۵۲	۲.۱۱ فاز چهارم: بلوغ دموکراتیک (سال ۱۱-۱۵)
۱۵۲	۱.۲.۱۱ چشم‌انداز فاز چهارم
۱۵۲	۲.۲.۱۱ ستون اول: نهادینه‌سازی کامل رویه‌ها
۱۵۵	۳.۲.۱۱ ستون دوم: اقتصاد دانشبنیان
۱۵۶	۴.۲.۱۱ ستون سوم: جایگاه منطقه‌ای ایران
۱۵۸	۵.۲.۱۱ ستون چهارم: فرهنگ دموکراتیک عمیق
۱۵۹	۶.۲.۱۱ تقویم فاز چهارم
۱۶۰	۳.۱۱ فاز پنجم: تعالی (سال ۱۶-۲۵)
۱۶۰	۱.۳.۱۱ چشم‌انداز ایران
۱۶۰	۲.۳.۱۱ شاخص‌های کلان هدف سال ۲۵
۱۶۱	۳.۳.۱۱ محور اول: الگوی توسعه برای منطقه
۱۶۲	۴.۳.۱۱ محور دوم: نوآوری و فناوری پیشرفته
۱۶۳	۵.۳.۱۱ محور سوم: کیفیت زندگی در سطح OECD
۱۶۵	۶.۳.۱۱ محور چهارم: محیط‌زیست و پایداری
۱۶۶	۷.۳.۱۱ محور پنجم: جایگاه بین‌المللی
۱۶۹	۸.۳.۱۱ تقویم فاز پنجم
۱۶۹	۴.۱۱ شاخص‌های جامع پایش بلندمدت
۱۶۹	۱.۴.۱۱ داشبورد ملی پیشرفت
۱۶۹	۲.۴.۱۱ مسیر حرکت شاخص‌ها
۱۶۹	۵.۱۱ ریسک‌ها و سناریوهای جایگزین
۱۶۹	۱.۵.۱۱ ریسک‌های بلندمدت
۱۶۹	۲.۵.۱۱ سه سناریوی بلندمدت
۱۷۰	۳.۵.۱۱ مکانیزم‌های تابآوری
۱۷۰	۶.۱۱ پیام پایانی: میراثی برای نسل‌های آینده
۱۷۰	۱.۶.۱۱ عهد با آیندگان
۱۷۱	۲.۶.۱۱ آخرین سخن
۱۷۱	منابع فصل یازدهم

چهارم حوزه‌های تخصصی

۱۷۳

۱۷۵	۱۲ مدیریت تنوع قومی-فرهنگی: وحدت در کثرت
۱۷۶	۱.۱۲ مقدمه: تنوع به مثابه ثروت یا تهدید؟
۱۷۶	۱.۱.۱۲ دوگانه کاذب: وحدت یا تنوع
۱۷۶	۲.۱.۱۲ چرا این موضوع حیاتی است؟
۱۷۷	۲.۱۲ نقشه قومی-زبانی ایران
۱۷۷	۱.۲.۱۲ ترکیب جمعیتی
۱۷۷	۲.۲.۱۲ توزیع جغرافیایی
۱۷۸	۳.۲.۱۲ تنوع مذهبی
۱۷۸	۳.۱۲ میراث تاریخی: بی‌اعتمادی حاشیه به مرکز
۱۷۸	۱.۳.۱۲ سیاست‌های همگون‌سازی
۱۷۹	۲.۳.۱۲ شکاف توسعه‌ای
۱۷۹	۳.۳.۱۲ نارضایتی‌های انباشته
۱۷۹	۴.۱۲ چارچوب نظری: مدل‌های مدیریت تنوع
۱۷۹	۱.۴.۱۲ طیف گزینه‌ها
۱۸۰	۲.۴.۱۲ مدل‌های موفق جهانی
۱۸۱	۳.۴.۱۲ مدل‌های ناموفق: درس‌های منفی
۱۸۱	۴.۴.۱۲ همزیستی در سطح خرد: فراتر از ساختار سیاسی
۱۸۲	۵.۱۲ مدل پیشنهادی: فدرالیسم همبسته
۱۸۲	۱.۵.۱۲ اصول بنیادین
۱۸۲	۲.۵.۱۲ ساختار پیشنهادی: پنج منطقه خودمختار
۱۸۳	۳.۵.۱۲ صلاحیت‌های هر سطح
۱۸۳	۴.۵.۱۲ مجلس اقوام و مناطق
۱۸۴	۶.۱۲ حقوق زبانی و فرهنگی
۱۸۴	۱.۶.۱۲ سیاست زبانی
۱۸۴	۲.۶.۱۲ برنامه آموزش چندزبانه
۱۸۵	۳.۶.۱۲ حقوق فرهنگی
۱۸۵	۷.۱۲ عدالت اقتصادی و جبران نابرابری‌ها
۱۸۵	۱.۷.۱۲ برنامه توسعه متوازن
۱۸۶	۲.۷.۱۲ تقسیم عادلانه درآمدهای ملی
۱۸۶	۳.۷.۱۲ اصل سهم منطقه از منابع
۱۸۷	۴.۷.۱۲ پژوهه‌های کلان توسعه مناطق قومی
۱۸۷	۸.۱۲ مشارکت در قدرت ملی
۱۸۷	۱.۸.۱۲ اصل حضور متناسب
۱۸۸	۲.۸.۱۲ شورای عالی اقوام
۱۸۸	۳.۸.۱۲ نمایندگی در نهادهای کلیدی
۱۸۸	۹.۱۲ هویت ملی مشترک: چتر فرگایر
۱۸۸	۱.۹.۱۲ بازتعریف «ایرانی بودن»

۱۸۹	۲.۹.۱۲ عناصر هویت مشترک
۱۸۹	۳.۹.۱۲ برنامه‌های تقویت همبستگی
۱۹۰	۱۰.۱۲ مدیریت تنش‌ها و پیشگیری از بحران
۱۹۰	۱.۱۰.۱۲ سیستم هشدار زودهنگام
۱۹۰	۲.۱۰.۱۲ مکانیزم‌های حل اختلاف
۱۹۰	۳.۱۰.۱۲ خطوط قرمز و قواعد بازی
۱۹۱	۱۱.۱۲ تقویم اجرایی
۱۹۲	۱۲.۱۲ شاخص‌های پایش
۱۹۲	۱۳.۱۲ همگرایی اجتماعی: پیوندهای نامرئی
۱۹۳	منابع فصل دوازدهم
۱۹۵	۱۳ بازسازی اقتصادی و رهایی از تحریم
۱۹۶	۱.۱۳ مقدمه: اقتصاد بیمار، دموکراسی شکننده
۱۹۶	۱.۱.۱۳ چرا اقتصاد اولویت است؟
۱۹۷	۲.۱۳ تشخیص: وضعیت اقتصاد ایران
۱۹۷	۱.۲.۱۳ شاخص‌های کلان اقتصادی
۱۹۷	۲.۲.۱۳ مشکلات ساختاری
۱۹۷	۳.۲.۱۳ تحریم‌ها: چالش اصلی
۱۹۸	۳.۱۳ استراتژی سه مرحله‌ای بازسازی اقتصادی
۱۹۸	۴.۱۳ فاز اول: تثبیت (سال ۲-۱)
۱۹۸	۱.۴.۱۳ اولویت اول: رفع تحریم‌ها
۱۹۹	۲.۱۴.۱۳ کنترل تورم
۱۹۹	۳.۴.۱۳ برنامه ۱۰۰ روز اول اقتصادی
۱۹۹	۴.۴.۱۳ حمایت از اقشار آسیب‌پذیر
۲۰۱	۵.۱۳ فاز دوم: بازسازی (سال ۳-۷)
۲۰۱	۱.۵.۱۳ اصلاحات ساختاری
۲۰۱	۲.۵.۱۳ خصوصی‌سازی: این‌بار درست
۲۰۲	۳.۵.۱۳ جذب سرمایه‌گذاری خارجی
۲۰۳	۴.۵.۱۳ نوسازی صنایع
۲۰۳	۶.۱۳ فاز سوم: تحول ساختاری (سال ۸-۱۵)
۲۰۳	۱.۶.۱۳ تنوع‌بخشی به اقتصاد
۲۰۴	۲.۶.۱۳ موتورهای رشد جدید
۲۰۵	۳.۶.۱۳ اشتغال‌زایی
۲۰۵	۷.۱۳ مبارزه با فساد اقتصادی
۲۰۶	۸.۱۳ نظام مالیاتی جدید
۲۰۶	۱.۸.۱۳ اصلاح ساختار مالیاتی
۲۰۷	۹.۱۳ ادغام در اقتصاد جهانی
۲۰۷	۱.۹.۱۳ توافقات تجاری هدف
۲۰۸	۲.۹.۱۳ هدف صادرات

۲۰۸	۱۰.۱۳ نظام بانکی و مالی
۲۰۸	۱.۱۰.۱۳ بحران نظام بانکی
۲۰۸	۲.۱۰.۱۳ توسعه بازار سرمایه
۲۰۸	۳.۱۰.۱۳ فین‌تك و بانکداری دیجیتال
۲۱۰	۱۱.۱۳ انرژی و پایداری اقتصادی
۲۱۰	۱.۱۱.۱۳ اصلاح یارانه انرژی
۲۱۱	۲.۱۱.۱۳ سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر
۲۱۱	۱۲.۱۳ مسکن و زمین
۲۱۱	۱.۱۲.۱۳ بحران مسکن
۲۱۱	۲.۱۲.۱۳ برنامه جامع مسکن
۲۱۲	۱۳.۱۳ شاخص‌های کلیدی و اهداف
۲۱۳	۱۴.۱۳ ریسک‌ها و سناریوها
۲۱۳	۱.۱۴.۱۳ سه سناریوی اقتصادی
۲۱۳	۱۵.۱۳ جمع‌بندی: اقتصادی که برای همه کار می‌کند
۲۱۴	منابع فصل سیزدهم

۱۴ بحران آب و محیط زیست: چالش حیاتی	
۱۱۴ مقدمه: بحرانی که انکارش دیگر ممکن نیست	
۱۱۴ چرا این موضوع اولویت است؟	
۱۱۴ تشخیص: ابعاد بحران زیست‌محیطی	
۱۱۴ بحران آب: اعداد و ارقام	
۱۱۴ توزیع مصرف آب	
۱۱۴ خشکشدن منابع آبی	
۱۱۴ فرونشست زمین	
۱۱۴ آلدگی هوا	
۱۱۴ سایر بحران‌های زیست‌محیطی	
۱۱۴ علل ریشه‌ای بحران	
۱۱۴ استراتژی جامع مدیریت آب	
۱۱۴ ستون اول: مدیریت تقاضا	
۱۱۴ اصلاح بخش کشاورزی	
۱۱۴ قیمت‌گذاری واقعی آب	
۱۱۴ کاهش مصرف شهری و صنعتی	
۱۱۴ ستون دوم: افزایش عرضه پایدار	
۱۱۴ منابع جدید آب	
۱۱۴ شیرین‌سازی آب دریا	
۱۱۴ بازیافت فاضلاب	
۱۱۴ ستون سوم: حکمرانی نوین آب	
۱۱۴ اصلاح ساختار نهادی	
۱۱۴ مدیریت حوضه‌ای	

۲۲۴	۳.۷.۱۴ شفافیت و داده محوری
۲۲۵	۸.۱۴ ستون چهارم: احیای اکوسیستم‌ها
۲۲۵	۱.۸.۱۴ برنامه احیای دریاچه ارومیه
۲۲۵	۲.۸.۱۴ احیای سایر اکوسیستم‌ها
۲۲۵	۹.۱۴ تغییرات اقلیمی و سازگاری
۲۲۶	۱.۹.۱۴ پیش‌بینی‌های اقلیمی برای ایران
۲۲۹	۲.۹.۱۴ استراتژی سازگاری
۲۲۹	۱۰.۱۴ کاهش انتشار و انتقال انرژی
۲۲۹	۱.۱۰.۱۴ وضعیت فعلی انتشار
۲۲۹	۲.۱۰.۱۴ منابع انتشار
۲۲۹	۳.۱۰.۱۴ اهداف کاهش انتشار
۲۲۹	۴.۱۰.۱۴ برنامه انتقال انرژی
۲۲۹	۱۱.۱۴ هوای پاک: حق شهروندان
۲۲۹	۱.۱۱.۱۴ برنامه هوای پاک شهرها
۲۳۰	۱۲.۱۴ حفاظت از تنوع زیستی
۲۳۰	۱.۱۲.۱۴ ثروت زیستی ایران
۲۳۰	۲.۱۲.۱۴ برنامه حفاظت از حیات‌وحش
۲۳۰	۱۳.۱۴ اقتصاد سبز و مشاغل جدید
۲۳۱	۱.۱۳.۱۴ مشاغل سبز جدید
۲۳۱	۲.۱۳.۱۴ فرصت‌های اقتصادی سبز
۲۳۱	۱۴.۱۴ حکمرانی زیست‌محیطی
۲۳۱	۱.۱۴.۱۴ ضعف‌های نهادی فعلی
۲۳۲	۲.۱۴.۱۴ ساختار پیشنهادی
۲۳۲	۳.۱۴.۱۴ حقوق زیست‌محیطی در قانون اساسی
۲۳۲	۱۵.۱۴ همکاری بین‌المللی
۲۳۲	۱.۱۵.۱۴ توافقات و تعهدات
۲۳۳	۲.۱۵.۱۴ همکاری منطقه‌ای آب
۲۳۳	۱۶.۱۴ تقویم اجرایی
۲۳۳	۱۷.۱۴ شاخص‌های پایش
۲۳۴	۱۸.۱۴ جمع‌بندی: سبز یا نابود
۲۳۴	منابع فصل چهاردهم

۲۳۷

پنجم اجرا و پایش

۲۳۹	۱۵ پایش، ارزیابی و مدیریت ریسک
۲۳۹	۱.۱۵ مقدمه: چرا پایش حیاتی است؟
۲۴۰	۱.۱.۱۵ تفاوت پایش و ارزیابی
۲۴۰	۲.۱۵ چارچوب پایش: مدل منطقی
۲۴۲	۳.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد (KPIs)

۲۴۲	۱.۳.۱۵ اصول انتخاب شاخص
۲۴۲	۲.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه سیاسی
۲۴۲	۳.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه اقتصادی
۲۴۲	۴.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه اجتماعی
۲۴۲	۵.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه محیط زیست
۲۴۴	۶.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه امنیت و بین‌الملل
۲۴۴	۴.۱۵ داشبورد ملی پیشرفت
۲۴۴	۱.۴.۱۵ ویژگی‌های داشبورد
۲۴۴	۵.۱۵ نظام ارزیابی دوره‌ای
۲۴۴	۱.۵.۱۵ تقویم ارزیابی
۲۴۴	۲.۵.۱۵ معیارهای ارزیابی موفقیت
۲۴۴	۶.۱۵ مدیریت ریسک
۲۴۴	۱.۶.۱۵ ماتریس ریسک‌های گذار
۲۴۵	۲.۶.۱۵ سیستم هشدار زودهنگام
۲۴۶	۷.۱۵ ساختار نهادی پایش
۲۴۶	۸.۱۵ پایش مشارکتی: صدای مردم
۲۴۷	۱.۸.۱۵ ابزارهای پایش مردمی
۲۴۷	۲.۸.۱۵ نظرسنجی ملی سالانه
۲۴۸	۹.۱۵ مقایسه بین‌المللی (بنچ‌مارکینگ)
۲۴۸	۱.۹.۱۵ شاخص‌های بین‌المللی مرجع
۲۴۸	۲.۹.۱۵ کشورهای مرجع برای مقایسه
۲۴۸	۱۰.۱۵ گزارش‌دهی و شفافیت
۲۴۸	۱.۱۰.۱۵ انواع گزارش‌ها
۲۴۹	۲.۱۰.۱۵ اصول گزارش‌دهی شفاف
۲۴۹	۱۱.۱۵ مکانیزم اصلاح مسیر
۲۴۹	۱.۱۱.۱۵ فرآیند اصلاح مسیر
۲۵۰	۲.۱۱.۱۵ سطوح اصلاح
۲۵۰	۱۲.۱۵ ارزیابی تأثیر (Impact Evaluation)
۲۵۰	۱.۱۲.۱۵ روش‌های ارزیابی تأثیر
۲۵۰	۲.۱۲.۱۵ سؤالات کلیدی ارزیابی تأثیر
۲۵۲	۱۳.۱۵ یادگیری سازمانی
۲۵۲	۱۴.۱۵ چارچوب پاسخگویی
۲۵۲	۱۵.۱۵ تقویم پایش و ارزیابی
۲۵۲	۱۶.۱۵ جمع‌بندی: پایش برای موفقیت
۲۵۳	منابع فصل پانزدهم

۱۰. آ	دیباچه قانون اساسی
۱۱. آ	فصل اول: اصول کلی و هویت ملی
۱۲. آ	۱.۱. آ بخش یکم: ماهیت و شکل حکومت
۱۳. آ	۲.۱. آ بخش دوم: اصول غیرقابل تغییر
۱۴. آ	۳.۱. آ فصل دوم: حقوق بنیادین شهروندان
۱۵. آ	۱.۲. آ بخش یکم: حقوق مدنی و آزادی‌های فردی (اصول ۱۲-۳۵)
۱۶. آ	۲.۲. آ بخش دوم: حقوق سیاسی (اصول ۳۶-۴۵)
۱۷. آ	۳.۲. آ بخش سوم: حقوق اقتصادی و اجتماعی (اصول ۴۶-۶۵)
۱۸. آ	۴.۱. آ بخش چهارم: حقوق فرهنگی و اقوام (اصول ۶۶-۷۵)
۱۹. آ	۵.۱. آ بخش پنجم: حقوق قضایی (اصول ۷۶-۸۵)
۲۰. آ	۴.۲. آ فصل سوم: ساختار حکومت
۲۱. آ	۱.۴. آ بخش یکم: قوه مقننه (اصول ۸۶-۱۱۰)
۲۲. آ	۲.۴. آ بخش دوم: قوه مجریه (اصول ۱۱۱-۱۳۵)
۲۳. آ	۳.۴. آ بخش سوم: قوه قضائیه (اصول ۱۳۶-۱۵۵)
۲۴. آ	۷. آ فصل ششم: حکومت محلی و شوراهای
۲۵. آ	۸. آ فصل هفتم: بازنگری در قانون اساسی
۲۶. آ	۹. آ فصل هشتم: مقررات انتقالی
۲۷. آ	۱۰. آ جداول تطبیقی با قوانین اساسی سایر کشورها
۲۸. آ	۱.۱۰. آ مقایسه ساختار کلی
۲۹. آ	۲.۱۰. آ مقایسه حقوق بنیادین
۳۰. آ	۳.۱۰. آ مقایسه ساختار فدرال
۳۱. آ	۴.۱۰. آ مقایسه فرآیند بازنگری قانون اساسی
۳۲. آ	۱۲. آ خلاصه و جمعبندی

ب منشور حقوق اقوام

۱. دیباچه منشور	۲۷۷
۲. فصل اول: اصول کلی و تعاریف	۲۷۸
۱.۱. ماده ۱: هدف منشور	۲۷۸
۱.۲. ماده ۲: تعاریف	۲۷۸
۲.۱. ماده ۳: اقوام به رسمیت شناخته شده	۲۷۹
۲.۲. ماده ۴: اصول بنیادین	۲۸۰
۳. فصل دوم: حقوق فردی اعضای اقوام	۲۸۰
۱.۱. ماده ۵: حق هویت قومی	۲۸۰
۱.۲. ماده ۶: حق استفاده از زبان مادری	۲۸۱
۱.۳. ماده ۷: حق مشارکت در زندگی فرهنگی	۲۸۱
۱.۴. ماده ۸: حق عدم تبعیض	۲۸۱
۴. فصل سوم: حقوق جمیع اقوام	۲۸۲
۱.۱. ماده ۹: حق وجود و حفظ هویت جمیع	۲۸۲
۱.۲. ماده ۱۰: حق خودنمختاری داخلی	۲۸۲

ب. ۳.۴. ماده ۱۱: حق مشارکت سیاسی	۲۸۲
ب. ۴.۴. ماده ۱۲: حق توسعه و منابع	۲۸۳
ب. ۵. فصل چهارم: حقوق زبانی	۲۸۳
ب. ۱.۵. ماده ۱۳: وضعیت زبانها	۲۸۳
ب. ۲.۵. ماده ۱۴: حقوق زبانی در آموزش	۲۸۴
ب. ۳.۵. ماده ۱۵: حقوق زبانی در خدمات عمومی	۲۸۴
ب. ۴.۵. ماده ۱۶: آکادمی زبان‌های ایران	۲۸۴
ب. ۶. فصل پنجم: حقوق فرهنگی	۲۸۵
ب. ۱.۶. ماده ۱۷: حفاظت از میراث فرهنگی	۲۸۵
ب. ۲.۶. ماده ۱۸: هنر و ادبیات	۲۸۵
ب. ۳.۶. ماده ۱۹: رسانه و ارتباطات	۲۸۵
ب. ۴.۶. ماده ۲۰: آداب، رسوم و جشن‌ها	۲۸۵
ب. ۷. فصل ششم: حقوق سرزمینی و توسعه	۲۸۶
ب. ۱.۷. ماده ۲۱: حق سرزمین	۲۸۶
ب. ۲.۷. ماده ۲۲: توسعه متوازن	۲۸۶
ب. ۳.۷. ماده ۲۳: منابع طبیعی	۲۸۷
ب. ۸. فصل هفتم: سازوکارهای حمایتی و نظارتی	۲۸۷
ب. ۱.۸. ماده ۲۴: مجلس اقوام	۲۸۷
ب. ۲.۸. ماده ۲۵: کمیسیون ملی حقوق اقوام	۲۸۷
ب. ۳.۸. ماده ۲۶: دادرسی قضایی	۲۸۸
ب. ۴.۸. ماده ۲۷: نماینده حقوق اقوام (آمبودzman)	۲۸۸
ب. ۹. فصل هشتم: ممنوعیت‌ها و ضمانت‌های اجرایی	۲۸۹
ب. ۱.۹. ماده ۲۸: اقدامات ممنوع	۲۸۹
ب. ۲.۹. ماده ۲۹: مجازات‌ها	۲۸۹
ب. ۳.۹. ماده ۳۰: جبران خسارت	۲۹۰
ب. ۱۰. فصل نهم: عدالت انتقالی و جبران تاریخی	۲۹۰
ب. ۱.۱۰. ماده ۳۱: شناسایی بی‌عدالتی‌های تاریخی	۲۹۰
ب. ۲.۱۰. ماده ۳۲: کمیسیون حقیقت و آشتی قومی	۲۹۰
ب. ۳.۱۰. ماده ۳۳: اقدامات جبرانی جمیعی	۲۹۱
ب. ۴.۱۰. ماده ۳۴: بازگرداندن نام‌های تاریخی	۲۹۱
ب. ۱۱. فصل دهم: تبعیض مثبت و برابری واقعی	۲۹۲
ب. ۱.۱۱. ماده ۳۵: اصل تبعیض مثبت	۲۹۲
ب. ۲.۱۱. ماده ۳۶: حوزه‌های تبعیض مثبت	۲۹۲
ب. ۳.۱۱. ماده ۳۷: نظارت بر برابری	۲۹۲
ب. ۱۲. فصل یازدهم: آموزش و آگاهی	۲۹۳
ب. ۱.۱۲. ماده ۳۸: آموزش چندفرهنگی	۲۹۳
ب. ۲.۱۲. ماده ۳۹: آگاهی‌رسانی عمومی	۲۹۳
ب. ۱۳. فصل دوازدهم: مقررات نهایی	۲۹۳
ب. ۱.۱۳. ماده ۴۰: جایگاه حقوقی منشور	۲۹۳

ب. ۲.۱۳. ماده ۴۱: بازنگری در منشور	۲۹۳
ب. ۳.۱۳. ماده ۴۲: لازم‌الاجرا شدن	۲۹۳
ب. ۱۴. پیوست‌های منشور	۲۹۴
ب. ۱۴. ۱. پیوست الف: نقشه مناطق خودمختار	۲۹۴
ب. ۲.۱۴. پیوست ب: جدول زبان‌های ملی	۲۹۴
ب. ۳.۱۴. پیوست ج: تقویم اجرایی منشور	۲۹۵
ب. ۱۵. خلاصه و جمع‌بندی منشور	۲۹۵
پ. اسناد پشتیبان	۲۹۷
پ. ۱. بخش اول: پیش‌نویس قوانین کلیدی	۲۹۷
پ. ۱.۱. سند ۱: قانون شورای انتقالی	۲۹۷
پ. ۲.۱. سند ۲: قانون دولت موقت	۲۹۸
پ. ۳.۱. سند ۳: قانون انتخابات دوره گذار	۲۹۹
پ. ۴.۱. سند ۴: قانون عدالت انتقالی	۳۰۰
پ. ۲. بخش دوم: پروتکلهای عملیاتی	۳۰۲
پ. ۲.۱. سند ۵: پروتکل مدیریت لحظه صفر	۳۰۲
پ. ۲.۲. سند ۶: پروتکل امنیت دوره گذار	۳۰۳
پ. ۲.۳. سند ۷: پروتکل ارتباطات بحران	۳۰۴
پ. ۳. بخش سوم: الگوهای توافقنامه	۳۰۴
پ. ۳.۱. سند ۸: میثاق ملی گذار دموکراتیک	۳۰۴
پ. ۳.۲. سند ۹: توافقنامه همکاری بین‌قومی	۳۰۵
پ. ۳.۳. سند ۱۰: تفاهم‌نامه نیروهای مسلح	۳۰۶
پ. ۴. بخش چهارم: فرم‌ها و الگوهای اداری	۳۰۶
پ. ۴.۱. سند ۱۱: فرم اعلام دارایی مقامات	۳۰۶
پ. ۴.۲. سند ۱۲: فرم گزارش فساد (سوتزنی)	۳۰۷
پ. ۴.۳. سند ۱۳: الگوی تعهدنامه کارکنان دولت	۳۰۸
پ. ۵. بخش پنجم: چکلیست‌های اجرایی	۳۰۹
پ. ۵.۱. سند ۱۴: چکلیست ۱۰۰ روز اول	۳۰۹
پ. ۵.۲. سند ۱۵: چکلیست برگزاری انتخابات	۳۱۰
پ. ۵.۳. سند ۱۶: چکلیست استقرار فدرالیسم	۳۱۱
پ. ۶. بخش ششم: اعلامیه‌ها و بیانیه‌های نمونه	۳۱۲
پ. ۶.۱. سند ۱۷: اعلامیه روز صفر	۳۱۲
پ. ۶.۲. سند ۱۸: پیام به جامعه جهانی	۳۱۳
پ. ۶.۳. سند ۱۹: بیانیه آشتی ملی	۳۱۴
پ. ۷. بخش هفتم: نمونه قراردادها و تفاهم‌نامه‌های بین‌المللی	۳۱۵
پ. ۷.۱. سند ۲۰: چارچوب مذاکرات رفع تحریم	۳۱۵
پ. ۷.۲. سند ۲۱: الگوی توافقنامه همکاری منطقه‌ای	۳۱۶
پ. ۸. بخش هشتم: راهنمایی آموزشی	۳۱۷
پ. ۸.۱. سند ۲۲: راهنمای ناظران انتخاباتی	۳۱۷

پ. ۲.۸ سند ۲۳: راهنمای شهروندی دوره گذار	۳۱۷
پ. ۹ خلاصه و فهرست اسناد	۳۱۸
ت داده‌ها و جداول آماری	
ت. ۱ بخش اول: داده‌های جمعیتی و قومی	۳۲۱
ت. ۱.۱ جدول ۱: توزیع جمعیت بر اساس قومیت	۳۲۱
ت. ۲.۱ جدول ۲: توزیع جمعیت بر اساس استان	۳۲۲
ت. ۳.۱ جدول ۳: شاخص‌های توسعه انسانی به تفکیک منطقه	۳۲۳
ت. ۲ بخش دوم: داده‌های اقتصادی	۳۲۳
ت. ۲.۱ جدول ۴: شاخص‌های کلان اقتصادی ایران	۳۲۳
ت. ۲.۲ جدول ۵: ترکیب اقتصاد ایران	۳۲۴
ت. ۳.۲ جدول ۶: تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران	۳۲۴
ت. ۴.۲ جدول ۷: سناریوهای اقتصادی پس از رفع تحریم	۳۲۵
ت. ۳ بخش سوم: داده‌های بحران آب	۳۲۵
ت. ۳.۱ جدول ۸: بیلان آبی ایران	۳۲۵
ت. ۳.۲ جدول ۹: وضعیت حوضه‌های آبریز	۳۲۶
ت. ۳.۳ جدول ۱۰: برنامه شیرین‌سازی آب دریا	۳۲۶
ت. ۴ بخش چهارم: شاخص‌های حکمرانی و دموکراسی	۳۲۶
ت. ۴.۱ جدول ۱۱: رتبه ایران در شاخص‌های بین‌المللی	۳۲۶
ت. ۴.۲ جدول ۱۲: مقایسه با کشورهای منطقه	۳۲۷
ت. ۴.۳ جدول ۱۳: اهداف KPI برای دوره گذار	۳۲۷
ت. ۵ بخش پنجم: تجارب جهانی گذار دموکراتیک	۳۲۷
ت. ۵.۱ جدول ۱۴: مقایسه گذارهای موفق	۳۲۷
ت. ۵.۲ جدول ۱۵: مقایسه گذارهای ناموفق	۳۲۸
ت. ۵.۳ جدول ۱۶: درس‌های کلیدی از تجارب جهانی	۳۲۸
ت. ۶ بخش ششم: جداول زمان‌بندی پژوهش	۳۲۹
ت. ۶.۱ جدول ۱۷: تقویم کلان ۲۵ ساله	۳۲۹
ت. ۶.۲ جدول ۱۸: بودجه تخمینی طرح گذار	۳۲۹
ت. ۶.۳ جدول ۱۹: منابع تأمین مالی	۳۳۰
ت. ۷ بخش هفتم: داده‌های مقایسه‌ای فدرالیسم	۳۳۰
ت. ۷.۱ جدول ۲۰: مقایسه سیستم‌های فدرال جهان	۳۳۰
ت. ۷.۲ جدول ۲۱: توزیع صلاحیت‌ها در نظام فدرال پیشنهادی	۳۳۱
ت. ۷.۳ جدول ۲۲: فرمول توزیع منابع صندوق توازن	۳۳۱
ت. ۸ بخش هشتم: شاخص‌های پایش و ارزیابی	۳۳۲
ت. ۸.۱ جدول ۲۳: داشبورد ملی پایش گذار	۳۳۲
ت. ۸.۲ جدول ۲۴: ماتریس شاخص‌های KPI	۳۳۲
ت. ۸.۳ جدول ۲۵: سیستم هشدار زودهنگام	۳۳۳
ت. ۹ خلاصه و منابع داده‌ها	۳۳۴
ت. ۹.۱ منابع اصلی داده‌ها	۳۳۴

۳۳۷	ث واژه‌نامه تخصصی
۳۳۷	ث.۱ بخش اول: مفاهیم سیاسی و حکمرانی
۳۳۹	ث.۲ بخش دوم: مفاهیم فدرالیسم و تنوع
۳۴۱	ث.۳ بخش سوم: مفاهیم عدالت انتقالی
۳۴۲	ث.۴ بخش چهارم: مفاهیم حقوقی و قضایی
۳۴۳	ث.۵ بخش پنجم: مفاهیم اقتصادی
۳۴۴	ث.۶ بخش ششم: مفاهیم محیط زیست و آب
۳۴۵	ث.۷ بخش هفتم: مفاهیم بین‌المللی
۳۴۶	ث.۸ بخش هشتم: اختصارات
۳۴۷	ث.۹ نمایه واژگان فارسی-انگلیسی
۳۵۱	ج کتاب‌شناسی
۳۵۱	ج.۱ بخش اول: گذار دموکراتیک و تشییت
۳۵۱	ج.۱.۱ کتاب‌های بنیادین
۳۵۲	ج.۲.۱ مطالعات موردی گذار
۳۵۳	ج.۲ بخش دوم: فدرالیسم و مدیریت تنوع
۳۵۵	ج.۳ بخش سوم: عدالت انتقالی
۳۵۶	ج.۴ بخش چهارم: حقوق بشر و حقوق اقلیت‌ها
۳۵۶	ج.۵ بخش پنجم: اقتصاد سیاسی و توسعه
۳۵۷	ج.۶ بخش ششم: بحران آب و محیط زیست
۳۵۸	ج.۷ بخش هفتم: ایران‌شناسی و مطالعات منطقه‌ای
۳۵۹	ج.۸ بخش هشتم: قانون اساسی و نظام‌های حقوقی
۳۶۰	ج.۹ بخش نهم: منابع فارسی
۳۶۱	ج.۱۰ بخش دهم: اسناد و گزارش‌های بین‌المللی
۳۶۱	ج.۱۰.۱ اسناد سازمان ملل
۳۶۱	ج.۱۰.۲ گزارش‌های شاخص
۳۶۲	ج.۱۱ بخش یازدهم: منابع آنلاین و پایگاه‌های داده
۳۶۳	ج.۱۲ راهنمای مطالعه بیشتر
۳۶۳	ج.۱۳ درباره استناددهی
۳۶۷	ج بررسی تطبیقی قوانین اساسی و مدل‌های گذار
۳۶۷	چ.۱ ماتریس تطبیقی ابعاد حکمرانی دموکراتیک
۳۷۱	چ.۲ تحلیل درس‌آموخته‌ها برای گذار ایران
۳۷۵	درباره نویسنده

فهرست شکل‌ها

۴	خط زمانی نقشه راه ۲۵ ساله	۱
۵	تبديل چرخه باطل به چرخه فاضل	۲
۶	مسیر ایجاد اعتماد از طریق آبادانی ملموس	۳
۷	برآورد بودجه بازسازی در فازهای مختلف	۴
۱۲	شبکه بحران‌های بههمپیوسته	۱.۱
۱۵	مدل دموکراسی بومی شده	۲.۱
۱۶	مکانیزم تأثیر بهبود معیشتی بر تثبیت دموکراسی	۳.۱
۱۷	چرخه باطل فساد و بی‌اعتمادی	۴.۱
۱۸	چرخه باطل آب، فقر و مهاجرت	۵.۱
۱۸	چرخه فاضل شفافیت و اعتماد	۶.۱
۱۹	ترکیب دو منظر: تاریخ از بالا و از پایین	۷.۱
۲۰	ساختار کلی کتاب	۸.۱
۲۶	شبکه شش بحران بههمپیوسته	۱.۲
۲۷	روند برداشت مازاد از سفره‌های زیرزمینی (۱۹۷۰-۲۰۲۴)	۲.۲
۲۸	ساختار انرژی کشور	۳.۲
۲۹	چرخه باطل اقتصاد رانتی (نفرین منابع)	۴.۲
۲۹	روند افزایش فقر (۲۰۱۰-۲۰۲۴)	۵.۲
۳۱	سطوح مختلف اعتماد در جامعه	۶.۲
۳۲	ترکیب تقریبی قومی-زبانی کشور	۷.۲
۳۵	تحلیل SWOT جامع وضعیت کشور	۸.۲
۳۹	لایه‌های دموکراسی: از حداقل تا حداکثری	۱.۳
۳۹	طیف نظام‌های سیاسی	۲.۳
۴۰	پنج عرصه تحکیم دموکراسی (لینز و استپان)	۳.۳
۴۲	چهار ستون توافقگرایی لیپهارت	۴.۳
۴۳	مدل ترکیبی مدیریت تنوع	۵.۳
۴۴	رابطه دموکراسی و رشد اقتصادی	۶.۳
۴۶	نهادهای فراگیر در برابر استخراجی	۷.۳
۴۶	چهار بُعد عدالت انتقالی	۸.۳
۴۸	چارچوب نظری تلفیقی کتاب	۹.۳

۵۴	خط زمانی گذار اسپانیا	۱.۴
۵۶	خط زمانی گذار آفریقای جنوبی	۲.۴
۵۸	خط زمانی گذار اندونزی	۳.۴
۵۹	تمرکزدایی در اندونزی	۴.۴
۶۱	شش عامل مشترک گذارهای موفق	۵.۴
۶۴	زنگیره علی شکست عراق	۱.۵
۶۶	تکه‌ته کشدن لبی پس از سقوط قدافي	۲.۵
۶۶	خط زمانی شکست گذار مصر	۳.۵
۶۸	مسیر فروپاشی و نزولهای	۴.۵
۶۸	شش عامل مشترک گذارهای ناموفق	۵.۵
۷۲	تحول ترکیب منابع آب اسرائیل	۱.۶
۷۴	استراتژی چهار شیر ملی سنگاپور	۲.۶
۷۵	تحول مدل حکمرانی آب در استرالیا	۳.۶
۷۶	شش اصل جهانی مدیریت پایدار آب	۴.۶
۸۳	ده اصل بنیادین نظام دموکراتیک ایران	۱.۷
۸۵	نابرابری درآمد سرانه بین استان‌های ایران (۱۴۰۲)	۲.۷
۸۷	بحran آب ایران: شکاف فراینده عرضه و تقاضا	۳.۷
۸۸	ساختار فدرالیسم همبسته و تقسیم صلاحیت‌ها	۴.۷
۸۹	وضعیت روابط ایران با همسایگان (۱۴۰۳)	۵.۷
۹۰	چهار رکن عدالت انتقالی و هدف نهایی آشتی ملی	۶.۷
۹۱	ساختار تفکیک قوا و نظارت متقابل در نظام پیشنهادی	۷.۷
۹۲	سه نسل حقوق بشر و تکامل تاریخی آن‌ها	۸.۷
۹۳	چرخه فضیلت آبادانی ملموس در مقابل چرخه معیوب سرخوردگی	۹.۷
۹۵	ماتریس اولویت‌بندی برنامه‌های آبادانی: تأثیر در مقابل سهولت	۱۰.۷
۹۶	نمودار راداری: مقایسه وضعیت کنونی با اهداف میان‌مدت و بلندمدت	۱۱.۷
۹۶	نقشه راه کلان ۲۵ ساله تحول ایران	۱۲.۷
۹۸	جمع‌بندی فصل ۷ و اتصال به فصول بعدی	۱۳.۷
۱۰۲	پروتکل ۷۲ ساعت اول پس از تغییر نظام	۱.۸
۱۰۳	ساختار شورای انتقالی و نهادهای زیرمجموعه	۲.۸
۱۰۴	تقویم کلان گذار: رویدادهای کلیدی ۲۴ ماه اول	۳.۸
۱۰۷	فرآیند تطهیر نیروهای امنیتی	۴.۸
۱۰۸	جریان منابع و مصارف مالی دولت موقت	۵.۸
۱۰۹	سناریوهای رفع تحریم در ۲۴ ماه اول	۶.۸
۱۱۰	توزيع تقریبی کرسی‌های حوزه‌ای مجلس مؤسسان	۷.۸
۱۱۱	پنج مرحله فرآیند تدوین قانون اساسی	۸.۸
۱۱۲	سازوکار مشارکت عمومی در تدوین قانون اساسی	۹.۸
۱۱۴	ساختار کمیسیون حقیقت‌یاب و آشتی ملی	۱۰.۸

۱۱۵	۱۱.۸ ماتریس ریسک فاز اول گذار
۱۱۶	۱۲.۸ نقاط عطف فاز اول گذار
۱۲۰	۱.۹ اولویت‌بندی نهادسازی در فاز دوم
۱۲۱	۲.۹ ساختار چهارلایه حکومت در نظام فدرالی پیشنهادی
۱۲۲	۳.۹ نظام مالی فدرالی: جریان درآمدها و توزیع بودجه
۱۲۴	۴.۹ ساختار پیشنهادی قوه قضائیه مستقل
۱۲۶	۵.۹ فرآیند بازسازی کادر قضایی
۱۲۶	۶.۹ ساختار کمیسیون ملی انتخابات
۱۲۷	۷.۹ ساختار جدید نظام آموزشی
۱۲۹	۸.۹ شش رکن حمایت از جامعه مدنی
۱۳۱	۹.۹ معماری دولت الکترونیک
۱۳۳	۱۰.۹ ساختار سازمان رسانه عمومی ایران
۱۳۵	۱۱.۹ ماتریس ریسک فاز دوم
۱۳۶	۱۲.۹ شش ستون نهادسازی فاز دوم
۱۴۱	۱.۱۰ تقویم انتخاباتی فاز سوم: چهار انتخابات در پنج سال
۱۴۲	۲.۱۰ مسیر تنوع‌بخشی اقتصاد: کاهش وابستگی به نفت
۱۴۴	۳.۱۰ چهار محور برنامه ملی احیای آب
۱۴۵	۴.۱۰ مسیر انتقال به انرژی پاک: سهم منابع تولید برق
۱۴۶	۵.۱۰ نقشه روابط منطقه‌ای ایران در افق سال ۱۵
۱۴۷	۶.۱۰ شش رکن فرهنگ دموکراتیک
۱۴۹	۷.۱۰ مسیر فاز سوم: از نهادسازی به تحکیم
۱۵۳	۱.۱۱ چشم‌انداز بلوغ دموکراتیک فاز چهارم
۱۵۵	۲.۱۱ تحول ساختار اقتصادی ایران در افق ۲۵ ساله
۱۵۶	۳.۱۱ حوزه‌های اولویت‌دار فناوری در فاز چهارم
۱۵۷	۴.۱۱ نقش‌های راهبردی ایران در جایگاه قدرت متوسط مسئول
۱۶۲	۵.۱۱ مسیر صعود ایران در شاخص‌های فناوری و نوآوری
۱۶۴	۶.۱۱ مسیر دستیابی به تعادل آبی تا سال ۲۵
۱۶۶	۷.۱۱ جایگاه ایران در سازمان‌های بین‌المللی تا سال ۲۵
۱۶۷	۸.۱۱ داشبورد شاخص‌های کلیدی پیشرفت ملی در فاز تعالی
۱۷۷	۱.۱۲ نقشه ساده‌شده توزیع قومی در ایران
۱۷۹	۲.۱۲ شکاف توسعه‌ای بین استان‌های مرکزی و حاشیه‌ای
۱۸۴	۳.۱۲ هرم سیاست زبانی پیشنهادی
۱۸۶	۴.۱۲ مدل پیشنهادی توزیع درآمدهای نفت و گاز
۱۸۸	۵.۱۲ مقایسه سهم جمعیتی و هدف نمایندگی اقوام
۱۹۰	۶.۱۲ سیستم هشدار زودهنگام تنش‌های قومی
۱۹۸	۱۱.۱۳ استراتژی سه مرحله‌ای بازسازی اقتصادی

۱۹۹	۲.۱۳ مسیر کاهش تورم در دو سال اول
۲۰۲	۳.۱۳ اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی
۲۰۳	۴.۱۳ تنوع‌بخشی به سبد صادراتی ایران
۲۰۶	۵.۱۳ مسیر بهبود رتبه ایران در شاخص فساد
۲۱۲	۶.۱۳ مسیر رشد GDP سرانه ایران در مقایسه با کشورهای مشابه
۲۱۶	۱.۱۴ پیامدهای چندبعدی بحران آب در ایران
۲۱۷	۲.۱۴ توزیع مصرف آب در ایران
۲۱۹	۳.۱۴ نمودار علل ساختاری و مستقیم بحران‌های زیست‌محیطی
۲۲۰	۴.۱۴ چهار ستون استراتژی جامع مدیریت آب
۲۲۲	۵.۱۴ طرح شبکه شیرین‌سازی آب دریا
۲۲۴	۶.۱۴ حوضه‌های آبریز اصلی ایران
۲۲۷	۷.۱۴ سهم بخش‌های مختلف از انتشار گازهای گلخانه‌ای
۲۲۸	۸.۱۴ مسیر پیش‌بینی شده کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای
۲۴۰	۱.۱۵ زنجیره نتایج و سطوح مختلف پایش و ارزیابی
۲۴۳	۲.۱۵ نمای کلی داشبورد ملی پایش گذار (شبیه‌سازی سال ۳)
۲۴۵	۳.۱۵ نقشه حرارتی ریسک‌های کلان (Risk Heatmap)
۲۴۶	۴.۱۵ ساختار نهادی و تعاملی نظام پایش و ارزیابی
۲۴۹	۵.۱۵ مکانیزم اصلاح مسیر و یادگیری سازمانی در فرآیند گذار
۲۵۱	۶.۱۵ اکوسیستم چندلایه پاسخگویی و نظارت متقابل
۲۶۴	آ.۱ نمودار کلان تفکیک قوا و نهادهای بنیادین در ميثاق ملی نوين
۲۶۵	آ.۲ فرآیند دموکراتیک قانون‌گذاری و تعادل قوا در ساختار دومجلسی
۲۶۶	آ.۳ جایگاه، صلاحیت‌ها و فرآیند پاسخگویی نهاد ریاست جمهوری
۲۶۸	آ.۴ ساختار سلسه‌مراتبی قوه قضائيه در نظام فدرال دموکراتيک

فهرست جدول‌ها

۴	چشم‌انداز کشور در افق ۲۵ ساله	۱
۴	خلاصه پنج فاز نقشه راه	۲
۵	ده اقدام فوری ۱۰۰ روز اول	۳
۶	ماتریس بحران‌ها و راهکارها	۴
۷	اهداف کمی در هر فاز	۵
۸	پیام کلیدی به گروه‌های ذینفع	۶
۸	ماتریس ریسک‌های اصلی	۷
۱۳	عوامل باز شدن پنجه فرصت	۱.۱
۱۴	نقد استدلال‌های له اقتدارگرایی	۲.۱
۱۵	انعطاف در طراحی نهادها	۳.۱
۱۶	رابطه بهبود معیشتی و موفقیت گذار	۴.۱
۱۷	تغییرات ملموس مورد انتظار در ۱۰۰ روز اول	۵.۱
۱۹	نظريه‌های پایه اين پژوهش	۶.۱
۲۱	راهنمای خواندن برای مخاطبان مختلف	۷.۱
۲۲	مدل همکاری استراتژیک داخل و خارج از کشور (دیاسپورا)	۸.۱
۲۶	وضعیت سفره‌های زیرزمینی کشور	۱.۲
۲۷	شدت بحران آب به تفکیک مناطق	۲.۲
۲۸	برآورد قاچاق سوخت	۳.۲
۲۹	تأثیر تحریم‌ها بر شاخص‌های کلیدی	۴.۲
۳۰	لایه‌های فساد سیستماتیک	۵.۲
۳۰	جایگاه کشور در شاخص‌های بین‌المللی حکمرانی	۶.۲
۳۱	شکاف‌های اصلی اجتماعی	۷.۲
۳۲	دلایل تاریخی بی‌اعتمادی اقوام به مرکز	۸.۲
۳۳	تحلیل محیط ژئوپلیتیک	۹.۲
۳۸	هفت معیار پلیارشی دال	۱.۳
۳۹	سه موج دموکراتیزاسیون هانتینگتون	۲.۳
۴۰	سه سطح تحکیم دموکراسی	۳.۳
۴۱	انواع گذار دموکراتیک	۴.۳
۴۲	نمونه‌های موفق توافق‌گرایی	۵.۳

۴۲	۶.۳ مقایسه دو مدل مدیریت تنوع
۴۵	۷.۳ تمایز نهادهای رسمی و غیررسمی
۴۷	۸.۳ طیف رویکردها به گذشته
۵۴	۱.۴ مقایسه اجمالی چهار گذار موفق
۵۵	۲.۴ عوامل موفقیت گذار اسپانیا
۵۶	۳.۴ درس‌های قابل انتقال از اسپانیا
۵۷	۴.۴ ساختار و دستاوردهای TRC
۵۷	۵.۴ ویژگی‌های قانون اساسی آفریقای جنوبی
۵۷	۶.۴ درس‌های قابل انتقال از آفریقای جنوبی
۵۸	۷.۴ عوامل موفقیت گذار اندونزی
۵۹	۸.۴ درس‌های قابل انتقال از اندونزی
۶۰	۹.۴ محاکمه روسای جمهور سابق کره جنوبی
۶۰	۱۰.۴ درس‌های قابل انتقال از کره جنوبی
۶۱	۱۱.۴ حضور عوامل موفقیت در چهار کشور
۶۴	۱.۵ مقایسه اجمالی پنج گذار ناموفق
۶۵	۲.۵ سیستم محاسبه در عراق
۶۵	۳.۵ چه نباید کرد: درس‌های عراق
۶۶	۴.۵ درس‌های لیبی
۶۷	۵.۵ دلایل شکست گفتگوی ملی یمن
۶۹	۶.۵ چکلیست جامع اشتباهات قابل اجتناب
۷۳	۱.۶ مقایسه شاخص‌های آب: اسرائیل و کشور ما
۷۳	۲.۶ درس‌های قابل انتقال از اسرائیل
۷۴	۳.۶ درس‌های قابل انتقال از سنگاپور
۷۵	۴.۶ درس‌های قابل انتقال از استرالیا
۷۶	۵.۶ برنامه پیشنهادی مدیریت آب بر اساس تجارب جهانی
۸۳	۱.۷ تحلیل شش رکن چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹
۸۴	۲.۷ ترکیب قومی-زبانی ایران (برآورد ۱۴۰۳)
۸۶	۳.۷ شاخص‌های حقوق بشر: ایران در مقایسه با کشورهای منتخب
۸۷	۴.۷ شاخص ادراک فساد: (CPI) ایران و کشورهای منطقه
۹۰	۵.۷ مقایسه نظامهای مختلف حکومتی و پیشنهاد برای ایران
۹۱	۶.۷ ترکیب پیشنهادی مجلس اقوام و مناطق (۱۰۰ کرسی)
۹۳	۷.۷ حقوق ویژه زنان در قانون اساسی پیشنهادی
۹۴	۸.۷ برنامه ۱۰۰ روز اول: اقدامات با تأثیر فوری
۹۵	۹.۷ شاخص‌های کلیدی پایش چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹
۹۷	۱۰.۷ طرفین میثاق ملی و تعهدات متقابل
۱۰۲	۱.۸ سناریوهای محتمل پایان رژیم

۱۰۳	۲.۸ ترکیب پیشنهادی شورای انتقالی (۲۱ نفر)
۱۰۴	۳.۸ کابینه موقت پیشنهادی (۱۸ وزارت‌خانه)
۱۰۵	۴.۸ اقدامات کلیدی ماه‌های ۱ تا ۶
۱۰۵	۵.۸ اقدامات کلیدی ماه‌های ۷ تا ۱۲
۱۰۶	۶.۸ اقدامات کلیدی ماه‌های ۱۳ تا ۲۴
۱۰۶	۷.۸ استراتژی تفکیکی مواجهه با نهادهای امنیتی
۱۰۸	۸.۸ بسته اقدامات اقتصادی ماه‌های اول
۱۰۸	۹.۸ اولویت‌های دیپلماتیک ۱۲ ماه اول
۱۱۰	۱۰.۸ ویژگی‌های نظام انتخاباتی مجلس مؤسسان
۱۱۱	۱۱.۸ چکلیست تضمینات انتخابات آزاد و منصفانه
۱۱۲	۱۲.۸ کمیسیون‌های تخصصی مجلس مؤسسان
۱۱۳	۱۳.۸ اقدامات عدالت انتقالی در ۱۲ ماه اول
۱۱۴	۱۴.۸ ریسک‌های اصلی فاز اول و راهبردهای مقابله
۱۱۶	۱۵.۸ شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز اول
۱۲۱	۱.۹ مقایسه مدل‌های فدرالیسم و انتخاب برای ایران
۱۲۲	۳.۹ مشخصات پنج منطقه خودمختار پیشنهادی
۱۲۳	۴.۹ تقسیم صلاحیت‌ها بین سطوح حکومتی
۱۲۴	۵.۹ اصول بنیادین نظام قضایی جدید
۱۲۵	۶.۹ ترکیب و صلاحیت‌های دادگاه قانون اساسی پیشنهادی
۱۲۶	۷.۹ نهادهای نظارتی مستقل پیشنهادی
۱۲۷	۸.۹ اهداف پنج ساله اصلاح نظام آموزشی
۱۲۸	۹.۹ برنامه آموزش چندزبانه در مناطق قومی ایران
۱۲۹	۱۰.۹ وضعیت جامعه مدنی ایران: قبل و هدف
۱۲۹	۱۱.۹ مقایسه قوانین: NGO وضعیت فعلی و پیشنهادی
۱۳۰	۱۲.۹ ساختار صندوق ملی حمایت از جامعه مدنی
۱۳۱	۱۳.۹ اصول و اقدامات اصلاح بوروکراسی
۱۳۲	۱۴.۹ نظام جدید مدیریت منابع انسانی دولت
۱۳۲	۱۵.۹ مقایسه صداوسیمای فعلی با مدل پیشنهادی
۱۳۳	۱۶.۹ تقویم عدالت انتقالی فاز دوم
۱۳۴	۱۷.۹ صلاحیت و ساختار دادگاه ویژه
۱۳۴	۱۸.۹ شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز دوم
۱۴۰	۱.۱۰ معیارهای تحکیم دموکراسی (بر اساس لینتز و استپان)
۱۴۱	۲.۱۰ سناریوهای محتمل انتخابات ریاست جمهوری سال ۹
۱۴۲	۳.۱۰ اهداف کلان اقتصادی سال‌های ۶ تا ۱۰
۱۴۳	۴.۱۰ صنایع اولویت‌دار برای توسعه در فاز سوم
۱۴۴	۵.۱۰ اهداف کمی احیای آب در فاز سوم
۱۴۴	۶.۱۰ برنامه احیای اکوسیستم‌های آبی
۱۴۶	۷.۱۰ اهداف سیاست خارجی سال‌های ۶ تا ۱۰

۱۴۸	۸.۱۰ برنامه‌های ترویج فرهنگ دموکراتیک
۱۴۸	۹.۱۰ شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز سوم
۱۵۲	۱.۱۱ مقایسه ماهیت فازهای مختلف گذار دموکراتیک
۱۵۳	۲.۱۱ شاخص‌های بلوغ قوه مقننه در پایان فاز چهارم
۱۵۴	۳.۱۱ اهداف کیفی قوه قضائیه در فاز چهارم
۱۵۵	۴.۱۱ اهداف زیست‌بوم نوآوری در پایان فاز چهارم (سال ۱۵)
۱۵۶	۵.۱۱ برنامه توسعه سرمایه انسانی در فاز چهارم
۱۵۷	۶.۱۱ نقش‌های هدف ایران در منطقه تا پایان فاز چهارم
۱۵۹	۷.۱۱ شاخص‌های فرهنگ دموکراتیک در پایان فاز چهارم
۱۵۹	۸.۱۱ نقاط عطف کلیدی فاز چهارم (سال ۱۱-۱۵)
۱۶۰	۹.۱۱ اهداف کلان ایران در پایان سال ۲۵ (۱۴۲۹)
۱۶۱	۱۰.۱۱ نهادهای انتقال تجربه ایرانی به جهان
۱۶۲	۱۱.۱۱ پژوهش‌های کلان فناوری در فاز پنجم
۱۶۳	۱۲.۱۱ اهداف کیفیت زندگی در پایان سال ۲۵
۱۶۴	۱۳.۱۱ برنامه تأمین اجتماعی فرآگیر تا سال ۲۵
۱۶۴	۱۴.۱۱ برنامه توسعه شهری و زیرساختی تا سال ۲۵
۱۶۵	۱۵.۱۱ استراتژی جامع مدیریت آب در فاز پنجم
۱۶۵	۱۶.۱۱ اهداف انتقال انرژی ایران تا سال ۲۵
۱۶۶	۱۷.۱۱ اهداف زیست‌محیطی در افق ۲۵ ساله
۱۶۷	۱۸.۱۱ چشم‌انداز روابط ایران با قدرت‌های جهانی در سال ۲۵
۱۶۷	۱۹.۱۱ برنامه قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی
۱۶۸	۲۰.۱۱ نقاط عطف کلیدی فاز پنجم (سال ۱۶-۲۵)
۱۶۸	۲۱.۱۱ مسیر حرکت شاخص‌های کلیدی در افق ۲۵ ساله
۱۶۹	۲۲.۱۱ سه سناریوی محتمل برای ایران در سال ۲۵
۱۷۶	۱.۱۲ اهمیت مدیریت صحیح تنوع قومی
۱۷۷	۲.۱۲ ترکیب قومی-زبانی ایران (تخمین ۱۴۰۳)
۱۷۸	۳.۱۲ ترکیب مذهبی ایران
۱۷۹	۴.۱۲ شاخص‌های توسعه به تفکیک استان‌های قومی (۱۴۰۲)
۱۸۰	۵.۱۲ مطالبات اصلی اقوام مختلف ایران
۱۸۰	۶.۱۲ مقایسه مدل‌های مدیریت تنوع در کشورهای موفق
۱۸۲	۷.۱۲ ساختار مناطق خودمختار پیشنهادی
۱۸۳	۸.۱۲ تقسیم صلاحیت‌ها بین سطوح حکومتی
۱۸۳	۹.۱۲ ترکیب مجلس اقوام و مناطق (۱۰۰ کرسی)
۱۸۴	۱۰.۱۲ برنامه آموزش زبان در مدارس مناطق قومی
۱۸۵	۱۱.۱۲ منشور حقوق فرهنگی اقوام
۱۸۵	۱۲.۱۲ برنامه جبران شکاف توسعه‌ای (افق ۱۵ ساله)
۱۸۶	۱۳.۱۲ سهم استان‌ها از درآمد منابع طبیعی
۱۸۷	۱۴.۱۲ پژوهش‌های کلان توسعه در مناطق قومی

۱۸۷	۱۵.۱۲ اصل تناسب قومی در نهادهای ملی
۱۸۸	۱۶.۱۲ ساختار و وظایف شورای عالی اقوام ایران
۱۸۹	۱۷.۱۲ عناصر هویت ملی مشترک ایرانی
۱۹۰	۱۸.۱۲ برنامه‌های عملی تقویت همبستگی ملی
۱۹۱	۱۹.۱۲ ساختار چندلایه حل اختلافات قومی
۱۹۱	۲۰.۱۲ تقویم اجرای سیاست‌های مدیریت تنوع
۱۹۲	۲۱.۱۲ شاخص‌های کلیدی پایش وضعیت اقوام
۱۹۷	۱.۱۳ شاخص‌های کلیدی اقتصاد ایران (۲۰۲۴/۱۴۰۳)
۱۹۷	۲.۱۳ تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران
۱۹۸	۳.۱۳ نقشه راه رفع تحریم‌ها
۱۹۹	۴.۱۳ برنامه کنترل تورم در دو سال اول
۲۰۰	۵.۱۳ اقدامات اقتصادی فوری در ۱۰۰ روز اول
۲۰۰	۶.۱۳ برنامه حمایت اجتماعی در دوره گذار
۲۰۱	۷.۱۳ بسته اصلاحات ساختاری اقتصادی
۲۰۲	۸.۱۳ برنامه خصوصی‌سازی اولویت‌بندی شده
۲۰۲	۹.۱۳ اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی (FDI)
۲۰۳	۱۰.۱۳ برنامه نوسازی صنایع کلیدی
۲۰۴	۱۱.۱۳ پنج موتور رشد اقتصادی آینده ایران
۲۰۵	۱۲.۱۳ برنامه اشتغال‌زایی ۱۰ میلیون شغل در ۱۰ سال
۲۰۶	۱۳.۱۳ برنامه جامع مبارزه با فساد اقتصادی
۲۰۶	۱۴.۱۳ مقایسه نظام مالیاتی فعلی و پیشنهادی
۲۰۷	۱۵.۱۳ نقشه راه ادغام در اقتصاد جهانی
۲۰۸	۱۶.۱۳ اهداف صادراتی ایران در افق ۱۵ ساله
۲۰۹	۱۷.۱۳ برنامه اصلاح نظام بانکی
۲۰۹	۱۸.۱۳ اهداف توسعه بازار سرمایه
۲۱۰	۱۹.۱۳ یارانه‌های انرژی و برنامه اصلاح
۲۱۱	۲۰.۱۳ برنامه سرمایه‌گذاری در انرژی تجدیدپذیر
۲۱۱	۲۱.۱۳ شاخص‌های بحران مسکن در ایران
۲۱۱	۲۲.۱۳ برنامه جامع مسکن ملی
۲۱۲	۲۳.۱۳ شاخص‌های کلیدی اقتصادی و اهداف ۱۵ ساله
۲۱۳	۲۴.۱۳ ریسک‌های اصلی برنامه اقتصادی و راهکارها
۲۱۳	۲۵.۱۳ سه سناریویی اقتصادی برای ایران در سال ۱۵
۲۱۷	۱.۱۴ شاخص‌های کلیدی بحران آب در ایران
۲۱۷	۲.۱۴ وضعیت دریاچه‌ها و تالاب‌های اصلی ایران
۲۱۸	۳.۱۴ فرونشست زمین در دشت‌های بحرانی
۲۱۹	۴.۱۴ وضعیت آلودگی هوا در کلان‌شهرها
۲۱۹	۵.۱۴ سایر چالش‌های زیست‌محیطی ایران
۲۲۰	۶.۱۴ برنامه کاهش مصرف آب کشاورزی

۲۲۱	۷.۱۴ اصلاح قیمت‌گذاری آب در فازهای گذار
۲۲۱	۸.۱۴ برنامه کاهش مصرف آب شهری و صنعتی
۲۲۲	۹.۱۴ برنامه افزایش عرضه آب پایدار
۲۲۲	۱۰.۱۴ پروژه‌های کلان شیرینسازی
۲۲۳	۱۱.۱۴ برنامه بازیافت فاضلاب
۲۲۳	۱۲.۱۴ ساختار پیشنهادی حکمرانی آب
۲۲۴	۱۳.۱۴ مشخصات شش حوضه آبریز اصلی
۲۲۴	۱۴.۱۴ برنامه شفافیت داده‌های آب
۲۲۵	۱۵.۱۴ برنامه ۱۰ ساله احیای دریاچه ارومیه
۲۲۶	۱۶.۱۴ برنامه احیای تالاب‌ها و رودخانه‌ها
۲۲۶	۱۷.۱۴ پیش‌بینی تغییرات اقلیمی در ایران
۲۲۷	۱۸.۱۴ اقدامات سازگاری با تغییرات اقلیمی
۲۲۷	۱۹.۱۴ پروفایل انتشار گازهای گلخانه‌ای ایران
۲۲۸	۲۰.۱۴ اهداف کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای
۲۲۸	۲۱.۱۴ برنامه جامع انتقال انرژی
۲۲۹	۲۲.۱۴ برنامه جامع کاهش آلودگی هوای شهرها
۲۲۹	۲۳.۱۴ اهداف کیفیت هوای کلان شهرها (PM _{2.5})
۲۳۰	۲۴.۱۴ تنوع زیستی و گونه‌های در خطر ایران
۲۳۰	۲۵.۱۴ برنامه جامع حفاظت از تنوع زیستی
۲۳۱	۲۶.۱۴ پتانسیل اشتغال‌زایی اقتصاد سبز
۲۳۱	۲۷.۱۴ بازارهای نوین در اقتصاد سبز ایران
۲۳۲	۲۸.۱۴ ساختار نوین حکمرانی زیست‌محیطی
۲۳۲	۲۹.۱۴ حقوق زیست‌محیطی در میثاق ملی نوین
۲۳۲	۳۰.۱۴ تعهدات بین‌المللی زیست‌محیطی ایران
۲۳۳	۳۱.۱۴ دیپلماسی آبی و توافقات منطقه‌ای
۲۳۳	۳۲.۱۴ نقاط عطف اجرای برنامه‌های زیست‌محیطی
۲۳۳	۳۳.۱۴ شاخص‌های کلیدی پایش زیست‌محیطی (KPIs)
۲۴۰	۱.۱۵ تفاوت پایش و ارزیابی
۲۴۱	۲.۱۵ معیارهای SMART برای انتخاب شاخص‌های پایش
۲۴۱	۳.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه سیاسی (KPIs)
۲۴۱	۴.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه اقتصادی (KPIs)
۲۴۲	۵.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه اجتماعی (KPIs)
۲۴۲	۶.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه محیط زیست (KPIs)
۲۴۳	۷.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه امنیت و بین‌الملل (KPIs)
۲۴۳	۸.۱۵ ویژگی‌های سامانه هوشمند داشبورد ملی
۲۴۳	۹.۱۵ زمان‌بندی دوره‌های ارزیابی استراتژیک
۲۴۴	۱۰.۱۵ ماتریس مدیریت ریسک‌های استراتژیک گذار
۲۴۵	۱۱.۱۵ سیستم هشدار زودهنگام System) Warning (Early

۱۲.۱۵	وظایف نهادهای پایش و ارزیابی	۲۴۶
۱۳.۱۵	ابزارهای پایش مشارکتی و مردمی	۲۴۷
۱۴.۱۵	محورهای کلیدی نظرسنجی ملی سالانه	۲۴۷
۱۵.۱۵	شاخصهای بین‌المللی مرجع برای بنچ‌مارکینگ	۲۴۸
۱۶.۱۵	کشورهای مرجع جهت یادگیری و مقایسه	۲۴۸
۱۷.۱۵	نظام جامع گزارش‌دهی و شفافیت	۲۴۸
۱۸.۱۵	سطوح مختلف اصلاح مسیر در برنامه گذار	۲۵۰
۱۹.۱۵	روش‌های نوین ارزیابی تأثیر سیاست‌ها	۲۵۰
۲۰.۱۵	mekanizmehای یادگیری و تعالی سازمانی	۲۵۱
۲۱.۱۵	ابزارهای کلیدی پاسخگویی در ساختار نوین	۲۵۱
۲۲.۱۵	تقویم عملیاتی نظام پایش و ارزیابی (M&E)	۲۵۲
۱.آ	اصول منتخب فصل اول: اصول کلی و هویت ملی	۲۵۹

فهرست جداول

بخش اول

مبانی

◦ فصل

مدیریتی خلاصه

ملی نو زایی برای راهی نقشه

این سند نقشه راه ۲۵ ساله‌ای را برای گذار از وضعیت بحرانی کنونی به یک دموکراسی پایدار، کارآمد و مرفه پیشنهاد می‌دهد. اصل محوری این طرح «آبادانی ملموس و فوری» است: مردم باید در کوتاه‌مدت بهبود واقعی را در زندگی روزمره احساس کنند تا به نظام جدید اعتماد کرده احساس کنند هزینه‌هایی که داده‌اند و فداکاری‌ای که انجام شده است بی بهره و هدر رفته نیستند. «برای یک زندگی معمولی» نمادی از این خواسته و وضعیت اجتماعی در ذهن آحاد ایرانیان است. این طرح شامل پنج فاز است: ۱- گذار (۲ سال)، ۲- نهادسازی (۳ سال)، ۳- تحکیم (۵ سال)، ۴- بلوغ (۱۰ سال)، و ۵- تعالی (۵ سال). موفقیت این طرح منوط به توافق ملی در پیشبرد تغییرات و نهادینه شدن ساختارهای جدید، مدیریت هوشمند تنوع قومی و حصول به انسجام اجتماعی-فرهنگی، حل بحران آب و سایر بحران‌های زیست محیطی، رهایی از تحریم‌ها و نوسازی اقتصادی، و ریشه‌کنی فساد و رفع رانت‌های مختلف در نهاد اجتماعی و اقتصادی جامعه است.

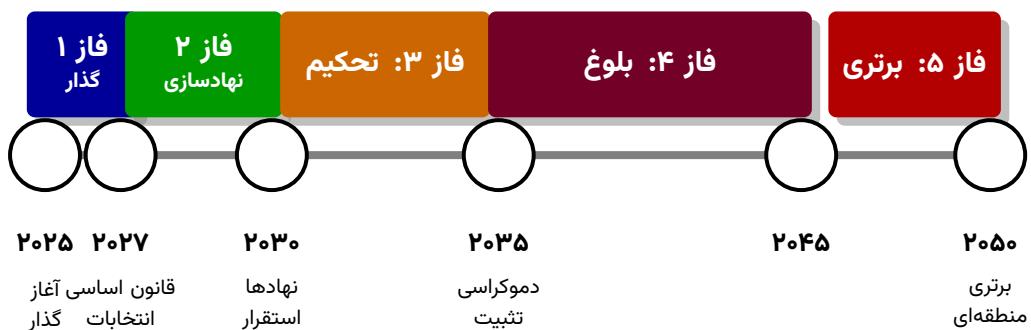
چشم‌انداز ۲۵ ساله

در پایان این مسیر ۲۵ ساله، کشور به این ویژگی‌ها دست خواهد یافت:

جدول ۱: چشم‌انداز کشور در افق ۲۵ ساله

بعد	تصویف چشم‌انداز
سیاسی	دموکراسی پایدار با امتیاز «آزاد» در شاخص فریدم‌هاوس؛ انتخابات آزاد و منظم؛ جامعه مدنی پویا
اقتصادی	درآمد سرانه بالای ۱۵،۰۰۰ دلار؛ رشد پایدار ۵ درصد؛ بیکاری زیر ۵ درصد
اجتماعی	شاخص توسعه انسانی (HDI) بالای ۰.۸۰؛ فقر مطلق زیر ۳ درصد؛ انسجام ملی
زیست‌محیطی	احیای ۵۰ درصد سفره‌های آب؛ ۴۰ درصد انرژی تجدیدپذیر؛ توقف بیابان‌زایی
بین‌المللی	الگوی منطقه‌ای دموکراسی؛ عضویت در نهادهای پیشرفته؛ برندهای ملی مثبت

پنج فاز نقشه راه

شکل ۱: خط زمانی نقشه راه ۲۵ ساله

جدول ۲: خلاصه پنج فاز نقشه راه

فاز	مدت	اهداف کلیدی	دستاوردهای مورد انتظار
۱	۲ سال	گذار مسالمت‌آمیز؛ ثبات اولیه؛ قانون اساسی	دولت منتخب؛ آتش‌بس سیاسی؛ بهبود معیشت
۲	۳ سال	نهادسازی دموکراتیک؛ اصلاحات ساختماری	نظام فدرال؛ قوه قضائیه مستقل؛ رشد %۵
۳	۵ سال	تحکیم دموکراسی؛ توسعه فراگیر	دموکراسی رویه‌ای؛ کاهش فقر %۵۰؛ آشتی ملی
۴	۱۰ سال	توسعه پایدار؛ رقابت‌پذیری	درآمد متوسط بالا؛ HDI بالا؛ رهبری منطقه‌ای
۵	۵ سال	دوران برتری؛ ثبات پایدار	قدرت اول اقتصادی-فنی منطقه؛ الگوی جهانی؛ اقتصاد دانش‌بنیان

ده اقدام فوری ۱۰۰ روز اول

بحرانی: ۱۰۰ روز سرنوشت‌ساز

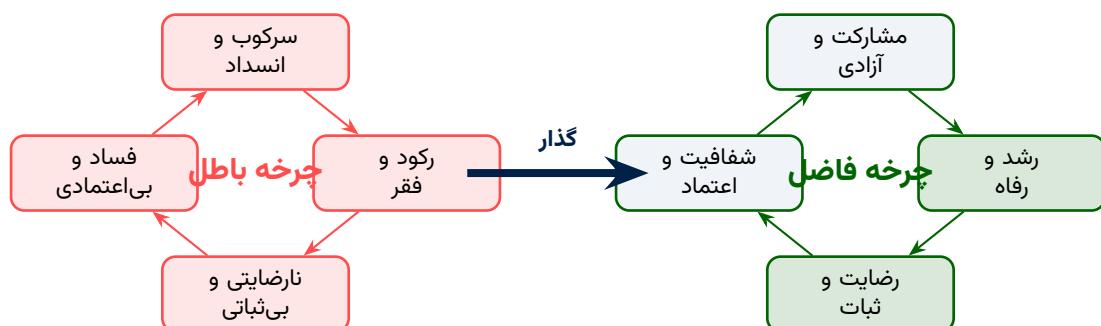
تجربه جهانی نشان می‌دهد که ۱۰۰ روز اول گذار، پنجره فرصتی است که اگر از دست برود، بازگشت‌ناپذیر است. مردم باید در این بازه تغییر را «ببینند» و «احساس کنند».

جدول ۳: ده اقدام فوری ۱۰۰ روز اول

#	اقدام	هدف	شاخص موفقیت
۱	تشکیل دولت موقت فراترگیر	مشروعیت‌سازی	نمایندگی همه اقوام اصلی
۲	اعلام آتشبس سیاسی	کاهش تنش	توقف سرکوب و خشونت
۳	آزادی زندانیان سیاسی	اعتماد‌سازی	آزادی کامل در ۳۰ روز
۴	بسته حمایت معیشتی فوری	کاهش فشار اقتصادی	پوشش ۵ میلیون خانوار
۵	برنامه آب اضطراری	رفع بحران فوری	آبرسانی به مناطق بحرانی
۶	کنترل قاچاق سوخت	بهبود عرضه	کاهش %۵۰ قاچاق
۷	محاکمه نمادین فاسدان بزرگ	عدالت و اعتماد	۱۰ پرونده کلیدی
۸	آزادی رسانه‌ها	فضای باز سیاسی	رفع سانسور
۹	اعلام انتخابات مجلس مؤسسان	مسیر قانونی	تاریخ مشخص در ۹۰ روز
۱۰	آغاز مذاکره برای تعليق تحريم‌ها	گشایش اقتصادی	تماس‌های اولیه

چرخه‌های باطل و فاضل

یکی از مفاهیم کلیدی این طرح، شناسایی و شکستن «چرخه‌های باطل» و جایگزینی آنها با «چرخه‌های فاضل» است:

شكل ۲: تبدیل چرخه باطل به چرخه فاضل

اصل محوری: آبادانی ملموس

«دموکراسی‌هایی که نتوانند نان بیاورند، ریشه نخواهند دواند. مردم برای ایده‌های انتزاعی صبر محدودی دارند، اما برای بهبود واقعی زندگی‌شان، حاضرند سال‌ها صبر کنند.»

– درس کلیدی از تجربه گذارهای موفق

شکل ۳: مسیر ایجاد اعتماد از طریق آبادانی ملموس

بحران‌های کلیدی و راهکارها

جدول ۴: ماتریس بحران‌ها و راهکارها

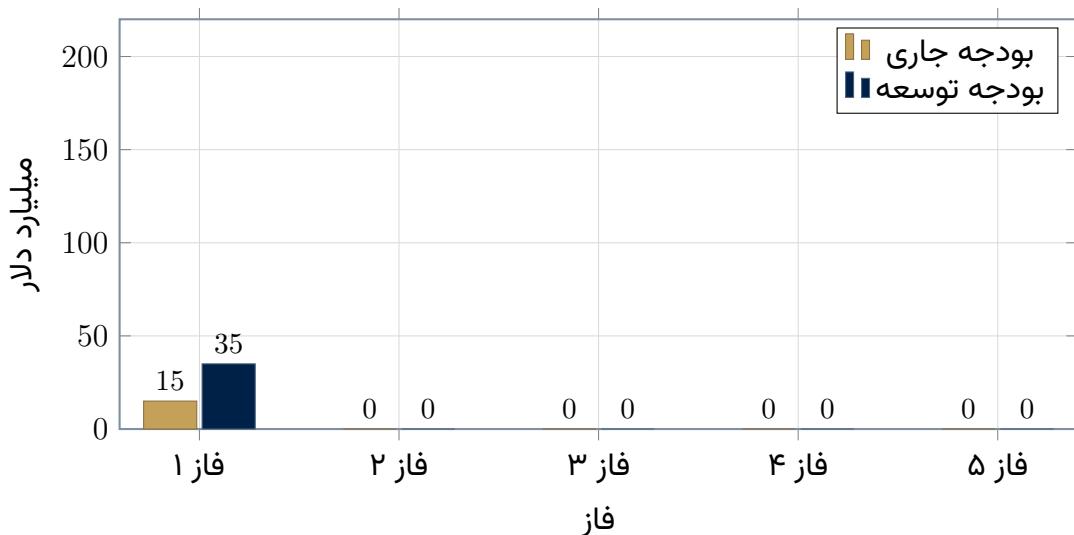
بحaran	وضعیت فعلی	راهکار پیشنهادی	فاز اجرا
آب و خشکسالی	فروپاشی ۷۰٪ سفره‌ها	مدیریت تقاضا + شیرین‌سازی + بازچرخانی	۳-۱
فساد مویرگی	رتبه ۱۵۰ + شفافیت	دادگاه ویژه + شفافیت + دیجیتال‌سازی	۲-۱
تحريم‌های بین‌المللی	انزوای اقتصادی	تغییر رفتار + مذاکره تدریجی	۳-۱
بی‌اعتمادی قومی	تنشی‌های نهفته	فردالیسم + خودمختاری فرهنگی + توزیع عادلانه	۵-۱
انرژی و قاچاق	فاجاق روزانه ۴۲۰ لیتر	هدفمندسازی یارانه + کنترل مرزی	۲-۱
فرار سرمایه و مغزها	از دست دادن نخبگان	بهبود فضا + برنامه بازگشت دیاسپورا	۴-۲

شاخص‌های کلیدی عملکرد

جدول ۵: اهداف کمی در هر فاز

شاخص	پایه	فاز ۱	فاز ۲	فاز ۳	فاز ۴	فاز ۵
رشد اقتصادی (%)	-۲	۶	۷	۸	۶	۵
تورم (%)	۴۵	۳	۸	۴	۳	۲
بیکاری (%)	۱۲	۵	۸	۵	۴	۳
ضریب جینی	۴۵.۰	۳۲.۰	۳۸.۰	۳۴.۰	۳۰.۰	۳۰.۰
شاخص فساد (CPI)	۲۵	۵۵	۴۰	۵۰	۳۲.۰	۶۰
انرژی تجدیدپذیر (%)	۵	۲۵	۱۵	۲۵	۳۵	۴۰

بودجه کلان تخریمی

شکل ۴: برآورد بودجه بازسازی در فازهای مختلف

منابع تأمین مالی:

- فاز ۱: ۶۰٪ کمک بین‌المللی، ۴۰٪ داخلی
- فاز ۲: ۴۰٪ وام توسعه‌ای، ۵۰٪ داخلی، ۱۰٪ کمک
- فاز ۳-۵: عمدتاً منابع داخلی + سرمایه‌گذاری خارجی

پیام به ذینفعان کلیدی

جدول ۶: پیام کلیدی به گروههای ذینفع

ذینفع	پیام کلیدی
شهروندان عادی	بهبود ملموس در زندگی روزمره؛ صدای شما شنیده می‌شود
جوانان	فرصت‌های شغلی و مشارکت؛ آینده متعلق به شماست
اقوام و اقلیت‌ها	حقوق برابر، خودمختاری فرهنگی، سهم عادلانه از قدرت و منابع
زنان	برابری کامل حقوقی و عملی؛ مشارکت فعال در همه سطوح
فعالان مدنی	فضای باز برای فعالیت؛ شریک در نظارت و اصلاح
بخش خصوصی	ثبات، شفافیت، حاکمیت قانون؛ فرصت‌های سرمایه‌گذاری
دیاسپورا	بازگشت و مشارکت؛ کشور به شما نیاز دارد
جامعه بین‌الملل	تعهد به اصول جهانی؛ شراکت سازنده

ریسک‌های اصلی

درس از تجارب جهانی

هیچ گذار دموکراتیکی بدون ریسک نیست. کلید موفقیت، شناسایی زودهنگام ریسک‌ها و آمادگی برای مدیریت آنهاست. اسپانیا، آفریقای جنوبی و اندونزی همگی با ریسک‌های جدی مواجه شدند اما با مدیریت هوشمند از آنها عبور کردند.

جدول ۷: ماتریس ریسک‌های اصلی

ریسک	احتمال	اثر	راهکار کاهش
بازگشت اقتدارگرایی	متوسط	بحرانی	قيود قانون اساسی + نظارت مدنی
تنش قومی	بالا	بالا	توافق‌گرایی + توزیع عادلانه
شکست اقتصادی	متوسط	بالا	برنامه‌ریزی + کمک بین‌المللی
مداخله خارجی	متوسط	بالا	دیپلماسی پیشگیرانه + توازن نهادهای نظارتی قوی
فساد سیستمی	بالا	متوسط	

نتیجه‌گیری

این طرح یک رویای خیالی نیست؛ بلکه نقشه راهی واقع‌بینانه است که بر پایه تجارب موفق جهانی و درک عمیق از واقعیات بومی تدوین شده است. کشورهایی مانند کره جنوبی، اسپانیا، آفریقای جنوبی و اندونزی نشان داده‌اند که گذار از اقتدارگرایی و بحران به دموکراسی و رفاه ممکن است.

کلید موفقیت در سه چیز است:

۱. توافق ملی فرآگیر: همه گروههای اصلی باید در فرآیند سهیم باشند.
۲. آبادانی ملموس و فوری: مردم باید بهبود را احساس کنند.
۳. صبر استراتژیک: تغییر واقعی زمان می‌برد؛ افق ۲۵ ساله واقع‌بینانه است.

آینده ساختنی است، نه به انتظار نشستنی!.

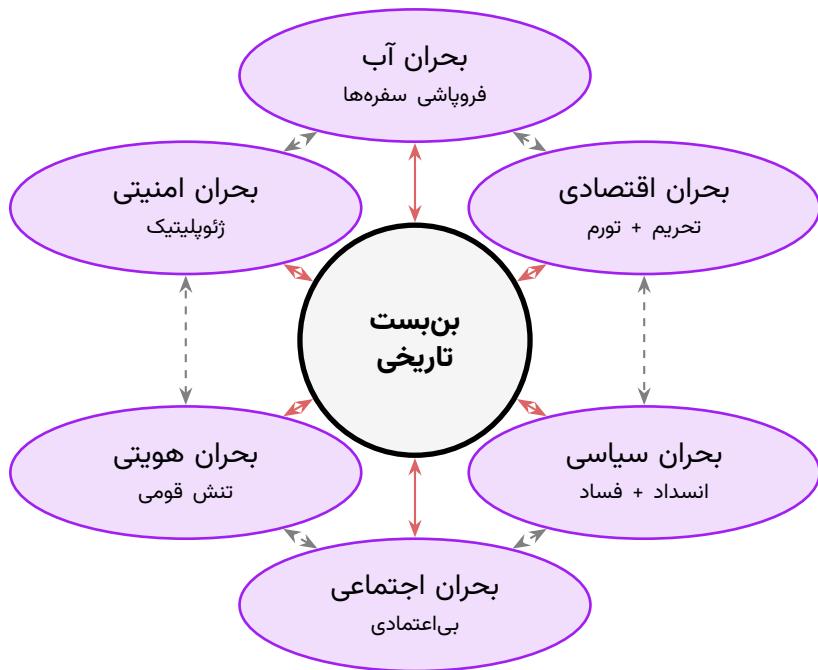
کتاب؟ این چرا مقدمه:

تاریخی لحظه در گذار ضرورت فهم

این فصل به سه پرسش بنیادین پاسخ می‌دهد: چرا گذار دموکراتیک ضروری است؟ چرا اکنون لحظه مناسبی است؟ و چرا این کتاب رویکرد متفاوتی دارد؟ استدلال اصلی این است که وضعیت موجود نه پایدار است و نه مطلوب؛ بحران‌های آب، اقتصاد، و مشروعیت در حال تعمیق‌اند و ادامه مسیر فعلی به فروپاشی منجر خواهد شد. اما گذار موفق نیازمند رویکردی متفاوت است: نه کپی‌برداری کور از مدل‌های غربی، نه بازگشت به استبداد سنتی، بلکه «دموکراسی بومی‌شده» که ریشه در واقعیات این سرزمین داشته باشد. اصل محوری این رویکرد، «آبادانی ملموس و فوری» است.

۱.۱ بیان مسئله: بنبست تاریخی

ما در نقطه‌ای از تاریخ ایستاده‌ایم که ادامه مسیر فعلی نه ممکن است و نه مطلوب. کشور با مجموعه‌ای از بحران‌های بهم‌پیوسته مواجه است که هر یک به تنها‌یی می‌تواند ویرانگر باشد، و ترکیب آنها وضعیتی انفجاری ایجاد کرده است.

شکل ۱.۱: شبکه بحران‌های به هم پیوسته

۱.۱.۱ ابعاد بنبست

داده‌های کلیدی

آمار تکان‌دهنده:

- ۰ ۷۰٪ سفره‌های زیرزمینی در وضعیت بحرانی یا فروپاشی
- ۰ تورم سالانه بالای ۴۰٪ به مدت یک دهه
- ۰ رتبه ۱۵۰+ در شاخص شفافیت و فساد
- ۰ فرار سالانه ۱۵۰،۰۰۰ نفر نیروی متخصص
- ۰ بیکاری جوانان بالای ۲۵٪

این ارقام صرفاً آمار نیستند؛ هر یک بازتاب‌دهنده میلیون‌ها زندگی است که در معرض تهدید قرار دارد. بحران آب به تنهایی می‌تواند طی ۱۰-۱۵ سال آینده مهاجرت اجباری دهها میلیون نفر را رقم بزند. تورم مزمن طبقه متوسط را نابود کرده و فقر را گسترش داده است. فساد سیستماتیک هرگونه امکان اصلاح از درون را مسدود کرده است.

۲.۱ چرا اکنون؟ فرصت و تهدید

۱.۲.۱ پنجه فرصت

تاریخ نشان می‌دهد که گذارهای دموکراتیک معمولاً در «پنجه‌های فرصت» رخ می‌دهند – لحظاتی که ترکیب خاصی از شرایط داخلی و خارجی، تغییر را ممکن می‌سازد. این پنجه‌ها موقتی‌اند و اگر از آنها استفاده نشود، بسته می‌شوند.

جدول ۱.۱: عوامل باز شدن پنجره فرصت

توضیح	عامل	نوع
ناتوانی در ارائه خدمات پایه علی‌رغم سرکوب، شبکه‌های مدنی باقی‌اند	فرسایش مشروعيت نظام رشد جامعه مدنی	داخلی داخلی
% ۶۰ جمعیت زیر ۳۰ سال	نسل جوان تحصیل‌کرده	داخلی
بازآرایی قدرت‌های بزرگ	تغییر ژئوپلیتیک منطقه‌ای	خارجی
توجه جهانی به وضعیت داخلی الگوهای قابل یادگیری	فشار بین‌المللی حقوق بشری تجربه موفق کشورهای مشابه	خارجی خارجی

۲.۲.۱ تهدید تأخیر

هشدار: نقطه بی‌بازگشت

برخی بحران‌ها – به‌ویژه بحران آب – نقاط بی‌بازگشت دارند. اگر سفره‌های زیرزمینی تا حد معینی تخلیه شوند، احیای آنها غیرممکن یا بسیار پرهزینه خواهد بود. برآوردها نشان می‌دهد که بدون اقدام فوری، تا ۱۵ سال آینده بخش‌های وسیعی از کشور غیرقابل سکونت خواهند شد.

۳.۱ چرا دموکراسی؟ نقد آلتربناتیوها

پیش از ادامه، باید به یک پرسش بنیادین پاسخ دهیم: چرا دموکراسی؟ چرا نه یک «مستبد خیرخواه» که سریع‌تر تصمیم بگیرد؟ چرا نه یک نظام تک‌حزبی به سبک چین که ثبات داشته باشد؟

۱.۳.۱ نقد اقتدارگرایی توسعه‌گرا

«توسعه بدون آزادی، نه پایدار است و نه مطلوب. انسان‌ها صرفاً مصرف‌کننده کالا نیستند؛ آنها شهروندانی‌اند که می‌خواهند در سرنوشت خود نقش داشته باشند.»
– آمارتیا سن، توسعه به‌مثابه آزادی، ۱۹۹۹

استدلال‌های له اقتدارگرایی توسعه‌گرا و پاسخ به آنها:

جدول ۲.۱: نقد استدلال‌های له اقتدارگرایی

استدلال	پاسخ
«تصمیم‌گیری سریع‌تر»	تصمیم‌های سریع اما غلط فاجعه‌بار تند. دموکراسی با ایجاد بازخورد، از خطاهای بزرگ جلوگیری می‌کند.
«ثبات بیشتر»	ثبت اقتدارگرایی شکننده است؛ سقوط ناگهانی سوری، عراق، لیبی نمونه‌اند.
«چین موفق بوده»	چین استثناست نه قاعده. اکثر اقتدارگرایی‌ها شکست خورده‌اند.
«مردم آماده نیستند»	این استدلال همیشه برای توجیه استبداد استفاده شده. هند با بی‌سوادی ۸۰٪ دموکراسی را آغاز کرد.

۲.۳.۱ مزیت‌های دموکراسی

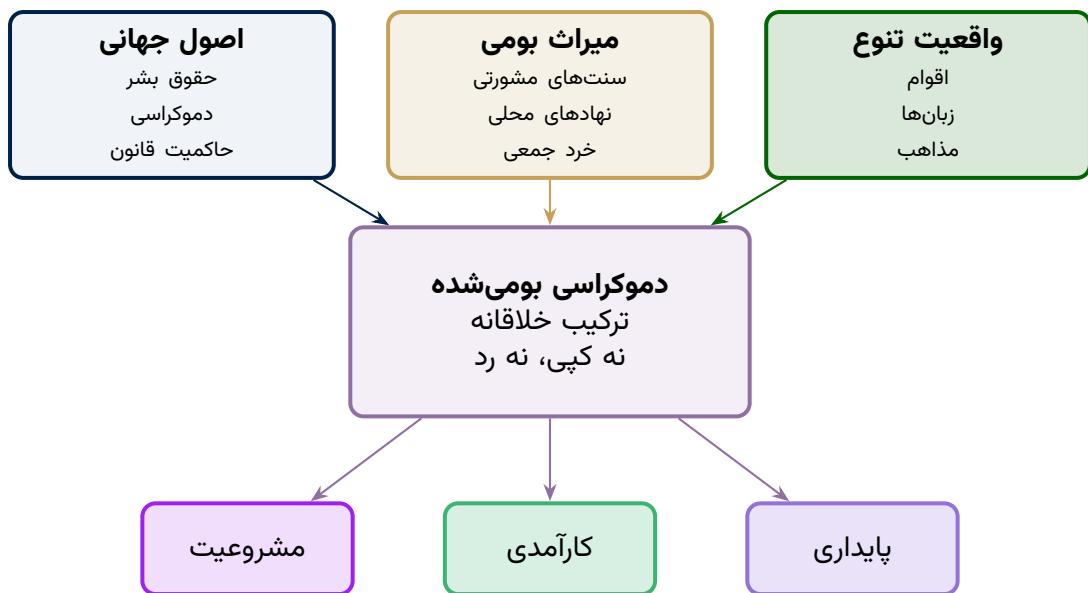
شواهد تجربی

تحقیقات Acemoglu و Robinson (۲۰۱۹) با بررسی ۱۷۵ کشور طی ۱۹۶۰-۲۰۱۰ نشان می‌دهد:

- دموکراتیزاسیون به طور متوسط GDP سرانه را ۲۰٪ افزایش می‌دهد (طی ۲۵ سال)
- این اثر از طریق سرمایه‌گذاری در آموزش و بهداشت، کاهش ناآرامی، و اصلاحات اقتصادی حاصل می‌شود
- دموکراسی‌ها در مقایسه با اقتدارگرایی‌ها، قحطی ندارند (آمارتیا سن)

۴.۱ دموکراسی بومی‌شده: نه کپی، نه رد

این کتاب نه دموکراسی لیبرال غربی را به‌شکل کپی‌برداری تجویز می‌کند، و نه به بهانه «فرهنگ متفاوت» استبداد را توجیه می‌کند. رویکرد ما «دموکراسی بومی‌شده» است:

شکل ۲.۱: مدل دموکراسی بومی شده

۱.۴.۱ اصول جهانی غیرقابل مذاکره

برخی اصول جهانی اند و با بهانه «فرهنگ متفاوت» قابل نقض نیستند:

- کرامت ذاتی انسان و حقوق بنیادین
- برابری شهروندان در مقابل قانون
- حق مشارکت در تعیین سرنوشت جمیع
- محدودیت قدرت و پاسخگویی حاکمان
- آزادی بیان، اجتماع، و اندیشه

۲.۴.۱ انعطاف در شکل نهادها

اما شکل نهادی تحقق این اصول می‌تواند متنوع باشد:

جدول ۳.۱: انعطاف در طراحی نهادها

شکل منعطف	اصل ثابت	حوزه
نظام ریاستی/پارلمانی/ترکیبی	حق رأی همگانی	مشارکت سیاسی
فدرالیسم/خودمختاری/وحدت‌گرا	حقوق اقلیت‌ها	مدیریت تنوع
تناسبی/اکثریتی/ترکیبی	انتخابات آزاد و منصفانه	نظام انتخاباتی
لائیسیتیه/جدایی/همکاری	آزادی مذهب	نقش دین

۵.۱ اصل محوری: آبادانی ملموس و فوری

اگر این کتاب یک پیام داشته باشد، این است: دموکراسی باید نان بیاورد تا ریشه بدواند.

«مردم برای ایده‌های انتزاعی مانند دموکراسی و حقوق بشر، صبر محدودی دارند. آنها می‌خواهند بدانند آیا فردا آب خواهند داشت، آیا فرزندانشان شغل پیدا می‌کنند، آیا می‌توانند بدون رشوه دادن به پزشک بروند. اگر نظام جدید در این امور ملموس تفاوتی ایجاد نکند، مردم به گذشته حسرت خواهند خورد – حتی اگر آن گذشته استبداد بوده باشد.»

– درس کلیدی از گذارهای ناموفق (مصر ۲۰۱۱-۲۰۱۳)

۱.۵.۱ چرا این اصل حیاتی است؟

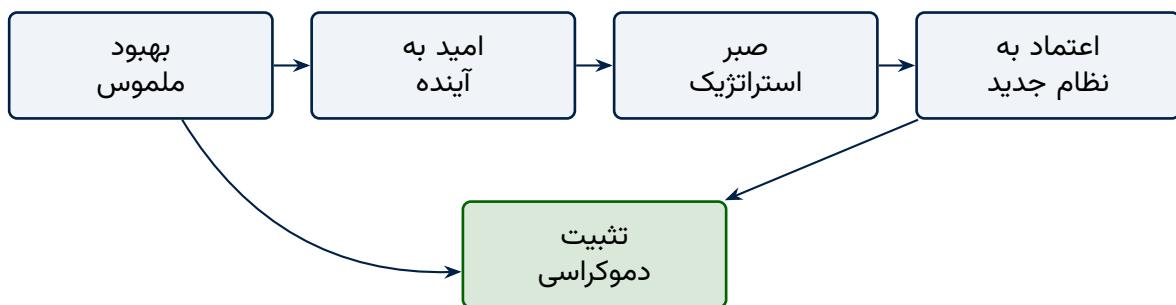
تجربه جهانی گذارهای دموکراتیک یک الگوی واضح نشان می‌دهد:

جدول ۴.۱: رابطه بهبود معیشتی و موفقیت گذار

کشور	بهبود اولیه	وضعیت معیشت	نتیجه گذار
اسپانیا	رشد اقتصادی +۴%	بهبود محسوس	موفق
کره جنوبی	رشد سریع ادامه یافت	بهبود چشمگیر	موفق
لهستان	شوك اولیه، سپس بهبود	مختلط	موفق
روسیه دهه ۹۰	سقوط GDP %۴۰	فاجعه‌بار	عقب‌گرد
مصر ۲۰۱۱	ركود اقتصادی	و خامت	شکست
اوکراین ۲۰۰۴	بهبود اندک	راکد	ناقص

۲.۵.۱ مکانیزم اثرباری

چرا بهبود معیشتی برای موفقیت گذار حیاتی است؟

شکل ۳.۱: مکانیزم تأثیر بهبود معیشتی بر ثبت دموکراسی

۳.۵.۱ چه چیزی باید در ۱۰۰ روز اول تغییر کند؟

جدول ۵.۱: تغییرات ملموس مورد انتظار در ۱۰۰ روز اول

چگونه مردم آن را احساس می‌کنند	تغییر ملموس	حوزه
شیر آب باز می‌شود؛ صفتانکر کوتاه می‌شود	توزیع آب در مناطق بحرانی	آب
یخچال خاموش نمی‌شود؛ کارخانه تعطیل نمی‌شود	کاهش قطعی	برق
خرید راحت‌تر؛ سفره پُرتر صف پمپ بنزین کوتاه می‌شود	کاهش صفات و قیمت	نان و غذا
مردم می‌توانند آزادانه صحبت کنند بدون رشوی کار انجام می‌شود	عرضه پایدار کاهش سرکوب ساده‌سازی خدمات	سوخت امنیت بوروکراسی

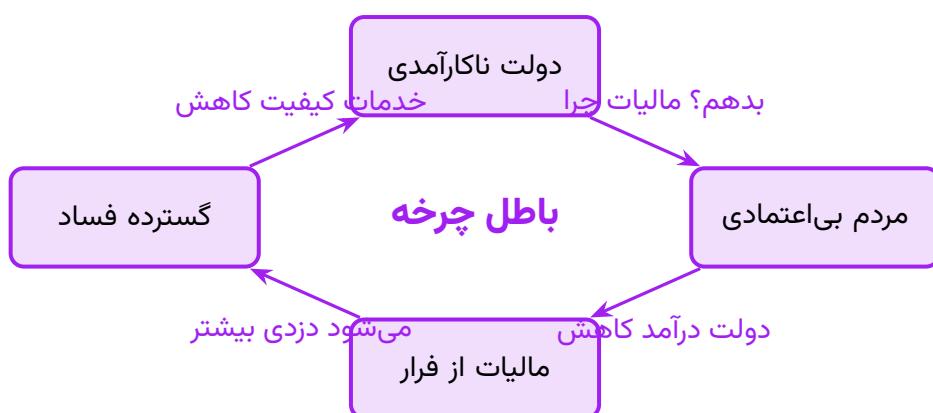
درس از شکست مصر

در مصر پس از انقلاب ۲۰۱۱، دولتهای موقت بر مباحثت سیاسی متمرکز شدند و وضعیت اقتصادی رها شد. تورم افزایش یافت، بیکاری بالا رفت، و صفتان طولانی‌تر شد. این امر زمینه بازگشت نظامیان در ۲۰۱۳ را فراهم کرد. مردم عادی که زندگی‌شان سخت‌تر شده بود، از کودتا استقبال کردند.

۶.۱ چرخه‌های باطل و فاضل

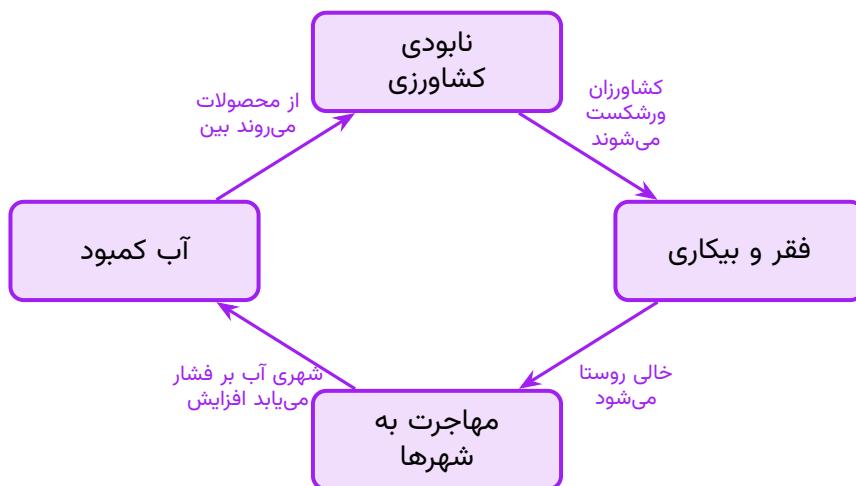
یکی از مفاهیم تحلیلی کلیدی این کتاب، تمایز بین «چرخه‌های باطل» (دورهای معیوب) و «چرخه‌های فاضل» (دورهای مطلوب) است. وضعیت فعلی کشور اسیر چندین چرخه باطل است که یکدیگر را تقویت می‌کنند.

۱.۶.۱ چرخه باطل فساد-بی‌اعتمادی

شکل ۱۴.۱: چرخه باطل فساد و بی‌اعتمادی

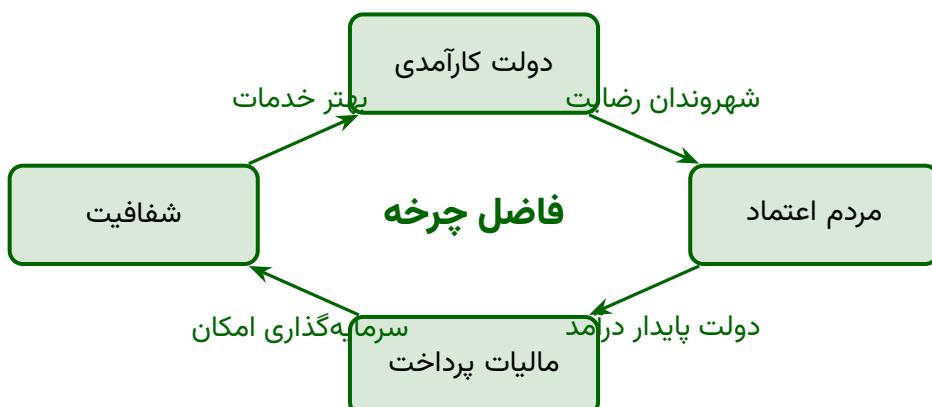
۲.۶.۱ چرخه باطل آب-فقر-مهاجرت

شکل ۵.۱: چرخه باطل آب، فقر و مهاجرت

۳.۶.۱ تبدیل به چرخه فاضل

هدف این طرح، شکستن این چرخه‌های باطل و جایگزینی آنها با چرخه‌های فاضل است:

شکل ۶.۱: چرخه فاضل شفافیت و اعتماد

۷.۱ روشناسی این پژوهش

این کتاب یک پژوهش کاربردی است که از چندین روش بهره می‌گیرد:

۱.۷.۱ تحلیل تطبیقی-تاریخی

مطالعه عمیق گذارهای دموکراتیک در ۱۵ کشور با تمرکز بر:

- گذارهای موفق: اسپانیا، کره جنوبی، آفریقای جنوبی، اندونزی، غنا، شیلی
- گذارهای ناموفق/ناقص: عراق، لیبی، مصر، یمن، ونزوئلا
- کشورهای با تنوع قومی: هند، سوئیس، کانادا، بلژیک، نیجریه

۲.۷.۱ چارچوب نظری

جدول ۶.۱: نظریه‌های پایه این پژوهش

مفهوم کلیدی	نظریه‌پرداز	حوزه
تمایز گذار و تحکیم توافق‌گرایی	Stepan & Linz Lijphart	گذار دموکراتیک مدیریت تنوع
توسعه به مثابه آزادی نقش نهادها در توسعه	Sen North	توسعه نهادها
هویت مدنی vs قومی حکمرانی منابع	Brubaker Ostrom	ملت‌سازی منابع مشترک

۳.۷.۱ رویکرد طراحی مبتنی بر شواهد

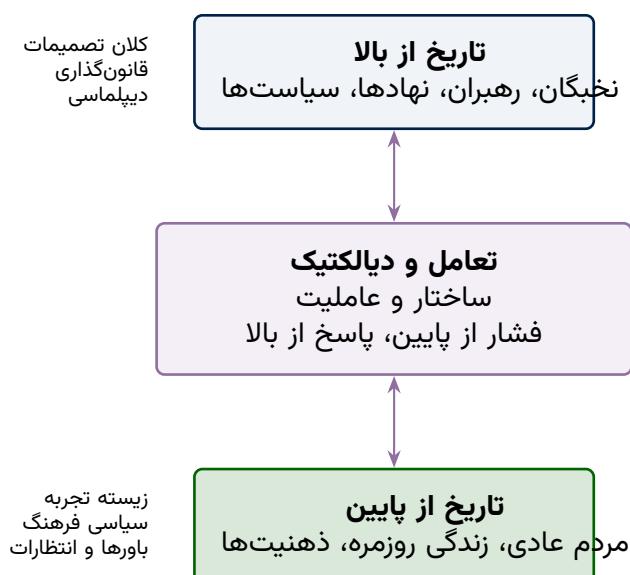
اصل راهنمایی

هر توصیه در این کتاب باید حداقل یکی از این معیارها را داشته باشد:

- مبتنی بر تجربه موفق حداقل یک کشور مشابه
- پشتیبانی شده توسط پژوهش‌های معتبر آکادمیک IDEA) Bank، World (UN،
- توصیه شده توسط نهادهای بین‌المللی معتبر،
- سازگار با واقعیات بومی (منابع، فرهنگ، ظرفیت)

۸.۱ تاریخ از پایین و از بالا

این کتاب می‌کوشد دو منظر را ترکیب کند که معمولاً جدا از هم دیده می‌شوند:

شکل ۷.۱: ترکیب دو منظر: تاریخ از بالا و از پایین

۱.۸.۱ چرا این ترکیب مهم است؟

- درک عمیق‌تر: تحلیل‌هایی که فقط بر نخبگان متمرکزند، نقش توده‌ها را نادیده می‌گیرند.
- تحلیل‌هایی که فقط بر جنبش‌های مردمی متمرکزند، نقش ساختارها و نهادها را کم‌اهمیت می‌شمارند.
- طراحی بهتر: سیاست‌هایی که بدون توجه به ذهنیت و انتظارات مردم طراحی شوند، محکوم به شکست‌اند. سیاست‌هایی که فقط بر خواست‌های فوری مردم تکیه کنند، ممکن است ناپایدار باشند.
- مشروعیت: یک نظام دموکراتیک هم باید از نظر نخبگان کارآمد باشد و هم از نظر مردم عادی مشروع و پاسخگو.

۹.۱ ساختار این کتاب

مبانی اول: بخش

مقدمه و خلاصه: ۰-۱ فصل

نظريه و تشخيص: ۲-۳ فصل

جهانی تجارب دوم: بخش

ناموفق و موفق: ۴-۵ فصل

آب مدیریت: ۶ فصل

جامع طرح سوم: بخش

چشم‌انداز: ۷ فصل

فاز پنج: ۸-۱۱ فصل

تخصصی حوزه‌های چهارم: بخش

قومی تنوع: ۱۲ فصل

آب و اقتصاد: ۱۳-۱۴ فصل

پایش و اجرا پنجم: بخش

ارزیابی و پایش نظام: ۱۵ فصل

شکل ۱.۸: ساختار کلی کتاب

۱.۹.۱ راهنمای خواندن

جدول ۷.۱: راهنمای خواندن برای مخاطبان مختلف

مخاطب	اولویت خواندن	چرا؟
سیاستگذار	فصل ۰، ۷، ۸، ۱۵	تمرکز بر طرح عملیاتی و اجرا
فعال مدنی	فصل ۱، ۴، ۱۲	درک مبانی و نقش جامعه مدنی
پژوهشگر	فصل ۳، ۴، ۵	عمق نظری و تطبیقی
شهروند علاقهمند	فصل ۰، ۱، ۷	تصویر کلی و چشم‌انداز
متخصص	فصل ۶	حوزه تخصصی
آب/محیط زیست	فصل ۱۴	بازسازی اقتصادی
اقتصاددان	فصل ۱۳	

۱۰.۱ محدودیت‌ها و احتیاط‌ها

صدقایت علمی ایجاب می‌کند که محدودیت‌های این اثر را صریحاً بیان کنیم:

این کتاب چه نیست:

- یک پیش‌بینی قطعی نیست – آینده غیرقابل پیش‌بینی است
- یک نسخه جادویی نیست – هیچ تضمینی برای موفقیت وجود ندارد
- یک برنامه خشک و انعطاف‌ناپذیر نیست – باید با شرایط تطبیق یابد
- بی‌طرف محض نیست – نویسنده متعهد به ارزش‌های دموکراتیک است
- کامل نیست – همیشه جای بهبود و نقد وجود دارد

در عین حال:

- این کتاب مبتنی بر بهترین شواهد موجود است
- تجارب متعدد جهانی را بررسی کرده است
- واقعیات بومی را در نظر گرفته است
- رویکردی واقع‌بینانه و تدریجی دارد
- قابل نقد و اصلاح است

۱۱.۱ هم‌افزایی نسلی: پیوند تخصص و تجربه

گذار دموکراتیک در ایران به معنای پایان شکاف بین «داخل» و «خارج» است. سرمایه اجتماعی ساکنان داخل کشور (که هزینه تغییر را پرداخته‌اند) باید با سرمایه دانش، شبکه بین‌المللی و توان مالی دیاسپورا گره بخورد. برای گذار موفق، نیاز به یک **مدل همکاری استراتژیک (Strategic Model) Synergy** داریم که در آن هر دو جبهه مکمل یکدیگر باشند.

۱.۱۱.۱ مدل نقشه راه همکاری میان‌نسلی

این همکاری نباید صرفاً داوطلبانه یا توده‌ای باشد، بلکه باید در قالب نهادهای دوران گذار تعریف شود.

جدول ۱.۱۱.۱: مدل همکاری استراتژیک داخل و خارج از کشور (دیاسپورا)

حوزه	نقش ساکنان داخل	نقش دیاسپورا (خارج)
مدیریت اجرایی	بدنه بوروکراتیک، حفظ ثبات اداری، شناخت موائع بومی	تخصص مشاوره‌ای، تدوین متدولوژی‌های مدرن حکمرانی، انتقال تکنولوژی تأمین ارز، ایجاد صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر (VC)، اتصال به زنجیره تأمین جهانی
بازسازی اقتصادی	مدیریت بازارهای محلی، جذب نیروی انسانی متخصص داخلی	لابی‌گری بین‌المللی، شناسایی حقوقی نظام جديد، دیپلماسی عمومی در غرب
دیپلماسی و حقوق	مشروعیت مردمی داخلی، نمایندگی نهادهای مدنی	تدريس آنلاین/حضوری، انتقال دانش روز، بورسیه نخبگان برای دوره‌های تخصصی
آموزش و تخصص	کادرسازی در دانشگاه‌های ملی، بازآموزی بدنه اداری	

۲.۱۱.۱ نهادینه کردن همکاری: صندوق توسعه دانش

پیشنهاد می‌شود در همان ۱۰۰ روز اول، «صندوق توسعه و انتقال دانش» تأسیس شود تا:

- پلتفرم متمرکز برای ثبت‌نام متخصصان خارج از کشور برای همکاری در پروژه‌های بازسازی.
- مکانیزم «بازگشت معکوس» برای پروژه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت بدون نیاز به اقامت دائم.
- ایجاد پیوند مستقیم بین استارتاپ‌های داخلی و سرمایه‌گذاران فرشته (Angel Investors) در دیاسپورا.

این همافزایی، نه یک انتخاب، بلکه ضرورتی حیاتی برای بازسازی ایران در فازهای مختلف گذار است. فاز «آبادانی ملموس» بدون پیوند این دو بال، با سرعتی بسیار کمتر از انتظار پیش خواهد رفت.

۱۲.۱ دعوت به گفتگو

این کتاب آغاز یک گفتگوست، نه پایان آن. نویسنده امیدوار است که این اثر بتواند:

- زمینه‌ساز بحث جدی درباره آینده باشد
- الهام‌بخش طرح‌های بهتر و دقیق‌تر شود

- نقد شود و از دل نقدها ایده‌های بهتری بیرون آید
- پلی باشد بین تجربه جهانی و واقعیت بومی

«بهترین زمان برای کاشتن درخت بیست سال پیش بود. دومین بهترین زمان، همین الان است.»

– ضربالمثل چینی

آینده ساخته می‌شود. پرسش این است که چه کسانی و با چه طرحی آن را می‌سازند. این کتاب تلاشی است برای پاسخ به این پرسش.

منابع فصل

- Jour- Growth." Cause Does "Democracy .(۲۰۱۹) J. Robinson, & D. Acemoglu, [۱]
- .(۱۹۲۷) Economy, Political of nal
- Twenti- Late the in Democratization Wave: Third The .(۱۹۹۱) S. Huntington, [۲]
- Press. Oklahoma of University Century. eth
- Con- and Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۳]
- Press. University Hopkins Johns solidation.
- Press. University Oxford Freedom. as Development .(۱۹۹۹) A. Sen, [۴]
- Uni- Cambridge Development. and Democracy .(۲۰۰۰) al. et A. Przeworski, [۵]
- Press. versity
- Perfor- Economic and Change Institutional Institutions, .(۱۹۹۰) D. North, [۶]
- Press. University Cambridge mance.
- Press. University Yale ed. nd۲ Democracy. of Patterns .(۲۰۱۲) A. Lijphart, [۷]
- Books. Times Democracy. of Spirit The .(۲۰۰۸) L. Diamond, [۸]
- freedomhouse.org. .۲۰۲۴ World the in Freedom .(۲۰۲۴) House. Freedom [۹]
- data.worldbank.org. Indicators. Development World .(۲۰۲۳) Bank. World [۱۰]

موجود وضعیت تحلیل تشخیص:

درمان قدم اولین حقیقت، با روبرویی

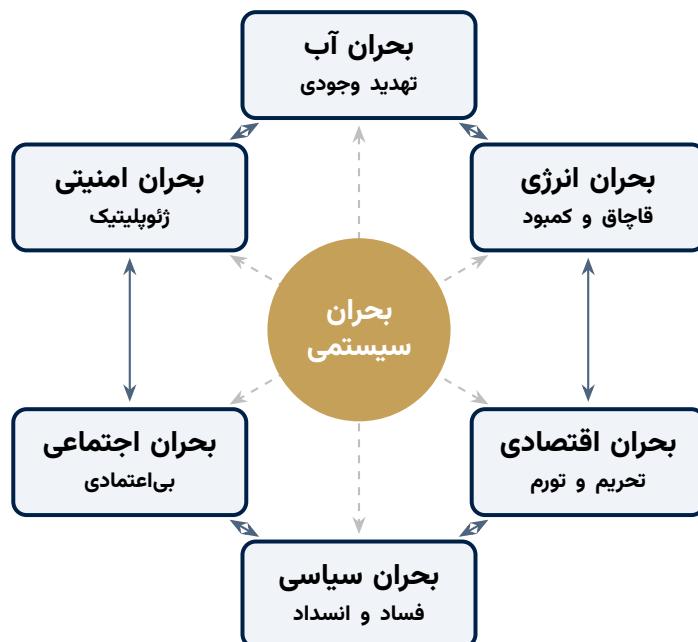

این فصل تصویری جامع از بحران‌های چندلایه کشور ارائه می‌دهد. شش بحران اصلی – آب، انرژی، اقتصاد، سیاست، اجتماع، و امنیت – نه جدا از هم، بلکه در یک شبکه علی‌به‌هم‌پیوسته‌اند و یکدیگر را تشدید می‌کنند. بحران آب با فروپاشی ۷۰٪ سفره‌های زیرزمینی، یک تهدید وجودی است. اقتصاد اسیر تحریم، تورم مزمن، و فساد سیستماتیک است. بی‌اعتمادی تاریخی اقوام به مرکز، همراه با سرکوب سیاسی، زمینه‌ساز شکاف‌های عمیق شده است. در عین حال، فرصت‌هایی نیز وجود دارد: جمیعت جوان تحصیل‌کرده، موقعیت جغرافیایی استراتژیک، منابع طبیعی، و میراث تمدنی غنی. تحلیل SWOT نشان می‌دهد که گذار ممکن است، اما نیازمند اقدام فوری و هماهنگ است.

۱.۲ مقدمه: شش بحران به‌هم‌پیوسته

پیش از طراحی هر راه حلی، باید تشخیص دقیقی از وضعیت داشته باشیم. همان‌طور که پژوهش بدون تشخیص صحیح نمی‌تواند درمان کند، هیچ طرح سیاسی بدون فهم عمیق از واقعیات موفق نخواهد بود.

کشور ما با شش بحران اصلی مواجه است که در یک شبکه پیچیده به هم متصل‌اند:

شکل ۱.۲: شبکه شش بحران به هم پیوسته

۲.۲ بحران آب و محیط زیست: تهدید وجودی

هشدار: نقطه بی‌بازگشت

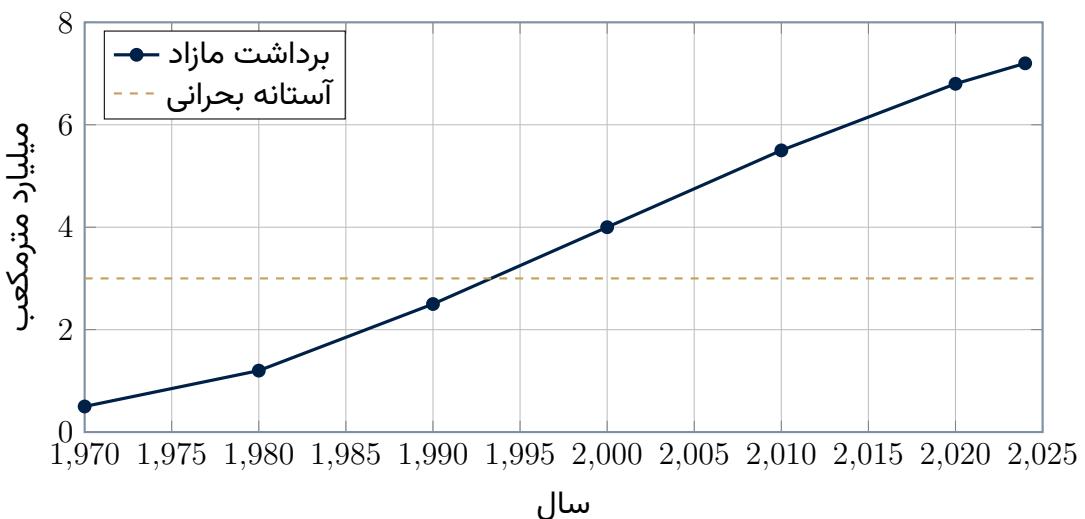
بحران آب یک بحران معمولی نیست؛ این یک **تهدید وجودی** است. برخلاف بحران‌های اقتصادی یا سیاسی که قابل بازگشت‌اند، تخلیه سفره‌های زیرزمینی و نابودی اکوسیستم‌ها می‌توانند غیرقابل برگشت باشد. ما در حال نزدیک شدن به نقاط بی‌بازگشت هستیم.

۱.۲.۲ وضعیت سفره‌های زیرزمینی

جدول ۱.۲: وضعیت سفره‌های زیرزمینی کشور

وضعیت	تعداد	درصد	روند	پیامد
بحرانی (ممنوغه)	۳۵۴	%۵۵	رو به و خامت	فروپاشی اکوسیستم
بسیار شدید	۱۰۵	%۱۶	رو به و خامت	نیاز به اقدام فوری
شدید	۸۷	%۱۴	رو به و خامت	نیاز به مدیریت
متوسط	۹۳	%۱۵	پایدار	حفظ وضعیت
مجموع	۶۳۹	%۱۰۰		

۲.۲.۲ روند تخلیه تاریخی

شکل ۲.۲: روند برداشت مازاد از سفره‌های زیرزمینی (۱۹۷۰-۲۰۲۴)

۳.۲.۲ پیامدهای انسانی

داده‌های کلیدی

پیامدهای بحران آب تا سال ۲۰۴۰ (در صورت ادامه روند فعلی):

- ۰ ۵۰-۳۰ میلیون نفر مهاجرت اجباری داخلی (آوارگی اقلیمی)
- ۰ از دست رفتن ۷۰٪ اراضی کشاورزی
- ۰ غیرقابل سکونت شدن ۲۰-۱۵ استان
- ۰ خسارت اقتصادی سالانه +۵۰ میلیارد دلار
- ۰ افزایش تنש‌های اجتماعی و قومی بر سر آب

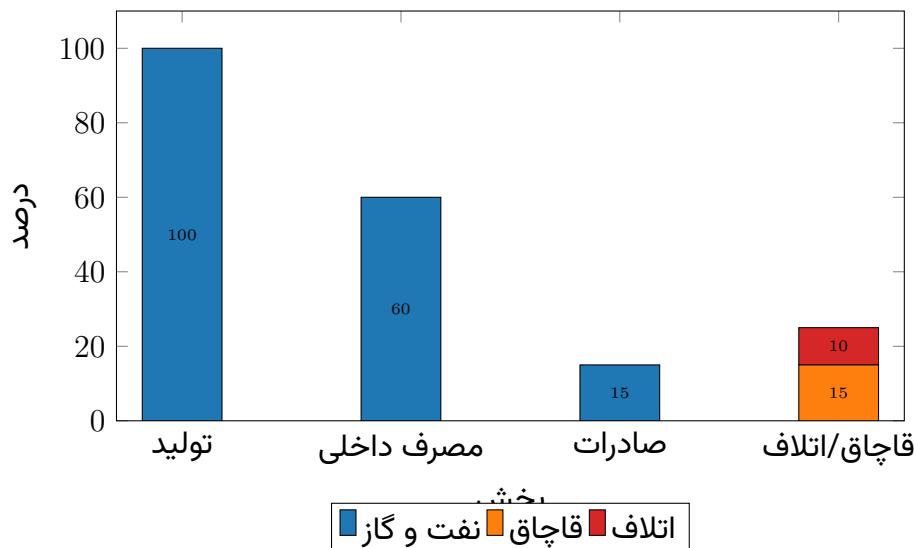
۴.۲.۲ توزیع جغرافیایی بحران

جدول ۲.۲: شدت بحران آب به تفکیک مناطق

منطقه	جمعیت	وضعیت	چالش اصلی	اولویت
فلات مرکزی شرق و جنوب شرق	۳۵	بحرانی	فرونشست شدید	فوری
	۱۵	بحرانی	خشکسالی مزمن	فوری
	۱۲	متوسط	کاهش بارش	میان‌مدت
غرب شمال	۲۰	عادی	مدیریت مصرف	میان‌مدت
	۸	عادی	شوری	بلندمدت
ساحلی جنوب				

۳.۲ بحران انرژی و سوخت

۱.۳.۲ ساختار مصرف و تولید

شکل ۳.۲: ساختار انرژی کشور

۲.۳.۲ مشکل قاچاق سوخت

جدول ۳.۲: برآورد قاچاق سوخت

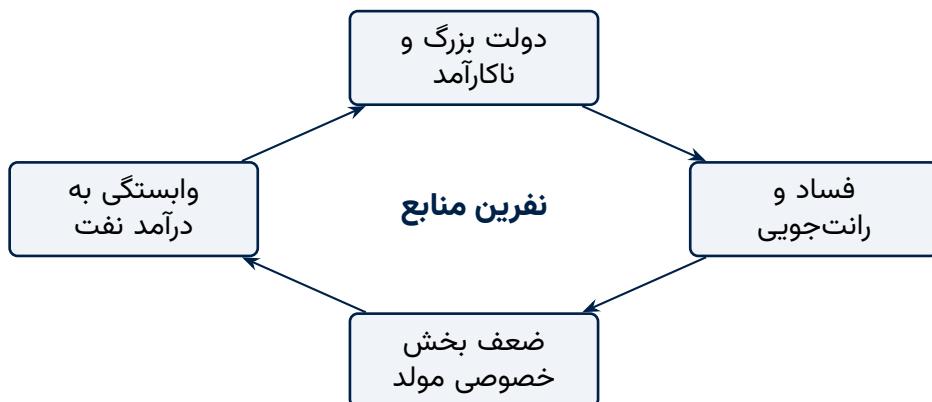
مقصد اصلی	ارزش سالانه	قاچاق روزانه	نوع سوخت
همسایه شرقی	\$ ۳ میلیارد	۱۰ م. لیتر	بنزین
همسایه غربی	\$ ۴ میلیارد	۱۵ م. لیتر	گازوئیل
چند کشور	\$ ۱ میلیارد	۵ م. لیتر	گاز مایع
\$ ۸ میلیارد		۳۰ م. لیتر	مجموع

«قاچاق سوخت فقط یک مسئله اقتصادی نیست؛ این یک شبکه سازمان یافته است که با فساد اداری، ضعف مرزبانی، و اختلاف قیمت داخلی-خارجی تغذیه می‌شود. ریشه‌کنی آن بدون حل همزمان این سه مسئله غیرممکن است.»

– تحلیل ساختاری

۴.۲ بحران اقتصادی و تحریم‌ها

۱.۴.۲ ساختار اقتصاد رانتی

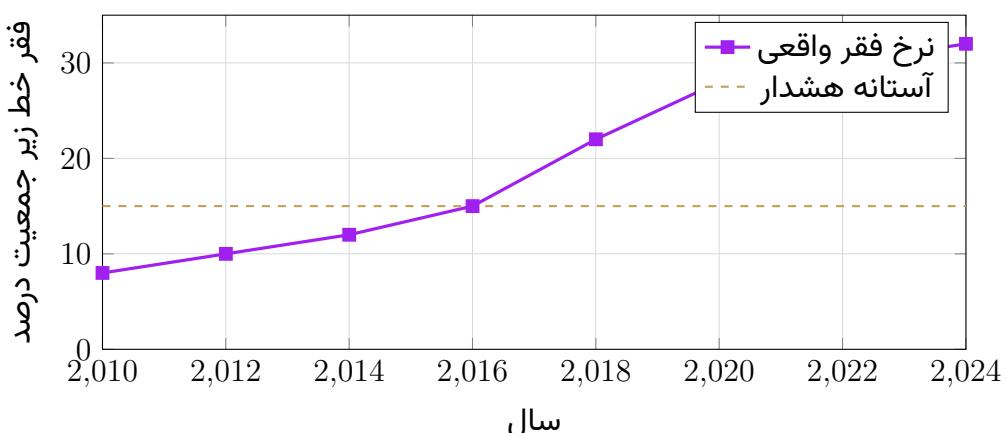
شکل ۴.۲: چرخه باطل اقتصاد رانتی (نفرین منابع)

۲.۴.۲ تأثیر تحریم‌ها

جدول ۴.۲: تأثیر تحریم‌ها بر شاخص‌های کلیدی

شاخص	قبل	بعد	تغییر
صادرات نفت (م.ب/روز)	۵.۲	۵.۰	%۸۰-
نرخ ارز (تومان/دلار)	۵۰۰,۳	+۰۰۰,۵۰	%۱۳۰۰+
تورم سالانه	%۱۵	+%۴۵	%۳۰۰+
GDP سرانه (\$)	۰۰۰,۷	۰۰۰,۳	%۵۷-
سرمایه‌گذاری خارجی	.۵ م.	صفر	%۹۵-

۳.۴.۲ شاخص‌های فقر و نابرابری

شکل ۵.۲: روند افزایش فقر (۲۰۱۰-۲۰۲۴)

۵.۲ بحران سیاسی و فساد

۱.۵.۲ فساد مویرگی

فساد در کشور ما دیگر یک «انحراف» نیست؛ به یک «سیستم» تبدیل شده است.

جدول ۵.۲: لایه‌های فساد سیستماتیک

سطح	بازیگران	مکانیزم	حجم (\$م)
کلان	الیگارشی حکومتی	rant واردات، قراردادها	+۱۰
میانی	مدیران ارشد	سوءاستفاده از موقعیت	۵
خرد	کارکنان	رشوه، پارتی بازی	۲

۲.۵.۲ شاخص‌های بین‌المللی

جدول ۶.۲: جایگاه کشور در شاخص‌های بین‌المللی حکمرانی

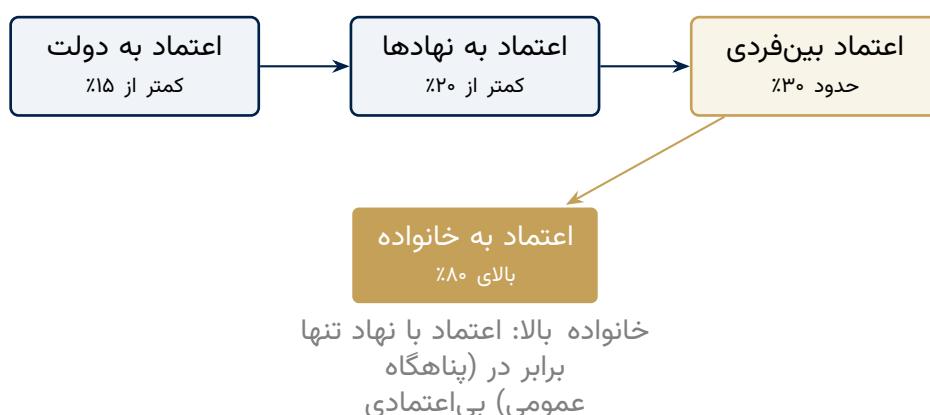
شاخص	رتبه	امتیاز	وضعیت	
House Freedom	—	۱۰۰/۱۶	غیرآزاد	
دموکراسی (EIU)	۱۶۷/۱۵۴	۱۰/۲۰.۲	اقتدارگرا	
(CPI)	۱۸۰/۱۴۷	۱۰۰/۲۵	بسیار فاسد	
آزادی مطبوعات	۱۸۰/۱۷۶	—	و خیم	
(WJP)	۱۴۲/۱۳۸	۱/۳۵.۰	بسیار ضعیف	حاکمیت قانون

نکته تطبیقی

کشورهایی مانند گرجستان، رواندا و استونی نشان داده‌اند که فساد سیستماتیک قابل ریشه‌کنی است – اما نیازمند اراده سیاسی قوی، اصلاحات نهادی عمیق، و شفافیت رادیکال است. این کشورها طی ۱۵-۱۰ سال از رتبه‌های پایین به جایگاه‌های قابل قبول رسیدند.

۶.۲ بحران اجتماعی و بی‌اعتمادی

۱.۶.۲ فروپاشی سرمایه اجتماعی

شکل ۶.۲: سطوح مختلف اعتماد در جامعه

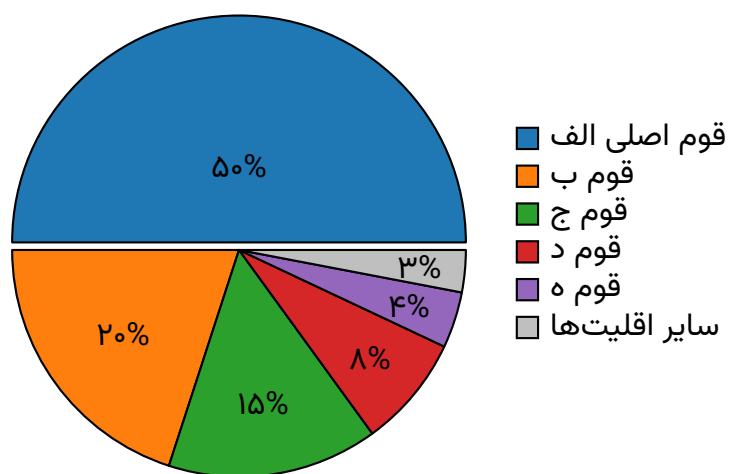
۲.۶.۲ شکاف‌های اجتماعی

جدول ۷.۲: شکاف‌های اصلی اجتماعی

شکاف	طرفین	تنش اصلی	شدت
نسلی	جوانان vs مسن‌ترها	ارزش‌ها، فرصت‌ها	بالا
قومی	مرکز vs پیرامون	قدرت، منابع، هویت	بسیار بالا
طبقاتی	فقراء vs ثروتمندان	توزيع ثروت	بالا
جنسيتی	زنان vs مردان	حقوق، مشارکت	بالا

۷.۲ بحران هویتی و تنوع قومی

۱.۷.۲ ترکیب قومی-زبانی

شکل ۷.۲: ترکیب تقریبی قومی-زبانی کشور

۲.۷.۲ ریشه‌های بی‌اعتمادی تاریخی به مرکز

جدول ۸.۲: دلایل تاریخی بی‌اعتمادی اقوام به مرکز

عامل	توضیح	پیامد
سیاست یکسان‌سازی	تحمیل زبان و فرهنگ واحد	از بین رفتن تنوع
تمرکزگرایی شدید	همه تصمیمات در پایتخت	احساس بی‌قدرتی
توزيع ناعادلانه منابع	محرومیت مناطق مرزی	نارضایتی اقتصادی
سرکوب هویتی	مممنوعیت زبان و لباس	خشش فروخورده
نمایندگی ناکافی	غیبت در پست‌های کلیدی	احساس شهروند درجه ۲

هشدار: بمب ساعتی

بی‌اعتمادی قومی یک بمب ساعتی است. تا زمانی که سرکوب ادامه دارد، این تنش‌ها پنهان می‌مانند. اما در لحظه گذار – وقتی فضا باز شود – ممکن است به شکل خشونت‌آمیز بروز کنند. تجربه یوگسلاوی، عراق، و سوریه هشداردهنده است. مدیریت هوشمند این تنوع، یکی از حیاتی‌ترین چالش‌های گذار است.

۸.۲ بحران امنیتی و ژئوپلیتیک

۱.۸.۲ محیط منطقه‌ای

جدول ۹.۲: تحلیل محیط ژئوپلیتیک

سناپریوی گذار	منافع	رابطه فعلی	بازیگر
بی‌طرف	ثبت مرزی	پیچیده	همساپیگان شرق
نگران	نفوذ منطقه‌ای	رقابتی	همساپیگان غرب
حمایت مشروط	تغییر رفتار	تقابل	قدرت‌های جهانی
پراگماتیک	انرژی، ترانزیت	همکاری	شرکای شرقی

۹.۲ تحلیل SWOT جامع

داخلی مثبت

داخلی منفی

قوت‌ها (Strengths)

- میراث تمدنی کهن و هویت‌ساز
- جمعیت جوان (۶۰٪ زیر ۳۰ سال)
- نیروی کار تحصیل‌کرده
- موقعیت جغرافیایی استراتژیک
- منابع طبیعی متنوع (نفت، گاز، معادن)
- دیاسپورای قدرتمند و متخصص
- سنت‌های مشورتی تاریخی
- تجربه جنبش‌های مدنی

ضعف‌ها (Weaknesses)

- فساد سیستماتیک و مویرگی
- نهادهای ضعیف و ناکارآمد
- بی‌اعتمادی عمیق اجتماعی
- تنש‌های قومی نهفته
- وابستگی به نفت (اقتصاد ران্টی)
- فرار مغزها و سرمایه
- زیبرساخت فرسوده
- فرهنگ سیاسی اقتدارگرا

خارجی مثبت

خارجی منفی

فرصت‌ها (Opportunities)

- فرایش مشروعيت نظام موجود
- تغییرات ژئوپلیتیک منطقه‌ای
- امکان جذب کمک بین‌المللی
- بازار بزرگ داخلی (+۸۵ میلیون)
- پتانسیل انرژی‌های تجدیدپذیر
- امکان بازگشت دیاسپورا
- تقاضا برای تغییر در جامعه
- تجربه موفق کشورهای مشابه

تهدیدها (Threats)

- بحران آب (نقطه بی‌بازگشت)
- تداوم تحریم‌های بین‌المللی
- مداخله قدرت‌های خارجی
- احتمال خشونت در گذار
- بازگشت اقتدارگرایی
- تجزیه‌طلبی افراطی
- فروپاشی اقتصادی
- محیط منطقه‌ای نامن

شکل ۸.۲: تحلیل SWOT جامع وضعیت کشور

۱۰.۲ نتیجه‌گیری: تشخیص نهایی

جمع‌بندی تشخیص

وضعیت: بیمار (کشور) با شش بحران بهم پیوسته مواجه است که یکدیگر را تشدید می‌کنند. برخی از این بحران‌ها (به‌ویژه آب) در آستانه نقطه بی‌بازگشت هستند.

علت ریشه‌ای: ترکیب اقتصاد رانتی، حکمرانی اقتدارگرا، و فساد سیستماتیک چرخه‌های باطلی ایجاد کرده که اصلاح از درون را تقریباً غیرممکن ساخته است.

پیش‌آگهی: بدون تغییر بنیادین، روند رو به و خامت ادامه خواهد یافت و در افق ۲۰-۱۰ ساله به فروپاشی منجر خواهد شد.

درمان: گذار دموکراتیک جامع همراه با برنامه بازسازی ملی – نه فقط تغییر سیاسی، بلکه تحول ساختاری در اقتصاد، حکمرانی، و رابطه دولت-ملت.

منابع فصل

- data.worldbank.org. Indicators. Development World .(۲۰۲۳) Bank. World [۱]
- freedomhouse.org. ۲۰۲۴ World the in Freedom .(۲۰۲۴) House. Freedom [۲]
- trans- Index. Perceptions Corruption .(۲۰۲۴) International. Transparency [۳]
- parency.org.
- eiu.com. ۲۰۲۳ Index Democracy .(۲۰۲۴) Unit. Intelligence Economist [۴]
- fao.org/aquastat. Database. AQUASTAT .(۲۰۲۳) FAO. [۵]
- wri.org. Atlas. Risk Water Aqueduct .(۲۰۲۳) Institute. Resources World [۶]
- imf.org. Outlook. Economic World .(۲۰۲۴) IMF. [۷]
- hdr.undp.org. Report. Development Human .(۲۰۲۳) UNDP. [۸]
- rsf.org. Index. Freedom Press World .(۲۰۲۴) Borders. Without Reporters [۹]
- worldjusticeproject.org. Index. Law of Rule .(۲۰۲۴) Project. Justice World [۱۰]

نظری مبانی

اندیشه استوار بنیادهای بر ساختن

مبانی نظری: دموکراسی، تنوع، توسعه

این فصل چارچوب نظری طرح را تبیین می‌کند. ابتدا مفهوم دموکراسی را تعریف می‌کنیم: دموکراسی صرفاً انتخابات نیست، بلکه مجموعه‌ای از نهادها، رویه‌ها و فرهنگ است. سپس نظریه‌های گذار دموکراتیک را بررسی می‌کنیم و تمایز کلیدی بین «گذار» و «تحکیم» را توضیح می‌دهیم. در بخش مدیریت تنوع، دو مدل اصلی – توافق‌گرایی لیپهارت و یکپارچه‌سازی هورویتز – را مقایسه می‌کنیم و مدل ترکیبی مناسب پیشنهاد می‌دهیم. رابطه دموکراسی و توسعه از منظر آمارتیا سن بررسی می‌شود. در پایان، چارچوب نظری تلفیقی این کتاب ارائه می‌شود.

۱.۳ دموکراسی چیست؟

۱.۱.۳ تعریف حداقلی (رویه‌ای)

«دموکراسی آن ترتیبات نهادی برای رسیدن به تصمیمات سیاسی است که در آن افراد از طریق رقابت برای کسب آرای مردم، به قدرت می‌رسند.»
— ژوف شومپیتر، سرمایه‌داری، سوسيالیسم و دموکراسی، ۱۹۴۲

این تعریف «حداقلی» یا «رویه‌ای» بر دو عنصر تأکید دارد:

۱. رقابت: چندین گروه/فرد برای قدرت رقابت می‌کنند
۲. مشارکت: شهروندان بالغ حق رأی دارند

رابرت دال این تعریف را گسترش داد و هفت معیار برای «پلیارشی» (حکومت چندگانه) تعریف کرد:

جدول ۱.۳: هفت معیار پلیارشی دال

#	معیار	توضیح
۱	مقامات انتخابی	تصمیم‌گیران اصلی از طریق انتخابات برگزیده می‌شوند
۲	انتخابات آزاد و منصفانه	بدون تقلب، ارعاب، یا محدودیت
۳	حق رأی همگانی	همه بالغین حق رأی دارند
۴	حق نامزدی	همه می‌توانند نامزد شوند
۵	آزادی بیان	انتقاد از حکومت بدون مجازات
۶	دسترسی به اطلاعات	منابع متعدد اطلاعاتی
۷	آزادی تشکل	احزاب و انجمن‌های مستقل

۲.۱.۳ تعریف حداکثری (جوهری)

اما آیا انتخابات کافی است؟ منتقدان می‌گویند «دموکراسی انتخاباتی» می‌تواند فاسد، ناکارآمد، یا سرکوبگر باشد (مانند روسیه پوتین یا ونزوئلای چاوز).

تعریف «جوهری» یا «لیبرال» دموکراسی، عناصر بیشتری را اضافه می‌کند:

شکل ۱.۳: لایه‌های دموکراسی: از حداقل تا حداقلی

۳.۱.۳ طیف نظام‌های سیاسی

شکل ۲.۳: طیف نظام‌های سیاسی

۲.۳ نظریه‌های گذار دموکراتیک

۱.۲.۳ موج سوم دموکراتیزاسیون

ساموئل هانتینگتون سه موج دموکراتیزاسیون را شناسایی کرد:

جدول ۲.۳: سه موج دموکراتیزاسیون هانتینگتون

موج	دوره	ویژگی	نمونه‌ها
اول	۱۹۲۶-۱۸۲۸	تدریجی، طبقه متوسط	آمریکا، انگلیس
دوم	۱۹۶۲-۱۹۴۳	پس از جنگ	آلمان، ژاپن، هند
سوم	+۱۹۹۱-۱۹۷۴	سقوط اقتدارگرایی	اسپانیا، شرق اروپا

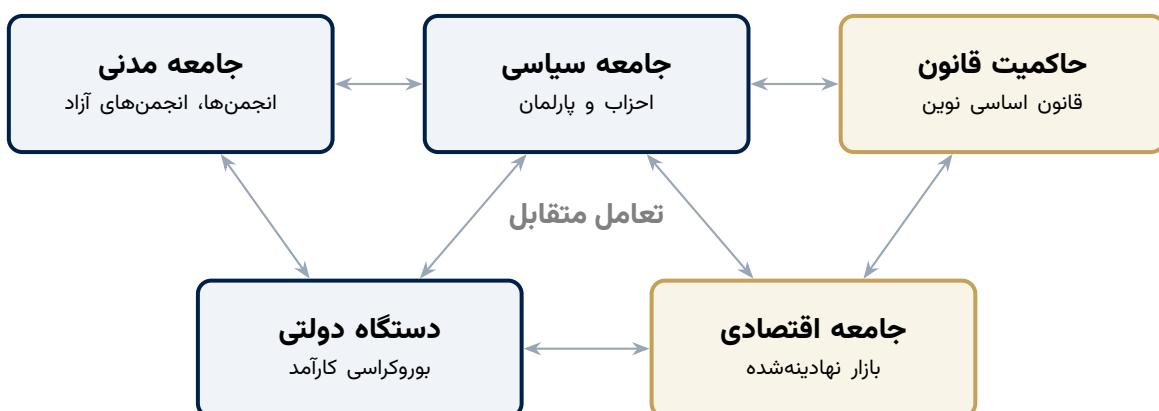
۲.۲.۳ مدل گذار لینز و استپان

تمایز کلیدی: گذار و تحکیم

خوان لینز و آلفرد استپان تمایز مهمی را مطرح کردند:

- **گذار (Transition):** حرکت از اقتدارگرایی به دموکراسی – پایان یافتن با اولین انتخابات آزاد
- **تحکیم (Consolidation):** نهادینه شدن دموکراسی – «تنها بازی در شهر» شدن بسیاری از کشورها در گذار موفق می‌شوند اما در تحکیم شکست می‌خورند. مصر ۲۰۱۱-۲۰۱۳ نمونه بارز است.

لینز و استپان پنج عرصه (Arena) را برای تحکیم دموکراسی ضروری می‌دانند:

شکل ۳.۳: پنج عرصه تحکیم دموکراسی (لینز و استپان)

جدول ۳.۳: سه سطح تحکیم دموکراسی

سطح	شاخص	توضیح
رفتاری	فقدان خشونت سیاسی	ارتش کودتا نمی‌کند
نگرشی	حمایت اکثریت	دموکراسی بهترین نظام است
اساسی	قانون	بازندگان نتایج را می‌پذیرند

۳.۲.۳ مدل‌های گذار

جدول ۴.۳: انواع گذار دموکراتیک

نوع گذار	مکانیزم	نمونه	ویژگی
از بالا	اصلاح طلبان	اسپانیا	کم خشونت
از پایین	جنبشهای مردمی	لهمستان	فشار توده‌ای
مذاکره‌ای	توافق نخبگان	آفریقای جنوبی	پایداری بالا
فروپاشی	سقوط ناگهانی	شوری	بی‌ثباتی

درس کلیدی

گذارهای مذاکره‌ای که در آن اصلاح طلبان درون نظام با اپوزیسیون معتدل توافق می‌کنند، بالاترین نرخ موفقیت را دارند. اسپانیا و آفریقای جنوبی نمونه‌های بارزند. گذارهای ناشی از فروپاشی ناگهانی (مانند لیبی) معمولاً به هرجومنجع منجر می‌شوند.

۳.۳ مدیریت تنوع قومی-فرهنگی

یکی از حیاتی‌ترین چالش‌های کشور ما مدیریت تنوع قومی-زبانی-فرهنگی است. دو مکتب اصلی در این زمینه وجود دارد:

۱.۳.۳ مدل توافق‌گرایی (لیپهارت)

«در جوامع عمیقاً تقسیم‌شده، دموکراسی اکثریتی به استبداد اکثریت منجر می‌شود. راه حل، دموکراسی توافق‌گرایانه است که در آن همه گروه‌های مهم در قدرت سهیم‌اند.» آرنت لیپهارت، الگوهای دموکراسی، ۱۹۹۹

چهار ستون توافق‌گرایی:

دولت پایدار دموکراتیک

شکل ۴.۳: چهار ستون توافق‌گرایی لیپهارت

جدول ۵.۳: نمونه‌های موفق توافق‌گرایی

کشور	نوع تقسیم	مکانیزم	نتیجه
سوئیس	زبانی	فدرالیسم مستقیم	بسیار موفق
بلژیک	زبانی	فدرالیسم + وتو	موفق با تنفس
هلند	مذهبی	ستون‌بندی	موفق
لبنان	فرقه‌ای	سهمیه‌بندی	مختلط

۲.۳.۳ مدل یکپارچه‌سازی (هوروپیتز)

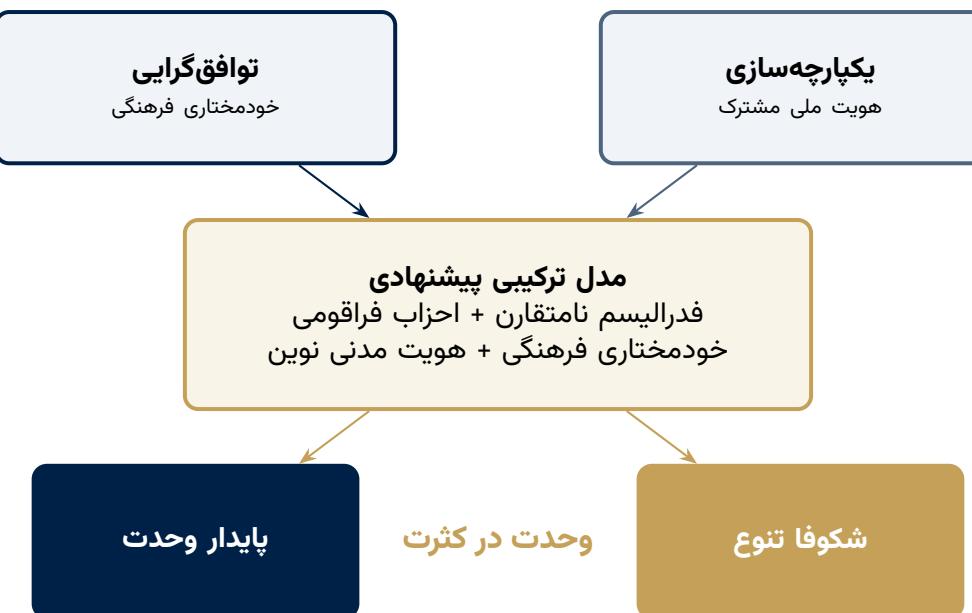
دونالد هوروپیتز منتقد توافق‌گرایی است و می‌گوید این مدل تقسیمات قومی را نهادینه می‌کند:

جدول ۶.۳: مقایسه دو مدل مدیریت تنوع

بعد	توافق‌گرایی	یکپارچه‌سازی
فلسفه	رسمیت گروه‌ها	همکاری فراقومی
نظام انتخاباتی	تناسبی	اکثریتی / انتشار
احزاب	گروه‌های قومی	احزاب فراقومی
دولت	ائتلاف فراگیر	ائتلاف برنده
مثال موفق	سوئیس، بلژیک	اندونزی، هند

۳.۳.۳ مدل ترکیبی پیشنهادی

برای کشور ما، یک مدل ترکیبی مناسب‌تر است:

شکل ۱۴.۳: مدل ترکیبی مدیریت تنوع

۱۴.۳ دموکراسی و توسعه

آیا توسعه پیش‌نیاز دموکراسی است یا دموکراسی پیش‌نیاز توسعه؟

۱.۱۴.۳ نظریه مدرنیزاسیون (لیپست)

«هرچه یک ملت ثروتمندتر باشد، احتمال دموکراتیک بودنش بیشتر است.»
— سیمور مارتین لیپست، ۱۹۵۹

این نظریه می‌گوید توسعه اقتصادی (طبقه متوسط، آموزش، شهرنشینی) زمینه‌ساز دموکراسی است.

شواهد له:

- همبستگی آماری قوی بین GDP سرانه و دموکراسی
- بیشتر دموکراسی‌های پایدار، کشورهای ثروتمندند

شواهد علیه:

- هند از ۱۹۴۷ با فقر شدید دموکراتیک بوده
- چین و سنگاپور ثروتمند اما غیردموکراتیک‌اند
- بسیاری از کشورهای نفتی ثروتمند اما اقتدارگرایند

۲.۴.۳ توسعه به مثابه آزادی (آمارتیا سن)

«توسعه را می‌توان فرآیند گسترش آزادی‌های واقعی‌ای دانست که مردم از آن برخوردارند... آزادی سیاسی و حقوق مدنی نه تنها هدف توسعه، بلکه ابزار آن نیز هستند.»

– آمارتیا سن، توسعه به مثابه آزادی، ۱۹۹۹ –

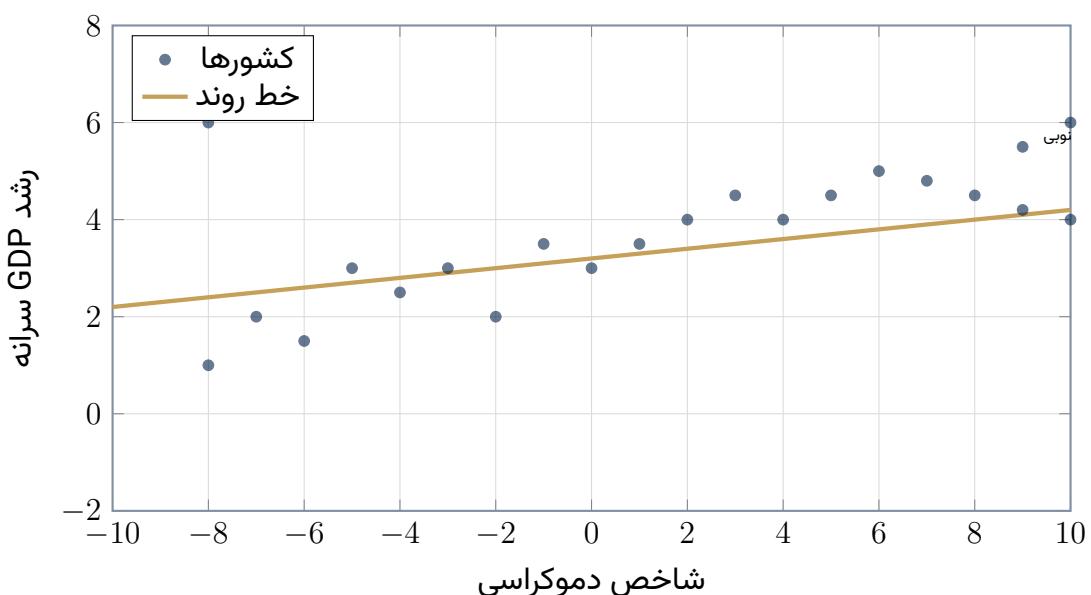
سن استدلال می‌کند که:

۱. دموکراسی ارزش ذاتی دارد – مشارکت در تعیین سرنوشت، فی‌نفسه ارزشمند است
۲. دموکراسی ارزش ابزاری دارد – از طریق بحث عمومی، نیازها شناسایی می‌شوند
۳. دموکراسی نقش سازنده دارد – شکل‌دهی به ارزش‌ها و اولویت‌ها

یافته کلیدی سن: دموکراسی و قحطی

هیچ قحطی بزرگی در تاریخ مدرن در یک کشور دموکراتیک با مطبوعات آزاد رخ نداده است. حتی فقیرترین دموکراسی‌ها (مانند هند) از قحطی جلوگیری کرده‌اند، در حالی که کشورهای ثروتمندتر اقتدارگرا (چین دوره مائو، اتیوپی) قحطی‌های ویرانگر تجربه کرده‌اند. چرا؟ در دموکراسی، دولت انگیزه دارد از قحطی جلوگیری کند چون رأی‌دهندگان او را مجازات می‌کنند. مطبوعات آزاد هشدار می‌دهند. در اقتدارگرایی، این مکانیزم‌ها وجود ندارند.

۳.۴.۳ شواهد تجربی جدید

شکل ۶.۳: رابطه دموکراسی و رشد اقتصادی

تحقیقات اخیر (Acemoglu et al., ۲۰۱۹) نشان می‌دهد:

- دموکراتیزاسیون به طور متوسط GDP سرانه را طی ۲۵ سال، ۲۰-۲۵٪ افزایش می‌دهد
- این اثر از طریق سرمایه‌گذاری در آموزش و بهداشت، کاهش ناآرامی، و اصلاحات اقتصادی حاصل می‌شود
- اثر در کشورهای با درآمد متوسط قوی‌تر است

۵.۳ نقش نهادها

۱.۵.۳ نهادگرایی جدید (نورث)

«نهادها قواعد بازی در یک جامعه‌اند... آنها محدودیت‌هایی هستند که انسان‌ها برای شکل دادن به تعاملات بشری ابداع کرده‌اند.»
— داگلاس نورث، نهادها، تغییر نهادی و عملکرد اقتصادی، ۱۹۹۰

نورث تمایز کلیدی قائل می‌شود:

- **نهادهای رسمی:** قوانین، قانون اساسی، مقررات
- **نهادهای غیررسمی:** هنجارها، فرهنگ، سنت‌ها

جدول ۷.۳: تمایز نهادهای رسمی و غیررسمی

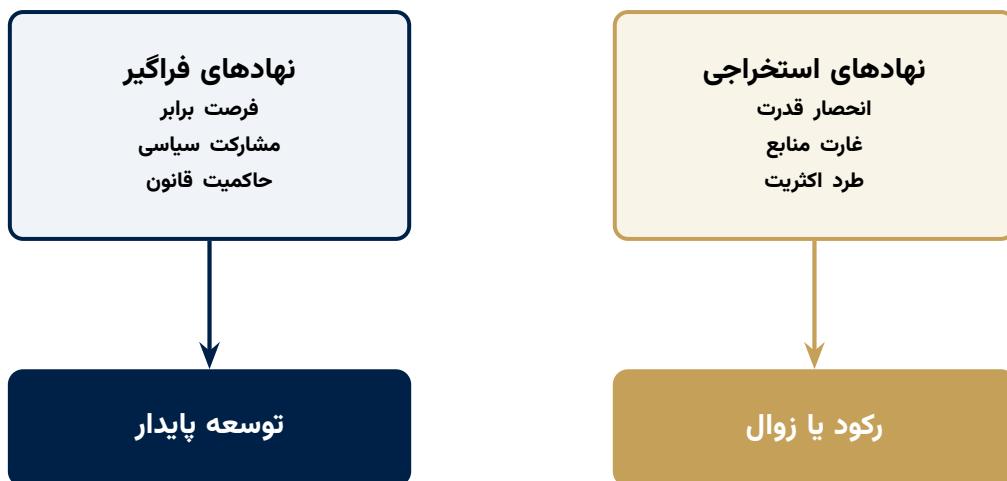
نهاد غیررسمی	نهاد رسمی	ویژگی
فرهنگ و سنت	قانون‌گذاری	منبع
اجتماع (طرد)	دولت (دادگاه)	اجرا
بسیار کند	سریع	تغییر

۲.۵.۳ چرا برخی ملت‌ها شکست می‌خورند؟

Robinson & Acemoglu نظریه

در کتاب «چرا ملت‌ها شکست می‌خورند» (۲۰۱۲)، عجم اوغلو و رابینسون استدلال می‌کنند که تفاوت اصلی بین کشورهای موفق و ناموفق، نوع نهادهای آنهاست:

- **نهادهای فراگیر (Inclusive):** مالکیت امن، فرصت برابر، مشارکت سیاسی رشد پایدار
- **نهادهای استخراجی (Extractive):** انحصار قدرت، غارت منابع، طرد اکثریت رکود یا رشد ناپایدار

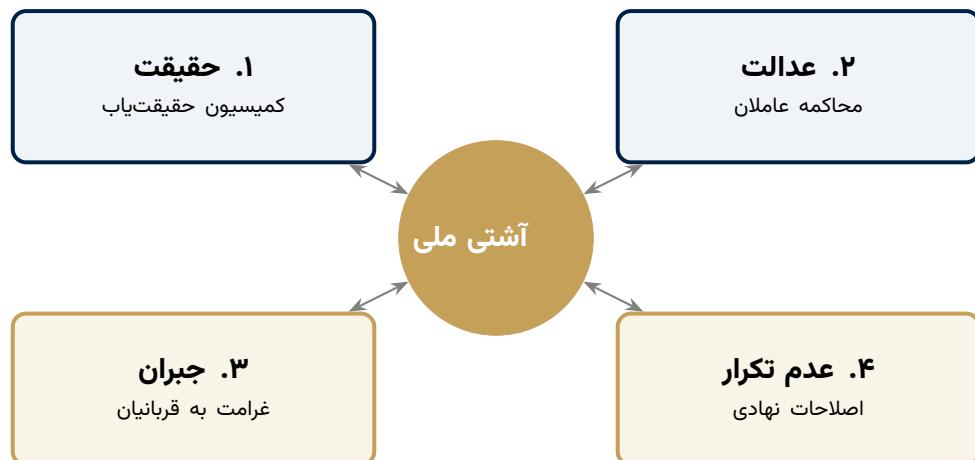

شکل ۷.۳: نهادهای فراغیر در برابر استخراجی

۶.۳ عدالت انتقالی

چگونه باید با گذشته کنار آمد؟ این یکی از حساس‌ترین پرسش‌های هر گذار است.

۱.۶.۳ چهار بُعد عدالت انتقالی

شکل ۸.۳: چهار بُعد عدالت انتقالی

۲.۶.۳ طیف رویکردها

جدول ۸.۳: طیف رویکردها به گذشته

رویکرد	توضیح	نمونه	نتیجه
عفو کامل	فراموشی نهادینه	اسپانیا	ثبت اما تروما باقی آشتی نسبی
کمیسیون	حقیقت بدون مجازات	آفریقای جنوبی	
حقیقت			
محاکمه محدود	مجازات سران	آرژانتین، شیلی	عدالت نسبی
محاکمه وسیع	پاکسازی وسیع	آلمان نازی	عدالت اما بی ثباتی
گستردگی			

مورد مطالعاتی: کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی

کمیسیون TRC (۱۹۹۶-۱۹۹۸) تحت ریاست اسقف دزموند توتو، یکی از موفق‌ترین نمونه‌های عدالت انتقالی بود:

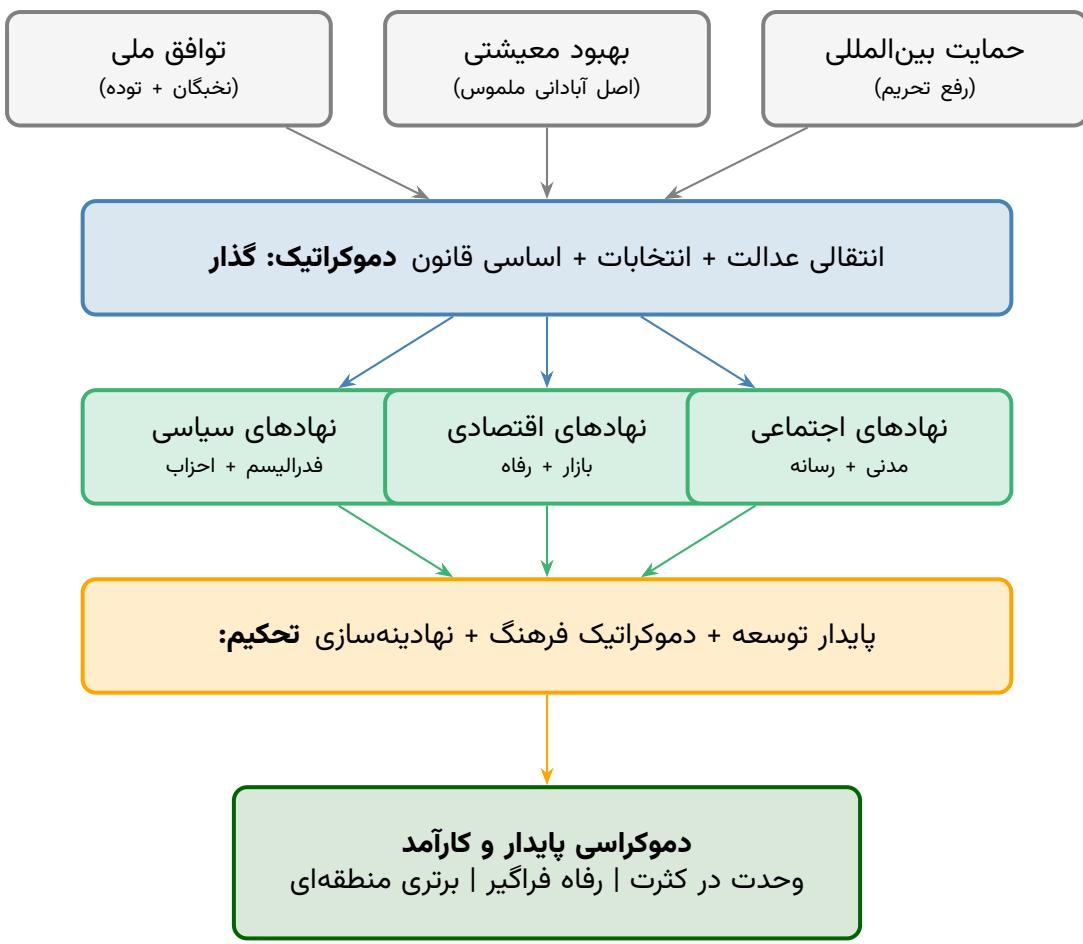
مکانیزم: عاملان جنایات می‌توانستند با اعتراف کامل و علنی، عفو بگیرند.

دستاوردها: ۱۱۲,۷ درخواست عفو، ۲۱,۰۰۰ شهادت قربانیان، گزارش جامع ۵۰۰,۳ صفحه‌ای.

درس: حقیقت‌گویی می‌تواند جایگزین مجازات شود و به آشتی کمک کند – اما نیازمند اراده سیاسی قوی و رهبری اخلاقی است.

۷.۳ چارچوب نظری تلفیقی این کتاب

با جمع‌بندی مباحث این فصل، چارچوب نظری این کتاب را می‌توان چنین ترسیم کرد:

شکل ۹.۳: چارچوب نظری تلفیقی کتاب

۸.۳ نتیجه‌گیری

جمع‌بندی چارچوب نظری

۱. **دموکراسی چیست:** نه فقط انتخابات، بلکه مجموعه‌ای از نهادها، حقوق، و فرهنگ
۲. **گذار و تحکیم:** دو مرحله متمايز – بسیاری در گذار موفق اما در تحکیم شکست می‌خورند
۳. **مدیریت تنوع:** مدل ترکیبی – هم حمایت از اقلیت‌ها، هم تشویق همکاری فراقومی
۴. **دموکراسی و توسعه:** رابطه دوسویه – دموکراسی هم هدف است هم ابزار توسعه
۵. **نهادها:** کلید موفقیت، ساختن نهادهای فراگیر به جای استخراجی است
۶. **گذشته:** عدالت انتقالی ضروری است – ترکیبی از حقیقت، عدالت، جبران، و اصلاح
۷. **اصل محوری:** آبادانی ملموس – دموکراسی باید نان بیاورد تا ریشه بدواند

منابع فصل

- University Yale Opposition. and Participation Polyarchy: .(۱۹۷۱) R. Dahl, [۱]
Press.
- Press. Oklahoma of University Wave. Third The .(۱۹۹۱) S. Huntington, [۲]
Con- and Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۳]
Hopkins. Johns solidation.
- Press. University Yale ed. nd� Democracy. of Patterns .(۲۰۱۲) A. Lijphart, [۴]
Press. California of University Conflict. in Groups Ethnic .(۱۹۸۸) D. Horowitz, [۵]
- Press. University Oxford Freedom. as Development .(۱۹۹۹) A. Sen, [۶]
Perfor- Economic and Change Institutional Institutions, .(۱۹۹۰) D. North, [۷]
Cambridge. mance.
- Business. Crown Fail. Nations Why .(۲۰۱۲) J. Robinson, & D. Acemoglu, [۸]
.(۱)۱۲۷ JPE, Growth." Cause Does "Democracy .(۲۰۱۹) al. et D. Acemoglu, [۹]
Press. University Oxford Justice. Transitional .(۲۰۰۰) R. Teitel, [۱۰]
Routledge. ed. nd� Truths. Unspeakable .(۲۰۱۰) P. Hayner, [۱۱]
- Press. University Oxford Citizenship. Multicultural .(۱۹۹۵) W. Kymlicka, [۱۲]
Rule. Authoritarian from Transitions .(۱۹۸۶) P. Schmitter, & G. O'Donnell, [۱۳]
Hopkins. Johns
- Books. Times Democracy. of Spirit The .(۲۰۰۸) L. Diamond, [۱۴]

بخش دوم

تجارب جهانی

جهانی موفق تجارب

گذشتند طوفان از که آنان از یادگیری

درس‌های گذارهای موفق

این فصل چهار گذار موفق دموکراتیک را بررسی می‌کند: اسپانیا (۱۹۷۵-۱۹۸۲)، آفریقای جنوبی (۱۹۹۰-۱۹۹۹)، اندونزی (۱۹۸۷-۲۰۰۴) و کره جنوبی (۱۹۸۷-۱۹۹۷). هر یک از این کشورها با چالش‌هایی مشابه ما مواجه بودند: میراث اقتدارگرایی، تنوع اجتماعی، بحران اقتصادی، یا ترکیبی از اینها. الگوهای مشترک موفقیت شامل: توافق نخبگان (میثاق)، رهبری هوشمند، بهبود اقتصادی همزمان، عدالت انتقالی متوازن، و حمایت بین‌المللی است. مهم‌ترین درس: گذار موفق نیازمند «ائتلاف بزرگ» است که اصلاح طلبان درون نظام و معتدلین اپوزیسیون را گرد هم آورد.

۱.۴ چرا این چهار کشور؟

جدول ۱.۴: مقایسه اجمالی چهار گذار موفق

کشور	سال گذار	رژیم قبل	چالش اصلی	مدت
اسپانیا	۸۲-۱۹۷۵	فاشیسم	منطقه‌گرایی	۷ سال
آفریقای جنوبی	۹۹-۱۹۹۰	آپارتاید	نابرابری	۹ سال
اندونزی	۰۴-۱۹۹۸	نظامی	تنوع جمیعتی	۶ سال
کره جنوبی	۹۷-۱۹۸۷	نظامی	توسعه سیاسی	۱۰ سال

این کشورها به دلایل زیر انتخاب شده‌اند:

- هر یک با چالش‌هایی مشابه کشور ما مواجه بودند
- همگی از اقتدارگرایی به دموکراسی نسبتاً پایدار رسیدند
- مسیرهای متفاوتی طی کردند که درس‌های متنوعی ارائه می‌دهند
- اطلاعات و پژوهش‌های کافی درباره آنها موجود است

۲.۴ اسپانیا: میثاق نخبگان و خوداختاری

۱.۲.۴ زمینه: چهار دهه فرانکیسم

ژنرال فرانسیسکو فرانکو از ۱۹۳۹ تا ۱۹۷۵ بر اسپانیا حکومت کرد. رژیم او مبتنی بر:

- سرکوب شدید مخالفان (بهویژه کمونیست‌ها و جمهوری‌خواهان)
- انکار هویت منطقه‌ای (کاتالونیا، باسک)
- اتحاد با کلیسای کاتولیک و ارتشر
- اقتصاد دولت‌محور در دهه‌های اول، سپس اصلاحات از دهه ۶۰

شکل ۱.۴: خط زمانی گذار اسپانیا

۲.۲.۴ عوامل کلیدی موفقیت

الگوی اسپانیا: توافق مونکلوا (۱۹۷۷)

توافق مونکلوا یک «میثاق نخبگان» بود که بین دولت، احزاب اپوزیسیون، اتحادیه‌های کارگری و کارفرمایان منعقد شد. محتوای آن:

- اقتصادی: کنترل تورم، اصلاحات مالیاتی، محدودیت دستمزد
- سیاسی: آزادی احزاب، آزادی رسانه، حقوق اجتماعات

- اجتماعی: گسترش تأمین اجتماعی، حقوق کارگران
- چرا کار کرد: همه طرفها چیزی به دست آورده و چیزی از دست دادند. کسی «برنده مطلق» یا «بازنده مطلق» نبود.

جدول ۲.۴: عوامل موفقیت گذار اسپانیا

#	عامل	توضیح
۱	نقش پادشاه	خوان کارلوس از درون نظام، گذار را هدایت کرد
۲	رهبری سوآرز	پل بین نظام اقتدارگرا و اپوزیسیون شد
۳	اپوزیسیون معتدل	کنار گذاشتن رادیکالیسم توسط جریانات سیاسی
۴	توافق مونکلوا	میثاق اقتصادی-سیاسی فراگیر
۵	خودمختاری مناطق	به رسمیت شناختن تنوع در قانون اساسی ۱۹۷۸
۶	افق اروپایی	چشم انداز پیوستن به اتحادیه اروپا

۳.۲.۴ کودتا نافرجام ۱۹۸۱

آزمون بحرانی: ۲۳ فوریه ۱۹۸۱

در ۲۳ فوریه ۱۹۸۱، سرهنگ تخریو با ۲۰۰ نظامی پارلمان را اشغال کرد. برخی فرماندهان ارتش از کودتا حمایت کردند.

چرا شکست خورد:

- پادشاه خوان کارلوس در تلویزیون ظاهر شد و کودتا را محکوم کرد

- فرماندهان کلیدی ارتش از پادشاه پیروی کردند

- مردم به خیابان‌ها آمدند و از دموکراسی دفاع کردند

درس: در لحظات بحرانی، رهبری قاطع و حمایت مردمی می‌تواند دموکراسی را نجات دهد.

۴.۲.۴ مسئله عدالت انتقالی

اسپانیا رویکرد «فراموشی نهادینه» (Pacto del Olvido) را انتخاب کرد:

- عفو عمومی ۱۹۷۷ شامل همه جرایم سیاسی شد

- هیچ محاکمه‌ای از عاملان رژیم فرانکو صورت نگرفت

- بحث عمومی درباره گذشته تابو شد

«ما تصمیم گرفتیم به جای نگاه به گذشته، به آینده نگاه کنیم. این شاید عادلانه‌ترین راه نبود، اما عاقلانه‌ترین راه بود.»

— فلیپه گونزالس، نخست وزیر سوسیالیست اسپانیا

نقد: این رویکرد ثبات کوتاه‌مدت آورد، اما ترومها درمان نشدند. دهه‌ها بعد، جنبش «حافظه تاریخی» خواستار بازخوانی گذشته شد.

۵.۲.۴ درس‌های اسپانیا برای ما

جدول ۳.۴: درس‌های قابل انتقال از اسپانیا

درس	کاربرد برای ما	ملاحظه
توافق نخبگان	مذاکره فراگیر	نیاز به رهبری معتدل
خودمختاری	تمرکز زدایی قومی	حفظ یکپارچگی ارضی
نهاد میانجی	مرجعیت ملی	مقبولیت فرجنایی

۳.۴ آفریقای جنوبی: آشتی و قانون اساسی فراگیر

۱.۳.۴ زمینه: نظام آپارتاید

آپارتاید (۱۹۴۸-۱۹۹۴) نظام جداسازی نژادی بود که:

- ۸۰٪ جمعیت (سیاهان) را از حقوق سیاسی محروم می‌کرد
- نابرابری اقتصادی شدید ایجاد کرده بود
- سرکوب خشن مخالفان (کشтар شارپویل، زندان روبن آیلند)
- انزوای بین‌المللی و تحریم

شکل ۲.۴: خط زمانی گذار آفریقای جنوبی

۲.۳.۴ عوامل کلیدی موفقیت

الگوی آفریقای جنوبی: رهبری ماندلا

نلسون ماندلا پس از ۲۷ سال زندان، نه انتقام‌جو بلکه آشتی‌طلب بود:

- با دشمنان دیروز (دوکلرک، ژنرال‌ها) مذاکره کرد
- پیراهن تیم راگبی سفیدپوستان را پوشید (نماد وحدت)
- از ANC خواست انتقام نگیرند
- فقط یک دوره رئیس‌جمهور ماند

درس: رهبری اخلاقی می‌تواند چرخه خشونت را بشکند.

«اگر می‌خواهید با دشمن خود صلح کنید، باید با او کار کنید. آنگاه او شریک شما می‌شود.»

– نلسون ماندلا

۳.۳.۴ کمیسیون حقیقت و آشتی (TRC)

جدول ۴.۴: ساختار و دستاوردهای TRC

جنبه	توضیح
ریاست	دزموند توتو (صلح نوبل)
مکانیزم	عفو در مقابل اعتراف کامل
شهادت‌ها	۲۱ ۰۰۰، قربانی
نتیجه	۵۰۰، صفحه مستندسازی

۴.۳.۴ قانون اساسی ۱۹۹۶

قانون اساسی آفریقای جنوبی یکی از پیشرفته‌ترین قوانین اساسی جهان است:

جدول ۵.۴: ویژگی‌های قانون اساسی آفریقای جنوبی

ویژگی	توضیح
منشور حقوق	واسع‌ترین حقوق مدنی و اقتصادی در جهان
دادگاه قانون اساسی	نگهبان مستقل حقوق شهروندی
تنوع زبانی	به رسمیت شناختن ۱۱ زبان رسمی
حقوق اقلیت‌ها	چتر حمایت برای همه گروه‌ها

۵.۳.۴ چالش‌های باقیمانده

درس منفی: نابرابری اقتصادی

آفریقای جنوبی در دموکراسی سیاسی موفق بود، اما در عدالت اقتصادی ناموفق:

- ضریب جینی: از بالاترین‌ها در جهان (۶۳٪)
- بیکاری: بالای ۳۰٪ (در جوانان سیاهپوست بالای ۵۰٪)
- ثروت همچنان در دست اقلیت سفیدپوست مرکز

درس: دموکراسی سیاسی بدون عدالت اقتصادی، ناقص و شکننده است.

۶.۳.۴ درس‌های آفریقای جنوبی برای ما

جدول ۶.۴: درس‌های قابل انتقال از آفریقای جنوبی

درس	کاربرد برای ما	ملاحظه
حقیقت و آشتی	ترمیم شکاف‌های ملی	نیاز به رهبری اخلاقی
قانون اساسی فراگیر	مشارکت مخالفان	فرآیند اجتماع‌ساز
رهبری آشتی طلب	شکستن چرخه انتقام	الگوی ماندلا

۴.۴ اندونزی: مدیریت تنوع و تمرکززدایی

۱.۴.۴ زمینه: سه دهه سوهارتلو

اندونزی کشوری با:

- ۱۷،۰۰۰ جزیره، ۳۰۰ قومیت، ۷۰۰ زبان +
- بزرگترین کشور مسلمان جهان (۸۷٪ مسلمان)
- رژیم «نظم نوین» سوهارتلو (۱۹۶۶-۱۹۹۸): توسعه اقتصادی + سرکوب سیاسی
- بحران مالی آسیا ۱۹۹۷: سقوط اقتصادی و سقوط سوهارتلو

شکل ۳.۴: خط زمانی گذار اندونزی

۲.۴.۴ عوامل کلیدی موفقیت

الگوی اندونزی: اصلاحات (Reformasi)

- جنیش اصلاحات با رهبری دانشجویان و حمایت طبقه متوسط شهری، سوهارتلو را مجبور به استعفا کرد. اما برخلاف بسیاری از انقلاب‌ها، رادیکال نشد:
- معاون سوهارتلو (حبیبی) قدرت را گرفت و انتخابات آزاد برگزار کرد
 - نهادهای موجود حفظ شدند و تدریجیاً اصلاح شدند
 - ارتش به تدریج از سیاست کنار رفت

جدول ۷.۴: عوامل موفقیت گذار اندونزی

#	عامل	توضیح
۱	جنیش دانشجویی	فشار از پایین برای تغییر رادیکال
۲	اصلاح طلبان درون نظام	برگزاری انتخابات بدون فروپاشی پیاپی
۳	تمرکززدایی گستردۀ ایدئولوژی وحدت‌بخش فراجنابی	توزیع قدرت بین ۵۰۰ منطقه
۴	پانچاسیلا	

۳.۴.۴ مدل پانچاسیلا

«پانچاسیلا پنج اصل بنیادین اندونزی است: ۱. ایمان به خدای یگانه. ۲. انسانیت عادلانه و متمدن. ۳. وحدت اندونزی. ۴. دموکراسی با خرد مشورتی. ۵. عدالت اجتماعی این اصول بهجای تأکید بر یک دین یا قومیت، چتری فراگیر برای همه ایجاد می‌کند.» – سوکارنو، بنیان‌گذار اندونزی

۴.۴.۴ تمرکززدایی

شکل ۴.۴: تمرکززدایی در اندونزی

۵.۴.۴ درس‌های اندونزی برای ما

جدول ۸.۴: درس‌های قابل انتقال از اندونزی

درس	کاربرد برای ما	ملاحظه
پانچاسیلا	میثاق ملی نوین	چتر هویت ملی
تمرکززدایی	واگذاری قدرت منطقه‌ای	توازن مرکز-پیرامون
نقش مذهب معتدل	همکاری نهادهای مدنی	دین حامی حقوق بشر

۵.۴ کره جنوبی: از دیکتاتوری توسعه‌گرا به دموکراسی

۱.۵.۴ زمینه: معجزه اقتصادی بدون آزادی

کره جنوبی نمونه بارز «اقتدارگرایی توسعه‌گرا» بود:

- دیکتاتوری نظامی (۱۹۶۱-۱۹۸۷)
- رشد اقتصادی سریع: از ۱۰،۰۰۰ GDP سرانه
- سرکوب شدید: کشتار گوانگجو ۱۹۸۰ (صدها کشته)
- طبقه متوسط رو به رشد که خواستار آزادی شد

۲.۵.۴ عوامل کلیدی موفقیت

الگوی کره: جنبش دموکراتیک ژوئن ۱۹۸۷

در ژوئن ۱۹۸۷، میلیون‌ها نفر در خیابان‌ها خواستار دموکراسی شدند. رژیم نظامی مجبور به پذیرش شد:

- اعلامیه ۲۹ ژوئن: پذیرش انتخابات مستقیم ریاست‌جمهوری
- قانون اساسی جدید: محدودیت یک دوره‌ای رئیس‌جمهور
- انتخابات دسامبر ۱۹۸۷: رقابت واقعی

چرا رژیم تسلیم شد: المپیک ۱۹۸۸ سئول نزدیک بود و سرکوب خونین، وجهه بین‌المللی را نابود می‌کرد.

۳.۵.۴ عدالت انتقالی: محاکمه روسای جمهور

جدول ۹.۴: محاکمه روسای جمهور سابق کره جنوبی

حکم	اتهام	سال	شخص
حبس ابد	سرکوب گوانگجو	۱۹۹۶	چون دو-هوان
حبس طولانی	فساد و کودتا	۱۹۹۶	روه تای-وو
حبس ۲۵ سال	فساد مالی	۲۰۱۷	پارک گئون-هه
حبس ۱۷ سال	ارتشا	۲۰۱۸	لی میونگ-باک

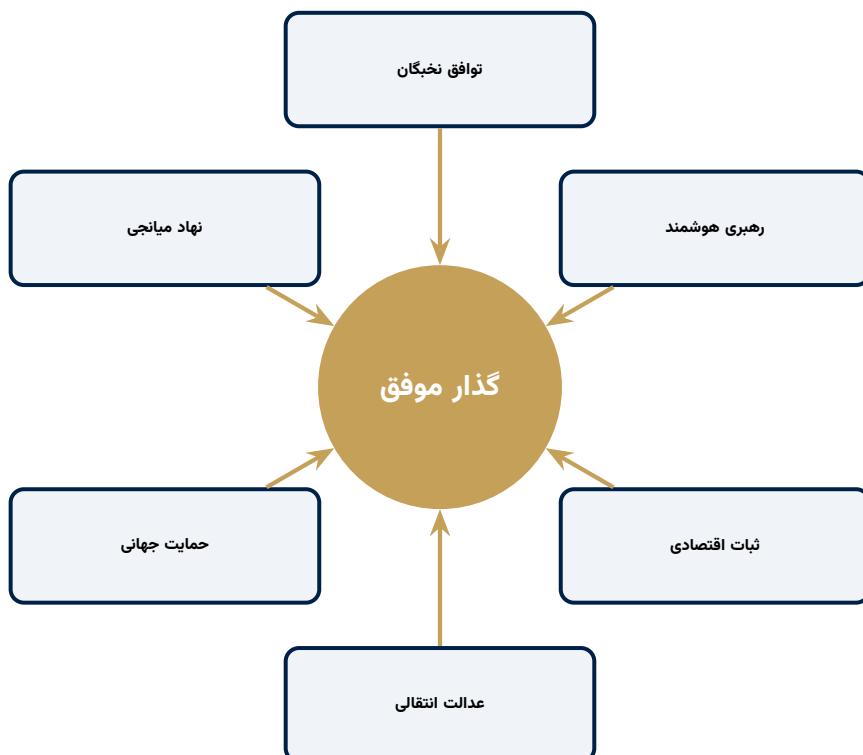
«این که یک کشور می‌تواند روسای جمهور سابق خود را محاکمه کند، نشانه بلوغ دموکراتیک است. در کره، هیچ‌کس بالاتر از قانون نیست.»
– تحلیل‌گر سیاسی کره‌ای

۴.۵.۴ درس‌های کره جنوبی برای ما

جدول ۱۰.۴: درس‌های قابل انتقال از کره جنوبی

درس	کاربرد برای ما	ملاحظه
نقش طبقه متوسط	مطالبه‌گری آگاهانه	اساس پایداری دموکراسی
حاکمیت قانون	محاکمه سران	پایبندی به عدالت قضایی
اهرم خارجی	فشارهای بین‌المللی	استفاده از فرصت جهانی

۶.۴ الگوهای مشترک موفقیت

شکل ۵.۴: شش عامل مشترک گذارهای موفق

جدول ۱۱.۴: حضور عوامل موفقیت در چهار کشور

عامل	اسپانیا	آ. جنوبی	اندونزی	کره
توافق نخبگان	✓	✓	○	○
رهبری هوشمند	✓	✓	○	○
ثبت اقتصادی	✓	✗	○	✓
عدالت انتقالی	✗	✓	○	✓
حمایت جهانی	✓	✓	✓	✓
نهاد میانجی	✓	✓	✓	○

۷.۴ نتیجه‌گیری: چه باید آموخت؟

درس‌های کلیدی

۱. گذار موفق نیازمند ائتلاف بزرگ است: اصلاح طلبان درون نظام + معتدلین اپوزیسیون
۲. رهبری اخلاقی تفاوت می‌سازد: ماندلا، خوان کارلوس، سوآرز
۳. مذاکره بهتر از فروپاشی است: گذارهای مذاکره‌ای پایدارترند

- ۴. اقتصاد مهم است: بدون بهبود معیشتی، دموکراسی شکننده است
- ۵. گذشته باید پردازش شود: به شکلی متوازن بین عدالت و ثبات
- ۶. تنوع قابل مدیریت است: با فدرالیسم، خودمختاری، یا ایدئولوژی فراگیر

منابع فصل

- Con- and Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۱]
Hopkins. Johns solidation.
- Dictatorship. after Democracy Politics: Spanish .(۲۰۰۸) O. Encarnación, [۲]
Press. Polity
- Divided a Reconcile Truth Can Apartheid: Overcoming .(۲۰۰۴) J. Gibson, [۳]
Sage. Russell Nation?
- Regime and Resistance, Compromise, Suharto: Opposing .(۲۰۰۵) E. Aspinall, [۴]
Stanford. Change.
- Pitts- of University Korea. in Democratization of Politics The .(۲۰۰۰) S. Kim, [۵]
Press. burgh
Routledge. ed. nd۲ Truths. Unspeakable .(۲۰۱۰) P. Hayner, [۶]
Press. University Yale Societies. Plural in Democracy .(۱۹۷۷) A. Lijphart, [۷]
Press. Oklahoma of University Wave. Third The .(۱۹۹۱) S. Huntington, [۸]
Johns Africa. in Democratization .(۲۰۱۰) (eds). M. Plattner, & L. Diamond, [۹]
Hopkins.
- Op- and Government Opening." Democratic "Indonesia's .(۱۹۹۹) R.W. Liddle, [۱۰]
. (۱) ۳۴ position,

جهانی ناموفق تجارب

دیگران اشتباهات از عترت

این فصل پنج گذار ناموفق یا ناقص را بررسی می‌کند: عراق (۲۰۱۳-امروز)، لیبی (۲۰۱۱-امروز)، مصر (۲۰۱۳-۲۰۱۱)، یمن (۲۰۱۵-۲۰۱۱) و ونزوئلا (۱۹۹۹-امروز). هر یک به دلایل متفاوتی شکست خورده است: مداخله خارجی نادرست، فروپاشی نهادها، ناتوانی در ائتلافسازی، پوپولیسم ویرانگر، یا ترکیبی از اینها. الگوهای مشترک شکست شامل: فقدان توافق نخبگان، تقسیمات عمیق اجتماعی، شکست اقتصادی، و مداخله خارجی مخرب است. مهم‌ترین درس: آنچه نباید کرد به اندازه آنچه باید کرد، آموزنده است.

۱.۵ چرا شکست‌ها را مطالعه کنیم؟

«تاریخ نه تنها از موفقیت‌ها، بلکه از شکست‌ها نیز درس می‌دهد – شاید بیشتر. دانستن آنچه نباید کرد، گاه مهم‌تر از دانستن آنچه باید کرد است.»

– جورج سانتایانا

جدول ۱.۵: مقایسه اجمالی پنج گذار ناموفق

کشور	سال	نوع شکست	علت اصلی	وضعیت
عراق	۲۰۰۳	دولت شکننده	فرقه‌گرایی + مداخله خارجی بیثبات	
لیبی	۲۰۱۱	فروپاشی کامل	فقدان نهادها + قبیله‌گرایی جنگ داخلی	
مصر	۱۳-۲۰۱۱	بازگشت نظامیان	شکست ائتلاف اقتدارگرا	
بنمن	۲۰۱۱	فروپاشی	مداخله منطقه‌ای بحران شدید	
ونزوئلا	۱۹۹۹	زوال تدریجی	پوپولیسم + نفرین نفت	بحران انسانی

۲.۵ عراق: فروپاشی نهادها و فرقه‌گرایی

۱.۲.۵ اشتباهات کلیدی

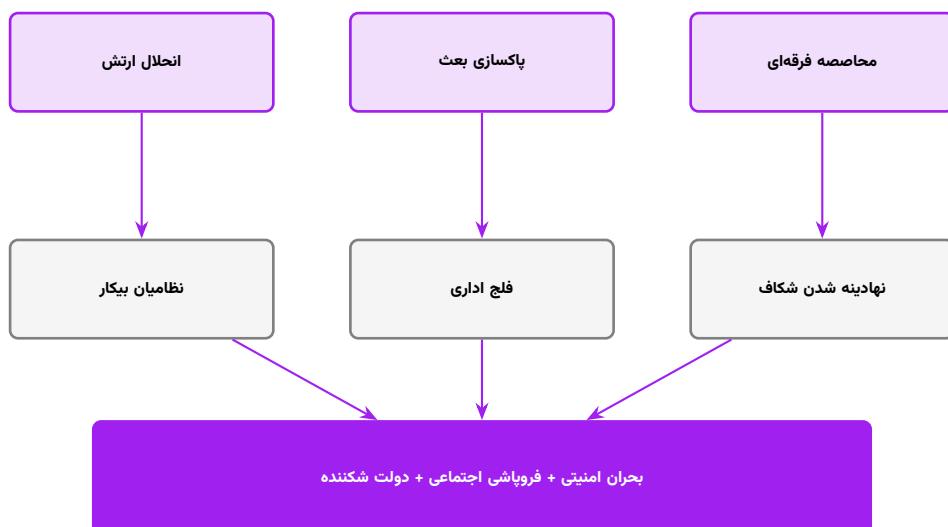
اشتباه مرگبار: انحلال ارتش و De-Ba'athification

پل برمر، حاکم آمریکایی عراق، دو تصمیم فاجعه‌بار گرفت:

۱. انحلال ارتش: ۴۰۰،۰۰۰ نظامی مسلح و بیکار شدند – بسیاری به داعش پیوستند

۲. پاکسازی بعثی‌ها: ۵۰۰،۰۰۰ کارمند دولتی اخراج شدند – دولت فلج شد

درس: نهادها را نابود نکنید، اصلاح کنید. حتی نهادهای رژیم قبلی بهتر از هیچ‌اند.

شکل ۱.۵: زنجیره علی شکست عراق

۲.۲.۵ مشکل محاصصه فرقه‌ای

جدول ۲.۵: سیستم محاصصه در عراق

پست	سهم	مشکل
رئیس جمهور	گُرد	نقش تشریفاتی و ازوگرایی
نخست وزیر	شیعه	تنش دائمی با سُنی‌ها
رئیس پارلمان	سُنی	احساس طرد و حاشیه‌نشینی

«محاصصه فرقه‌ای به جای حل مشکل، آن را نهادینه کرد. سیاستمداران انگیزه داشتند هويت فرقه‌ای را تقویت کنند چون کرسی‌شان به آن وابسته بود.»
— تحلیل‌گر سیاسی عراقي

۳.۲.۵ درس‌های عراق برای ما

جدول ۳.۵: چه نباید کرد: درس‌های عراق

اشتباه عراق	پیامد	جایگزین صحیح
انحلال ارتش	ظهور گروههای مسلح	اصلاح تدریجی نهادها
پاکسازی گسترده	فلج بوروکراسی	پاکسازی محدود به سران
نهادینه شدن تفرقه	محاصصه فرقه‌ای	احزاب فراقومی و ملی

۳.۵ لیبی: دولتسازی بدون ملت‌سازی

۱.۳.۵ میراث قذافی: فقدان نهاد

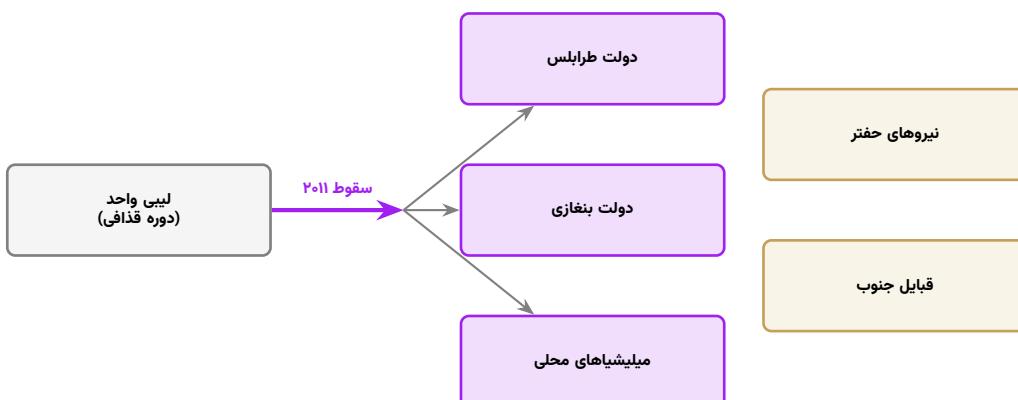
مشکل بنیادین: کشور بدون دولت

معمر قذافی طی ۴۲ سال حکومت:

- هیچ نهاد دولتی واقعی نساخت – همه چیز شخصی بود
- ارتش را عمدتاً ضعیف نگه داشت (ترس از کودتا)
- جامعه مدنی را سرکوب کرد
- بر قبیله‌گرایی تکیه کرد

نتیجه: وقتی قذافی سقوط کرد، هیچ چیزی برای ساختن روی آن وجود نداشت.

۲.۳.۵ تکه‌تکه شدن

شکل ۲.۵: تکه‌تکه شدن لیبی پس از سقوط قذافی

۳.۳.۵ درس‌های لیبی

جدول ۴.۵: درس‌های لیبی

درس	توضیح
اهمیت نهادها	بدون نهاد، دموکراسی به هرج و مرج می‌گراید
خطرات خلاً قدرت	میلیشیاهای بلا فاصله جایگزین دولت می‌شوند
کنترل تسليحات	ضرورت خلع سلاح عمومی پس از گذار
هویت‌های محلی	مهار قبیله‌گرایی از طریق ملت‌سازی

۴.۵ مصر: شکست ائتلاف و بازگشت نظامیان

۱.۴.۵ چرا انقلاب ۲۰۱۱ شکست خورد؟

شکل ۳.۵: خط زمانی شکست گذار مصر

سه دلیل اصلی شکست مصر

۱. شکست ائتلاف: اخوان‌المسلمین و لیبرال‌ها نتوانستند همکاری کنند
 ۲. شکست اقتصادی: معیشت مردم بدتر شد – صف نان طولانی‌تر
 ۳. ناتوانی در حکمرانی: مرسی تجربه اداره کشور نداشت
- نتیجه: وقتی سیسی کودتا کرد، بسیاری از مردم (حتی انقلابیون) استقبال کردند.

«ما فکر می‌کردیم دشمن ما فقط مبارک است. نفهمیدیم که دشمن واقعی، ناتوانی ما در ساختن ائتلاف و بهبود زندگی مردم بود.»
– فعال مصری، ۲۰۱۵

۲.۴.۵ درس کلیدی مصر

درس حیاتی برای ما

مصر ثابت کرد که سرنگونی دیکتاتور کافی نیست. شما باید:

- ائتلاف گسترده بسازید – حتی با کسانی که دوستشان ندارید
- اقتصاد را مدیریت کنید – مردم نان می‌خواهند نه فقط آزادی
- ظرفیت حکمرانی داشته باشید – ایده کافی نیست، باید بتوانید اجرا کنید
- ارتش را مدیریت کنید – یا با شما باشد یا بی‌طرف

۵.۵ یمن: گفتگوی ملی بدون پشتوانه

۱.۵.۵ چرا گفتگوی ملی یمن شکست خورد؟

یمن پس از ۲۰۱۱ یک «گفتگوی ملی» بسیار جامع برگزار کرد (۲۰۱۳-۲۰۱۴) با:

- ۵۶۵ نماینده از همه گروهها
- ۱۰ ماه مذاکره

اما شکست خورد چون:

جدول ۵.۵: دلایل شکست گفتگوی ملی یمن

#	دلیل	توضیح
۱	طرد گروههای مسلح	حوش‌ها در فرآیند سیاسی نبودند
۲	فقدان ضمانت	توافق‌ها هیچ پشتوانه اجرایی نداشتند
۳	بحران معیشتی	فروپاشی اقتصادی انگیزه جنگ را تقویت کرد
۴	مدخله منطقه‌ای	تبديل یمن به میدان جنگ‌های نیابتی

درس یمن

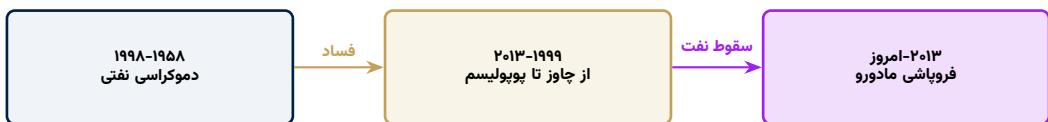
گفتگوی ملی بدون پشتوانه اجرایی، فقط کاغذ است. شما باید:

- همه گروههای مسلح را پای میز بیاورید
- مکانیزم اجرا داشته باشید
- مداخله خارجی را مدیریت کنید
- اقتصاد را فراموش نکنید

۶.۵ ونزوئلا: پوپولیسم و نفرین منابع

۱.۶.۵ مسیر فروپاشی

ونزوئلا یک دموکراسی نسبتاً پایدار بود که از درون فروپاشید:

شکل ۴.۵: مسیر فروپاشی ونزوئلا

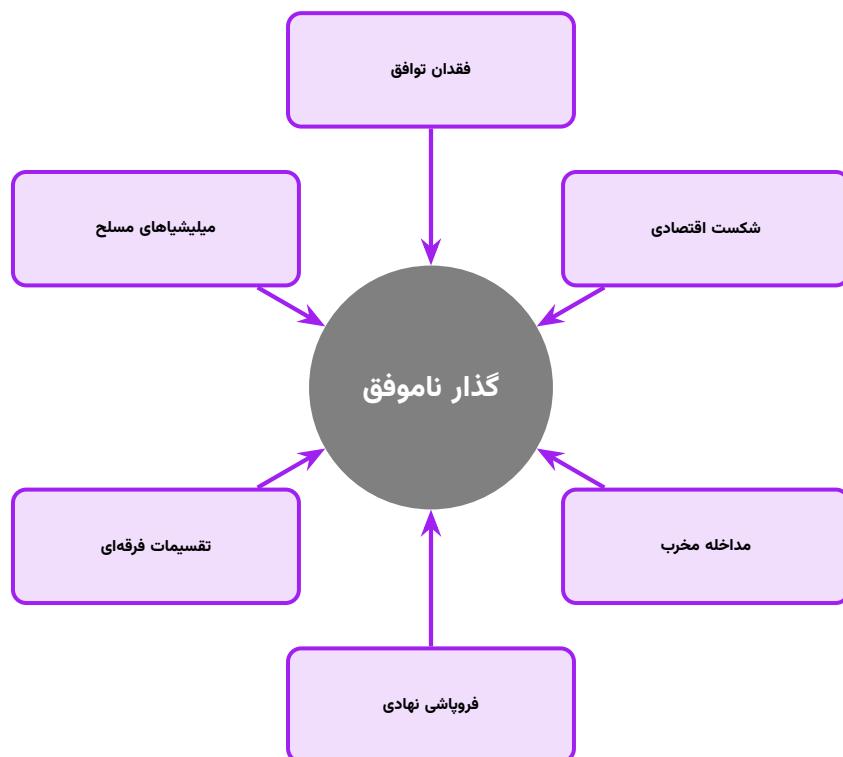
دام ونزوئلایی

چاوز با درآمد نفت:

- برنامه‌های اجتماعی گسترشده اجرا کرد – فقر کاهش یافت
- اما نهادها را تخریب کرد – قوه قضائیه، بانک مرکزی، رسانه
- اقتصاد را متنوع نکرد – ۹۵٪ صادرات = نفت
- وقتی قیمت نفت سقوط کرد، همه چیز فروپاشید

درس: پوپولیسم نفتی می‌تواند کوتاه‌مدت محبوب باشد، اما بدون نهادسازی و تنوع اقتصادی، فاجعه‌بار است.

۷.۵ الگوهای مشترک شکست

شکل ۵.۵: شش عامل مشترک گذارهای ناموفق

۸.۵ چکلیست: آنچه نباید کرد

جدول ۸.۵: چکلیست جامع اشتباهات قابل اجتناب

#	اشتباه	نمونه	جایگزین
۱	انحلال نهادهای قبلی	عراق	اصلاح تدریجی ساختارها
۲	پاکسازی حداکثری	عراق	پاکسازی محدود به سران
۳	نهادینه کردن تفرقه	عراق	احزاب فراقومی و ملی
۴	بی توجهی به اقتصاد	مصر	بهبود معیشت فوری
۵	طرد مسلحین	یمن	دیپلماسی خلح سلاح
۶	مداخله بدون طرح	لیبی	برنامه ریزی بومی
۷	پوپولیسم نفتی	ونزوئلا	تنوعبخشی به اقتصاد
۸	تخریب نظارت	ونزوئلا	استقلال بانک مرکزی

منابع فصل

- Routledge. Authoritarianism. New a to War From Iraq: .(۲۰۱۲) T. Dodge, [۱]
- Libya. New the for Battle the Inside Shores: Burning The .(۲۰۱۸) F. Wehrey, [۲]
- FSG.
- Press. Polity Brotherhood. the Inside .(۲۰۱۵) H. Kandil, [۳]
- Books. Saqi Crisis. in Yemen .(۲۰۱۷) H. Lackner, [۴]
- Chavez. Hugo Tropics: the in Dragon .(۲۰۱۱) M. Penfold, & J. Corrales, [۵]
- Brookings.
- of Journal Recession." Democratic the to Up "Facing .(۲۰۱۵) L. Diamond, [۶]
- .(۱)۲۶ Democracy,
- and Repression of Pathways Spring: Arab The .(۲۰۱۵) al. et J. Brownlee, [۷]
- Oxford. Reform.
- Press. University Cambridge Protests. Democracy .(۲۰۱۶) D. Brancati, [۸]

آب بحران مدیریت

خردمدانه مدیریت گرو در سرزمین حیات

درس‌های مدیریت بحران آب

این فصل تجارب موفق جهانی در مدیریت بحران آب را بررسی می‌کند: اسرائیل (از کمبود به صادرات فناوری)، سنگاپور (چهار شیر ملی)، استرالیا (مدیریت خشکسالی هزاره)، و اسپانیا (انتقال آب و تنش‌ها). درس‌های کلیدی شامل: مدیریت تقاضا مهم‌تر از افزایش عرضه است؛ قیمت‌گذاری واقعی ضروری است؛ فناوری‌های جدید (شیرین‌سازی، بازچرخانی) تحول‌آفرین‌اند؛ و حکمرانی آب باید یکپارچه باشد. برای کشور ما که با فروپاشی سفره‌های زیرزمینی مواجه است، این تجارب راهگشایند.

۱.۶ چرا مدیریت آب حیاتی است؟

یادآوری: بحران آب ما

همان‌طور که در فصل ۲ دیدیم:

۰ ۷۰٪ سفره‌های زیرزمینی در وضعیت بحرانی یا ممنوعه

۰ برداشت مازاد سالانه: ۷+ میلیارد مترمکعب

۰ ۹۰٪ مصرف آب: کشاورزی (اغلب ناکارآمد)

۰ بدون اقدام: ۳۰-۵۰ میلیون آواره اقلیمی تا ۲۰۴۰

این فصل نشان می‌دهد که راه حل وجود دارد – اگر اراده سیاسی باشد.

۲.۶ اسرائیل: از کمبود به فراوانی

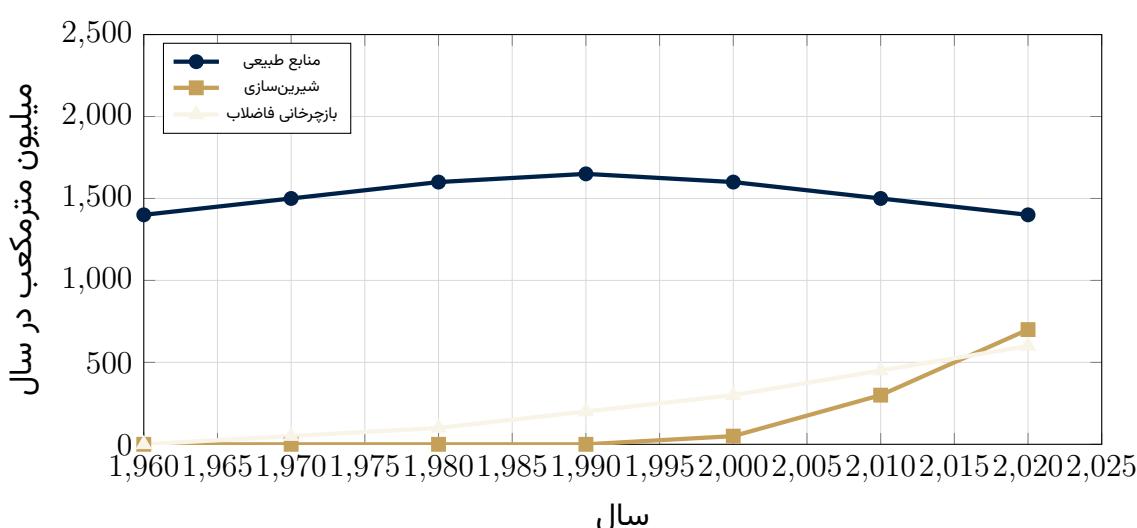
۱.۲.۶ معجزه آب اسرائیل

اسرائیل کشوری است که ۶۰٪ آن بیابان است، اما امروز:

۰ صادرکننده محصولات کشاورزی است

۰ صادرکننده فناوری آب به ۱۵۰ کشور است

۰ مازاد آب دارد و به همسایگان می‌فروشد

شکل ۱.۶: تحول ترکیب منابع آب اسرائیل

۲.۲.۶ چهار ستون موفقیت اسرائیل

الگوی اسرائیل

۱. آبیاری قطره‌ای: اختراع اسرائیلی - ۹۰٪ صرفه‌جویی در آب کشاورزی
۲. شیرینسازی: ۵ کارخانه بزرگ - ۷۰٪ آب شرب
۳. بازچرخانی فاضلاب: ۸۷٪ فاضلاب بازچرخانی می‌شود (رتبه اول جهان)
۴. قیمت‌گذاری واقعی: آب ارزان نیست - انگیزه صرفه‌جویی

جدول ۱.۶: مقایسه شاخص‌های آب: اسرائیل و کشور ما

شاخص	اسرائیل	کشور ما
بارش سالانه (میلیمتر)	۵۰۰	۲۵۰
بازچرخانی فاضلاب	%۸۷	کمتر از ۱۰٪
آبیاری نوین	%۷۵	کمتر از ۱۵٪
اتلاف در شبکه	%۱۰	+%۳۰
شیرینسازی	%۷۰	ناقیز آب شرب

۳.۲.۶ درس‌های اسرائیل

جدول ۲.۶: درس‌های قابل انتقال از اسرائیل

درس	کاربرد	ملاحظه
آبیاری قطره‌ای	تغییر الگوی کشاورزی	سرمایه اولیه بالا
شیرینسازی	مناطق ساحلی جنوب	هزینه انرژی
بازچرخانی فاضلاب	شهرهای بزرگ	پذیرش فرهنگی
قیمت‌گذاری واقعی	کاهش مصرف	مقاومت سیاسی

۳.۶ سنگاپور: چهار شیر ملی

۱.۳.۶ چالش سنگاپور

سنگاپور جزیره کوچکی است با:

- ۷۲۰ کیلومتر مربع مساحت
- ۵.۵ میلیون جمعیت
- بدون رودخانه یا دریاچه مهم
- تا ۱۹۶۵: ۱۰۰٪ وابسته به واردات آب از مالزی

۲.۳.۶ استراتژی چهار شیر ملی

شکل ۲.۶: استراتژی چهار شیر ملی سنگاپور

۲.۶.۱ انقلاب بازچرخانی NEWater:

NEWater فاضلاب تصفیه شده با فناوری پیشرفته است:

- سه مرحله تصفیه: میکروفیلتراسیون + اسمز معکوس + UV
 - کیفیت بالاتر از استانداردهای آب آشامیدنی WHO
 - مصرف: صنعت (wafer fabrication) + مخلوط با آب آشامیدنی
 - پذیرش عمومی: کمپین آموزشی گستردگی + بازدید از کارخانه
- درس: با فناوری و آموزش، حتی بازچرخانی فاضلاب قابل پذیرش است.

۳.۶ درس‌های سنگاپور

جدول ۳.۶: درس‌های قابل انتقال از سنگاپور

درس	توضیح
تنوع منابع	کاهش آسیب‌پذیری با سبد منابع متنوع
بازچرخانی هوشمند	تبديل فاضلاب به آب شرب با فناوری بالا
آموزش عمومی	ضرورت اقنان فرهنگی برای طرح‌های نوین
افق بلندمدت	برنامه‌ریزی استراتژیک ۵۰ ساله

۴.۶ استرالیا: مدیریت خشکسالی هزاره

۱.۴.۶ بحران Murray-Darling

حوضه Murray-Darling سبد غذایی استرالیا است، اما خشکسالی ۱۹۹۷-۲۰۱۰ آن را به بحران کشاند:

- کاهش ۷۰٪ جریان رودخانه
- ورشکستگی هزاران کشاورز
- مرگ اکوسيستم‌های آبی

۲.۴.۶ راه حل: بازار آب

الگوی استرالیا: حقوق قابل معامله آب

استرالیا «حقوق آب» را از «زمین» جدا کرد:

- کشاورزان سهمی از آب دارند (نه آب نامحدود)

- می‌توانند این سهم را بفروشند یا بخرند

- قیمت بازاری تعیین می‌شود – کمیابی منعکس می‌شود

- کسانی که آب را کارآمدتر مصرف می‌کنند، سود می‌برند

نتیجه: آب به سمت مصارف با ارزش بالاتر رفت. صرفه‌جویی ۳۰٪.

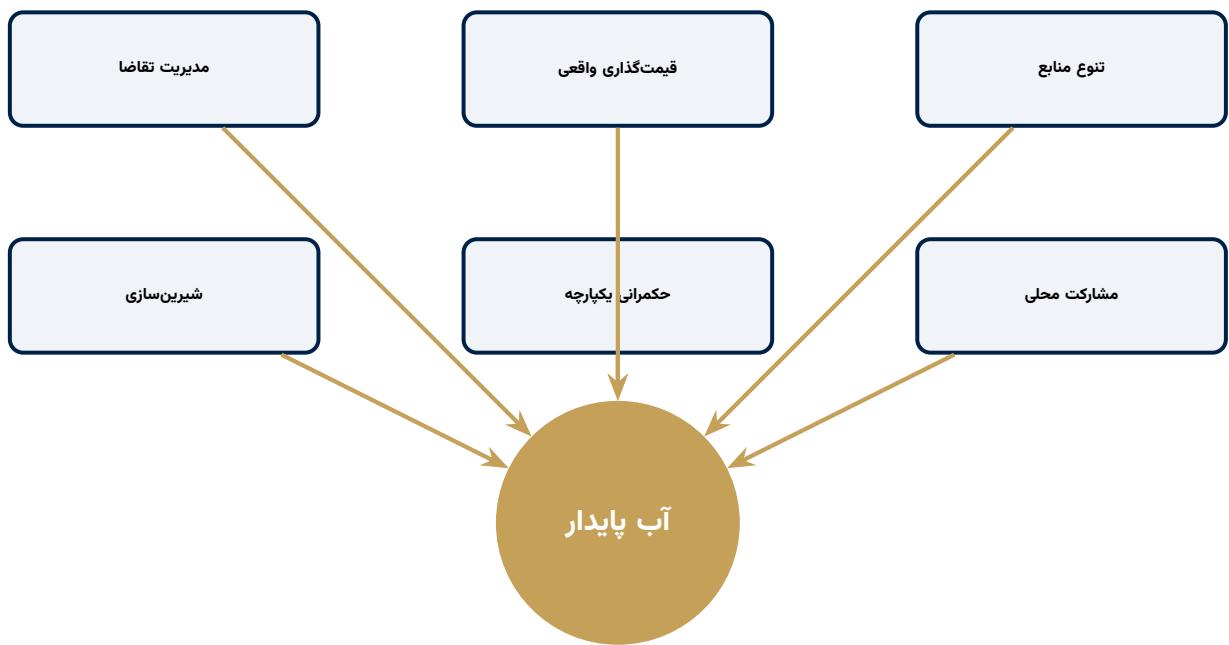
شکل ۴.۶: تحول مدل حکمرانی آب در استرالیا

۳.۴.۶ درس‌های استرالیا

جدول ۴.۶: درس‌های قابل انتقال از استرالیا

درس	کاربرد	چالش
بازار آب	تخصیص بهینه منابع	حقوق مالکیت پیچیده
سفف برداشت	حفظ پایداری حوضه	مقاومت اجتماعی
جبران مالی	خرید حقوق آب	بار مالی بر دولت
ناظارت هوشمند	کنترل‌گذاری دقیق	هزینه زیرساختی

۵.۶ جمع‌بندی: اصول جهانی مدیریت پایدار آب

شکل ۴.۶: شش اصل جهانی مدیریت پایدار آب

۶.۶ کاربرد برای کشور ما

جدول ۵.۶: برنامه پیشنهادی مدیریت آب بر اساس تجربه جهانی

اقدام	الگوی جهانی	اولویت مکانی	فاز
کاهش اتلاف شبکه	همه کشورها	شهرهای بزرگ	۱
تغییر الگوی کشت	اسرائیل، استرالیا	مناطق بحرانی	۲-۱
آبیاری قطره‌ای	اسرائیل	دشت‌های مرکزی	۳-۱
بازچرخانی فاضلاب	سنگاپور، اسرائیل	شهرهای بزرگ	۳-۲
شیرین‌سازی	سنگاپور، اسرائیل	ساحل جنوب	۴-۲
بازار حقوق آب	استرالیا	حوضه‌های بحرانی	۴-۳

نتیجه‌گیری

بحران آب ما قابل حل است – اگر:

۱. اراده سیاسی باشد: تصمیمات سخت گرفته شود
۲. مدیریت تقاضا اولویت باشد: نه فقط سد و انتقال
۳. قیمت‌گذاری واقعی شود: یارانه هدفمند به فقرا
۴. فناوری وارد شود: بازچرخانی و شیرین‌سازی
۵. کشاورزی متحول شود: تغییر الگوی کشت و آبیاری

۶. حکمرانی یکپارچه باشد: یک نهاد مسئول کشورهایی با شرایط بدتر از ما (اسرائیل، سنگاپور) موفق شدند. ما هم می‌توانیم.

منابع فصل

- Water-Starved a for Solution Israel's Water: Be There Let .(۲۰۱۵) S. Siegel, [۱]
Dunne. Thomas World.
Routledge. Story. Water Singapore The .(۲۰۱۳) al. et C. Tortajada, [۲]
Consump- Water Residential of "Determinants .(۲۰۱۱) al. et R.Q. Grafton, [۳]
. (۴) AV Economics, Land tion."
WB World. Finite a in Thriving Cities: Scarce Water .(۲۰۱۷) Bank. World [۴]
Publications.
FAO. Rome: Water. Agriculture: and Food of State The .(۲۰۲۰) FAO. [۵]
Press. Island .A Volume Water World's The .(۲۰۱۴) P. Gleick, [۶]
Pub- OECD Futures. Sustainable Ensuring Cities: and Water .(۲۰۱۵) OECD. [۷]
lishing.
pub.gov.sg. Future. Our Water, Our .(۲۰۲۳) Singapore. PUB [۸]

بخش سوم

طرح جامع

اصول و چشم انداز

داریم را آرزویش که ایرانی ترسیم

خلاصه فصل: این فصل چشم‌انداز بلندمدت برای ایران دموکراتیک ۱۴۲۹ (افق ۲۵ ساله) را ترسیم می‌کند. ده اصل بنیادین شامل حاکمیت ملی، کثرت‌گرایی، عدالت توزیعی، و پایداری محیط‌زیستی به عنوان ستون‌های نظام جدید معرفی می‌شوند. چارچوب قانون اساسی پیشنهادی بر تفکیک قوا، فدرالیسم همبسته، و حقوق بنیادین شهروندی استوار است. همچنین مدل «آبادانی ملموس» به عنوان استراتژی اعتمادسازی در سال‌های نخست تبیین می‌گردد.

۱.۷ مقدمه: ضرورت چشم‌انداز روشن

گذار دموکراتیک بدون چشم انداز روشن، همچون سفری است بدون مقصد. تجربه فصل‌های پیشین نشان داد که کشورهایی مانند آفریقای جنوبی و کره جنوبی با ترسیم آینده‌ای امیدبخش توانستند انرژی اجتماعی را بسیج کنند، در حالی‌که لبی و یمن به دلیل فقدان چشم‌انداز مشترک در هرجو و مرج فروگلتیدند.

«اگر نمی‌دانی به کجا می‌روی، هر راهی تو را به جایی می‌برد.»

– ضربالمثل آفریقایی –

برای ایران، کشوری با ۸۵ میلیون جمعیت، ۱۰۰ اتنیک و زیرگروه قومی، و بحران‌های متعدد زیست‌محیطی و اقتصادی، این چشم‌انداز باید:

- فراگیر باشد و همه اقوام و گروه‌ها را در خود جای دهد
- واقع‌بینانه باشد و با محدودیت‌ها هم‌خوانی داشته باشد
- الهام‌بخش باشد و انگیزه تغییر ایجاد کند
- سنجش‌پذیر باشد و شاخص‌های موفقیت داشته باشد

۲.۷ بیانیه چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹

الگو و درس

چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹ (افق ۲۵ ساله):

- «ایران در سال ۱۴۲۹، کشوری است دموکراتیک، مرفه، و پایدار که در آن:
- هر شهروند فارغ از قومیت، جنسیت، و باور، از حقوق برابر برخوردار است
 - حکومت پاسخگو، شفاف، و برآمده از رأی آزاد مردم است
 - اقوام گوناگون در چارچوب وحدت ملی به خودمدیریت دست یافته‌اند
 - منابع آب و محیط زیست احیا شده و برای نسل‌های آینده محفوظ است
 - اقتصاد متنوع و دانش‌بنیان، رفاه عادلانه را برای همگان فراهم کرده است
 - ایران عضو محترم جامعه جهانی و الگوی گذار صلح‌آمیز در منطقه است»

۱.۲.۷ تحلیل اجزای چشم‌انداز

۳.۷ ده اصل بنیادین نظام نوین

اصول زیر به عنوان «میثاق ملی گذار» پیشنهاد می‌شوند. این اصول غیرقابل تجدیدنظر بوده و سنگ بنای قانون اساسی جدید خواهد بود.

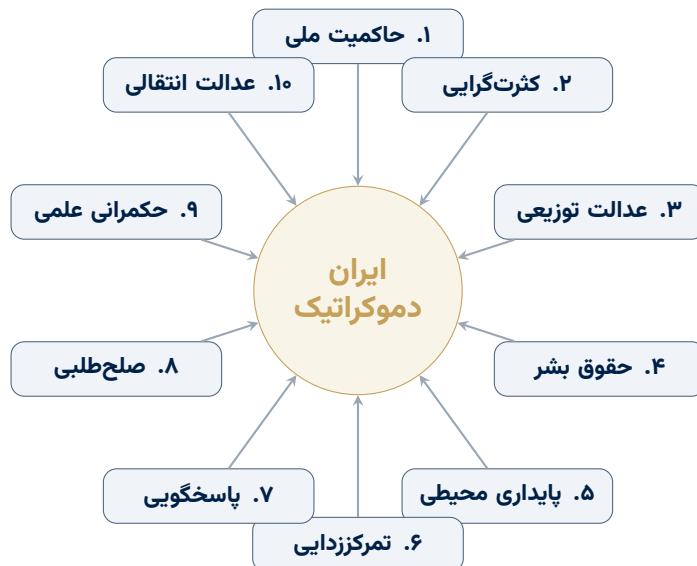
۱.۳.۷ اصل اول: حاکمیت ملی و مردم‌سالاری

بیانیه اصل: حاکمیت به‌طور کامل و انحصاری از آن ملت ایران است. هیچ فرد، گروه، نهاد، یا ایدئولوژی نمی‌تواند این حاکمیت را غصب یا مصادره کند. قدرت سیاسی تنها از طریق انتخابات آزاد، منصفانه، و دوره‌ای کسب می‌شود.

الزمات عملیاتی:

جدول ۱.۷: تحلیل شش رکن چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹

رکن چشم‌انداز	شاخص موفقیت	وضعیت کنونی
حقوق برابر شهروندی	شاخص برابری < 8.0	۵۷.۰ (رتبه ۱۴۳)
حکومت پاسخگو خودمیریت اقوام احیای محیط زیست	شاخص دموکراسی < 7 رضایت قومی $< 75\%$ سفره‌های آب $< 80\%$	۹۶.۱ (رتبه ۱۵۴) نامعلوم ٪۴۵ (کاهنده)
اقتصاد متنوع عضویت جهانی	سهم نفت $> ۲۰\%$ رفع تحریم‌ها	٪۷۲ ۳۸۰۰ + تحریم فعال

شكل ۱.۷: ده اصل بنیادین نظام دموکراتیک ایران

۱. برگزاری انتخابات آزاد در همه سطوح (محلی، استانی، ملی)
۲. تضمین رقابت چندحزبی واقعی
۳. استقلال کامل کمیسیون انتخابات
۴. دوره‌ای بودن قدرت (حداکثر دو دوره ریاست جمهوری)
۵. همه‌پرسی برای تغییرات بنیادین قانون اساسی

هشدار

خط قرمز: هرگونه ادعای «ولايت»، «رهبری مدام‌العمر»، یا «نظرارت استتصوابی» که مانع اعمال حاكمیت مردم شود، مردود و غیرقانونی است. تجربه تاریخی ایران نشان داده که نظارت نهادهای غیرانتخابی بر نهادهای انتخابی، اصل مردم‌سالاری را نقض می‌کند.

۲.۳.۷ اصل دوم: کثرت‌گرایی و حقوق اقلیت‌ها

بیانیه اصل: ایران سرزمین همه ایرانیان است، فارغ از قومیت، زبان، مذهب، و جنسیت. تنوع قومی-فرهنگی نه تهدید که گنجینه ملی است. اکثربیت حق ندارد حقوق بنیادین اقلیت‌ها را نقض کند.

جدول ۲.۷: ترکیب قومی-زبانی ایران (برآورد ۱۴۰۳)

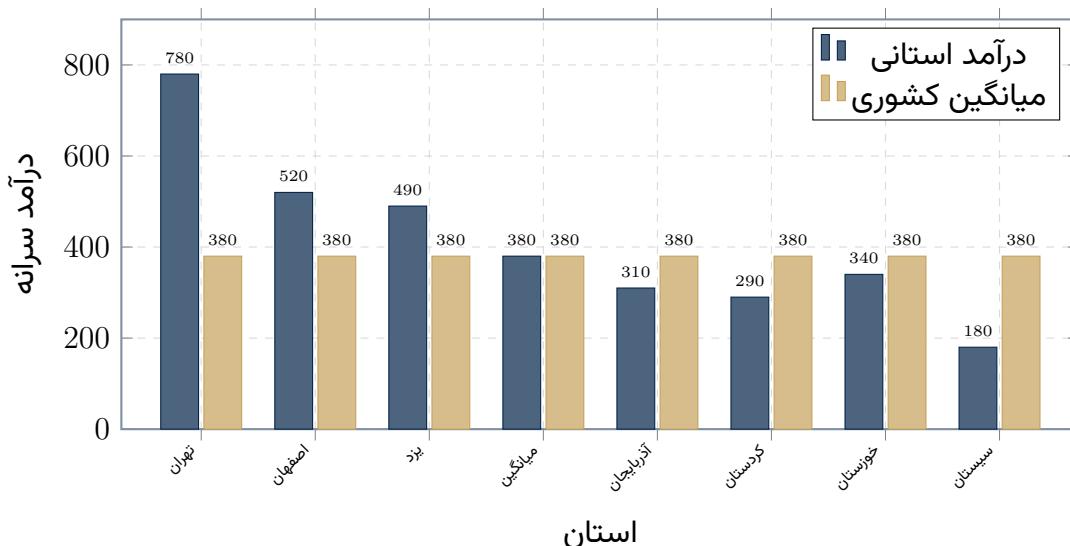
گروه قومی	جمعیت	درصد	زبان اصلی
فارس	۵۰-۴۵	%۵۹-۵۳	فارسی
آذربایجانی	۲۰-۱۵	%۲۴-۱۸	ترکی آذربایجانی
گرد	۹-۷	%۱۰-۸	کردی
لُر و بختیاری	۶-۵	%۷-۶	لری/بختیاری
عرب	۳-۲	%۴-۲	عربی
بلوچ	۳-۲	%۳-۲	بلوچی
ترکمن	۲-۱	%۲-۱	ترکمنی
سایر	۳-۲	%۳-۲	متتنوع
مجموع	۸۵	%۱۰۰	

الزامات عملیاتی:

- رسمیت زبان‌های محلی در آموزش، رسانه، و امور اداری استانی
- نمایندگی تضمینی اقلیت‌ها در نهادهای ملی
- ممنوعیت تبعیض نژادی، قومی، و مذهبی
- حمایت از میراث فرهنگی همه اقوام
- رسانه عمومی به زبان‌های قومی

۳.۳.۷ اصل سوم: عدالت توزیعی و فرصت‌های برابر

بیانیه اصل: ثروت ملی متعلق به همه نسل‌های ایرانیان است. توسعه متوازن مناطق و کاهش شکاف طبقاتی از وظایف اصلی حکومت است. هیچ منطقه‌ای نباید به دلیل دوری از مرکز، محروم بماند.

شکل ۲.۷: نابرابری درآمد سرانه بین استان‌های ایران (۱۴۰۲)

هشدار

واقعیت تکان‌دهنده: درآمد سرانه در تهران ۳.۴ برابر سیستان‌وبلوچستان است. این شکاف در ۴۰ سال گذشته نه تنها کاهش نیافته، بلکه عمیقتر شده است. استان‌های حاشیه‌ای که اغلب مسکن اقلیت‌های قومی هستند، بیشترین محرومیت را تجربه می‌کنند.

الزامات عملیاتی:

۱. تخصیص ۴۰٪ بودجه عمرانی به استان‌های محروم (۱۰ سال اول)
۲. بازتوزیع عادلانه درآمد منابع طبیعی
۳. ایجاد صندوق توسعه مناطق محروم
۴. شاخص‌گذاری پیشرفت مناطق و پاسخگویی دولت

۴.۳.۷ اصل چهارم: حقوق بشر و کرامت انسانی

بیانیه اصل: کرامت ذاتی انسان خدشه‌ناپذیر است. حقوق بنیادین شامل حق حیات، آزادی، امنیت، بیان، تجمع، عقیده، و دادرسی عادلانه برای همگان تضمین می‌شود. این حقوق فراتر از قانون عادی بوده و حتی با اکثریت پارلمانی قابل سلب نیست.

جدول ۳.۷: شاخصهای حقوق بشر: ایران در مقایسه با کشورهای منتخب

شاخص	ایران	آفریقای ج.	ترکیه	هدف ۱۴۲۹	۱۴۲۹
آزادی مطبوعات	۱۷۶	۱۴۹	۳۲	۵۰ زیر	۵۰
آزادی اینترنت	۱۶	۳۲	۵۸	۶۰ بالای	۶۰
اعدام سالانه	+۵۸۰	۰	۰	۰	۰
زنданی سیاسی	+۱۰۰۰	+۴۰۰۰۰	۱۰ زیر	۱۰	۰
برابری جنسیتی	۱۴۳	۱۲۹	۲۰	۵۰ زیر	۵۰

«حقوق بشر مرز ندارد. وقتی از حقوق مردمی در گوشه‌ای از جهان دفاع می‌کنیم، از حقوق همه انسان‌ها دفاع کرده‌ایم.»

– شیرین عبادی، برنده نوبل صلح ۲۰۰۳

الزامات عملیاتی:

- لغو مجازات اعدام (با استثنای محدود جنایات جنگی)
- تعطیلی بازداشتگاه‌های مخفی
- آزادی کامل زندانیان سیاسی و عقیدتی
- پذیرش بازرگانی بین‌المللی از زندان‌ها
- تصویب کنوانسیون ضد شکنجه و پروتکل اختیاری آن

۵.۳.۷ اصل پنجم: پایداری محیط‌زیستی

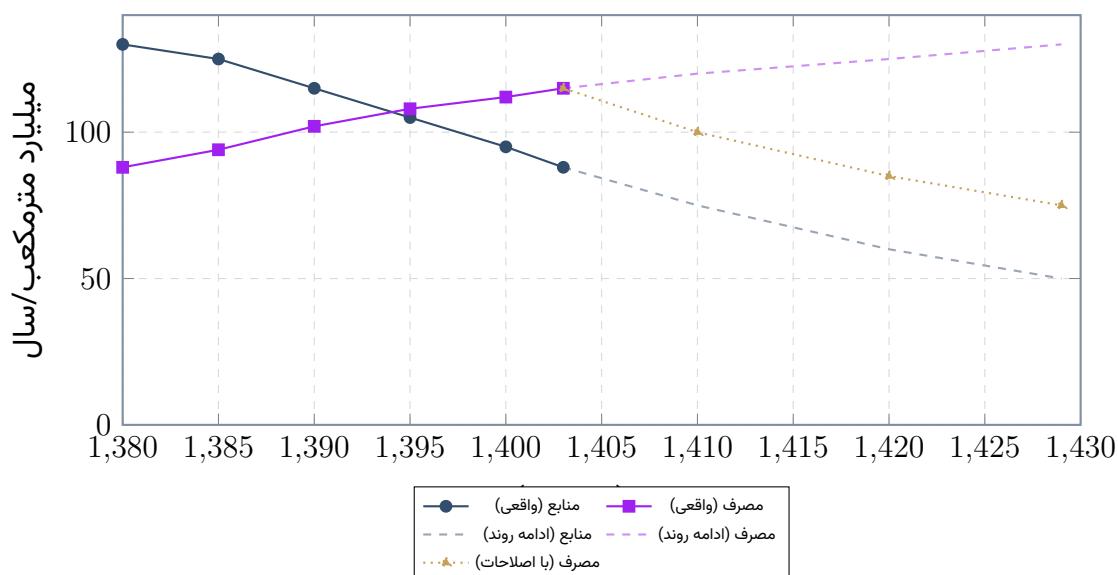
بیانیه اصل: محیط‌زیست سالم حق نسل حاضر و امانت برای نسل‌های آینده است. هیچ توسعه‌ای نباید به قیمت تخریب بازگشت‌ناپذیر اکوسیستم‌ها باشد. بحران آب به عنوان تهدید امنیت ملی شناسایی می‌شود.

هشدار

هشدار بحران: اگر روند فعلی ادامه یابد، تا سال ۱۴۲۰ (۱۵ سال دیگر) بیش از ۵۰ میلیون ایرانی با کمبود شدید آب مواجه خواهند شد. این می‌تواند به مهاجرت‌های گسترده داخلی و بی‌ثباتی اجتماعی منجر شود.

۶.۳.۷ اصل ششم: تمرکزدایی و فدرالیسم همبسته

بیانیه اصل: قدرت باید در نزدیک‌ترین سطح ممکن به شهروندان اعمال شود (اصل تقریب). استان‌ها و مناطق در امور محلی خود اختصار بوده و صلاحیت‌های

شکل ۳.۷: بحران آب ایران: شکاف فزاینده عرضه و تقاضا

روشنی دارند. وحدت ملی از طریق همبستگی داوطلبانه تقویت می‌شود، نه اجراء مرکز.

الگو و درس

الگوی آلمان: جمهوری فدرال آلمان با ۱۶ ایالت (Länder) نمونه موفقی از فدرالیسم همبسته است. ایالت‌ها در آموزش، فرهنگ، و پلیس مستقل‌اند اما در سیاست خارجی و دفاع تابع برلین هستند. این مدل وحدت و تنوع را همزمان حفظ کرده است.

۷.۳.۷ اصل هفتم: پاسخگویی و شفافیت

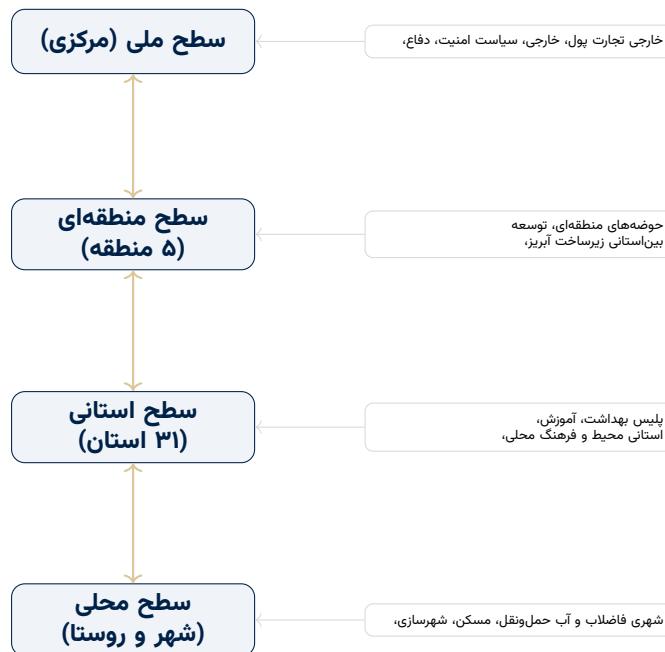
بیانیه اصل: هر مقام عمومی در برابر مردم پاسخگوست. شفافیت در تصمیم‌گیری و مالی عمومی اصل است. فساد به عنوان جرم علیه ملت تلقی و با شدت مقابله می‌شود.

جدول ۴.۷: شاخص ادراک فساد: (CPI) ایران و کشورهای منطقه

کشور	امتیاز (از ۱۰۰)	رتبه	تغییر
امارات	۶۸	۲۵	۵+
ترکیه	۳۶	۵۵	۴-
هند	۴۰	۸۳	۲+
ایران	۲۴	۱۴۹	۳-
عراق	۲۳	۱۵۴	۵+
هدف ۱۴۲۹			+۵۰
۱۴۲۹			۲۶+
۱۴۲۹			۵۰

الزمات عملیاتی:

صلاحیت‌ها

شکل ۷.۴: ساختار فدرالیسم همبسته و تقسیم صلاحیت‌ها

۱. قانون دسترسی آزاد به اطلاعات
۲. اعلام دارایی مقامات (قبل و بعد از تصدی)
۳. استقلال دیوان محاسبات و تقویت اختیاراتش
۴. حمایت از افشاگران فساد (Whistleblower Protection)
۵. دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد

۸.۳.۷ اصل هشتم: صلح طلبی و همزیستی منطقه‌ای

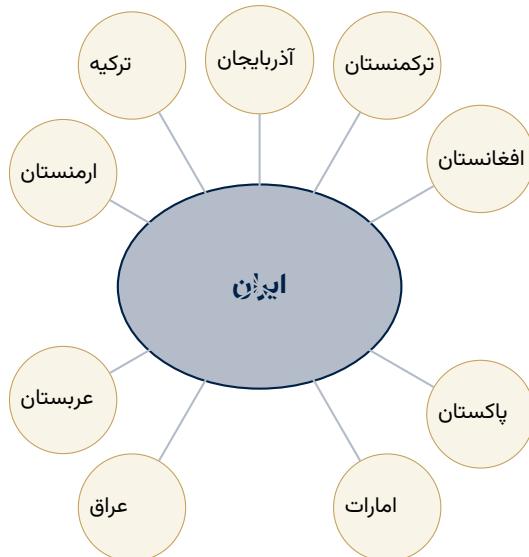
بیانیه اصل: ایران خواهان صلح با همه همسایگان و کشورهای جهان است. ماجراجویی نظامی و صدور انقلاب کنار گذاشته می‌شود. امنیت ملی از طریق دیپلماسی، همکاری اقتصادی، و قدرت نرم تأمین می‌شود.

«ما می‌خواهیم دوست همه و دشمن هیچ‌کس باشیم.»

– مصدق در نطق مجلس، ۱۳۳۰

اولویت‌های سیاست خارجی:

۱. عادی‌سازی روابط با همسایگان عربی
۲. حل دائمی پرونده هسته‌ای و رفع تحریم‌ها

شکل ۷.۵: وضعیت روابط ایران با همسایگان (۱۴۰۳)

۳. خروج از درگیری‌های نیابتی منطقه‌ای

۴. پیوستن به پیمان‌های تجارت آزاد منطقه‌ای

۵. همکاری در مبارزه با تروریسم و قاچاق

۹.۳.۷ اصل نهم: حکمرانی علمی و مبتنی بر شواهد

بیانیه اصل: سیاست‌گذاری باید بر پایه داده‌ها، تحقیقات، و تجربه جهانی باشد، نه ایدئولوژی یا سلیقه. دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی استقلال دارند و صدای مشورتی حکومت هستند.

الگو و درس

مدل سنگاپور: سنگاپور با ایجاد «واحدهای تحقیق سیاست» در هر وزارت‌خانه، تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد را نهادینه کرده است. هر سیاست جدید باید پیش‌ازاجرا آزمایش شده و نتایج به صورت عمومی منتشر شود. این رویکرد خطاهای پرهزینه را به شدت کاهش داده است.

الزامات عملیاتی:

- تأسیس مرکز ملی سیاست‌پژوهی مستقل
- الزام ارزیابی اثر قبل از تصویب قوانین (RIA)
- نظام آمارگیری مستقل و شفاف
- آزادی پژوهش و ممنوعیت سانسور علمی
- بودجه پژوهش حداقل ۳% GDP

۱۰.۳.۷ اصل دهم: عدالت انتقالی و آشتی ملی

بیانیه اصل: گذار به دموکراسی بدون برخورد با گذشته ممکن نیست. اما انتقام به نام عدالت مردود است. هدف، کشف حقیقت، احقةق حق قربانیان، و جلوگیری از تکرار است.

شکل ۷.۶: چهار رکن عدالت انتقالی و هدف نهایی آشتی ملی

هشدار

تعادل ظریف: عدالت انتقالی یکی از پیچیده‌ترین چالش‌های گذار است. افراط در مجازات (مانند عراق پس از صدام) می‌تواند به بی‌ثبتاتی و انتقام‌جویی بینجامد. تغفیر در برخورد (مانند اسپانیای پس از فرانکو) می‌تواند زخم‌ها را التیام‌ناپذیر کند. راه میانه، کشف حقیقت همراه با مصالحه مشروط است.

۴.۷ چارچوب قانون اساسی پیشنهادی

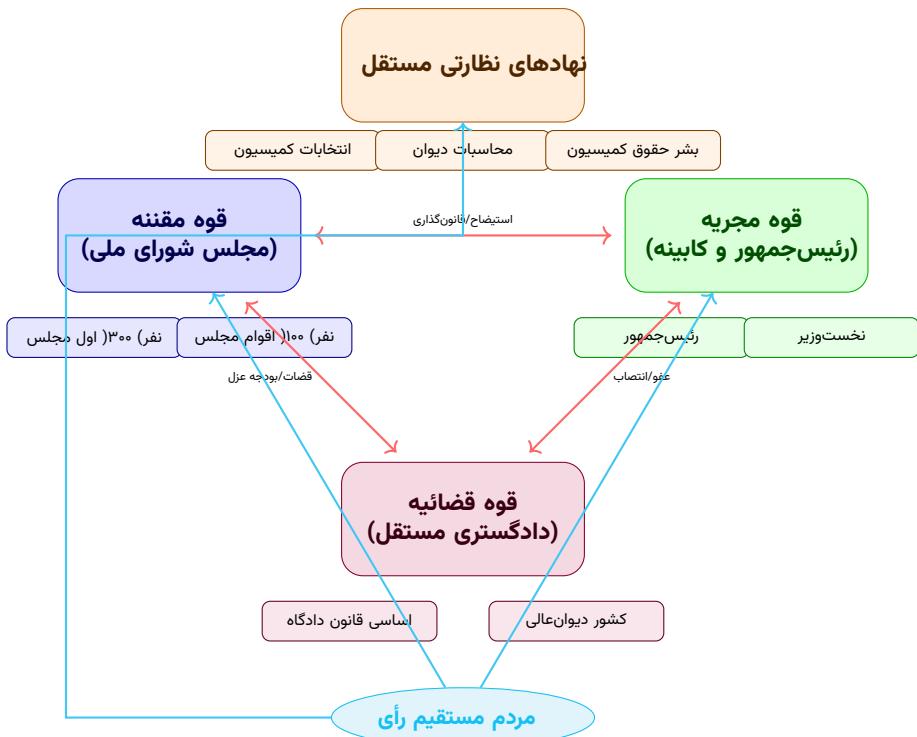
بر اساس ده اصل فوق، چارچوب کلی قانون اساسی جدید پیشنهاد می‌شود.

۱.۴.۷ ساختار قوای حکومتی

۲.۴.۷ ویژگی‌های نظام پارلمانی-ریاستی ترکیبی

جدول ۵.۷: مقایسه نظام‌های مختلف حکومتی و پیشنهاد برای ایران

معیار	ریاستی (آمریکا)	پارلمانی (آلمن)	نیمه‌ریاستی (فرانسه)	پیشنهاد ایران
رئیس دولت	رئیس جمهور	صدراعظم	رئیس جمهور	+ رئیس جمهور + نخست وزیر
انتخاب رئیس جمهور	مستقیم	پارلمان	مستقیم	مستقیم
انحلال پارلمان	بله	بله	بله	حدود
استیضاح رئیس جمهور	-	-	-	۲/۳) ممکن مجلس)
دوره ریاست جمهوری	۴ سال	۵ سال	۵ سال	۵ سال
محدودیت دوره	۲ دوره	۲ دوره	۲ دوره	۲ دوره

شکل ۷.۷: ساختار تفکیک قوا و نظارت متقابل در نظام پیشنهادی

۳.۴.۷ مجلس دوم: مجلس اقوام و مناطق

یکی از نوآوری‌های مهم نظام پیشنهادی، ایجاد مجلس دوم با نام «مجلس اقوام و مناطق» است. این مجلس تضمین‌کننده صدای اقلیت‌ها در قانون‌گذاری ملی است.

جدول ۶.۷: ترکیب پیشنهادی مجلس اقوام و مناطق (۱۰۰ کرسی)

ردیف	منطقه/گروه کرسی	نحوه انتخاب
۱	منطقه آذربایجان (شرقی، غربی، اردبیل، زنجان)	مستقیم ۱۶
۲	منطقه کردستان (کردستان، کرمانشاه، ایلام)	مستقیم ۱۲
۳	منطقه بلوچستان (سیستان و بلوچستان)	مستقیم ۸
۴	منطقه عرب‌نشین (خوزستان)	مستقیم ۱۰
۵	منطقه ترکمن‌صحراء (گلستان)	مستقیم ۶
۶	منطقه لرستان و بختیاری	مستقیم ۸
۷	منطقه مرکزی (استان فارس زبان)	مستقیم ۳۰
۸	اقلیت‌های دینی (ارمنی، آشوری، یهودی، زرتشتی)	انتخاب جوامع ۶
۹	نمایندگان انتصابی (صاحب‌نظران)	انتخاب رئیس‌جمهور ۴
۱۰۰		جمع

صلاحیت‌های مجلس اقوام:

۱. وتو بر قوانین مربوط به حقوق اقوام و زبان‌ها
۲. تأیید انتصاب استانداران مناطق قومی
۳. نظارت بر اجرای عدالت توزیعی بین مناطق

۴. تصویب بودجه استانهای محروم

۵. بررسی شکایات تبعیض قومی و منطقه‌ای

۶. پیشنهاد اصلاح قانون اساسی در حوزه حقوق اقوام

الگو و درس

الگوی بوسنی-هرزگوین: مجلس اقوام بوسنی (Dom) با ۱۵ عضو از سه گروه قومی اصلی (بوشنياک، صرب، کروات) حق وتو بر قوانین دارد که «منافع حیاتی» یک قوم را تهدید کند. هرچند این مدل گاه به بنبست منجر می‌شود، اما صلح پایدار را حفظ کرده است.

۵.۷ منشور حقوق بنیادین

قانون اساسی جدید باید شامل منشور حقوق بنیادین غیرقابل تعليق باشد. این حقوق حتی در شرایط اضطراری کاملاً سلب ناپذیرند.

۱.۵.۷ دسته‌بندی حقوق بنیادین

شكل ۸.۷: سه نسل حقوق بشر و تکامل تاریخی آنها

۲.۵.۷ حقوق ویژه زنان

با توجه به تبعیض تاریخی علیه زنان در ایران، قانون اساسی جدید باید حقوق ویژه‌ای را تضمین کند:

«وقتی زنان آزاد شوند، جامعه آزاد می‌شود. هیچ ملتی بدون آزادی نیمی از خود به آزادی نمی‌رسد.»

— شیرین عبادی

۳.۵.۷ حقوق اقلیت‌های دینی

۰ آزادی کامل عقیده: هر شهروند حق دارد هر دین یا بی‌دین را برگزیند

جدول ۷.۷: حقوق ویژه زنان در قانون اساسی پیشنهادی

ردیف	حق	تضمين اجرایی
۱	برابری کامل در حقوق مدنی	حذف تمام قوانین تبعیضآمیز
۲	آزادی پوشش	ممنوعیت اجبار حکومتی
۳	حق طلاق برابر	اصلاح قانون خانواده
۴	حق حضانت برابر	اولویت مصلحت کودک
۵	دستمزد برابر	بازرگی کار و جریمه
۶	حداقل ۳۰٪ کرسی پارلمان	سیستم زیپ در لیست‌های انتخاباتی
۷	ممنوعیت ازدواج کودک	حداقل سن ۱۸ سال
۸	جرائم انگاری خشونت خانگی	قانون ویژه و خانه‌های امن

• **ممنوعیت ارتداد:** تغییر دین جرم نیست

• **برابری در استخدام دولتی:** دین شرط احراز شغل نیست

• **به رسمیت شناختن بهائیان:** پایان تبعیض تاریخی

• **آموزش دینی اختیاری:** نه اجباری در مدارس

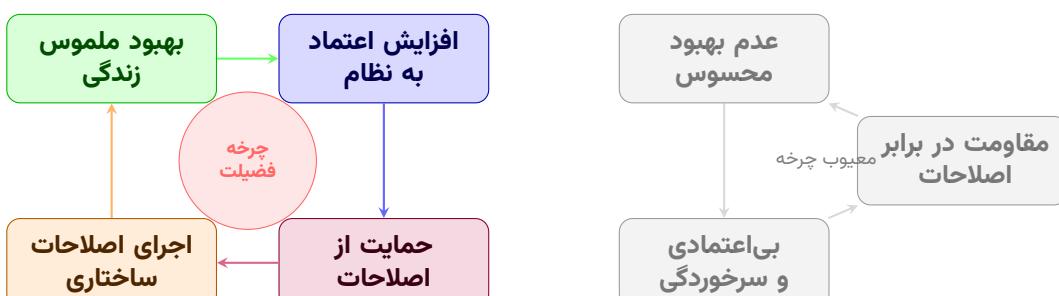
• **حمایت از اماکن مقدس:** همه ادیان

۶.۷ مدل «آبادانی ملموس»: استراتژی اعتمادسازی

الگو و درس

اصل کلیدی: مردم باید در کوتاه‌مدت (۶ ماه تا ۲ سال اول) بهبود محسوس در زندگی روزمره خود احساس کنند. این «آبادانی ملموس» سرمایه اجتماعی لازم برای اصلاحات دشوار بلندمدت را فراهم می‌کند.

۱.۶.۷ منطق آبادانی ملموس

شکل ۹.۷: چرخه فضیلت آبادانی ملموس در مقابل چرخه معیوب سرخوردگی

۲.۶.۷ دستور کار ۱۰۰ روز اول

دولت گذار باید در ۱۰۰ روز اول، تغییرات محسوس زیر را اجرا کند:

جدول ۸.۷: برنامه ۱۰۰ روز اول: اقدامات با تأثیر فوری

هزینه/منبع	اثر ملموس	اقدام	هفت
۵۰۰ صرفه‌جویی میلیارد	آزادی زندانیان سیاسی صفر	آمید و شادی عمومی آزادی محسوس زنان	۲-۱
۲۰۰ صرفه‌جویی میلیارد	رفع فیلترینگ اینترنت	دسترسی آزاد اطلاعات	۴-۳
۲۰۰ هزار میلیارد/سال	پرداخت یارانه نقدی	بهبود معیشت فوری مضاعف	۶-۵
نیاز به دیپلماسی تحریم	آغاز مذاکرات رفع	آمید به آینده اقتصادی	۸-۷
یارانه دارو	کاهش ۵۰٪ قیمت	دسترسی به درمان دارو	۱۰-۹
صندوق توسعه ملی	آغاز پروژه‌های اشتغال‌زا	کاهش بیکاری	۱۲-۱۱
تعطیلات رسمی نوروز	احترام به فرهنگ ملی	صرفر	۱۴-۱۳ و چهارشنبه سوری

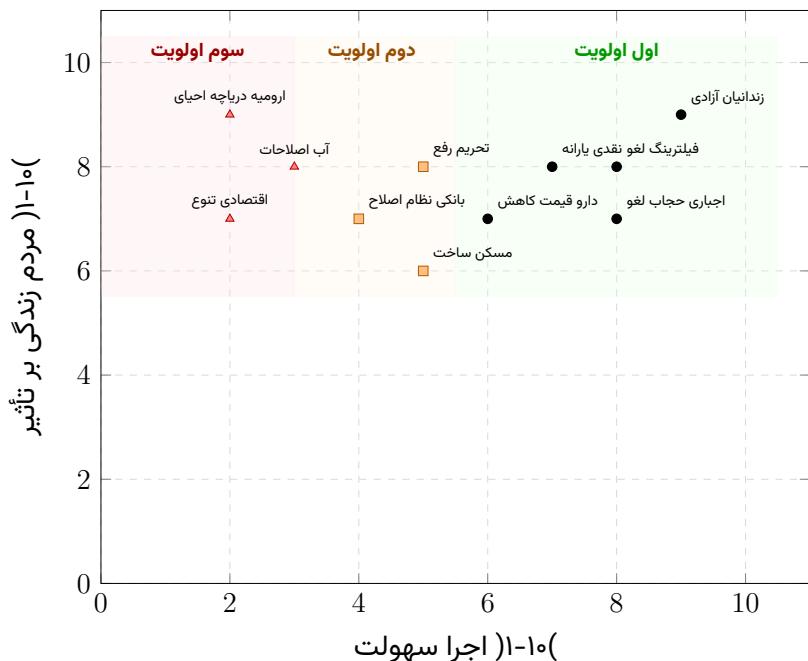
۳.۶.۷ برنامه‌های آبادانی سریع Wins) (Quick

هشدار

درس مصر: دولت مُرسی در مصر (۲۰۱۲-۲۰۱۳) به جای تمرکز بر بهبود معیشت، درگیر دعواهای سیاسی و ایدئولوژیک شد. قطعی مکرر برق و کمبود سوخت، حتی هواپیماهای سرخورده کرد. نتیجه: کودتای نظامی با حمایت بخشی از مردم. درس: اقتصاد معیشتی مهمتر از ایدئولوژی است.

۷.۷ شاخص‌های پایش چشم‌انداز

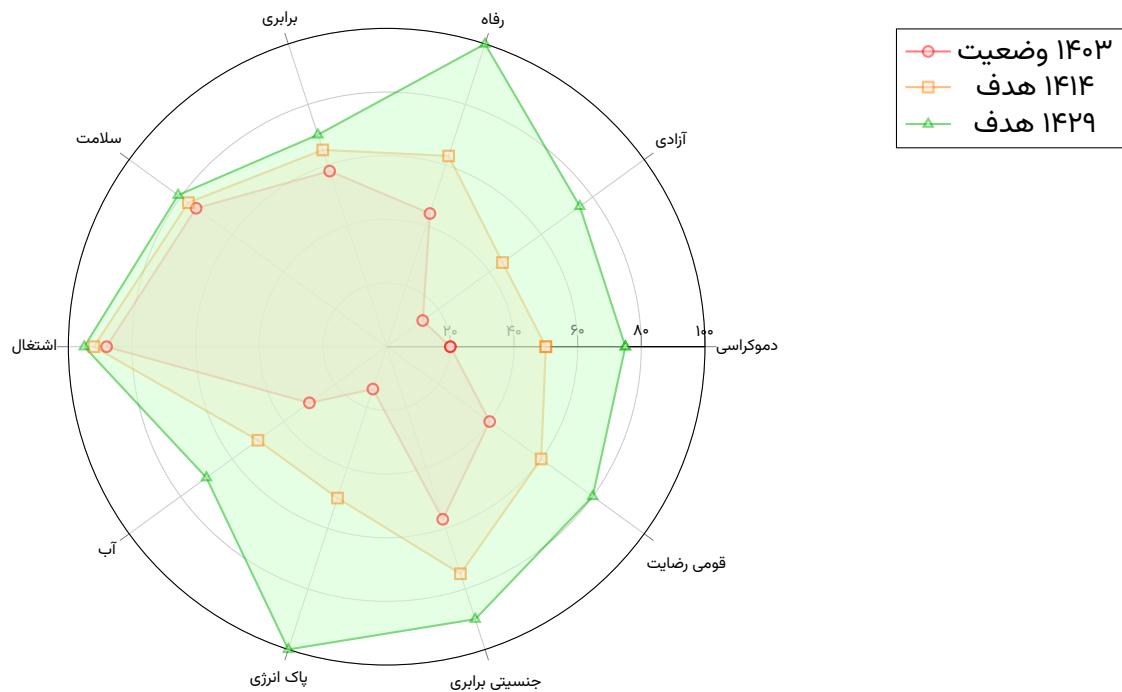
برای سنجش پیشرفت به سوی چشم‌انداز ۱۴۲۹، شاخص‌های کمی زیر تعریف می‌شوند:

شکل ۷.۷: ماتریس اولویت‌بندی برنامه‌های آبادانی: تأثیر در مقابل سهولت

جدول ۹.۷: شاخص‌های کلیدی پایش چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹

کد	شاخص	واحد	وضعیت هدف ۱۴۰۳	هدف ۱۴۱۴	هدف ۱۴۲۹
۰۱۷	شاخص دموکراسی (EIU)	امتیاز ۱۵-۱	۹۶.۱	۰.۵	۵.۷
۰۲۷	شاخص آزادی House dom	امتیاز ۱۰۰-۱	۱۴	۴۵	۷۵
۰۳۷	درآمد سرانه (PPP)	هزار دلار	۵.۱۵	۲۲	۳۵
۰۴۷	ضریب جینی	۱-۰	۴۲.۰	۳۵.۰	۳۰.۰
۰۵۷	امید به زندگی	سال	۷۴	۷۷	۸۱
۰۶۷	نرخ بیکاری	درصد	٪۱۲	٪۸	٪۵
۰۷۷	صرف آب سرانه	مترمکعب/سال	۱۴۰۰	۱۱۰۰	۸۵۰
۰۸۷	سهم انرژی تجدیدپذیر	درصد	٪۷	٪۲۵	٪۵۰
۰۹۷	شاخص برابری جنسیتی	۱-۰	۵۷.۰	۷۵.۰	۹۰.۰
۱۰۷	رضایت قومی	درصد راضی	—	٪۶۰	٪۸۰

شکل ۱۱.۷: نمودار راداری: مقایسه وضعیت کنونی با اهداف میانمدت و بلندمدت

شکل ۱۲.۷: نقشه راه کلان ۲۵ ساله تحول ایران

۱.۷.۷ داشبورد ملی پیشرفت

۲.۷.۷ نمودار راداری وضعیت کنونی و اهداف

۸.۷ نقشه راه کلان ۲۵ ساله

۹.۷ میثاق ملی: توافق همه با همه

برای موفقیت گذار، توافق حداقلی میان همه نیروهای سیاسی و اجتماعی ضروری است. این «میثاق ملی» شامل تعهدات متقابل است:

الگو و درس

پیمان مونکلوا (اسپانیا ۱۹۷۷): پس از مرگ فرانکو، احزاب چپ و راست اسپانیا پیمانی امضا کردند که شامل:

- پذیرش بازی دموکراتیک از سوی همه
 - عدم تعقیب جرایم دوره دیکتاتوری (عفو عمومی)
 - اصلاحات اقتصادی با رضایت اتحادیه‌ها
 - پذیرش سلطنت مشروطه از سوی چپ‌ها
- این پیمان گذار صلح‌آمیز را ممکن ساخت.

۱.۹.۷ طرفین میثاق ملی ایران

جدول ۱۰.۷: طرفین میثاق ملی و تعهدات متقابل

ردیف	طرف	تعهد می‌دهد	تضمين می‌گیرد
۱	اپوزیسیون دموکرات	عدم انتقام‌جویی، پذیرش انتخابات	مشارکت در قدرت، آزادی فعالیت
۲	نهادهای نظامی	عدم کودتا، بی‌طرفی سیاسی	حفظ جایگاه، محاکمه‌نشدن غیرفرماندهان
۳	روحانیت	جدایی دین از حکومت	آزادی دینی، حفظ موقوفات
۴	احزاب قومی	حفظ تمامیت ارضی	خودمختاری فرهنگی و اداری
۵	فعالان چپ	پذیرش اقتصاد مختلط	حقوق کارگری، تأمین اجتماعی
۶	فعالان راست	پذیرش عدالت توزیعی	آزادی اقتصادی، حقوق مالکیت
۷	نهادهای مدنی	همکاری سازنده	استقلال، تأمین مالی

۱۰.۷ خطوط قرمز و خطوط سبز

۱.۱۰.۷ خطوط قرمز غیرقابل عبور

هشدار

این موارد به هیچ عنوان قابل مذاکره نیستند:

۱. بازگشت به استبداد (از هر نوع: دینی، نظامی، فردی)
۲. تجزیه کشور یا جدایی طلبی مسلحانه
۳. نسل کشی، پاکسازی قومی، یا جنایت علیه بشریت
۴. شکنجه و اعدام‌های گسترده
۵. تبعیض سیستماتیک بر اساس قومیت، جنسیت، یا مذهب
۶. ولایت یا رهبری مادام‌العمر غیرانتخابی
۷. سلب حاکمیت ملی به نفع بیگانه

۲.۱۰.۷ خطوط سبز: فضای مذاکره

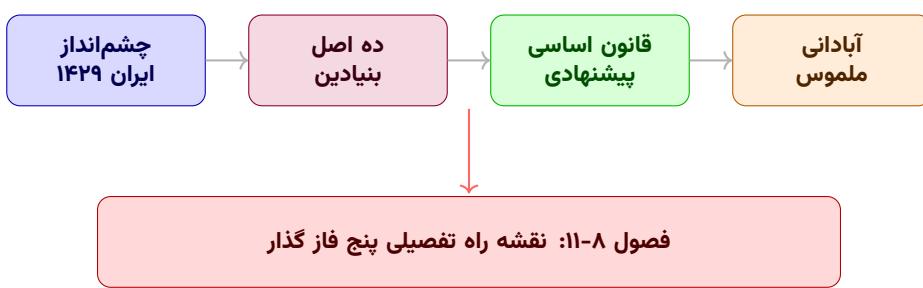
الگو و درس

این موارد قابل مذاکره و توافق هستند:

- ۰ نوع نظام: جمهوری یا مشروطه سلطنتی (با همه‌پرسی)
- ۰ درجه تمرکز زدایی: فدرالیسم تا عدم تمرکز اداری
- ۰ نظام اقتصادی: از سوسیال‌دموکراسی تا لیبرالیسم تعديل شده
- ۰ نحوه عدالت انتقالی: از محاکمه تا کمیسیون حقیقت
- ۰ سرعت اصلاحات: تدریجی یا شتابان
- ۰ سیاست خارجی: شرق‌گرا، غرب‌گرا، یا متوازن

۱۱.۷ جمع‌بندی: از چشم‌انداز تا عمل

این فصل چشم‌انداز ایران دموکراتیک ۱۴۲۹ و اصول بنیادین آن را ترسیم کرد. اما چشم‌انداز بدون نقشه راه عملیاتی، رؤیایی بیش نیست.

شکل ۱۱.۷: جمع‌بندی فصل ۷ و اتصال به فصول بعدی

نکات کلیدی فصل:

۱. چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹ بر شش رکن استوار است: حقوق برابر، حکومت پاسخگو، خودمختاری اقوام، محیط زیست سالم، اقتصاد متنوع، و عضویت محترم جهانی
۲. ده اصل بنیادین غیرقابل تجدیدنظر، ستون‌های نظام جدید هستند
۳. قانون اساسی پیشنهادی بر تفکیک قوا، فدرالیسم همبسته، و منشور حقوق بنیادین بنا می‌شود
۴. مجلس اقوام به عنوان نوآوری کلیدی، صدای اقلیت‌ها را تضمین می‌کند
۵. استراتژی «آبادانی ملموس» اعتماد اولیه مردم را جلب می‌کند
۶. میثاق ملی توافق همه با همه را برای گذار صلح‌آمیز فراهم می‌آورد

منابع فصل هفتم

- EIU. ۲۰۲۳ Index Democracy .(۲۰۲۴) Unit. Intelligence Economist [۱]
- Iran. :۲۰۲۴ World the in Freedom .(۲۰۲۴) House. Freedom [۲]
- Monitor. Economic Iran .(۲۰۲۳) Bank. World [۳]
- Index Perceptions Corruption .(۲۰۲۴) International. Transparency [۴]
- .۲۰۲۳
- Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۵]
- Press. University Hopkins Johns Consolidation. and
- [۶] آبراهامیان، برواند. (۱۳۹۸). ایران بین دو انقلاب. ترجمه احمد گل محمدی.
- نشر نی.
- [۷] کاتوزیان، محمدعلی. (۱۳۹۵). اقتصاد سیاسی ایران. نشر مرکز.
- Farrar, Decay. Political and Order Political .(۲۰۱۴) F. Fukuyama, [۸]
- Giroux. and Straus
- Authoritarian from Transitions .(۱۹۸۶) P. Schmitter, & G. O'Donnell, [۹]
- Press. University Hopkins Johns Rule.
- Iran. :۲۰۲۳ Report Development Human .(۲۰۲۳) UNDP. [۱۰]
- [۱۱] میرسپاسی، علی. (۱۴۰۰). دموکراسی یا حقیقت. نشر ثالث.
- Uni- Cambridge Market. the and Democracy .(۱۹۹۱) A. Przeworski, [۱۲]
- Press. versity
- [۱۳] مؤسسه آمار ایران. (۱۴۰۲). سالنامه آماری کشور.
- .۲۰۲۳ Report Gap Gender Global .(۲۰۲۳) Forum. Economic World [۱۴]

Late the in Democratization Wave: Third The .(۱۹۹۱) S. Huntington، [۱۸]
Press. Oklahoma of University Century. Twentieth

گذار ۱: فاز

بحران پرتگاه از امن عبور

فاز ۱: گذار اولیه (سال ۲۰۱۲)

خلاصه فصل: فاز اول حیاتی‌ترین دوره گذار است. در این ۲۴ ماه، باید هم‌زمان چند هدف متعارض مدیریت شود: حفظ نظم عمومی، جلوگیری از خلاً قدرت، پاسخ به انتظارات فزاینده مردم، آغاز اصلاحات ساختاری، و مذاکره برای رفع تحریم‌ها. این فصل نقشه راه تفصیلی ۲۴ ماه اول شامل تشکیل شورای انتقالی، دولت مؤقت، انتخابات مجلس مؤسسان، و قانون اساسی جدید را ارائه می‌دهد. تجربه کشورهایی که در این فاز شکست خوردند (لیبی، مصر) و موفق شدند (تونس، لهستان) راهنمای ماست.

۱.۸ لحظه صفر: مدیریت فروپاشی

هشدار

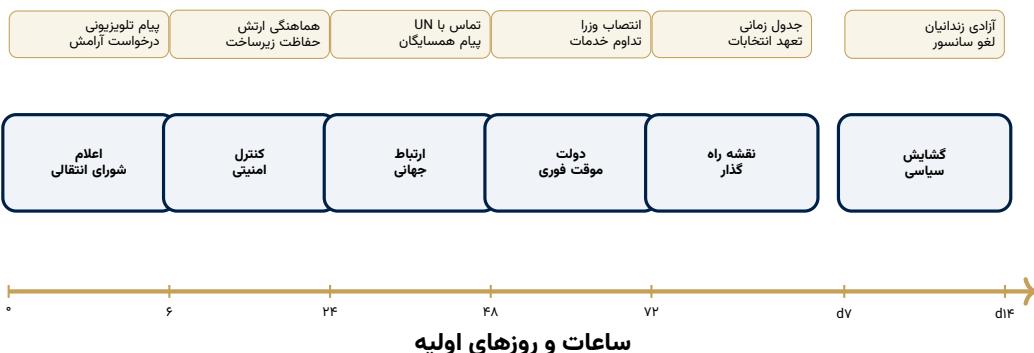
هشدار حیاتی: خطرناک‌ترین لحظه هر گذار، ساعت‌ها و روزهای اولیه پس از سقوط رژیم است. در این خلاً قدرت، احتمال هرجومنج، غارت، انتقام‌جویی، و ظهور نیروهای افراطی بسیار بالاست. آمادگی قبلی برای این لحظه حیاتی است.

۱.۱.۸ سناریوهای محتمل فروپاشی

جدول ۱.۸: سناریوهای محتمل پایان رژیم

سناریو	احتمال	ویژگی‌ها	چالش اصلی
انقلاب مردمی	%۳۵	سقوط سریع	کنترل انتقام‌جویی
کودتای درونی	%۲۵	حفظ نظم	مشروعيت مدنی
فروپاشی تدریجی	%۲۰	بی‌ثباتی	مدیریت شورش‌ها
گذارتوافقی	%۱۵	کم‌هزینه	سازش دشوار
جنگ داخلی	%۵	فاجعه‌بار	بقاء ملی

۲.۱.۸ پروتکل ساعت‌ها اولیه

شكل ۱.۸: پروتکل ۷۲ ساعت اول پس از تغییر نظام

«در انقلاب‌ها، ساعت‌ها اول همه چیز را تعیین می‌کند. اگر نیروهای دموکراتیک آماده نباشند، نیروهای سازمان‌یافته‌تر – چه نظامی، چه افراطی – خلاً را پر می‌کنند.»

– ژوئل میگدال، جامعه‌شناس سیاسی

۲.۸ شورای انتقالی: ساختار و ترکیب

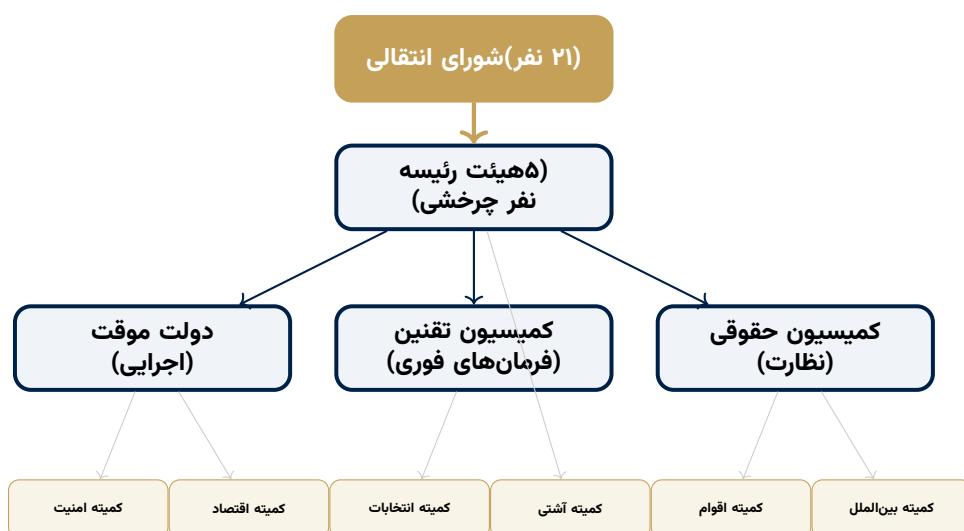
شورای انتقالی به عنوان عالی‌ترین مرجع تصمیم‌گیری در دوره گذار عمل می‌کند. این شورا باید نماینده طیف وسیعی از نیروها باشد.

۱.۲.۸ ترکیب پیشنهادی شورای انتقالی

جدول ۲: ترکیب پیشنهادی شورای انتقالی (۲۱ نفر)

#	گروه	تعداد	معیار انتخاب
۱	رهبران اعتراضات داخل	۴	مشروعیت میدانی
۲	اپوزیسیون خارج	۳	احزاب اصلی
۳	نمایندگان اقوام	۴	تنوع زبانی و مذهبی
۴	زنان و جوانان	۴	فعالان مدنی
۵	متخصصان مستقل	۴	اعتبار ملی
۶	نظامی اصلاح طلب	۱	تضمین ثبات
۷	روحانیت سکولار	۱	پل مذهبی

۲.۲.۸ ساختار تصمیم‌گیری

شکل ۲: ساختار شورای انتقالی و نهادهای زیرمجموعه

الگو و درس

الگوی تونس (۲۰۱۱): «هیئت عالی تحقق اهداف انقلاب» با ۱۵۵ عضو از احزاب، اتحادیه‌ها، و جامعه مدنی، موفق شد اجماع ملی را حفظ کند. کلید موفقیت: مشارکت همه نیروها، حتی اسلامگرایان معتدل. نتیجه: تنها دموکراسی موفق بهار عربی.

۳.۸ دولت موقت: ساختار و وظایف

دولت موقت قوه مجریه دوره گذار است. این دولت باید تکنوكرات، کارآمد، و غیرجناحی باشد.

۱.۳.۸ معیارهای انتخاب نخست وزیر موقت

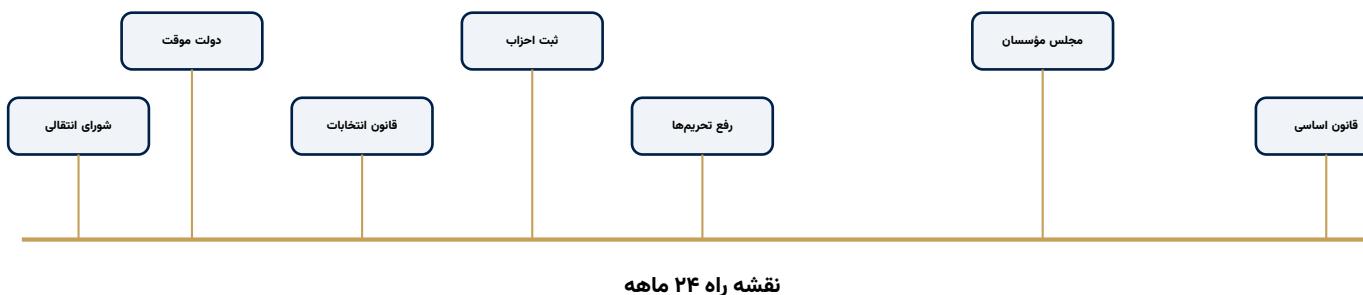
- **مورد اعتماد عمومی:** شخصیتی که در دوره استبداد مقاومت کرده باشد.
- **غیرحزبی:** متوجه به عدم نامزدی در انتخابات آینده
- **تجربه مدیریتی:** توانایی اداره بحران
- **قبولیت بین‌المللی:** شناخته شده و مورد احترام جهانی
- **فراقومی:** پذیرفته شده توسط همه اقوام

۲.۳.۸ ساختار کابینه موقت

جدول ۳.۸: کابینه موقت پیشنهادی (۱۸ وزارت‌خانه)

وزارت‌خانه	اولویت فوری	فاز
کشور	امنیت و انتخابات آزاد	۱
اقتصاد	مهر تورم و ثبات ارزی	۱
امور خارجه	رفع تحریم و مشروعيت	۱
دادگستری	آزادی زندانیان و اصلاح نظام	۱
نفت و نیرو	تدابع تولید و مدیریت بحران آب	۲-۱
بهداشت و آموزش	دسترسی عادلانه به خدمات	۲

۴.۸ تقویم گذار: ۲۴ ماه اول

شكل ۳.۸: تقویم کلان گذار؛ رویدادهای کلیدی ۲۴ ماه اول

جدول ۴.۸: اقدامات کلیدی ماههای ۱ تا ۶

ماه	محور	اقدامات	شاخص
۱	امنیت	کنترل نظم، حفاظت زیرساخت	صفر کشته مدنی
۲	حقوق بشر	آزادی زندانیان، لغو سانسور	تخلیه زندان‌ها
۳	معیشت	پرداخت حقوق، کنترل بازار	ثبت قیمت‌ها
۴	دیپلماسی	رفع تحریم، شناسایی جهانی	شناسایی ۵۰ کشور
۵	تقنیون	قانون احزاب و مطبوعات	تصویب ۳ میثاق
۶	آمار	سرشماری رأی‌دهندگان	ثبت‌نام ملی

جدول ۵.۸: اقدامات کلیدی ماههای ۷ تا ۱۲

ماه	محور	اقدامات	شاخص موققیت
۷	احزاب	ثبت احزاب جدید، کمک مالی به احزاب +۲۰ حزب ثبت شده	دموکراتیک
۸	رسانه	+۱۰۰ رسانه جدید	راه‌اندازی رسانه عمومی مستقل، مجوز رسانه‌های خصوصی
۹	تحریم‌ها	رفع ۵۰٪ تحریم‌ها	امضای توافق موقت، آزادسازی دارایی‌ها
۱۰	کمپین انتخاباتی	مشارکت آگاهانه	مناظره‌ها، تبلیغات، آموزش شهروندی
۱۱	انتخابات مؤسسان	مشارکت +۶۵٪	برگزاری انتخابات آزاد، نظارت
۱۲	آغاز مجلس کمیسیون‌ها	افتتاح مجلس مؤسسان، انتخاب هیئت رئیسه	بین‌المللی

۱.۴.۸ فاز ۱-الف: تثبیت اولیه (ماه ۶-۱)

۲.۴.۸ فاز ۱-ب: نهادسازی اولیه (ماه ۷-۱۲)

۳.۴.۸ فاز ۱-ج: قانون اساسی (ماه ۱۳-۲۴)

جدول ۶.۸: اقدامات کلیدی ماههای ۱۳ تا ۲۴

ماه	محور	اقدامات	شاخص موقعيت
۱۵-۱۳	تدوین	کمیسیون‌های تخصصی، مشاوره پیش‌نویس اولیه بین‌المللی	
۱۸-۱۶	بحث عمومی	انتشار متن، جلسات شهری، ۱ میلیون نظرسنجی مردمی	
۲۰-۱۹	اصلاح نهایی مجلس	بازنگری بر اساس نظرات، رأی‌گیری تصویب ۳/۲	
۲۱	همه‌پرسی آماده‌سازی	رأی مردم به قانون اساسی جدید تأیید +٪۶۰	
۲۳-۲۲	آماده‌سازی انتخابات	ثبت‌نام نامزدها، کمپین‌ها ۵۰ میلیون	
۲۴	انتخابات عمومی	انتخابات ریاست‌جمهوری و مجلس مشارکت ٪۷۰	

۵.۸ مدیریت نیروهای امنیتی

یکی از حساس‌ترین چالش‌های گذار، مدیریت نیروهای نظامی و انتظامی است.

هشدار

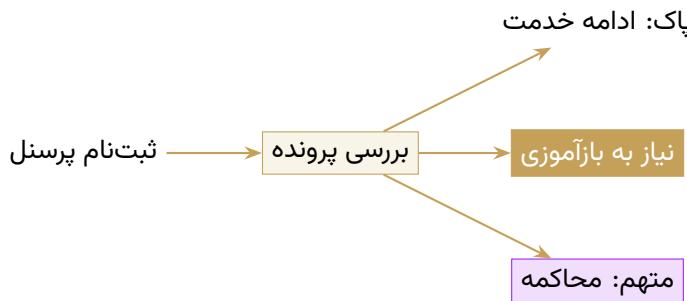
درس عراق: انحلال کامل ارتش عراق توسط پل برم (۲۰۰۳) فاجعه‌ای بود که صدها هزار نفر مسلح و بیکار را به دشمن تبدیل کرد و زمینه‌ساز داعش شد. درس: اصلاح بهتر از انحلال است.

۱.۵.۸ استراتژی مواجهه با نهادهای امنیتی

جدول ۷.۸: استراتژی تفکیکی مواجهه با نهادهای امنیتی

نهاد	استراتژی	سرنوشت پرسنل	زمان‌بندی
ارتش	حفظ با اصلاحات	بازنشستگی فرماندهان	۵-۱ سال
سپاه	ادغام تدریجی	بازنشستگی یا انتقال	۵-۲ سال
بسیج	انحلال کامل	غیرنظامی‌سازی	فوری
فراجا	اصلاح ساختاری	تطهیر ناقضان حقوق	۳-۱ سال
گشت ارشاد	انحلال کامل	اخراج یا بازآموزی	فوری

۲.۵.۸ فرآیند تطهیر (Vetting)

شکل ۴.۸: فرآیند تطهیر نیروهای امنیتی

الگو و درس

الگوی آلمان شرقی: پس از وحدت آلمان، کمیسیون گاوک (Gauck Commission) پرونده‌های شتازی (پلیس مخفی) را بررسی کرد. از ۹۱۰۰۰ کارمند شتازی، تنها ۵۰۰ نفر محاکمه شدند. بقیه یا بازنیسته شدند یا در مشاغل غیرحساس به کار گرفته شدند. این رویکرد متعادل، ثبات را حفظ کرد.

۶.۸ مدیریت بحران اقتصادی فوری

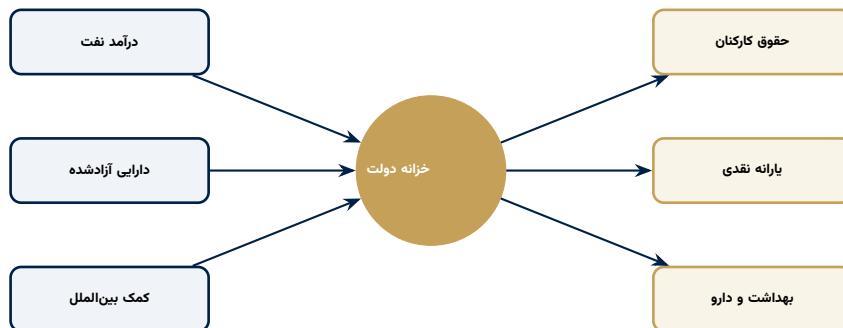
هشدار

وضعیت اقتصاد ایران در نقطه صفر (تخمین):

- نرخ تورم: ۴۵-۵۰٪ سالانه
- نرخ بیکاری: ۱۵-۲۰٪ (جوانان ۳۰٪+)
- نرخ ارز: +۵۰۰،۵۰۰ ریال به دلار
- ذخایر ارزی قابل دسترس: ۱۵-۲۰ میلیارد دلار
- بدهی دولت: ۴۰-۵۰٪ GDP
- دارایی‌های مسدودشده: +۱۰۰ میلیارد دلار

جدول ۸.۸: بسته اقدامات اقتصادی ماههای اول

#	اقدام	شرح	منبع مالی
۱	معیشت فوری	پرداخت منظم حقوق و مزایا	بودجه جاری
۲	مهر بازار	ثبت نرخ و تورم اساسی	ذخایر ارزی
۳	حمایت اجتماعی	دوبرابر کردن یارانه‌های نقدی	صندوق ملی
۴	رفع انسداد	آزادسازی دارایی‌های خارجی	دیپلماسی

شکل ۵.۸: جریان منابع و مصارف مالی دولت موقت

۱.۶.۸ بسته اقدامات اضطراری اقتصادی

۲.۶.۸ نمودار جریان منابع مالی دوره گذار

۷.۸ دیپلماسی گذار و رفع تحریم

«هیچ دموکراسی‌ای در انزواهی بین‌المللی و فقر اقتصادی پایدار نمی‌ماند. رفع تحریم‌ها نه امتیاز به بیگانه، که ضرورت بقای دموکراسی است.»

– تحلیل‌گر

۱.۷.۸ نقشه راه دیپلماتیک

جدول ۹.۸: اولویت‌های دیپلماتیک ۱۲ ماه اول

ماه	محور	اقدام	هدف
۱	ملل متحده	نامه به دبیرکل و شورای امنیت	مشروعیت‌سازی
۲	همسایگان	مأموریت‌های اطمینان‌بخشی	ثبت منطقه‌ای
۴	اروپا/آمریکا	مذاکرات رفع تحریم‌های فوری	گشایش اقتصادی
۸	نهادهای مالی جهانی	باگشت به FATF و IMF	جذب سرمایه
۱۲	کنفرانس بازسازی ایران جهانی	کنفرانس بازسازی ایران	جلب FDI

۲.۷.۸ پیشنهاد «معامله بزرگ» (Grand Bargain)

الگو و درسن

پیشنهاد ایران به جامعه جهانی:

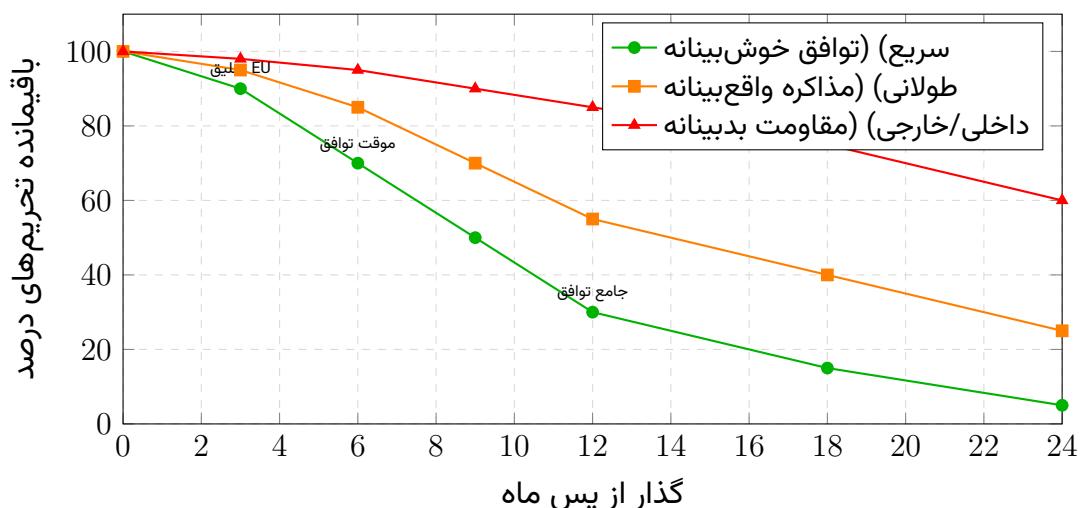
ایران تعهد می‌دهد:

- توقف غنی‌سازی بالای ۶۷.۳٪
- پذیرش پروتکل الحاقی + نظارت‌های گسترده
- خروج نظامی از سوریه و یمن (تدريجی)
- قطع حمایت از گروه‌های مسلح منطقه‌ای
- به رسمیت شناختن اسرائیل در چارچوب راه حل دو دولت

در ازای:

- رفع کامل تحریم‌های آمریکا و اروپا
- آزادسازی ۱۰۰+ میلیارد دلار دارایی
- عضویت در WTO و FATF
- بسته کمک بازسازی ۵۰ میلیارد دلاری
- تضمین امنیتی (عدم تغییر رژیم)

۳.۷.۸ نمودار مراحل رفع تحریم

شکل ۶.۸: سناریوهای رفع تحریم در ۲۴ ماه اول

۸.۸ انتخابات مجلس مؤسسان

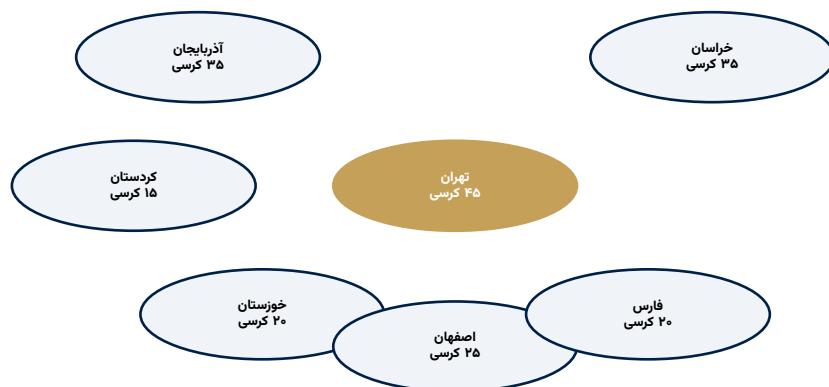
انتخابات مجلس مؤسسان مهم‌ترین رویداد سال اول است. این مجلس قانون اساسی جدید را تدوین می‌کند.

۱.۸.۸ نظام انتخاباتی پیشنهادی

جدول ۱۰.۸: ویژگی‌های نظام انتخاباتی مجلس مؤسسان

#	ویژگی	شرح
۱	تعداد کرسی‌ها	۳۰۰ نماینده
۲	نظام انتخابی	مختلط: حوزه‌ای + نسبی کشوری
۳	سهمیه جنسیتی	حداقل ۳۰٪ لیست‌ها از زنان
۴	آستانه ورود	۳٪ برای احزاب در سطح ملی
۵	ناظارت	کمیسیون مستقل + ناظران بین‌الملل

۲.۸.۸ نقشه حوزه‌های انتخابیه

شکل ۷.۸: توزیع تقریبی کرسی‌های حوزه‌ای مجلس مؤسسان

۳.۸.۸ تضمینات انتخابات آزاد

الگو و درس

الگوی ناظارت انتخاباتی تونس ۲۰۱۱: تونس با دعوت از ۵۰۰۰ ناظر بین‌المللی از ۶۰ کشور، معتبرترین انتخابات جهان عرب را برگزار کرد. کمیسیون مستقل انتخابات (ISIE) با ریاست یک قاضی بازنشسته، اعتماد همه احزاب را جلب کرد. نتیجه: پذیرش نتایج توسط همه طرف‌ها.

جدول ۱۱.۸: چکلیست تضمینات انتخابات آزاد و منصفانه

ردیف	تضمین	سازوکار اجرایی	استاندارد بین‌المللی
۱	ثبت نام رأی‌دهندگان	فراگیر سامانه الکترونیک + حضوری	۲۵ ماده ICCPR
۲	آزادی نامزدی	بدون نظارت استصوابی	کنوانسیون اروپایی
۳	دسترسی برابر به رسانه	سهمه‌ی رایگان تلویزیون	OSCE قوانین اعلامیه UN ۲۰۰۵
۴	نظرات بین‌المللی	دعوت از EU، UN، اتحادیه آفریقا	Electoral ACE
۵	شفافیت شمارش فوری نتایج	شمارش علی، انتشار	Venice استانداردهای International IDEA
۶	مکانیزم شکایت	دادگاه ویژه انتخاباتی	پلیس غیرمسلح
۷	امنیت بدون ارعاب	انتخاباتی	اعلامیه جهانی حقوق بشر کابینه‌های استاندارد
۸	رأی مخفی		

شكل ۸.۸: پنج مرحله فرآیند تدوین قانون اساسی

۹.۸ فرآیند تدوین قانون اساسی

۱.۹.۸ مراحل تدوین قانون اساسی

۲.۹.۸ ساختار کمیسیون‌های تخصصی مجلس مؤسسان

۳.۹.۸ مشارکت عمومی در تدوین قانون اساسی

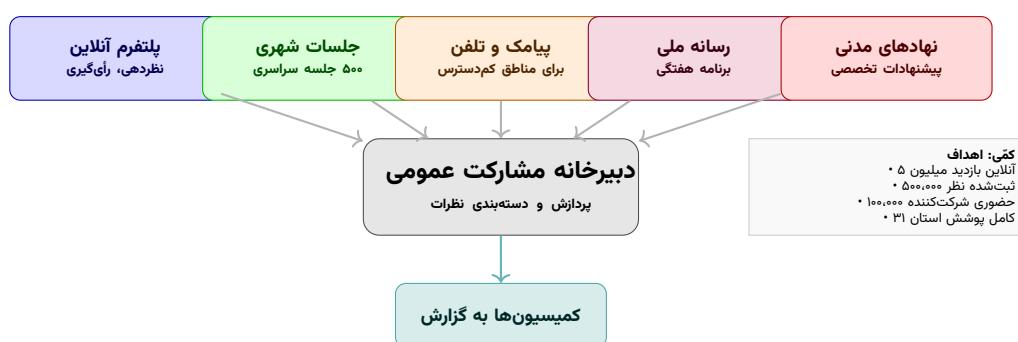
الگو و درس

الگوی ایسلند (۲۰۱۰-۲۰۱۲): ایسلند اولین کشوری بود که قانون اساسی را با مشارکت گستردگی مردم از طریق اینترنت نوشت. شورای ۲۵ نفره شهروندان عادی (نه سیاستمداران) متن را نوشتند و هر هفته پیش‌نویس را آنلاین منتشر کردند. مردم ۳۶۰۰ پیشنهاد دادند که ۳۰۰ مورد در متن نهایی لحاظ شد.

جدول ۱۲.۸: کمپیون‌های تخصصی مجلس مؤسسان

ردیف	کمیسیون	اعضا	حوزه کاری
۱	اصول کلی و هویت ملی	۲۰	اصول، نمادهای ملی نشور حقوق، آزادی‌های فردی و جمعی
۲	حقوق و آزادی‌های بینیادین	۲۵	منشور حقوق، آزادی‌های فردی و دولت، تفکیک قوا، روابط قوا
۳	ساختار حکومت	۲۵	رئیس جمهور، وزارت‌خانه‌ها
۴	قوه مجریه	۲۰	اقوام، مجلس، مجلس اقوام، قانون‌گذاری
۵	قوه مقننه	۲۰	دادگاه اساسی
۶	قوه قضائیه	۲۰	قانون، استان‌ها، فدرالیسم، شهرداری‌ها
۷	تمرکز زدایی و حکومت محلی	۲۵	زبان‌ها، فرهنگ‌ها، خودمختاری اقلیت‌ها
۸	حقوق اقوام و	۲۵	مالکیت، بودجه، بانک مرکزی
۹	امور اقتصادی	۲۰	امنیت و دفاع ملی
۱۰	ارتش، پلیس، اطلاعات	۱۵	روابط بین‌الملل، معاهدات
۱۱	سیاست خارجی	۱۵	آب، انرژی، محیط زیست طبیعی
۱۲	محیط زیست و منابع	۲۰	برابری جنسیتی، کودکان دیوان محاسبات،
۱۳	حقوق زنان و خانواده	۲۰	کمیسیون‌های مستقل
۱۴	نهادهای نظارتی	۱۵	نحوه اصلاح، مقررات انتقالی
۱۵	بازنگری و اجرا	۱۵	

اساسی قانون تدوین در عمومی مشارکت کانال‌های

شکل ۹.۸: سازوکار مشارکت عمومی در تدوین قانون اساسی

۱۰.۸ عدالت انتقالی در فاز اول

هشدار

- تعادل دشوار: عدالت انتقالی در فاز اول باید میان دو خطر حرکت کند:
 - شتاپزدگی: محاکمات سریع و بدون تضمینات می‌تواند به انتقامجویی بدل شود
 - تعلل: عدم اقدام می‌تواند اعتماد قربانیان را سلب کند
- راه میانه: اقدامات نمادین فوری + آماده‌سازی برای فرآیند جامع

۱.۱۰.۸ اقدامات فوری عدالت انتقالی

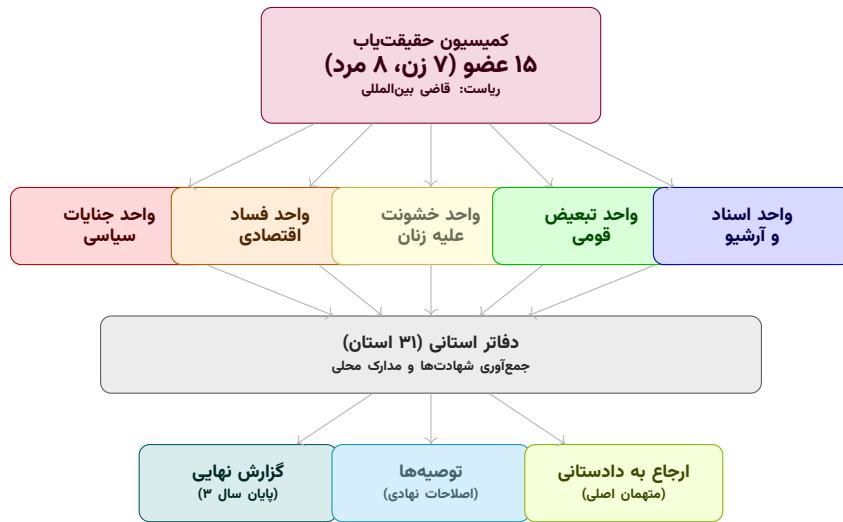
جدول ۱۳.۸: اقدامات عدالت انتقالی در ۱۲ ماه اول

ماه	اقدام	شرح	نهاد مسئول
۲-۱	آزادی زندانیان	همه زندانیان سیاسی و عقیدتی	وزارت دادگستری
۳-۲	بازداشت متهمان	فرماندهان سرکوب، دادستانی موقت اصلی	قربانیان شکنجه‌گران
۴-۳	تشکیل کمیسیون ۱۵ عضو مستقل	شورای انتقالی	حقیقت‌یاب
۶-۴	ثبت شهدا و بانک اطلاعاتی جامع	کمیسیون حقیقت	قربانیان
۸-۶	غرامت اولیه به ماهی ۱۰ میلیون تومان	صندوق قربانیان	خانواده شهدا
۱۰-۸	نامگذاری‌های خیابان‌ها، میادین به نام شهرداری‌ها	نمادین شهدا	
۱۲-۱۰	آغاز جلسات کمیسیون حقیقت	شهادت قربانیان (تلویزیونی)	استماع

۲.۱۰.۸ ساختار کمیسیون حقیقت‌یاب

«حقیقت پایه آشتی است. بدون دانستن آنچه رخ داده، بخشش معنا ندارد.»

– دزموند توتو، رئیس کمیسیون حقیقت آفریقای جنوبی

شکل ۸: ساختار کمیسیون حقیقتیاب و آشتی ملی

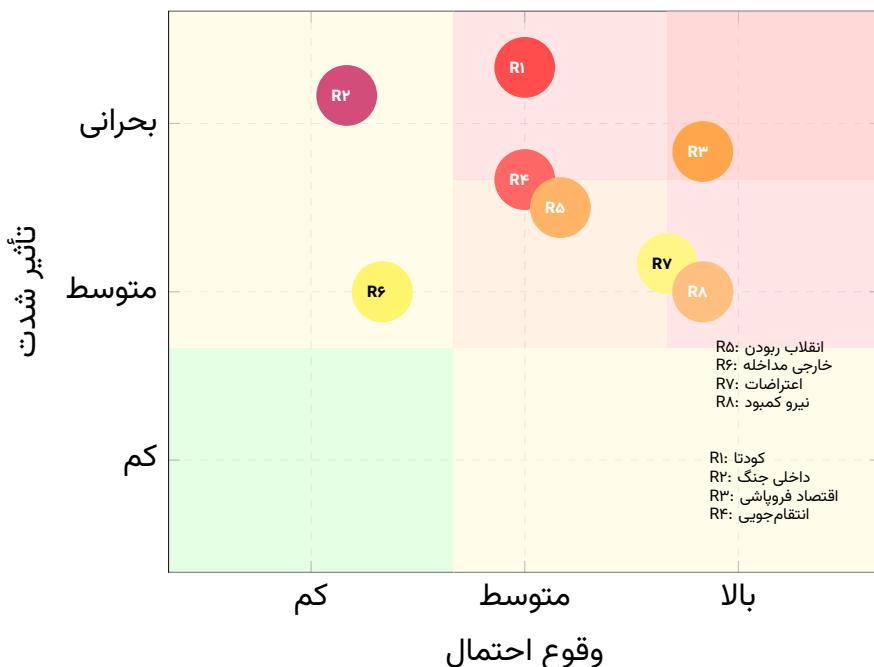
جدول ۱۴.۸: ریسک‌های اصلی فاز اول و راهبردهای مقابله

ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف
ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف	ردیف
۱R	کودتا نظامی	مشارکت ارتش در گذار، تضمین منافع	متوسط	بحرانی	متشارکت ارتش در گذار، تضمین منافع	کودتا نظامی	راهبرد مقابله
۲R	جنگ داخلی	توافق سریع فدرالیسم، نمایندگی اقوام	کم	بحرانی	جنگ داخلی	نمایندگی اقوام	راهبرد مقابله
۳R	قومی	کمک بین‌المللی، رفع سریع حریم	بالا	شدید	القومی	کمک بین‌المللی، رفع سریع حریم	راهبرد مقابله
۴R	فروپاشی اقتصادی	انتقام‌جویی	متوسط	شدید	فروپاشی اقتصادی	عدالت انتقالی منظم، پلیس قوی	راهبرد مقابله
۵R	خونین انقلاب	ربوده شدن	متوسط	شدید	خونین انقلاب	شورای فراگیر، شفافیت	راهبرد مقابله
۶R	مدخله خارجی	متوسط	کم	مدخله خارجی	مدخله خارجی	دیپلماسی فعال، بی‌طرفی	راهبرد مقابله
۷R	اعتراضات	متوسط	بالا	اعتراضات	اعتراضات	آبادانی ملموس، گفتگوی مداوم	راهبرد مقابله
۸R	حداکثرگرا	متوسط	بالا	کمیود نیروی متخصصان، مشاوران بین‌المللی	حداکثرگرا	کارآمد	راهبرد مقابله

۱۱.۸ چالش‌ها و ریسک‌های فاز اول

۱.۱۱.۸ ماتریس ریسک فاز اول

۲.۱۱.۸ نمودار ریسک

شکل ۱۱.۸: ماتریس ریسک فاز اول گذار

۱۲.۸ شاخص‌های موافقیت فاز اول

۱۳.۸ جمع‌بندی: ۲۴ ماه سرنوشت‌ساز

خلاصه فصل ۸:

۱. لحظه صفر نیازمند آمادگی قبلی است – شورای انتقالی باید از پیش شکل گرفته باشد
۲. شورای انتقالی ۲۱ نفره باید فراگیر و نماینده همه اقشار باشد
۳. دولت موقت تکنوقرات باید بحران‌ها را مدیریت کند، نه سیاست‌بازی
۴. ۶ ماه اول تمرکز بر امنیت، آزادی‌ها، و تثبیت اقتصادی
۵. انتخابات مجلس مؤسسان در ماه ۱۱ – نقطه عطف دموکراتیک

جدول ۱۵.۸: شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز اول

کد	شاخص	هدف ماه ۶	هدف ماه ۱۲	هدف ماه ۲۴
۱K	تلفات غیرنظامی ناشی از ناآرامی	> ۱۰	> ۵۰	> ۱۰۰
۰۲K	زندانیان سیاسی باقیمانده	۰	۰	۰
۰۳K	نرخ تورم ماهانه	> %۲	> %۳	> %۵
۰۴K	کشورهای شناسایی‌کننده	+۱۹۰	+۱۵۰	+۵۰
۰۵K	درصد رفع تحریم	%۸۰	%۵۰	%۲۰
۰۶K	احزاب ثبت‌شده	+۵۰	+۳۰	+۱۰
۰۷K	مشارکت در انتخابات مؤسسان	—	+٪۶۵	—
۰۸K	تأیید قانون اساسی در همه‌پرسی	+٪۶۰	—	—
۰۹K	رضایت عمومی از روند گذار	%۷۰	%۶۵	%۶۰
۱۰K	بازگشت مهاجران	۰۰۰,۵۰۰	۰۰۰,۳۰۰	۰۰۰,۱۰۰

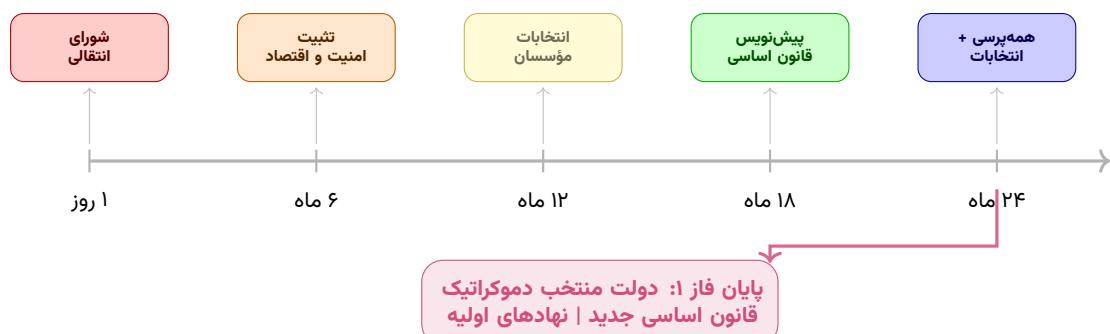
۶. قانون اساسی جدید با مشارکت گسترده مردمی تدوین می‌شود

۷. همه‌پرسی ماه ۲۱ و انتخابات عمومی ماه ۲۴ پایان دوره گذار

۸. مدیریت نیروهای امنیتی با رویکرد اصلاح (نه انحلال کامل)

۹. رفع تحریم‌ها حیاتی‌ترین اولویت دیپلماتیک است

۱۰. عدالت انتقالی باید متعادل باشد – نه شتاب‌زده، نه تعلل‌آمیز

شکل ۱۲.۸: نقاط عطف فاز اول گذار

«دو سال اول گذار، بیش از دو دهه آینده را شکل می‌دهد. هر اشتباه در این دوره، سال‌ها برای اصلاح زمان می‌برد.»

– گیلرمو اودانل، نظریه‌پرداز گذار دموکراتیک

منابع فصل هشتم

- Transitions .(۱۹۸۶) L. Whitehead, & P. Schmitter, G., O'Donnell, [۱] Press. University Hopkins Johns Rule. Authoritarian from Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۲] Press. University Hopkins Johns Consolidation. and Journal Paradigm." Transition the of End "The .(۲۰۰۲) T. Carothers, [۳] .۲۱-۵ (۱)۱۳ Democracy, of Review. Global A Constitution-Building: .(۲۰۱۷) IDEA. International [۴] Stockholm.
- Constitution- the in Mechanisms and "Forces .(۱۹۹۵) J. Elster, [۵] .۳۹۶-۳۶۴ (۲)۴۶ Journal, Law Duke Process." Making the and Justice Transitional Truths: Unspeakable .(۲۰۱۱) P. Hayner, [۶] Routledge. Commissions. Truth of Challenge ,۵۱ Nomos, Justice." Transitional "Theorizing .(۲۰۱۲) P. Greiff, De [۷] .۷۷-۳۱
- Consolida- Toward Democracy: Developing .(۱۹۹۹) L. Diamond, [۸] Press. University Hopkins Johns tion.
- Uni- Cambridge Market. the and Democracy .(۱۹۹۱) A. Przeworski, [۹] Press. versity
- Iran. of Republic Islamic Report: Staff .(۲۰۲۳) IMF. [۱۰]
- Amend- Constitutional on Report .(۲۰۲۲) Commission. Venice [۱۱] Europe. of Council ment.
- De- System Electoral .(۲۰۲۳) Network. Knowledge Electoral ACE [۱۲] Database. sign
- Schuster. & Simon Iraq. in Year My .(۲۰۰۶) P. Bremer, [۱۳]
- [۱۴] بشیریه، حسین. (۱۳۹۹). گذار به دموکراسی. نشر نگاه معاصر.
- [۱۵] آبراهامیان، یرواند. (۱۳۹۸). تاریخ ایران مدرن. ترجمه محمد ابراهیم فتاحی. نشر نی.
- Iran. :۲۰۲۳ Report World .(۲۰۲۳) Watch. Rights Human [۱۶]

نهادسازی ۲: فاز

پایدار دموکراسی استخوانبندی بنای

خلاصه فصل: فاز دوم گذار به ساختن نهادهای پایدار دموکراتیک اختصاص دارد. در این سه سال، قانون اساسی جدید اجرایی می‌شود، ساختار فدرالی کشور شکل می‌گیرد، قوه قضائیه مستقل بنا می‌شود، نظام آموزشی بازسازی می‌گردد، و جامعه مدنی تقویت می‌شود. این فصل نقشه راه تفصیلی نهادسازی را با تأکید بر تجربه کشورهایی که در این فاز موفق بودند (آلمان، ژاپن، اسپانیا) ارائه می‌دهد. چالش اصلی این دوره، تبدیل وعده‌های قانون اساسی به واقعیت‌های نهادی است.

۱.۹ مقدمه: از قانون تا نهاد

«قانون اساسی کاغذی است اگر نهادهایی برای اجرایش وجود نداشته باشد. نهادها استخوانبندی دموکراسی‌اند؛ بدون آن‌ها، دموکراسی تنها شعار است.»

– داگلاس نورث، برنده نوبل اقتصاد

با پایان فاز اول، ایران دارای قانون اساسی جدید و دولت منتخب است. اما این تازه آغاز راه است. تجربه جهانی نشان می‌دهد که بسیاری از کشورها قانون اساسی دموکراتیک دارند اما دموکراسی واقعی ندارند. تفاوت در نهادسازی است.

۱.۱.۹ تعریف نهاد

الگو و درس

نهاد چیست؟

نهاد (Institution) مجموعه‌ای از قواعد، رویه‌ها، و سازمان‌های است که:

- رفتار افراد و گروه‌ها را شکل می‌دهد
- پایدار و مستقل از افراد خاص است
- خودتقویت‌کننده است (نقض آن هزینه دارد)
- مشروعيت اجتماعی دارد

مثال: دادگاه قانون اساسی یک نهاد است – فراتر از قضات فعلی، با رویه‌های مشخص، و مورد احترام جامعه.

۲.۱.۹ اولویت‌های نهادسازی فاز دوم

حیاتی

بالا

متوسط

استقلال قضایی

عدالت انتقالی

جامعه مدنی

فدرالیسم

اصلاح آموزش

بوروکراسی

فاز ۲: سال ۳ تا ۵

شکل ۱.۹: اولویت‌بندی نهادسازی در فاز دوم

۲.۹ استقرار ساختار فدرالی

هشدار

چرا فدرالیسم برای ایران ضروری است؟

- تنوع قومی-زبانی: ۴۰٪ جمعیت غیرفارس زبان
- بی اعتمادی تاریخی به مرکز: ۱۰۰ سال تمکنگرایی
- نابرابری منطقه‌ای: شکاف ۴ برابری درآمد سرانه
- وسعت جغرافیایی: ۶.۱ میلیون کیلومتر مربع
- تجربه همسایگان: موفقیت فدرالیسم در هند و شکست تمکنگرایی در عراق

۱.۲.۹ مدل فدرالیسم همبسته برای ایران

جدول ۱.۹: مقایسه مدل‌های فدرالیسم و انتخاب برای ایران

۲.۲.۹ تقسیمات پیشنهادی کشوری

شکل ۲.۹: ساختار چهارلایه حکومت در نظام فدرالی پیشنهادی

جدول ۳.۹: مشخصات پنج منطقه خودمختار پیشنهادی

منطقه	استان‌های کلیدی	جمعیت	زبان	مرکز
آذربایجان	تبریز، ارومیه، اردبیل	۱۲ م	ترکی	تبریز
کردستان	سنندج، کرمانشاه، ایلام	۶ م	کردی	سنندج
پلوجستان	زاهدان، ایرانشهر	۳ م	بلوچی	زاهدان
عربستان	اهواز، آبادان	۵ م	عربی	اهواز
مرکزی	تهران، اصفهان، مشهد	۵۹ م	فارسی	تهران

۳.۲.۹ پنج منطقه خودمختار

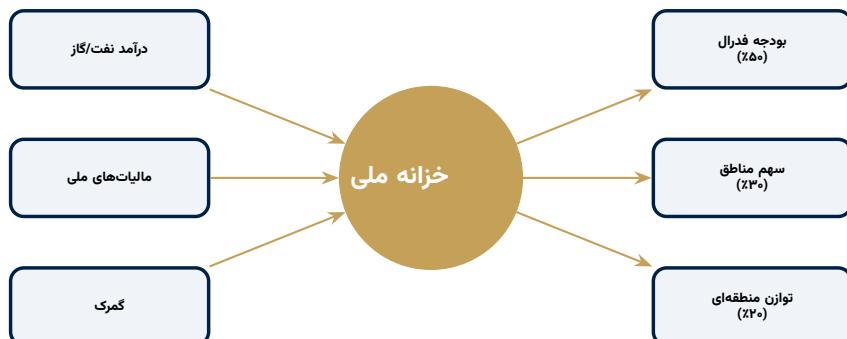
الگو و درس

الگوی اسپانیا: «دولت خودمختاری‌ها»

اسپانیا با ۱۷ منطقه خودمختار Autónomas (Comunidades) نشان داد که فدرالیسم نامتقاضان می‌تواند هم وحدت ملی را حفظ کند و هم به خواسته‌های قومی پاسخ دهد. کاتالونیا و باسک بیشترین خودمختاری را دارند (پلیس محلی، آموزش به زبان محلی، مالیات مستقل) درحالی‌که مناطق دیگر کمتر. این انعطاف، جدایی‌طلبی را کنترل کرده است.

۴.۲.۹ تقسیم صلاحیت‌ها

۵.۲.۹ نظام مالی فدرالی

شکل ۳.۹: نظام مالی فدرالی: جریان درآمدها و توزیع بودجه

جدول ۴.۹: تقسیم صلاحیت‌ها بین سطوح حکومتی

ردیف	حوزه	استان محل	منطقه ملی
۱	دفاع و امنیت ملی		✓
۲	سیاست خارجی		✓
۳	پول و بانکداری		✓
۴	گمرک و تجارت خارجی		✓
۵	شهروندی و مهاجرت		✓
۶	انرژی (نفت، گاز، برق)	✓	✓
۷	حمل و نقل بین استانی	✓	✓
۸	آموزش عالی	✓	✓
۹	بهداشت	✓	✓
	(سیاست‌گذاری)		
۱۰	مدیریت آب (حوضه‌ها)		✓
۱۱	آموزش (ابتدایی و متوسطه)	✓	✓
۱۲	پلیس محلی		✓
۱۳	بهداشت (اجرا)		✓
۱۴	رسانه محلی		✓
۱۵	حمل و نقل درون شهری		✓
۱۶	مسکن و شهرسازی		✓
۱۷	آب و فاضلاب شهری		✓
۱۸	فضای سبز و پارک‌ها		✓

۳.۹ بازسازی قوه قضائیه

هشدار

وضعیت قوه قضائیه ایران در نقطه گذار:

- وابستگی کامل به رهبری – فقدان استقلال
 - قضاط شرعی بدون تحصیلات حقوقی مدرن
 - دادگاه‌های انقلاب با رویه‌های غیراستاندارد
 - شکنجه و اعتراضات اجباری رایج
 - فساد گسترده در دستگاه قضا
 - تبعیض جنسیتی در شهادت و دیه
- بازسازی قوه قضائیه از صفر ضروری است.

شکل ۴.۹: ساختار پیشنهادی قوه قضائيه مستقل

جدول ۵.۹: اصول بنیادین نظام قضائي جديد

فاز	شرح و تضمین	اصل
۲	عدم عزل قضات جز به حکم دادگاه عالی	استقلال قضائي
۲	حذف جنسیت/مذهب از قوانین مدنی و کیفری	برابری كامل
۲	وکیل رایگان برای دهکهای پاییین	حق وکیل
۲	بطلان هرگونه اعتراض تحت فشار	منع شکنجه
۳	علنی بودن تمام محاکمات غیرامنیتی	شفافیت

۱.۳.۹ ساختار جدید قوه قضائيه

۲.۳.۹ اصول کليدي قضائي

۳.۳.۹ دادگاه قانون اساسی

الگو و درس

(Bundesverfassungsgericht): Bundesverfassungsgericht

معتبرترین دادگاه قانون اساسی جهان با ویژگی‌های:

- ۰۱۶ قاضی منتخب بوندستاگ و بوندسرات (نصف-نصف)
- ۰ دوره ۱۲ ساله بدون تمدید – استقلال از فشار سیاسی
- ۰ صلاحیت گسترده: ابطال قوانین، حل اختلاف قوا، حمایت از حقوق فردی
- ۰ دسترسی مستقیم شهروندان (Verfassungsbeschwerde)
- ۰ ۹۹٪ آلمانی‌ها به آن اعتماد دارند

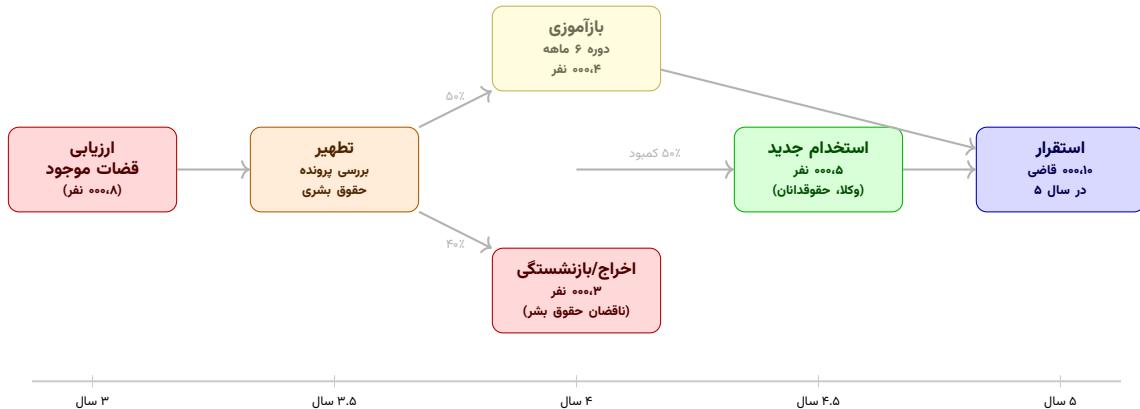
جدول ۶.۹: ترکیب و صلاحیت‌های دادگاه قانون اساسی پیشنهادی

بند	موضوع	مشخصات
۱	تعداد قضاة	۱۵ نفر (۳ شعبه ۵ نفره)
۲	نحوه انتخاب	۵ توسط مجلس، ۵ توسط مجلس اقوام، ۵ توسط قضاة دیوان عالی
۳	شرایط	حداقل ۲۰ سال سابقه قضائی یا حقوقی
۴	دوره	۱۲ سال، غیرقابل تمدید
۵	صلاحیت‌ها	بررسی انطباق قوانین با قانون اساسی
۶		حل اختلاف بین قوا
۷		حل اختلاف بین مرکز و مناطق
۸		رسیدگی به شکایات حقوق بنیادین
۹		نظارت بر انتخابات
۱۰		انحلال احزاب ضدديموکراتيک

۴.۳.۹ بازآموزی و جایگزینی قضاط

۴.۹ نهادهای نظارتی مستقل

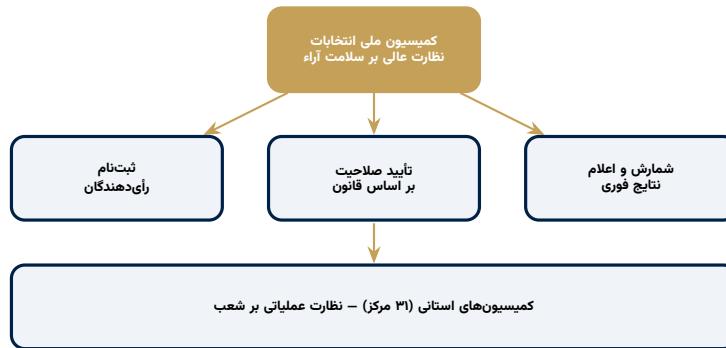
برای تضمین پاسخگویی و جلوگیری از فساد، نهادهای نظارتی مستقل از قوای سه‌گانه ضروری هستند.

شکل ۵.۹: فرآیند بازسازی کادر قضایی

جدول ۷.۹: نهادهای نظارتی مستقل پیشنهادی

نهاد	وظیفه اصلی	نحوه انتخاب رئیس	تعداد اعضاء	دوره
کمیسیون انتخابات دیوان محاسبات	نظرات بر انتخابات حسابرسی مالی	اجماع پارلمان مجلس اقوام	۹ ۱۵	۷ سال ۹ سال
کمیسیون حقوق بشر	دولت حمایت از حقوق بنیادین	رئیس جمهور + تأیید مجلس	۱۱	۶ سال
سازمان بازرگانی کل بانک مرکزی مستقل	مبارزه با فساد شورای قضایی	۱	۱	۵ سال
سازمان صداوسیما	سیاست پولی کابینه + تأیید مجلس	۹ شورا	۹	۸ سال
کمیسیون رقابت آمبادزم (دادستان مردم)	رسانه عمومی بی طرف	هیئت امنای منتخب	۱۳	۶ سال
	جلوگیری از انحصار شکایات شهروندان	مجلس	۵	۵ سال
	رأی مستقیم مجلس	۱	۱	۷ سال

شکل ۶.۹: ساختار کمیسیون ملی انتخابات

۱.۴.۹ معماری نهادهای نظارتی

۲.۴.۹ کمیسیون ملی انتخابات

۵.۹ اصلاح نظام آموزشی

هشدار

وضعیت آموزش در ایران:

- محتوای ایدئولوژیک: ۳۰٪ برنامه درسی مذهبی/سیاسی
- تبغیض جنسیتی: محدودیت رشته‌ها برای دختران
- سرکوب زبان‌های محلی: آموزش فقط به فارسی
- فرار مغزها: ۱۵۰،۰۰۰ نخبه سالانه مهاجرت می‌کنند
- کیفیت پایین: رتبه +۹۰ در آزمون‌های بین‌المللی
- تاریخ‌نگاری جعلی: حذف بخش‌هایی از تاریخ معاصر

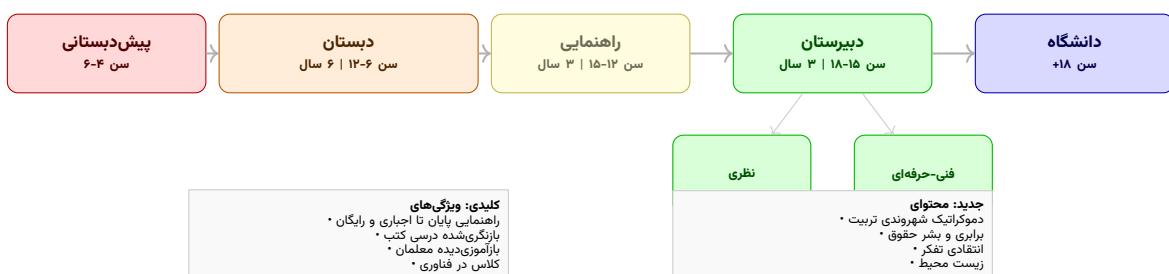
۱.۵.۹ اهداف اصلاح آموزشی

جدول ۸.۹: اهداف پنج ساله اصلاح نظام آموزشی

هدف	شاخص	وضعیت فعلی	هدف سال ۵	اقدام کلیدی
سکولاریزه کردن چندزبانگی	سهم محتوای مذهبی آموزش به زبان مادری	%۳۰	%۵ (اختیاری)	بازنویسی کتب معلم و کتاب محلی
برابری جنسیتی	رشته‌های باز برای دختران	%۰	%۱۰۰	لغو محدودیت‌ها
کیفیت PISA	رتبه	%۷۰	%۱۰۰	اصلاح برنامه درسی
تفکر انتقادی	ساعات بحث/پژوهش	—	%۵۰ کشور	اصلاح برنامه درسی آموزش معلمان
تاریخ واقعی	پوشش تاریخ معاصر	%۵	%۳۰	کتب جدید
		سансورشده	کامل و بی‌طرف	

۲.۵.۹ ساختار جدید آموزش

سوم سال از اجباری انگلیسی | قومی) مناطق (در منطقه‌ای زبان + فارسی آموزش: زبان

شکل ۷.۹: ساختار جدید نظام آموزشی

۳.۵.۹ آموزش چندزبانه

الگو و درس

الگوی سوئیس: چهار زبان رسمی

سوئیس با ۴ زبان رسمی (آلمانی ۶۳٪، فرانسوی ۲۳٪، ایتالیایی ۸٪، رومانش ۵.۰٪) نشان داده که چندزبانگی تهدید نیست:

- آموزش ابتدایی به زبان مادری
- زبان دوم ملی از سال سوم
- انگلیسی از سال پنجم
- هويت ملي سوئیسی قویتر از هويت‌های زبانی

جدول ۹.۹: برنامه آموزش چندزبانه در مناطق قومی ایران

مقطع	زبان اول	زبان دوم	زبان سوم	سهم محتوا	یادداشت
پیش‌دبستانی	زبان مادری ۱۰۰٪	—	—	کامل محلی	پایه زبانی
دبستان ۱-۳	زبان مادری ۸۰٪	فارسی ۲۰٪	—	عمدتاً محلی	معرفی فارسی
دبستان ۴-۶	زبان مادری ۵۰٪	فارسی ۴۰٪	انگلیسی ۱۰٪	متوازن	دوزبانگی
راهنمایی	زبان مادری ۴۰٪	فارسی ۵۰٪	انگلیسی ۱۰٪	عمدتاً فارسی	آماده‌سازی
دبیرستان	انتخابی	فارسی ۶۰٪	انگلیسی ۲۰٪	ملی + محلی	تخصص

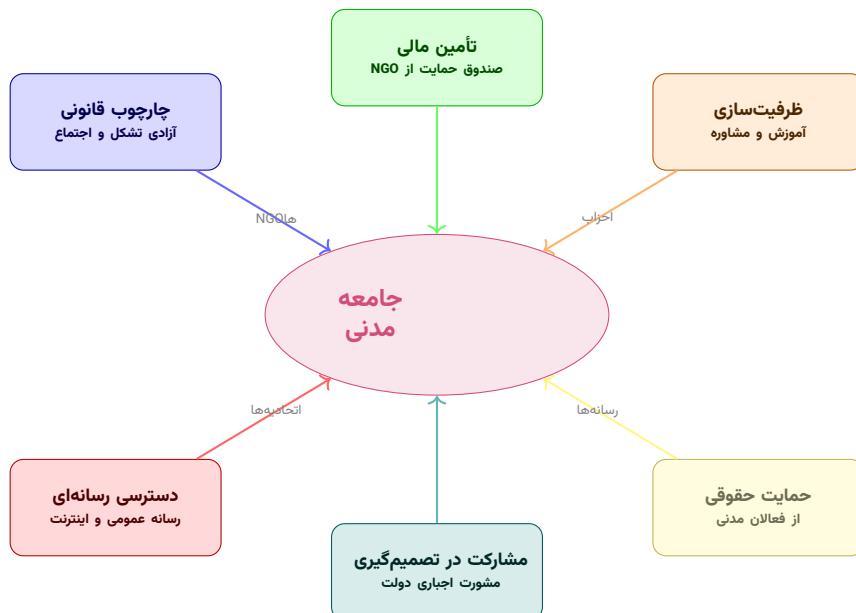
۶.۹ تقویت جامعه مدنی

«دموکراسی بدون جامعه مدنی قوی مانند ساختمان بدون پی است – زیبا اما ناپایدار.»

– رابرت پاتنام، دانشمند سیاسی

جدول ۱۰.۹: وضعیت جامعه مدنی ایران: قبل و هدف

شاخص	توضیح	وضعیت فعلی	هدف سال ۵
های NGO ثبت شده	تعداد مردم نهاد	سازمان های ۰۰۰،۲۰ (اکثرًا غیرفعال)	۴۰/۳۰
آزادی تشکل اتحادیه های کارگری مستقل	تعداد House Freedom	۴۰/۲	+۵۰۰
احزاب سیاسی فعال	با حضور واقعی	۰	+۵۰
رسانه های مستقل	تعداد	۴-۳	+۵۰۰
مشارکت داوطلبانه	درصد جمعیت	۰ (داخل)	%۲۵

شكل ۸.۹: شش رکن حمایت از جامعه مدنی

جدول ۱۱.۹: مقایسه قوانین NGO وضعیت فعلی و پیشنهادی

موضوع	قانون فعلی	قانون پیشنهادی	استاندارد بین المللی
ثبت نام زمان ثبت	نیاز به مجوز وزارت کشور ۶ ماه تا ۲ سال	اعلامی (notification) ۳۰ روز	Guidelines UN: ۳۰-۱۵ روز EU:
حق اعتراض به رد	محدود	دادگاه اداری	کنوانسیون اروپایی
تأمین مالی خارجی	ممنوع	مجاز با شفافیت	compliant FATF
فعالیت سیاسی	ممنوع	مجاز (جز احزاب)	۲۲ ICCPR
انحلال	به دستور دولت	فقط به حکم دادگاه	Commission Venice
معافیت مالیاتی	محدود	گسترده برای خیریه ها	standards OECD

- ۱.۶.۹ وضعیت جامعه مدنی در نقطه گذار**
- ۲.۶.۹ چارچوب حمایت از جامعه مدنی**
- ۳.۶.۹ قانون جامع تشکل‌ها و NGOs**
- ۴.۶.۹ صندوق ملی حمایت از جامعه مدنی**

الگو و درس

الگوی صندوق ملی دموکراسی آمریکا (NED): NED سالانه ۳۰۰ میلیون دلار به NGOs در سراسر جهان کمک می‌کند. ویژگی‌های کلیدی:

- بودجه دولتی اما مدیریت مستقل
- هیئت‌مدیره دوحزبی (جمهوری‌خواه + دموکرات)
- شفافیت کامل در اعطای کمک‌ها
- ارزیابی مستقل اثربخشی

پیشنهاد برای ایران: صندوق ملی توسعه جامعه مدنی با بودجه سالانه ۵۰۰ میلیارد تومان

جدول ۱۲.۹: ساختار صندوق ملی حمایت از جامعه مدنی

بند	موضوع	مشخصات
۱	بودجه سالانه	۵۰۰ میلیارد تومان (۱٪ بودجه ملی)
۲	منبع	بودجه عمومی + کمک‌های بین‌المللی
۳	هیئت‌مدیره	۱۱ نفر: ۵ نماینده مجلس، ۳ نماینده NGOs، ۳ کارشناس مستقل
۴	معیار تخصیص	شفافیت، اثربخشی، پوشش جغرافیایی
۵	سقف کمک	حداکثر ۵ میلیارد تومان به هر NGO در سال
۶	حوزه‌های اولویت	حقوق بشر، محیط زیست، زنان، اقوام، جوانان
۷	ناظارت	حسابرسی سالانه توسط دیوان محاسبات
۸	شفافیت	انتشار عمومی همه کمک‌ها

۷.۹ اصلاح بوروکراسی دولتی

هشدار

وضعیت بوروکراسی ایران:

- ۵.۲ میلیون کارمند دولت (بدون نظامی)
- ۵۰٪ بودجه صرف حقوق کارکنان

- ۰ ۳۰٪ پست‌ها موازی یا غیرضروری
- ۰ انتصابات سیاسی-ایدئولوژیک به جای شایستگی
- ۰ فساد سیستماتیک در استخدام و ارتقا
- ۰ بهره‌وری پایین: OECD ۳۰٪

۱.۷.۹ اصول اصلاح اداری

جدول ۱۳.۹: اصول و اقدامات اصلاح بوروکراسی

اصل	مشکل فعلی	اقدام اصلاحی	شاخص موققیت
شاپرک‌سازی	انتصاب سیاسی تورم نیرو	آزمون‌های استخدامی شفاف بازنیستگی کاهش ازموعد داوطلبانه	۱۰۰٪ استخدام رقبایی
تمركز زدایی تهران	همه تصمیمات در واگذاری به استان‌ها	۵۰٪ تصمیمات محلی	
دیجیتال‌سازی شفافیت	دولت الکترونیک دسترسی آزاد به اطلاعات	۸۰٪ خدمات آنلاین قانون FOI اجرایی	
پاسخگویی	فقدان نظارت ارزیابی عملکرد سالانه	همه مدیران ارزیابی شده	

۲.۷.۹ دولت الکترونیک

شكل ۹.۹: معماری دولت الکترونیک

جدول ۱۴.۹: نظام جدید مدیریت منابع انسانی دولت

مرحله	روش فعلی	روش جدید	سازوکار
استخدام	معرفی‌نامه صاحبه	+ آزمون سراسری + سازمان سنجش مستقل	اصحاحه شایستگی + تجربه
انتصاب مدیران	سیاسی- ایدئولوژیک	کمیته انتصابات مستقل	
ارزیابی عملکرد	صوری یا فاقد کمی	سالانه با شاخص‌های سیستم ۳۶۰ درجه	
ارتقا حقوق و مزايا	ارشدیت + رابطه نابرابر، رانتی	عملکرد + آموزش یکسان، بر اساس رتبه	امتیازبندی شفاف جدول حقوق واحد
آموزش ضمن خدمت	محدد ایدئولوژیک	۴۰ ساعت سالانه	اجباری حرفه‌ای

۳.۷.۹ نظام جدید استخدام و ارتقا

۸.۹ رسانه‌های عمومی مستقل

«رسانه عمومی مستقل ستون چهارم دموکراسی است. بدون اطلاعات آزاد، انتخاب آزاد بی معناست.»

اعلامیه UNESCO درباره رسانه‌ها

۱.۸.۹ تبدیل صداوسیما به رسانه عمومی مستقل

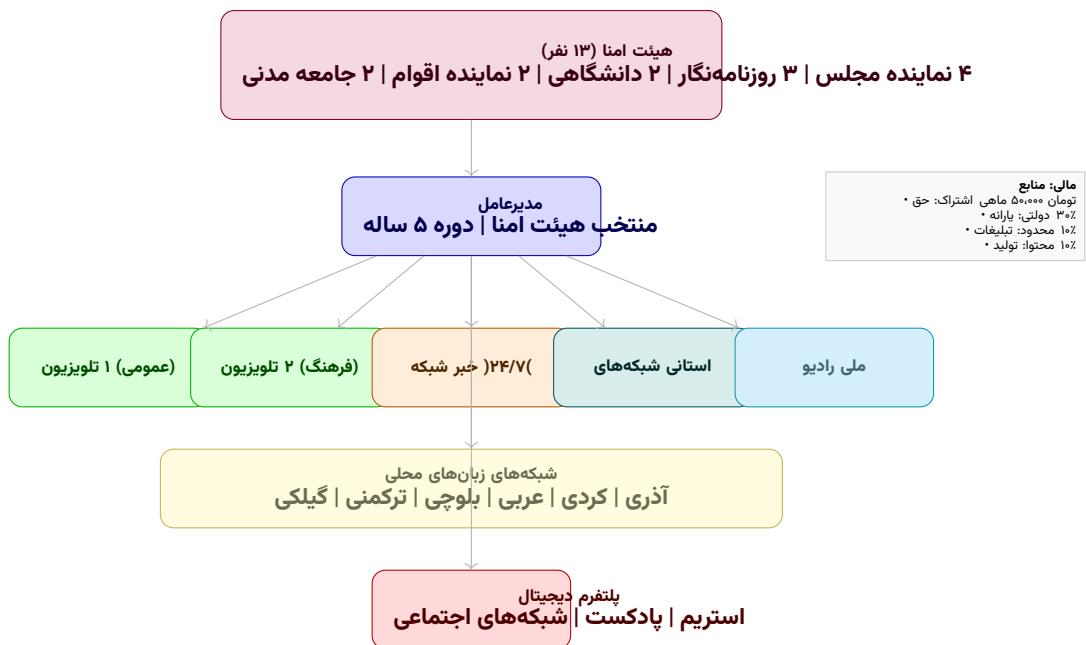
جدول ۱۵.۹: مقایسه صداوسیما فعلی با مدل پیشنهادی

ویژگی	صداوسیما فعلی	مدل پیشنهادی	الگوی موفق
مالکیت	دولتی (زیر نظر رهبری)	عمومی (مستقل)	BBC بریتانیا
انتصاب رئیس	رهبر	هیئت امنی مستقل	ARD آلمان
هیئت‌امنا	—	۱۳ نفر منتخب متعدد	NHK ژاپن
بودجه	دولتی + تبلیغات	حق اشتراک + دولتی	SVT سوئد
محظوظ	دولتی + تبلیغات	دولتی (زیر نظر رهبری)	PBS آمریکا
دسترسی احزاب	تبلیغات حکومتی	اطلاع‌رسانی بی‌طرف	همه کشورهای OECD

۲.۸.۹ ساختار سازمان رسانه عمومی ایران (رعا)

۹.۹ تداوم عدالت انتقالی

در فاز دوم، عدالت انتقالی از مرحله فوری به مرحله نهادی وارد می‌شود.

شکل ۱۰.۹: ساختار سازمان رسانه عمومی ایران

۱.۹.۹ اقدامات عدالت انتقالی سال‌های ۳-۵

جدول ۱۶.۹: تقویم عدالت انتقالی فاز دوم

سال	محور	اقدامات	خروجی
۳	محاكمات	آغاز محاکمه فرماندهان سرکوب	۵۰ محاکمه
۳	حقیقت‌بایی	ادامه جلسات استماع عمومی	۱۰,۰۰۰ شهادت
۴-۳	جبران خسارت	برنامه جامع غرامت به قربانیان	۵۰۰,۰۰۰ خانواده
۴	اصلاح نهادی	تطهیر نهادهای امنیتی و قضایی	گزارش تطهیر
۵-۴	تاریخ‌نگاری	ثبت رسمی جنایات در تاریخ	کتب درسی جدید
۵	یادبود	ساخت موزه و بناهای یادبود	موزه ملی قربانیان
۵	گزارش نهایی	انتشار گزارش کمیسیون حقیقت	سندهای ملی

۲.۹.۹ دادگاه ویژه جنایات دوره استبداد

الگو و درس

الگوی دادگاه‌های ویژه:

آرژانتین: محاکمه ژنرال‌های دیکتاتوری (۱۹۸۵) – نماد عدالت در آمریکای لاتین

آلمان: دادگاه‌های نورنبرگ (۱۹۴۶-۱۹۴۵) – پایه حقوق بین‌الملل کیفری

رواندا: دادگاه‌های گاچاچا – عدالت ترمیمی در سطح محلی

پیشنهاد برای ایران: ترکیبی از محاکمات رسمی (برای جنایات بزرگ) و کمیسیون حقیقت (برای موارد دیگر)

جدول ۱۷.۹: صلاحیت و ساختار دادگاه ویژه

بند	موضوع	مشخصات
۱	صلاحیت موضوعی	جنایت علیه بشریت، شکنجه، اعدام‌های فراقضایی، ناپدیدسازی
۲	صلاحیت زمانی	۱۳۵۷ تا روز گذار
۳	ترکیب قضاط	۹ قاضی: ۶ ایرانی + ۳ بین‌المللی
۴	دادستان	دادستان مستقل منتخب مجلس استانداردهای بین‌المللی (وکیل، علنی بودن، تجدیدنظر)
۵	حقوق متهمان	حبس (حداکثر ابد) – ممنوعیت اعدام
۶	مجازات‌ها	جنایات علیه بشریت: بدون مرور زمان
۷	مرور زمان	برنامه حفاظت از شاهدان
۸	حمایت از شهدود	

۱۰.۹ شاخص‌های موفقیت فاز دوم

جدول ۱۸.۹: شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز دوم

کد	شاخص	پایان سال ۳	پایان سال ۴	پایان سال ۵
۰۱P	استقرار ساختار فدرالی	%۱۰۰	%۸۰	%۵۰
۰۲P	استقلال قضات (نظرسنجی)	%۷۰	%۵۵	%۴۰
۰۳P	پوشش آموزش چندزبانه	%۱۰۰	%۶۰	%۲۰
۰۴P	های NGO فعال ثبت شده	۰۰۰,۱۰۰	۰۰۰,۷۰	۰۰۰,۴۰
۰۵P	خدمات دولت الکترونیک	%۸۰	%۶۰	%۴۰
۰۶P	شاخص آزادی مطبوعات	۸۰ رتبه	۱۰۰ رتبه	۱۲۰ رتبه
۰۷P	اعتماد به نهادها (نظرسنجی)	%۶۵	%۵۵	%۴۵
۰۸P	تطهیر نیروهای امنیتی	%۱۰۰	%۸۵	%۶۰
۰۹P	محاكمات عدالت انتقالی	۱۰۰	۵۰	۲۰
۱۰P	رضایت اقوام (نظرسنجی)	%۷۰	%۶۰	%۵۰

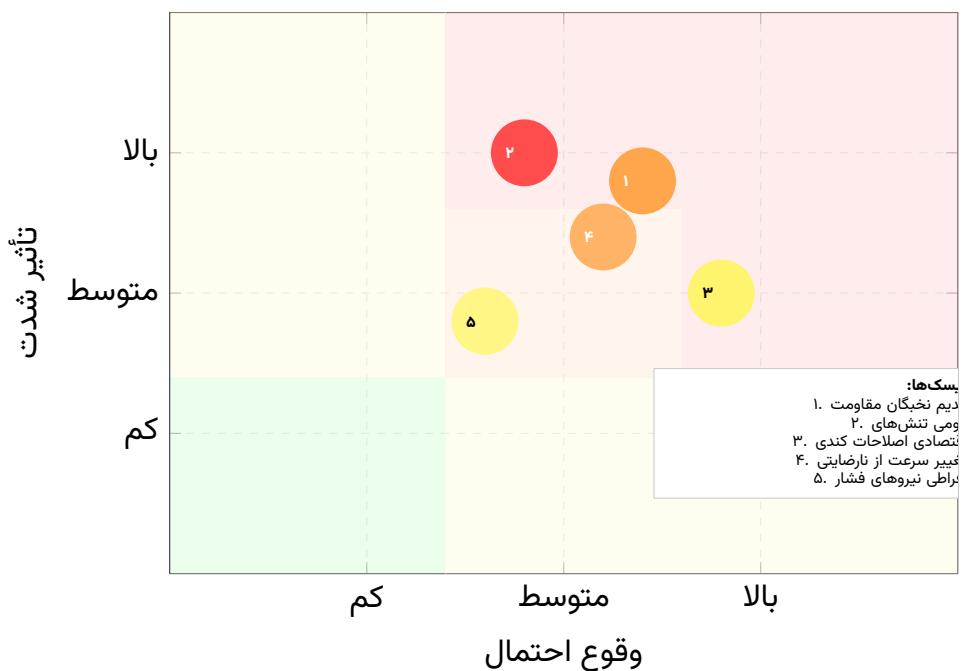
۱۱.۹ چالش‌ها و ریسک‌های فاز دوم

هشدار

ریسک اصلی فاز دوم: «دام انتظارات»

مردم پس از انقلاب انتظار بهبود سریع دارند. اما نهادسازی زمان بر است. اگر بهبود ملموس دیده نشود، سرخوردگی می‌تواند به:

- رأی به پوپولیست‌ها
- اعتراضات ضد دولت جدید
- نوستالژی رژیم قبلی
- افزایش مهاجرت

شکل ۱۱.۹: ماتریس ریسک فاز دوم

منجر شود.

راه حل: ادامه استراتژی «آبادانی ملموس» همراه با نهادسازی بلندمدت

۱۲.۹ جمعبندی فصل

خلاصه فصل ۹:

۱. **فدرالیسم همبسته** با ۵ منطقه خودمختار و ۳۱ استان، پاسخ به تنوع قومی ایران است
۲. **قوه قضائیه مستقل** با دادگاه قانون اساسی ۱۵ نفره، ستون حاکمیت قانون است
۳. **نهادهای نظارتی مستقل** (۸ نهاد) تضمین‌کننده پاسخگویی و مبارزه با فساد هستند
۴. **اصلاح نظام آموزشی** شامل سکولاریزاسیون، چندزبانگی، و تفکر انتقادی است
۵. **جامعه مدنی قوی** با ۰۰۰,۱۰۰ NGO فعال، پایه دموکراسی مشارکتی است
۶. **دولت الکترونیک** با ۸۰٪ خدمات آنلاین، کارایی و شفافیت را افزایش می‌دهد
۷. **رسانه عمومی مستقل** جایگزین صداوسیمای حکومتی می‌شود
۸. **عدالت انتقالی** در این فاز به محاکمات و جبران خسارت می‌رسد

۹. ریسک اصلی «دام انتظارات» است که با آبادانی ملموس مدیریت می‌شود

(۳) (فاز تحکیم برای آماده – نهادینه شده دموکراسی

۱۰ فاز (از جدید اساسی قانون)

شکل ۱۲.۹: شش ستون نهادسازی فاز دوم

منابع فصل نهم

- Economic and Change Institutional Institutions. (۱۹۹۰) D. North, leftmargin nosep, [۱] Press. University Cambridge Performance.
- Press. University Yale Democracy. of Patterns. (۲۰۱۲) A. Lijphart, leftmargin nosep, [۲] U.S. the Beyond Democracy: and "Federalism". (۱۹۹۹) A. Stepan, leftmargin nosep, [۳] .۳۴-۱۹، (۱۰) Democracy, of Journal Model."
- Perfor- Constitutional Assessing. (۲۰۱۶) A. Huq, & T. Ginsburg, leftmargin nosep, [۴] Press. University Cambridge mance.
- .۲۰۲۱ Democracy of State Global The. (۲۰۲۱) IDEA. International leftmargin nosep, [۵] the of Independence the on Report. (۲۰۱۰) Commission. Venice leftmargin nosep, [۶] Europe. of Council System. Judicial
- Enhanced through Integrity Judicial Strengthening. (۲۰۱۹) UNDP. leftmargin nosep, [۷] Justice. to Access
- in Traditions Civic Work: Democracy Making. (۱۹۹۳) R. Putnam, leftmargin nosep, [۸] Press. University Princeton Italy. Modern
- Consolida- Toward Democracy: Developing. (۱۹۹۹) L. Diamond, leftmargin nosep, [۹] Press. University Hopkins Johns tion.
- Farrar, Decay. Political and Order Political. (۲۰۱۴) F. Fukuyama, leftmargin nosep, [۱۰] Giroux. and Straus

- and Governance Report: Development World .(۲۰۱۷) Bank. World leftmargin nosep، [۱۱] Law. the
- and Expression of Freedom in Trends World .(۲۰۲۱) UNESCO. leftmargin nosep، [۱۲] Development. Media
- Rout- Justice. Transitional Truths: Unspeakable .(۲۰۱۱) P. Hayner، leftmargin nosep، [۱۳] ledge.
- [۱۴] کاتوزیان، محمدعلی. (۱۳۹۵). تضاد دولت و ملت. نشر نی.
- [۱۵] بشیریه، حسین. (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی سیاسی. نشر نگاه معاصر.
- [۱۶] طباطبایی، جواد. (۱۳۹۸). تاریخ اندیشه سیاسی در ایران. انتشارات مینوی خرد.

تحکیم: ۳ فاز

می‌شود شهر بازی تنها دموکراسی که جایی

خلاصه فصل: فاز سوم دوره تثبیت و تعمیق دموکراسی است. در این پنج سال، نهادهای ساخته شده در فاز دوم باید امتحان خود را پس دهند: دومین و سومین دوره انتخابات، اولین انتقال مسالمت‌آمیز قدرت، عبور از بحران‌های اقتصادی، و مدیریت تنشهای قومی. این فصل بر تثبیت اقتصادی، احیای محیط زیست (به‌ویژه بحران آب)، همگرایی منطقه‌ای، و شکل‌گیری فرهنگ دموکراتیک تمرکز دارد. شاخص موفقیت این فاز: دموکراسی‌ای که دیگر به افراد خاص وابسته نیست.

۱.۱۰ مقدمه: آزمون واقعی دموکراسی

«دموکراسی تنها زمانی تحکیم می‌شود که به "تنها بازی در شهر" تبدیل شود – وقتی هیچ بازیگر مهمی خارج از قواعد دموکراتیک عمل نکند.»

– خوان لینتر، نظریه پرداز دموکراسی

بسیاری از گذارهای دموکراتیک در فاز سوم شکست می‌خورند. کشورهایی که موفق به برگزاری انتخابات آزاد شدند، ممکن است در برابر چالش‌های این دوره تسلیم شوند:

• **خستگی از اصلاحات:** مردم از تغییرات مداوم خسته می‌شوند

• **ظهور پوپولیسم:** نارضایتی‌ها به سود افراطیون تمام می‌شود

• **بازگشت نیروهای قدیم:** نخبگان حذف شده بازمی‌گردند

• **بحران‌های اقتصادی:** فقر و تورم مشروعیت نظام را تضعیف می‌کند

۱.۱.۱۰ معیارهای تحکیم دموکراسی

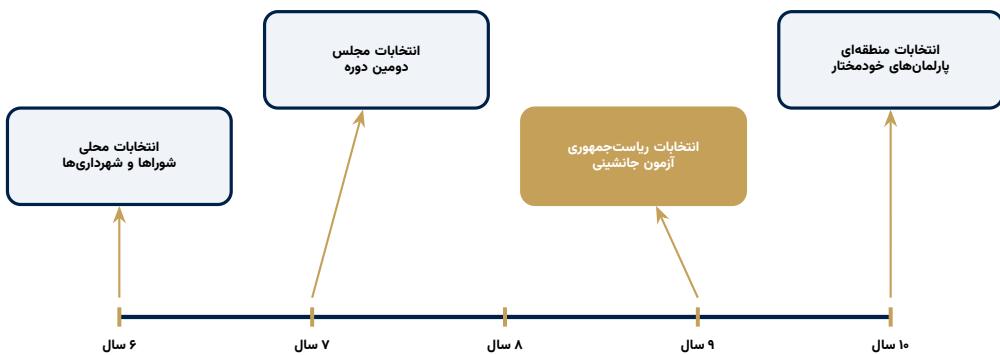
جدول ۱.۱۰: معیارهای تحکیم دموکراسی (بر اساس لینتر و استپان)

بعد	معیار	شاخص	هدف ایران سال ۱۰
رفتاری	هیچ بازیگری خارج از قواعد سیاسی	عدم کودتا، شورش، یا خشونت صفر تلاش ضد دموکراتیک	
نگرشی	اکثریت باور به نظرسنجی: دموکراسی بهترین نظام دموکراسی	۷۰٪ موافق	
قانونی	همه در چارچوب احترام به قانون اساسی توسط همه قانون	۱۰۰٪ رعایت	
نهادی	نهادها مستقل و شاخص‌های حکمرانی بالای میانگین جهانی		کارآمد
اقتصادی	اقتصاد بازار رشد پایدار، توزیع عادلانه رشد ۵٪، جینی > ۳۵.۰		تنظیم شده

۲.۱۰ انتقال مسالمت‌آمیز قدرت

هشدار

آزمون نهایی: دموکراسی زمانی تحکیم می‌شود که حزب/فرد حاکم در انتخابات بازد و بدون خشونت قدرت را واگذار کند. این «آزمون دو انتقال» (Two-Turnover Test) ساموئل هانتینگتون است.

شکل ۱.۱۰: تقویم انتخاباتی فاز سوم: چهار انتخابات در پنج سال

جدول ۲.۱۰: سناریوهای محتمل انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۹

سناریو	نتیجه	احتمال پیامد	اقدام لازم
۱	پیروزی حزب حاکم	%۳۵	تداوی سیاست‌ها
۲	پیروزی اپوزیسیون	%۴۰	انتقال مسالمتآمیز تقویت نهادها
۳	مناقشه‌دار	%۱۵	میانجی‌گری قضایی انتخابات مشروعيت
۴	عدم پذیرش نتیجه	%۱۰	فسار داخلی/خارجی بحران جدی

۱.۲.۱۰ تقویم انتخاباتی فاز سوم

۲.۲.۱۰ سناریوهای انتقال قدرت

الگو و درس

الگوی غنا: انتقال مسالمتآمیز موفق

غنا در سال ۲۰۰۰ شاهد اولین انتقال مسالمتآمیز قدرت در تاریخش بود. جری رالینگز پس از ۱۹ سال حکومت، شکست حزبش را پذیرفت. کلیدهای موفقیت:

- کمیسیون انتخابات کاملاً مستقل
- ارتش بی‌طرف
- جامعه مدنی قوی
- فشار بین‌المللی
- فرهنگ سیاسی بالغ

غنا اکنون یکی از باثبات‌ترین دموکراسی‌های آفریقاست.

۳.۱۰ تثبیت اقتصادی

«دموکراسی نمی‌تواند در شکم گرسنه زندگی کند. رفاه اقتصادی نه شرط کافی، اما شرط لازم دموکراسی پایدار است.»

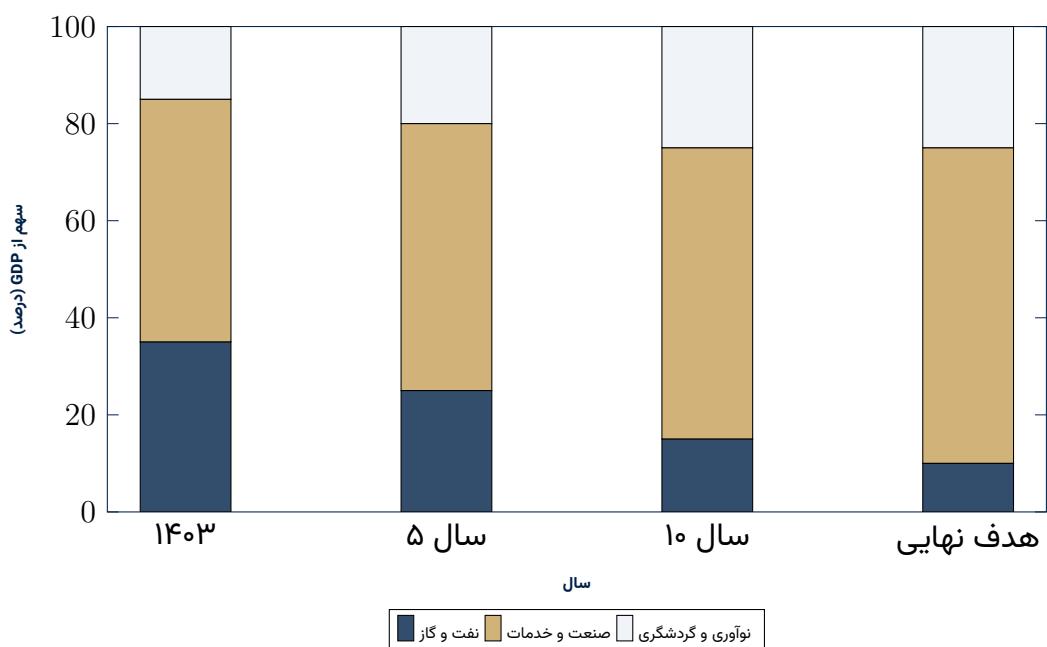
– سیمور مارتین لیپست

۱.۳.۱۰ اهداف اقتصادی فاز سوم

جدول ۱.۳.۱۰: اهداف کلان اقتصادی سال‌های ۶ تا ۱۰

شاخص	توضیح و استراتژی	هدف سال ۱۰	روند
رشد GDP	تدابع رشد تولید ناخالص داخلی	% ۶	افزایشی
تورم	استواری پولی و کنترل نقدینگی	٪ ۵ زیر	کاهشی
بیکاری	اشتغال‌زایی در بخش فناوری و خدمات	% ۶	کاهشی
سرمایه‌گذاری خارجی	جذب FDI در حوزه‌های زیرساختی	\$ ۲۵ میلیارد	صعودی
ضریب جینی	توزیع عادلانه فرصت‌ها و ثروت	۳۲.۰ زیر	بهبود

۲.۳.۱۰ استراتژی تنوع‌بخشی اقتصاد

شکل ۲.۱۰: مسیر تنوع‌بخشی اقتصاد: کاهش وابستگی به نفت

۳.۳.۱۰ توسعه صنعتی هدفمند

جدول ۴.۱۰: صنایع اولویتدار برای توسعه در فاز سوم

صنعت	مزیت ایران	هدف صادرات	اشتغال‌زایی	سرمایه‌گذاری لازم
پتروشیمی	منابع گاز فراوان	\$ ۳۰ میلیارد	۰۰۰,۲۰۰	\$ ۲۰ میلیارد
خودروسازی	بازار داخلی بزرگ	\$ ۵ میلیارد	۰۰۰,۵۰۰	\$ ۱۵ میلیارد
فناوری اطلاعات	نیروی انسانی	\$ ۱۰ میلیارد	۰۰۰,۳۰۰	\$ ۵ میلیارد
گردشگری	میراث فرهنگی ایران	\$ ۲۰ میلیارد	۰۰۰,۰۰۰,۱	\$ ۱۰ میلیارد
داروسازی	تحقیقات پژوهشی	\$ ۵ میلیارد	۰۰۰,۱۰۰	\$ ۸ میلیارد
انرژی‌های تجدیدپذیر	پتانسیل خورشیدی/بادی	\$ ۳ میلیارد	۰۰۰,۱۵۰	\$ ۳۰ میلیارد

الگو و درس

الگوی امارات: تنوع بخشی موفق

امارات در ۳۰ سال، سهم نفت از GDP را از ۸۰٪ به ۳۰٪ کاهش داد. کلیدها:

- سرمایه‌گذاری در زیرساخت (فرودگاه، بندر)
- ایجاد مناطق آزاد (جبل علی، DIFC)
- جذب استعدادهای جهانی
- گردشگری و خدمات مالی
- صندوق ثروت ملی (ADIA)

ایران با جمعیت و منابع بیشتر، پتانسیل بالاتری دارد.

۴.۱۰ احیای محیط زیست و بحران آب

هشدار

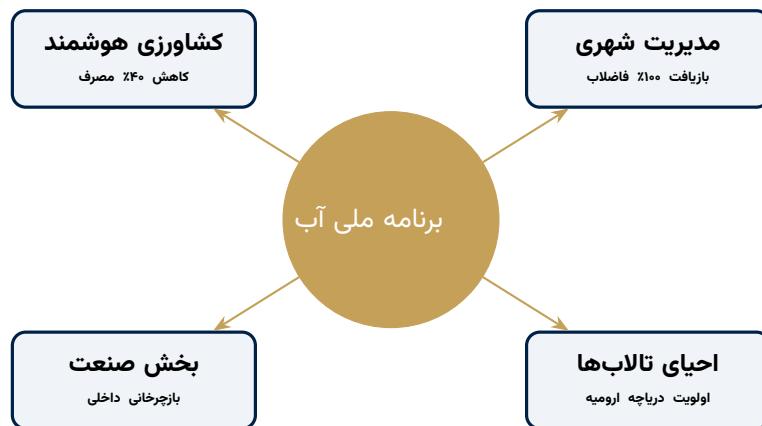
بحران آب: تهدید وجودی

ایران با کسری سالانه ۱۵-۲۰ میلیارد مترمکعب آب مواجه است. بدون اقدام فوری:

- ۵۰ میلیون نفر تا ۱۴۲۰ با کمبود شدید آب مواجه می‌شوند
- ۷۰٪ دشت‌ها ممنوعه یا بحرانی هستند
- دریاچه ارومیه ۹۰٪ کوچک شده
- زاینده‌رود و کارون خشک شده‌اند
- فرونگشت در ۳۰۰ دشت

بحران آب می‌تواند دموکراسی نوپا را ساقط کند.

۱.۴.۱۰ برنامه جامع احیای آب

شکل ۳.۱۰: چهار محور برنامه ملی احیای آب

۲.۴.۱۰ اهداف کمی بخش آب

جدول ۵.۱۰: اهداف کمی احیای آب در فاز سوم

شاخص	توضیح	هدف سال ۱۰	وضعیت فعلی	هدف سال ۱۰ کاهش
صرف کشاورزی راندمان آبیاری	میلیارد مترمکعب/سال	۹۲	۶۰	%۳۵
درصد هدرفت شبکه شهری	درصد هدرفت فاضلاب	%۳۵	%۶۰	—
بازیافت فاضلاب	درصد شیرینسازی	%۳۰	%۱۵	%۵۰
سطح سفرههای زیرزمینی	میلیون مترمکعب/روز	۵.۰	۵	—
درصد ظرفیت	درصد ظرفیت	%۴۵	%۵۵	%۱۰+

۳.۴.۱۰ احیای دریاچه‌ها و رودخانه‌ها

جدول ۶.۱۰: برنامه احیای اکوسیستم‌های آبی

اکوسیستم	هدف سال ۱۰	وضعیت فعلی	بودجه (میلیارد \$)	اقدام اصلی
دریاچه ارومیه	۱۰٪ حجم اولیه	%۵۰ حجم اولیه	۵	کاهش مصرف کشاورزی
زاینده‌رود	جریان پایدار	خشک فصلی	۲	تصحیص مجدد آب
هورالعظیم	۷۰٪ مساحت	۳۰٪ مساحت	۵.۱	آبرسانی از کارون
خليج گرگان	احيای نسبی	در آستانه مرگ	۱	اتصال به دریا
كارون	استاندارد WHO	آلوده کم آب	۳	تصفیه + تخصیص

الگو و درس

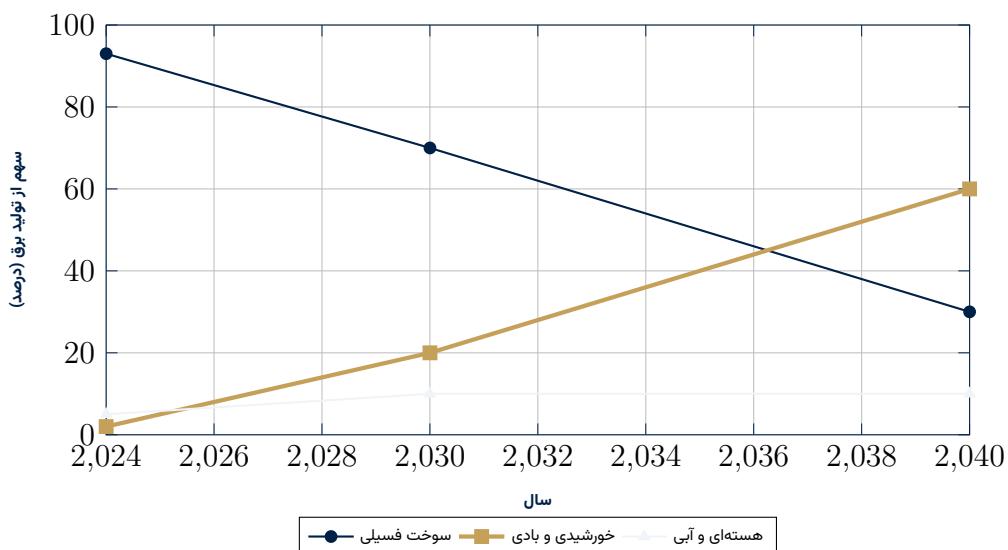
الگوی دریای آرال: درس‌های تلخ

دریای آرال (ازبکستان/قزاقستان) از $68,000 \text{ km}^2$ به کمتر از $10,000 \text{ km}^2$ رسید – بزرگ‌ترین فاجعه زیست‌محیطی قرن بیستم. علت: انحراف آب برای پنبه‌کاری. پیامدها:

- نابودی صنعت ماهیگیری ($40,000$ شغل)
- طوفان‌های نمکی و بیماری‌های تنفسی
- مهاجرت میلیونی
- فروپاشی اقتصاد منطقه

دریاچه ارومیه در همین مسیر است مگر اقدام فوری صورت گیرد.

۴.۴.۱۰ انتقال به انرژی پاک

شکل ۴.۱۰: مسیر انتقال به انرژی پاک: سهم منابع تولید برق

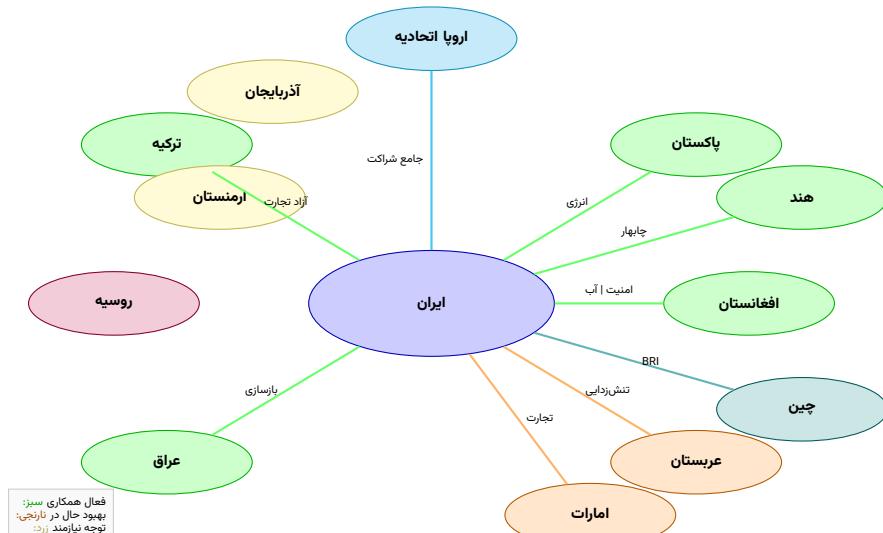
۵.۱۰ همگرایی منطقه‌ای

«ایران دموکراتیک می‌تواند قطب ثبات و همکاری در خاورمیانه باشد – نه صادرکننده انقلاب، بلکه صادرکننده توسعه.»

– تحلیل‌گر

جدول ۷.۱۰: اهداف سیاست خارجی سال‌های ۶ تا ۱۰

محور	هدف	اقدام کلیدی	شاخص موفقیت
همسايگان	روابط عادي با همه	پیمان عدم منطقه‌اي	تجاوز صفر درگيري مرزی
اعراب خليج فارس	همکاري اقتصادي امنيتي	شوراي امنيت خليج فارس	تجارت ۵۰ ميليارد \$
اسرائيل	به رسمي شناختن دولت	در چارچوب راه حل دو مشروط	موافقتنامه جامع EU-Iran
اروپا	شراكت استراتژيك	سفارت ا لغو همه تحریمها	تجارت ۱۰۰ ميليارد €
آمريكا	عادی‌سازی كامل	روابط كامل ديپلماتيك	
سازمان‌های بین‌المللی	عضویت فعال	FATF WTO شورای حقوق بشر	

شکل ۵.۱۰: نقشه روابط منطقه‌ای ایران در افق سال ۱۰

۱.۵.۱۰ اهداف سیاست خارجی فاز سوم

۲.۵.۱۰ نقشه همگرایی منطقه‌ای

۳.۵.۱۰ پیمان همکاری خلیج فارس

الگو و درس

پیشنهاد: شورای همکاری خلیج فارس جدید

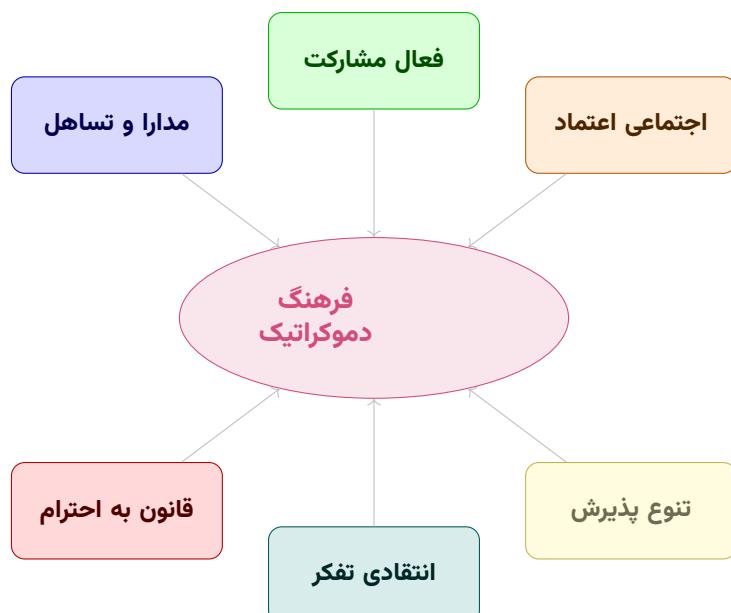
پیمانی شامل ایران + شش کشور GCC با محورهای:

- امنیتی: پیمان عدم تجاوز، کاهش تسلیحات، مبارزه با تروریسم
 - اقتصادی: منطقه تجارت آزاد، هماهنگی انرژی، سرمایه‌گذاری مشترک
 - زیستمحیطی: حفاظت از خلیج فارس، مدیریت آب‌های مشترک
 - فرهنگی: تبادل دانشجو، گردشگری، رسانه مشترک
- این پیمان می‌تواند صلح پایدار را در پرتنش‌ترین منطقه جهان برقرار کند.

۶.۱۰ فرهنگ دموکراتیک

دموکراسی پایدار نیازمند فرهنگ دموکراتیک است – ارزش‌ها و رفتارهایی که از قانون فراتر می‌روند.

۱.۶.۱۰ ارکان فرهنگ دموکراتیک

شکل ۶.۱۰: شش رکن فرهنگ دموکراتیک

جدول ۸.۱۰: برنامه‌های ترویج فرهنگ دموکراتیک

حوزه	برنامه	محثوا	مخاطب
آموزش رسمی	تربیت شهروندی	حقوق و مسئولیت‌ها، دانش‌آموزان مشارکت مدنی	رسانه
آگاهی‌بخشی	کمپین‌های تفاوت	مدارا، گفتگو، احترام به عموم مردم	جامعه مدنی
دموکراسی	کارگاه‌های فعالان مدنی	مهارت‌های مشارکت، نظارت	احزاب
محلي	آموزش حزبی	رقبات سالم، پذیرش اعضای احزاب شکست	هنر ادبیات
دموکراتیک	شوراهای محله تصمیم‌گیری مشارکتی	شهروندان همایشگاه هنرمندان و مخاطبان	دموکراتیک

۲.۶.۱۰ برنامه‌های ترویج فرهنگ دموکراتیک

۷.۱۰ شاخص‌های موفقیت فاز سوم

جدول ۹.۱۰: شاخص‌های کلیدی موفقیت (KPI) فاز سوم

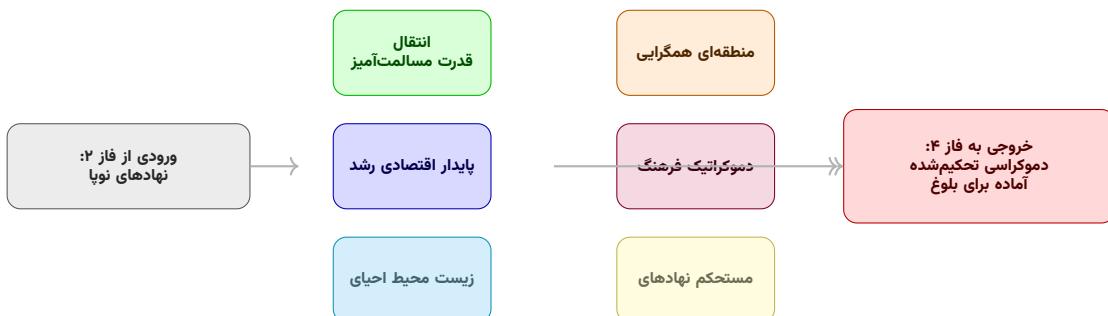
کد	شاخص	هدف سال ۱۰	وزن
۰۱C	انتقال مسالمت‌آمیز قدرت (بله/خیر)	بله	%۱۵
۰۲C	شاخص دموکراسی EIU	+۵.۶ (دموکراسی ناقص) +٪۶	%۱۰
۰۳C	رشد GDP سالانه	٪۵	%۱۰
۰۴C	نرخ تورم	٪۶	%۸
۰۵C	نرخ بیکاری	٪۵	%۸
۰۶C	سرمایه‌گذاری خارجی سالانه	۲۵ میلیارد \$	%۷
۰۷C	کاهش مصرف آب	٪۳۵ نسبت به سال پایه	%۱۰
۰۸C	سهم انرژی تجدیدپذیر	+٪۲۵	%۷
۰۹C	رضایت عمومی از دموکراسی	+٪۷۰	%۱۰
۱۰C	روابط دیپلماتیک کامل	با همه همسایگان + آمریکا + EU	%۵
۱۱C	شاخص ادراک فساد	+۴۵ (از ۱۰۰)	%۵

۸.۱۰ جمع‌بندی فصل

خلاصه فصل ۱۰:

- آزمون انتقال قدرت: انتخابات سال ۹ محک اصلی تحکیم دموکراسی است
- تبیت اقتصادی: رشد ٪۶ +، تورم ٪۵ -، تنوع‌بخشی از نفت

۳. بحران آب: کاهش ۳۵٪ مصرف، احیای دریاچه ارومیه، اصلاح کشاورزی
۴. انتقال انرژی: ۲۵٪ سهم تجدیدپذیرها تا سال ۱۵
۵. همگرایی منطقه‌ای: عادی‌سازی با همه همسایگان، پیمان خلیج فارس
۶. فرهنگ دموکراتیک: نهادینه‌سازی ارزش‌های تساهل و مشارکت
۷. پایان فاز سوم: دموکراسی‌ای که دیگر وابسته به افراد نیست

شکل ۷.۱۰: مسیر فاز سوم: از نهادسازی به تحکیم

منابع فصل دهم

- Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J. Linz, [۱]
 Press. University Hopkins Johns Consolidation. and
 Late the in Democratization Wave: Third The .(۱۹۹۱) S. Huntington, [۲]
 Press. Oklahoma of University Century. Twentieth
 Consolida- Toward Democracy: Developing .(۱۹۹۹) L. Diamond, [۳]
 Press. University Hopkins Johns tion.
 Amer- Democracy." of Requisites Social "Some .(۱۹۵۹) S.M. Lipset, [۴]
 .۱۰۵-۶۹، (۱)۵۳ Review, Science Political ican
 Monitor. Economic Iran .(۲۰۲۳) Bank. World [۵]
 Iran. Outlook: Economic World .(۲۰۲۳) IMF. [۶]
 East. Middle Report: Scarcity Water .(۲۰۲۳) UN-Water. [۷]
 Statistics. Energy Renewable .(۲۰۲۳) IRENA. [۸]
 the Causing is What Iran: in Management "Water .(۲۰۱۴) K. Madani, [۹]
 Sciences, and Studies Environmental of Journal Crisis?" Looming
 .۳۲۸-۳۱۵، (۴)۴
 [۱۰] وزارت نیرو. (۱۴۰۲). ترازنامه آب ایران.

- [۱۱] مرکز آمار ایران. (۱۴۰۲). سالنامه آماری کشور.
- .۲۰۲۳ Index Democracy .(۲۰۲۴) Unit. Intelligence Economist [۱۲]
- .۲۰۲۴ World the in Freedom .(۲۰۲۴) House. Freedom [۱۳]
- Results. V Wave .(۲۰۲۲) Survey. Values World [۱۴]
- Change, Cultural Modernization, .(۲۰۰۵) C. Welzel, & R. Inglehart, [۱۵]
- Press. University Cambridge Democracy. and

تعالی و بلوغ: ۵ و ۴ فاز

جهانی تراز در ایران روشن افق

(۲۵-۱)

این فصل به دو فاز پایانی گذار دموکراتیک می‌پردازد: **فاز چهارم (بلوغ)** در سال‌های ۱۱ تا ۱۵ که طی آن نهادها به بلوغ کامل می‌رسند و رویه‌های دموکراتیک درونی می‌شوند، و **فاز پنجم (تعالی)** در سال‌های ۱۶ تا ۲۵ که ایران به الگوی توسعه منطقه‌ای تبدیل شده و به استانداردهای کشورهای توسعه‌یافته دست می‌یابد. هدف نهایی: ایرانی آباد، آزاد و سرblند در جامعه جهانی با کیفیت زندگی در سطح OECD.

۱.۱۱ مقدمه: از تثبیت به تعالی

پس از یک دهه تلاش فشرده برای گذار، نهادسازی و تثبیت، ایران در آستانه ورود به مرحله‌ای کیفی متفاوت قرار می‌گیرد. اگر سه فاز نخست را می‌توان «ساختن خانه» نامید، فازهای چهارم و پنجم «زندگی در خانه» و «زیباسازی آن» هستند.

«دموکراسی تنها زمانی تکمیل می‌شود که نه تنها نخبگان، بلکه توده مردم نیز آن را تنها بازی ممکن بدانند – وقتی هیچکس جدی به بازگشت اقتدارگرایی نیندیشد.»

– خوان لینز و آلفرد استپان، «مشکلات گذار و تثبیت دموکراتیک»، ۱۹۹۶

۱.۱.۱۱ تفاوت ماهیت فازهای پایانی

جدول ۱.۱۱: مقایسه ماهیت فازهای مختلف گذار دموکراتیک

فاز	ماهیت اصلی	چالش کلیدی	معیار موفقیت
۱ (گذار)	مدیریت بحران	بقاء و ثبات	عدم بازگشت به خشونت
۲ (نهادسازی)	ساخت زیرساخت	طراحی و اجرا	نهادهای کارآمد
۳ (تحکیم)	آزمون نهادها	انتقال قدرت	چرخش مسالمت‌آمیز
۴ (بلوغ)	درونسازی	فرهنگ‌سازی	دموکراسی به مثابه عادت عمیق
۵ (تعالی)	الگوسازی	استانداردهای جهانی	نوآوری و پیشنازی

۲.۱.۱۱ پیششرطهای ورود به فاز چهارم

برای ورود موفق به فاز بلوغ، دستاوردهای زیر باید در پایان سال دهم محقق شده باشند:

۱. انتقال مسالمت‌آمیز قدرت: حداقل یک چرخش کامل قدرت از طریق انتخابات
۲. ثبات اقتصادی: تورم تکریمی، رشد پایدار بالای ۵٪
۳. اجماع ملی: پذیرش قانون اساسی توسط بیش از ۷۵٪ مردم
۴. نهادهای کارآمد: عملکرد مطلوب سه قوه و نهادهای نظارتی
۵. امنیت پایدار: نبود تهدید جدی داخلی یا خارجی
۶. جامعه مدنی پویا: بیش از ۸۰،۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد فعال

۲.۱۱ فاز چهارم: بلوغ دموکراتیک (سال ۱۱-۱۵)

۱.۲.۱۱ چشم‌انداز فاز چهارم

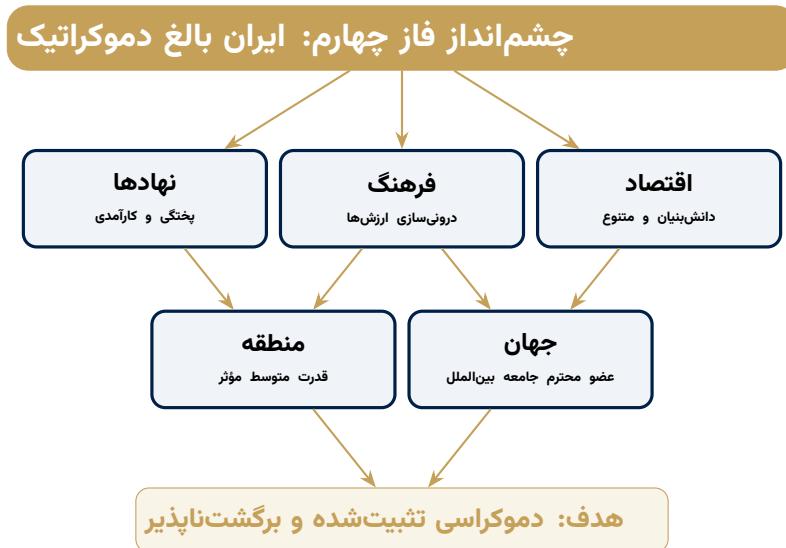
۲.۲.۱۱ ستون اول: نهادینه‌سازی کامل رویه‌ها

در این مرحله، نهادها از «اجراهای قوانین» به «عادت‌واره شدن» گذر می‌کنند.

بلوغ قوه مقننه

اقدامات کلیدی:

- تقویت دفاتر تحقیقاتی مجلس با ۵۰۰ کارشناس متخصص
- راه‌اندازی سامانه مشارکت الکترونیک شهروندان در قانون‌گذاری
- برگزاری منظم جلسات پاسخگویی نمایندگان در حوزه‌های انتخابیه

شکل ۱.۱۱: چشم‌انداز بلوغ دموکراتیک فاز چهارم

جدول ۲.۱۱: شاخص‌های بلوغ قوه مقننه در پایان فاز چهارم

ردیف	شاخص	سال ۱۰ هدف سال ۱۵
۱	نرخ مشارکت انتخاباتی	%۷۵
۲	نسبت زنان در مجلس	%۳۵
۳	میانگین سن نمایندگان	۴۵ سال
۴	تحصیلات دانشگاهی نمایندگان	%۹۵
۵	رضایت عمومی از مجلس	%۶۵
۶	کیفیت قانون‌گذاری (ارزیابی مستقل)	۱۰/۸
۷	شفافیت فرآیند تصمیم‌گیری	%۹۵
		%۷۰

- ایجاد مکانیزم نظارت مردمی بر هزینه‌های نمایندگان

تمامی قوه قضائیه

الگو و درس

الگوی موفق: دادگستری آلمان پس از جنگ

دادگستری آلمان غربی پس از ۱۹۴۵ نمونه‌ای موفق از بازسازی است:

- پاکسازی قضات نازی با حفظ ظرفیت سیستم
- آموزش نسل جدید با تأکید بر حقوق بشر
- استقلال کامل مالی و اداری

دادگاه قانون اساسی فدرال به عنوان نگهبان دموکراسی

- پس از ۲۰ سال: یکی از معترض‌ترین نظام‌های قضائی جهان

جدول ۳.۱۱: اهداف کیفی قوه قضائیه در فاز چهارم

حوزه	هدف کمی	اقدامات اجرایی
استقلال	امتیاز ۱۰/۸ در شاخص‌های بین‌المللی	قانون تصدی مادرانه عمر قضات عالی
کارآمدی	میانگین رسیدگی ۹ روز	دادرسی الکترونیک کامل، افزایش ۵۰٪ قضات
دسترسی حقوقی	۵۰۰۰ وکیل معارضتی، کلینیک‌های ۱۰۰٪ نیازمندان	معاضدت قضایی برای شفافیت آراء، نظارت مردمی، آموزش عمومی
اعتماد	رضایت ۶۵٪ مردم	محکم محیط‌زیست، فناوری، تجارت بین‌الملل
تخصص	۲۰ شعبه تخصصی جدید	

پختگی قوه مجریه

دولت در این مرحله باید از «مدیریت بحران» به «برنامه‌ریزی بلندمدت» گذر کند.

۱. سیاستگذاری مبتنی بر شواهد:

- مرکز ملی آمار و داده با استقلال کامل
- الزام ارزیابی تأثیر برای همه سیاست‌ها
- بانک داده باز (Open Data) برای پژوهشگران

۲. دولت هوشمند:

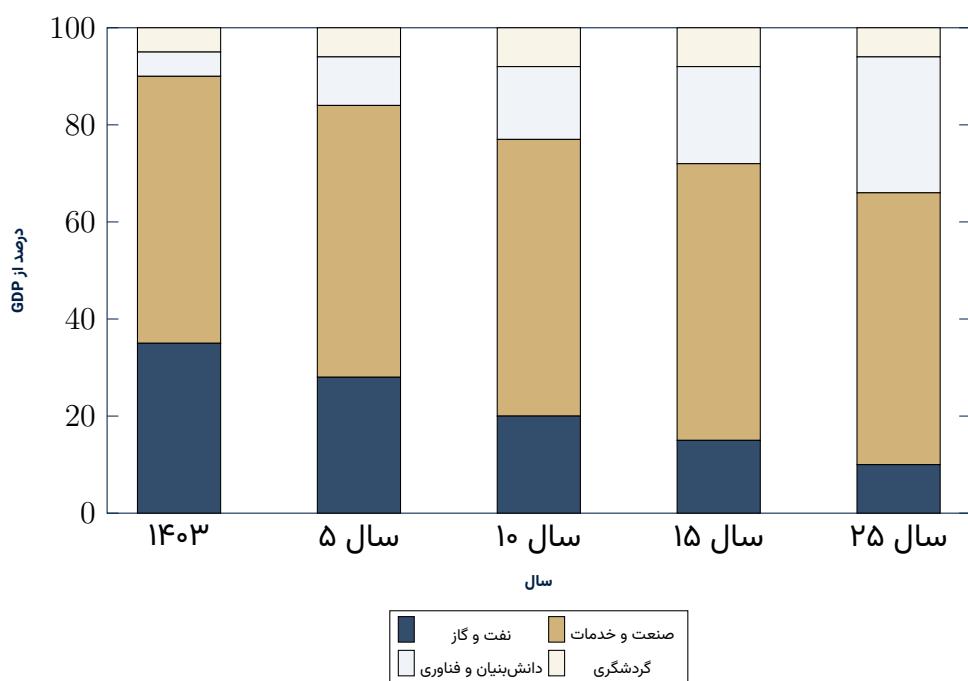
- ۹۵٪ خدمات دولتی آنلاین
- هویت دیجیتال یکپارچه برای همه شهروندان
- هوش مصنوعی در خدمات عمومی (با نظارت اخلاقی)

۳. بروکراسی کارآمد:

- کاهش ۴۰٪ حجم دولتی نسبت به ۱۴۰۳
- حقوق رقابتی برای جذب نخبگان
- ارزیابی عملکرد شفاف و مبتنی بر نتیجه

۳.۲.۱۱ ستون دوم: اقتصاد دانشبنیان

تحول ساختاری اقتصاد

شکل ۲.۱۱: تحول ساختار اقتصادی ایران در افق ۲۵ ساله

زیستبوم نوآوری

جدول ۴.۱۱: اهداف زیستبوم نوآوری در پایان فاز چهارم (سال ۱۵)

ردیف	شاخص	سال ۱۵	سال ۱۰	سال ۵	رتبه جهانی
۱	هزینه R&D (%)	%۵.۲	%۵.۱	۰۰۰,۵	در ۳۰ کشور برتر
۲	ثبت اختراع سالانه (بین المللی)	۰۰۰,۲	۰۰۰,۱	۰۰۰,۱۵	در ۲۵ کشور برتر
۳	تعداد استارتاپ‌های فعال	۰۰۰,۱۵	۰۰۰,۱۵	۰۰۰,۱۴۰	-
۴	جذب سرمایه‌گذاری خطرپذیر (میلیارد دلار)	۸	۲	۱۵	در ۲۰ کشور برتر
۵	تعداد یونیکورن‌ها	۱۵	۵	۲۰	-
۶	صادرات فناوری (میلیارد دلار)	۵	۵	۲۰	-
۷	شاخص نوآوری جهانی (GII)	۵۰	۵۰	۳۵	رتبه ۳۵

حوزه‌های اولویت‌دار فناوری:

شکل ۱۱.۳: حوزه‌های اولویت‌دار فناوری در فاز چهارم

سرمایه انسانی

هشدار

هشدار: فرار مغزها همچنان تهدید است

حتی در فاز چهارم، بدون توجه جدی به سرمایه انسانی، ریسک فرار مغزها باقی می‌ماند:

- ایران سالانه ۱۵۰,۰۰۰ فارغ‌التحصیل دانشگاهی تولید می‌کند
- در دهه گذشته، تخمین‌ها نشان می‌دهد سالانه ۵۰,۰۰۰ نفر تحصیل کرده مهاجرت کرده‌اند
- راه حل: ایجاد فرصت‌های شغلی جذاب، آزادی آکادمیک، و کیفیت زندگی بالا
- هدف: تبدیل «فرار مغزها» به «چرخش مغزها» – ایرانیان خارج به عنوان پل ارتباطی

جدول ۱۱.۵: برنامه توسعه سرمایه انسانی در فاز چهارم

حوزه	هدف کمی	برنامه‌های کلیدی
آموزش عالی جهان	ورود به ۲۰۰ دانشگاه برتر ۵ قطب دانشگاهی بین‌المللی	
آموزش فنی رشته‌های فنی	۴۰٪ فارغ‌التحصیلان در اصلاح کنکور، ارتقای منزلت فنی‌حرفه‌ای	
جذب نخبگان متخصص	بازگشت ۵۰,۰۰۰، ویزای طلایی، معافیت مالیاتی	
مهارت افزایی زبان انگلیسی	آموزش ۵ میلیون شاغل پلتفرم ملی آموزش مهارت آموزش از ابتدایی، محتوای رایگان ۵٪ جمعیت مسلط	

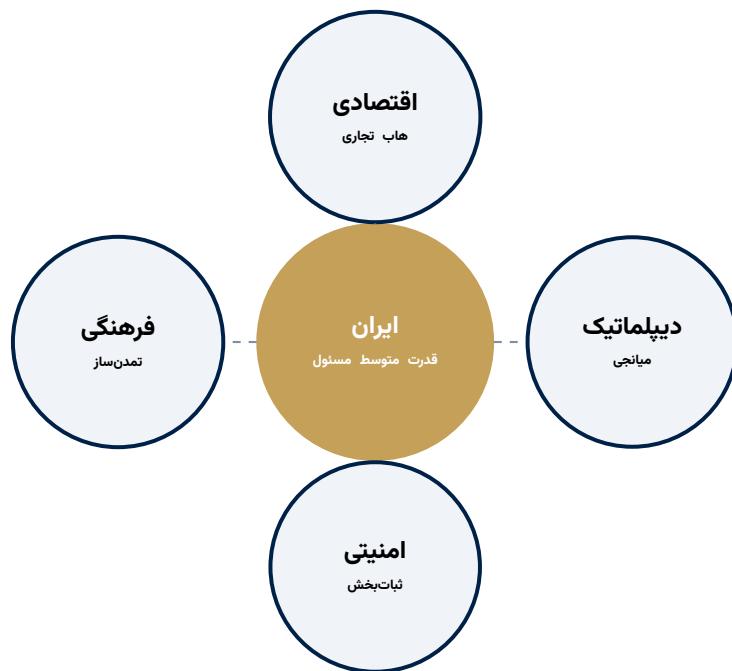
۱۱.۲.۱۱ ستون سوم: جایگاه منطقه‌ای ایران

قدرت متوسط مسئول

ایران در فاز چهارم باید به «قدرت متوسط مسئول» در منطقه تبدیل شود – کشوری که هم توانایی دارد و هم مسئولیت‌پذیر است.

«قدرت واقعی در قرن بیست و یکم، توانایی شکل دادن به محیط از طریق جذابیت است، نه اجبار. کشورهایی موفق ترند که دیگران بخواهند با آنها همکاری کنند.»

– جوزف نای، «قدرت نرم»، ۲۰۰۴

شکل ۱۱. نقشه‌های راهبردی ایران در جایگاه قدرت متوسط مسئول

نقشه‌های منطقه‌ای ایران

جدول ۱۱. نقشه‌های هدف ایران در منطقه تا پایان فاز چهارم

نقش	جغرافیا	محتوای عملی
هاب انرژی	خاورمیانه-آسیای مرکزی	صادرات برق پاک، ترانزیت گاز، ذخیره‌سازی
دalan تجاری	شمال-جنوب، شرق-غرب	INSTC، راه ابریشم جدید، بنادر چابهار و بندرعباس
مرکز مالی	خلیج فارس	بورس منطقه‌ای، بانکداری اسلامی، فین‌تك
قطب علمی	جهان اسلام	۱۰ دانشگاه در رتبه‌بندی جهانی
میانجی صلح	خاورمیانه	میزبان مذاکرات، نیروی حافظ صلح
الگوی توسعه	کشورهای در حال گذار	انتقال تجربه، مشاوره فنی

سازمانهای منطقه‌ای

- **پیمان همکاری خلیج فارس:** شامل ایران، عراق، کویت، بحرین، قطر، امارات، عمان، عربستان
 - منطقه آزاد تجاری (تا سال ۱۲)
 - پول مشترک یا سامانه پرداخت منطقه‌ای (تا سال ۱۸)
 - مکانیزم حل اختلاف (فوری)
- **سازمان همکاری آسیای مرکزی و قفقاز:**
 - مدیریت مشترک منابع آب (آمودریا، ارس)
 - شبکه انرژی متصل
 - همکاری ضد تروریسم
- **اتحادیه کشورهای فارسی‌زبان:** ایران، افغانستان، تاجیکستان + اقلیت‌های فارسی‌زبان
 - همکاری فرهنگی و رسانه‌ای
 - استانداردسازی زبان فارسی دیجیتال
 - تبادل دانشگاهی

۵.۲.۱۱ ستون چهارم: فرهنگ دموکراتیک عمیق از قواعد به عادات

الگو و درس

الگوی موفق: دموکراسی اسکاندیناوی

کشورهای اسکاندیناوی نمونه بارز «دموکراسی به مثابه عادت» هستند:

- اعتماد اجتماعی بالا (بیش از ۷۰٪ مردم به یکدیگر اعتماد دارند)
- مشارکت داوطلبانه گسترده (۵۰٪ در سازمان‌های مدنی)
- شفافیت به عنوان هنجار فرهنگی
- رواداری و پذیرش تنوع
- درس کلیدی: دموکراسی پایدار نیازمند زیرساخت فرهنگی است

برنامه‌های فرهنگ‌سازی

۱. آموزش شهروندی:

- درس «شهروندی و دموکراسی» از ابتدایی تا دانشگاه
- شبیه‌سازی انتخابات و مجلس در مدارس
- اردوهای آشنایی با تنوع قومی-فرهنگی

۲. رسانه‌های مسئول:

- شورای اخلاق رسانه‌ای خودانتظام
- حمایت از روزنامه‌نگاری تحقیقی
- fact-checking
- پلتفرم ملی

جدول ۷.۱۱: شاخص‌های فرهنگ دموکراتیک در پایان فاز چهارم

شاخص	توضیح	سال ۱۰ هدف سال ۱۵
اعتماد بین‌فردي	«به اکثر مردم می‌توان اعتماد کرد»	%۴۰ %۲۵
اعتماد به نهادها	میانگین اعتماد به نهادهای دولتی	%۵۵ %۳۵
رواداری سیاسي	پذیرش مخالفان به عنوان همسایه	%۶۵ %۴۵
مشارکت مدنی	عضویت در حداقل یک سازمان	%۳۵ %۱۵
سود رسانه‌اي	توانایی تشخیص اخبار جعلی	%۶۰ %۳۰
برابری جنسیتی (نگرش)	موافقت با برابری حقوق	%۸۵ %۶۵

۳. گفتگوی ملی مستمر:

- جشنواره سالانه دموکراسی
- دیالوگ‌های بین‌قومی و بین‌مذهبی
- یادبود قربانیان استبداد

۶.۲.۱۱ تقویم فاز چهارم

جدول ۸.۱۱: نقاط عطف کلیدی فاز چهارم (سال ۱۵-۱۱)

سال رویداد کلیدی	شاخص‌های موقفيت
۱۱	آغاز برنامه پنج‌ساله تصویب در مجلس با اجماع گستردگی سوم
۱۲	انتخابات چرخش مسالمت‌آمیز قدرت (دوم یا سوم) ریاست‌جمهوری
۱۲	راه‌اندازی منطقه آزاد امضای پیمان توسط +۶ کشور خلیج فارس
۱۳	میزبانی بین‌المللی اولین اجلاس سران در تهران پس از گذار
۱۴	ارزیابی میان دوره‌ای اعلام «دموکراسی ثبتیت شده»
۱۵	پایان فاز چهارم

۳.۱۱ فاز پنجم: تعالی (سال ۱۶-۲۵)

۱.۳.۱۱ چشم‌انداز ایران ۱۴۲۹

سر بلند آزاد، آباد، کشوری ۱۴۲۹: ایران چشم‌انداز

۲.۳.۱۱ شاخص‌های کلان هدف سال ۲۵

جدول ۹.۱۱: اهداف کلان ایران در پایان سال ۲۵ (۱۴۲۹)

حوزه	شاخص	۱۴۰۳	هدف ۱۴۲۹	معادل جهانی
اقتصاد	GDP سرانه (PPP)	۰۰۰,۱۵\$	۰۰۰,۴۵\$	پر تغال امروز
اقتصاد	رتبه اقتصادی جهان	۲۱	۱۵	–
توسعه انسانی	HDI	۷۷۴.۰	۸۷۰.۰	کره جنوبی امروز
سلامت	امید به زندگی	۷۷	۸۳	ژاپن امروز
آموزش	میانگین سالهای	۱۰	۱۴	آلمان امروز
تحصیل	تحصیل	سالهای	سال	
دموکراسی	شاخص دموکراسی (EIU)	–	+۸	«دموکراسی کامل»
فساد	CPI	۲۵	+۷۰	اسپانیا امروز
محیط‌زیست	انتشار CO2 سرانه	۵.۸	۴	میانگین جهانی
نوآوری	GII	+۶۰	۲۵	در ۳۰ کشور برتر

۱۱.۳.۳ محور اول: الگوی توسعه برای منطقه

ایران به عنوان مدل

«موفقیت واقعی یک گذار دموکراتیک زمانی است که کشورهای دیگر بخواهند از آن الگوبرداری کنند. ایران با تاریخ و جغرافیای منحصر به فردش می‌تواند نشان دهد که دموکراسی و توسعه با هویت بومی سازگارند.»

— نویسنده

ابعاد الگوسازی:

۱. **گذار موفق از اقتدارگرایی:** مدل ایرانی گذار می‌تواند برای کشورهای مشابه (مصر، الجزایر، پاکستان) الهامبخش باشد
۲. **مدیریت تنوع قومی:** نشان دادن امکان وحدت در کثرت بدون تجزیه
۳. **اسلام و دموکراسی:** اثبات سازگاری دموکراسی با جوامع مسلمان
۴. **توسعه پایدار:** مدیریت بحران آب و انتقال انرژی در شرایط دشوار
۵. **رهایی از تحریم:** الگویی برای بازگشت به جامعه بین‌الملل

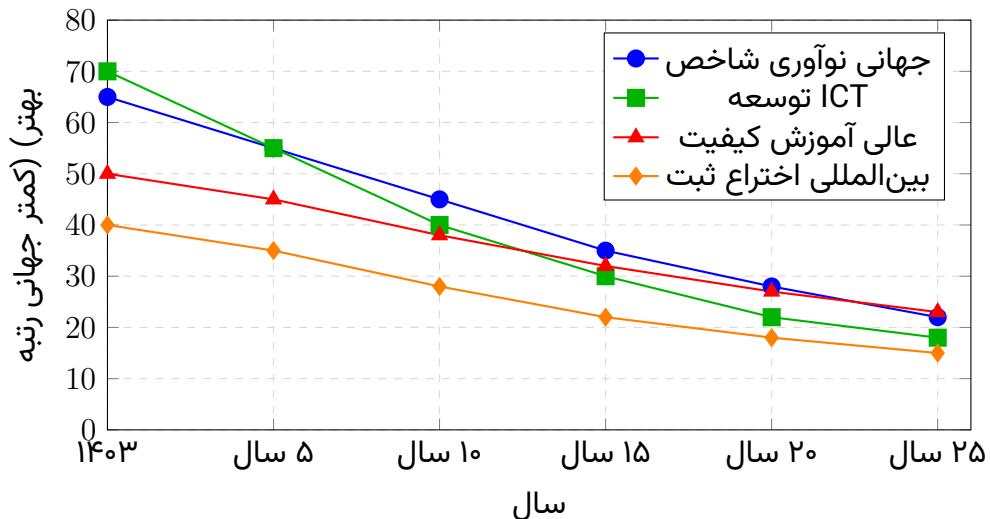
مؤسسات انتقال تجربه

جدول ۱۰.۱۱: نهادهای انتقال تجربه ایرانی به جهان

نهاد	مأموریت	فعالیت‌های کلیدی
آکادمی گذار دموکراتیک تهران	آموزش فعالان مدنی دوره‌های ۴-۳ ماهه، بورسیه سالانه منطقه ۵۰۰ نفر	فعالیت‌های کلیدی
مرکز تنوع و همزیستی	مطالعات قومی - تحقیقات، میانجی‌گری، مشاوره مذهبی	
بنیاد توسعه پایدار ایران	همکاری فنی	انتقال فناوری آب، انرژی، کشاورزی
شبکه زنان خاورمیانه	توانمندسازی زنان	حمایت از فعالان زن، شبکه‌سازی
رسانه بین‌المللی فارسی	دیپلماسی عمومی	پخش به ۲۰+ کشور، محتوای چندزبانه

۴.۳.۱۱ محور دوم: نوآوری و فناوری پیشرفته

اهداف بلندپروازانه فناوری

شکل ۱۱.۵: مسیر صعود ایران در شاخص‌های فناوری و نوآوری

پروژه‌های کلان فناوری

جدول ۱۱.۱۱: پروژه‌های کلان فناوری در فاز پنجم

پروژه	هدف	سرمایه‌گذاری	دستاوردهای انتظار	کاهش ترافیک
شهر هوشمند تهران ۰.۲	بازسازی پایتخت	۵۰ میلیارد دلار	۵۰ میلیارد دلار	% ۵۰ آلدگی،
شبکه ملی برق هوشمند	انرژی پایدار	۳۰ میلیارد دلار	۳۰ میلیارد دلار	% ۶۰ تجدیدپذیر
کریدور علم و فناوری	اقتصاد دانشبنیان	۲۰ میلیارد دلار	۵ شهرک فناوری	۵ ماهواره‌های بومی،
ابرایانه ایرانی	استقلال فضایی	۱۵ میلیارد دلار	خدمات سنجش در ۵۰ ابرایانه برتر جهان	خدمات سنجش
هاب زیست‌فناوری	محاسبات پیشرفته	۵ میلیارد دلار	صادرات ۱۰ میلیارد دلاری	در ۵۰ ابرایانه برتر جهان

جدول ۱۲.۱۱: اهداف کیفیت زندگی در پایان سال ۲۵

حوزه	شاخص	۱۴۰۳	۱۴۲۹	میانگین OECD
درآمد	درآمد خانوار (سرانه ماهانه)	\$۵۰۰	\$۵۰۰	\$۵۰۰,۲
مسکن	متراز سرانه مسکن تخت بیمارستان/۱۰۰۰ نفر	۲۵	۴۰	۴۰
اسناد	نرخ دانشگاه‌رفتگان	%۵۰	%۶۰	%۵۰
اشغال	نرخ بیکاری	%۵	%۵	%۵
تعادل کار-زندگی	ساعت کار هفتگی	۳۸	۴۰	۴۰
امنیت	نرخ جرم (قتل/۱۰۰ هزار)	۲	۵.۱	۵.۱
محیط‌زیست	روزهای هوای پاک تهران	—	۲۵۰	۸۰
رضایت	رضایت از زندگی (۱۰-۱)	۷	۷	۵.۱۴

۵.۳.۱۱ محور سوم: کیفیت زندگی در سطح OECD

شاخص‌های کیفیت زندگی

تأمین اجتماعی فراگیر

الگو و درس

الگوی موفق: دولت رفاه اسکاندیناوی

مدل اسکاندیناوی نشان می‌دهد رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی با هم سازگارند:

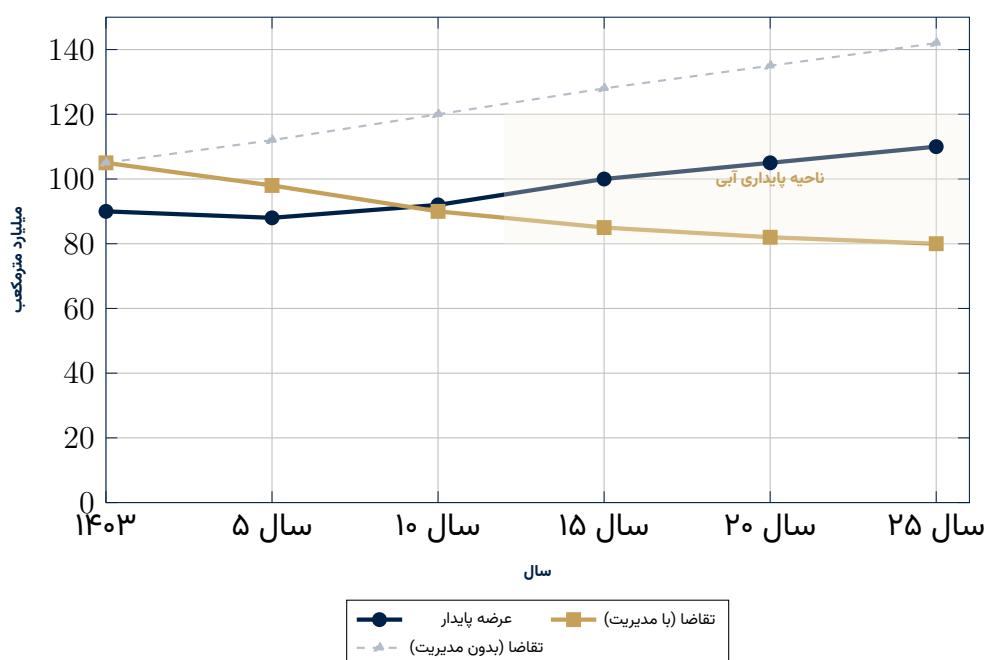
- پوشش بیمه‌ای ۱۰۰٪ جمعیت
- آموزش رایگان از مهدکودک تا دکتری
- مرخصی والدین +۱۲ ماه با حقوق
- بیمه بیکاری سخاوتمندانه با آموزش اجباری
- مستمری بازنشستگی تضمین شده
- نتیجه: کمترین نابرابری، بالاترین شادی در جهان

جدول ۱۱.۱۳: برنامه تأمین اجتماعی فراغیر تا سال ۲۵

برنامه	پوشش هدف	منابع مالی
بیمه سلامت همگانی	۱۰۰٪ جمعیت	مالیات بر درآمد، مالیات بر مصرف، مالیات تصاعدی، کاهش هزینه‌ی نظامی
بازنشستگی پایدار	حداقل مستمری ۶۰٪ حداقل اصلاح دستمزد صندوق‌ها، سرمایه‌گذاری	حداقل مستمری ۶۰٪ حداقل اصلاح دستمزد صندوق‌ها، سرمایه‌گذاری
بیمه بیکاری	۸۰٪ حقوق به مدت ۱۲ ماه	مشارکت کارفرما و دولت
حمایت از خانواده	کمک‌هزینه فرزند تا ۱۸ سالگی	بودجه عمومی
مسکن اجتماعی	۲ میلیون واحد مسکن حمایتی	زمین دولتی، وام کم‌بهره
آموزش رایگان	بودجه آموزش ۶٪ GDP	مهدکودک تا کارشناسی

جدول ۱۱.۱۴: برنامه توسعه شهری و زیرساختی تا سال ۲۵

حوزه	شاخص	۱۴۲۹	۱۴۰۳	پروژه‌های کلیدی
حمل و نقل ریلی (کیلومتر)	مترو	۵۰۰,۱	۳۵۰	مترو ۱۰ کلان‌شهر
راهن آهن	شبکه راه‌آهن	۱۵۰ کیلومتر	۳۰۰ کیلومتر	راه‌آهن تهران-مشهد-اصفهان
فرودگاه	ظرفیت سالانه	۱۵۰	۵۰	فرودگاه جدید تهران
بندر	ظرفیت کانتینری	۱۵ میلیون	۳ میلیون	توسعه چابهار
دیجیتال	اینترنت	%۹۸	%۶۰	فیبر نوری سراسری
انرژی	پوشش طرفیت تجدیدپذیر	%۶۰	%۵	۵۰ گیگاوات خورشیدی

شکل ۱۱.۱۶: مسیر دستیابی به تعادل آبی تا سال ۲۵

جدول ۱۵.۱۱: استراتژی جامع مدیریت آب در فاز پنجم

راهکار	پتانسیل (MCM/سال)	هزینه	اقدامات کلیدی
کاهش مصرف کشاورزی	۰۰۰,۲۵	متوسط	آبیاری نوین ۱۰۰٪، تغییر الگوی کشت
بازیافت فاضلاب	۰۰۰,۸	متوسط	تصفیهخانه ۱۰۰ شهر، استفاده صنعتی-کشاورزی
Shiryain Sazari	۰۰۰,۵	بالا	۲۰ واحد خلیج فارس و عمان
جمع‌آوری باران	۰۰۰,۳	پایین	سازه‌های تغذیه مصنوعی
کاهش تبخیر	۰۰۰,۲	متوسط	پوشش کانال‌ها، لوله‌کشی
انتقال بین‌حوضه‌ای	۰۰۰,۲	بالا	پروژه‌های محدود و پایدار
مجموع	۰۰۰,۴۵	—	رفع کامل کسری آب

جدول ۱۶.۱۱: اهداف انتقال انرژی ایران تا سال ۲۵

شاخص	توضیح	۱۴۰۳	۱۴۲۹
سهم تجدیدپذیر در برق	خورشیدی، بادی، آبی	%۶۰	%۸
ظرفیت خورشیدی	گیگاوات نصب شده	۵۰	۱
ظرفیت بادی	گیگاوات نصب شده	۲۰	۵.۰
خودروهای برقی	درصد فروش سالانه	%۸۰	%۱
انتشار ۲CO	تن سرانه	۴	۵.۸
صادرات برق پاک	میلیارد دلار سالانه	۱۰	۵.۰
تولید هیدروژن سبز	میلیون تن سالانه	۵	۰
کارایی انرژی صنعتی	بهبود نسبت به ۱۴۰۳	+%۴۰	—

شهرها و زیرساختها

۶.۳.۱۱ محور چهارم: محیط‌زیست و پایداری

بحران آب: راه حل نهایی

انتقال انرژی

هشدار

هشدار: پنجره زمانی محدود

ایران برای انتقال انرژی پنجره زمانی محدودی دارد:

- ذخایر نفت با نرخ فعلی: ۱۰۰-۸۰ سال
- اما تقاضای جهانی برای نفت تا ۲۰۵۰ به شدت کاهش می‌یابد
- اگر منظر بمانیم، منابع نفتی بی‌ارزش می‌شوند (stranded assets)
- **فرصت:** استفاده از درآمدهای فعلی نفت برای سرمایه‌گذاری در انرژی پاک
- هدف: ایران از صادرکننده نفت به صادرکننده برق پاک و هیدروژن سبز تبدیل شود

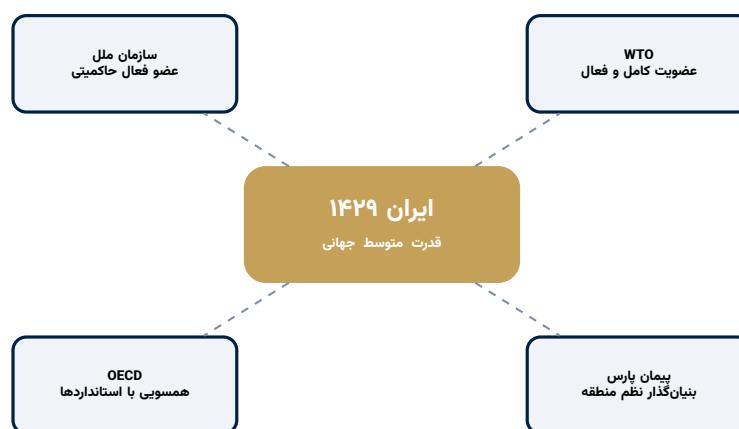
بازسازی محیطزیست

جدول ۱۷.۱۱: اهداف زیستمحیطی در افق ۲۵ ساله

حوزه	شاخص	۱۴۰۳	۱۴۲۹
جنگل‌ها	پوشش جنگلی کشور	%۷	%۱۲
دریاچه ارومیه	حجم آب (میلیارد م³) (۱۵ (احیای کامل))	۲	%۱۵
تالاب‌ها	تالاب‌های احیا شده	%۳۰	%۸۰
مناطق حفاظت شده	دربند مساحت کشور	%۱۰	%۱۸
کیفیت هوای شهرها	روزهای سالم (تهران)	۸۰	۳۰۰
بازیافت زباله	دربند بازیافت شهری	%۱۰	%۶۰
فرسايش خاک	کاهش نسبت به ۱۴۰۳	—	%۵۰

۷.۳.۱۱ محور پنجم: جایگاه بین‌المللی

ایران در نظم جهانی

شکل ۱۷.۱۱: جایگاه ایران در سازمان‌های بین‌المللی تا سال ۲۵

جدول ۱۸.۱۱: چشم انداز روابط ایران با قدرت‌های جهانی در سال ۲۵

کشور/بلوک	ماهیت رابطه	حوزه همکاری	چالش‌های احتمالی
اتحادیه اروپا	مشارکت استراتژیک	تجارت، انرژی، مهاجرت، حقوق بشر فناوری	
آمریکا	همکاری رقابتی	تجارت، امنیت اسرائیل، رقابت منطقه‌ای منطقه‌ای	
چین	مشارکت اقتصادی	راه ابریشم، انرژی وابستگی نامتقارن	
روسیه	همکاری انتخابی	دریای خزر، آسیای مرکزی	
هند	شرکت رو به رشد	ترانزیت، انرژی، پاکستان فناوری	
ژاپن-کره	همکاری اقتصادی	سرمایه‌گذاری، محدود فناوری	

جدول ۱۹.۱۱: برنامه قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی

ابزار	هدف	شاخص موفقیت
گردشگری سینما و هنر بین‌المللی	جذب ۲۰ میلیون گردشگر سالانه درآمد ۵۰ میلیارد دلار حضور در جشنواره‌های ۳ جایزه بزرگ سینمایی	
ورزش زبان فارسی مراکز فرهنگی دانشگاه‌ها	میزبانی رویدادهای بزرگ گسترش آموزش فارسی خانه‌های ایران در جهان جذب دانشجوی بین‌المللی	جام جهانی، المپیک ۱ میلیون زبان‌آموز غیرایرانی ۱۰۰ مرکز در ۵۰ کشور

داشبورد ملی پایش پیشرفت ایران ۱۴۲۹

شكل ۸.۱۱: داشبورد شاخص‌های کلیدی پیشرفت ملی در فاز تعالی

جدول ۱۱.۱: نقاط عطف کلیدی فاز پنجم (سال ۱۶-۲۵)

سال	رویداد کلیدی	شاخص موفقیت
۱۶	آغاز برنامه پنج ساله	تمرکز بر تعالی و کیفیت چهارم
۱۷	عضویت کامل در WTO	رفع کامل تحریمها
۱۸	انتخابات ریاست جمهوری	چهارمین چرخش مسالمت آمیز
۱۸	راه اندازی پول مشترک	پیمان پولی خلیج فارس منطقه ای
۲۰	میزبانی آسیایی	نمایش ایران نوین به جهان
۲۱	آغاز برنامه پنج ساله	تمرکز بر پایداری پنجم
۲۲	GDP سرانه ۴۰،۰۰۰	ورود به گروه کشورهای پردرآمد دلار
۲۳	تعادل آبی کامل	پایان بحران آب
۲۴	انتخابات پنجمین چرخش مسالمت آمیز	ریاست جمهوری
۲۵	جشن ۲۵ سالگی	اعلام موفقیت گذار و تعالی دموکراسی

جدول ۱۱.۲: مسیر حرکت شاخص های کلیدی در افق ۲۵ ساله

۲۵ س	۲۰ س	۱۵ س	۱۰ س	۵ س	۱۴۰۳	شاخص
۵.۸	۰.۸	۵.۷	۵.۶	۰.۵	۲.۲	دموکراسی (EIU)
۸۷.۰	۸۶.۰	۸۴.۰	۸۲.۰	۷۹.۰	۷۷.۰	HDI
۴۵	۴۰	۳۵	۲۸	۲۰	۱۵	(\${\\$K}) سرانه GDP
۷۰	۶۵	۵۵	۴۵	۳۵	۲۵	CPI فساد
۵	۵	۶	۸	۱۰	۱۲	نرخ بیکاری (%)
۲	۳	۴	۷	۱۵	۴۵	تورم (%)
۳۵.۰	۳۶.۰	۳۷.۰	۳۸.۰	۴۰.۰	۴۲.۰	ضریب جینی
۴۵	۴۰	۳۵	۲۵	۲۰	۶	زنان در مجلس (%)
۸۳	۸۲	۸۱	۸۰	۷۸	۷۷	امید به زندگی (سال)
۶۰	۵۰	۴۰	۲۵	۱۵	۸	سهم تجدیدپذیر (%)

روابط با قدرت‌های بزرگ

دیپلماسی فرهنگی

۸.۳.۱۱ تقویم فاز پنجم

۴.۱۱ شاخص‌های جامع پایش بلندمدت

۱.۴.۱۱ داشبورد ملی پیشرفت

۲.۴.۱۱ مسیر حرکت شاخص‌ها

۵.۱۱ ریسک‌ها و سناریوهای جایگزین

۱.۵.۱۱ ریسک‌های بلندمدت

هشدار

هشدار: موفقیت تضمین شده نیست

حتی با بهترین برنامه‌ریزی، ریسک‌های جدی می‌توانند مسیر را منحرف کنند:

- **خستگی دموکراتیک:** کاهش مشارکت و علاقه مردم پس از هیجان اولیه
- **پوپولیسم جدید:** ظهور رهبران کاریزمانیک با وعده‌های غیرواقعی
- **بحران اقتصادی جهانی:** رکود بزرگ می‌تواند دستاوردها را تهدید کند
- **تنشی‌های قومی:** شکست در مدیریت تنوع می‌تواند به تجزیه‌طلبی بینجامد
- **تغییرات اقلیمی:** خشکسالی‌های شدیدتر از پیش‌بینی
- **فناوری مخرب:** هوش مصنوعی و اتوماسیون می‌تواند بیکاری انبوه ایجاد کند

۲.۵.۱۱ سه سناریوی بلندمدت

جدول ۲۲.۱۱: سه سناریوی محتمل برای ایران در سال ۲۵

بعد	سناریوی خوش‌بینانه	سناریوی محتمل	سناریوی بدینانه	نام
دموکراسی	ایران طلایی	ایران در حال پیشرفت	ایران سرگردان	
(+۵.۸)	دموکراسی (۷-۶-۵)	راژیم هیبریدی	دموکراسی ناقص	کامل
اقتصاد	K۴۰\$ سرانه	K۲۵\$ سرانه	K۵۰\$ سرانه	K۴۰\$ سرانه
وحدت ملی	همبستگی قوی	تنشی‌های مدبیریت شده	حران هویت	۲۵\$ سرانه
منطقه‌ای	رهبر منطقه	بازیگر مؤثر	بازیگر حاشیه‌ای	۲۵\$ سرانه
محیط‌زیست	تعادل پایدار	بهبود نسبی	حران ادامه‌دار	۲۵\$ سرانه
احتمال	%۲۵	%۵۰	%۲۵	%۲۵

۳.۵.۱۱ مکانیزم‌های تابآوری

برای افزایش احتمال سناریوهای مثبت و کاهش آسیب‌پذیری:

۱. نهادهای ضربه‌گیر:

- صندوق ذخیره ارزی (هدف: ۵۰۰ میلیارد دلار)
- ذخایر استراتژیک غذا و انرژی
- شبکه امنیت اجتماعی خودکار

۲. انعطاف‌پذیری سیاسی:

- مکانیزم اصلاح قانون اساسی
- فرآیند همه‌پرسی برای تصمیمات بزرگ
- دادگاه قانون اساسی به عنوان داور نهایی

۳. تنوع اقتصادی:

- کاهش وابستگی به نفت به زیر ۱۵٪
- شرکای تجاری متنوع (هیچ شریک بالای ۲۰٪)
- اقتصاد دانش‌بنیان مقاوم به تحریم

۴. سرمایه اجتماعی:

- اعتماد بین‌فردي بالا
- جامعه مدنی قوی
- رسانه‌های متکثر و مسئول

۶.۱۱ پیام پایانی: میراثی برای نسل‌های آینده

«ما این سرزمین را از نیاکان خود به ارث نبرده‌ایم؛ آن را از فرزندان خود به امانت گرفته‌ایم. نسل ما مسئولیت دارد ایرانی آباد، آزاد و سر بلند به نسل‌های آینده تحويل دهد – نه صرفاً یک کشور، بلکه یک تمدن زنده و بالنده.»

— نویسنده

۱.۶.۱۱ عهد با آیندگان

این کتاب بر یک اصل بنیادین استوار است: **عدالت بین‌نسلی**. تصمیمات امروز ما، آینده فرزندان ما را شکل می‌دهد.

الگو و درس

چه ایرانی می‌خواهیم به نسل آینده تحويل دهیم؟

- کشوری که در آن هر کودک، فارغ از قومیت، جنسیت، یا طبقه، فرصت برابر داشته باشد
- سرزمینی که رودخانه‌هایش جاری، جنگل‌هایش سرسبز، و هوایش پاک باشد

- جامعه‌ای که حرمت و آزادی هر انسان در آن محترم باشد
- ملتی که در صلح با همسایگان و جهان زندگی کند
- تمدنی که به میراث گذشته خود افتخار کند و در عین حال به آینده بنگرد
- دموکراسی‌ای که نه به زور، بلکه از قلب مردم برخاسته باشد

۲.۶.۱۱ آخرین سخن

مسیر از بحران تا بالندگی طولانی و پرپیچ و خم است. ۲۵ سال زمان زیادی به نظر می‌رسد، اما در تاریخ یک تمدن ۲۵۰۰ ساله، لحظه‌ای بیش نیست. نسل کنونی ایرانیان در نقطه عطفی تاریخی ایستاده است. می‌توانیم مسیر تاریخ را تغییر دهیم – اگر بخواهیم، اگر با هم باشیم، و اگر به آینده ایمان داشته باشیم.

دست یافتنی رؤیای یک: ۱۴۲۹ ایران

سربلند | آزاد | آباد
وطن ما، مسئولیت ما، آینده ما

منابع فصل یازدهم

- Con- and Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) A. Stepan, & J., J. Linz, •
Press. University Hopkins Johns solidation.
- Politics. World in Success to Means The Power: Soft .(۲۰۰۴) S. J. Nye, •
Affairs. Public
- Business. Crown Fail. Nations Why .(۲۰۱۲) A. J. Robinson, & D., Acemoglu, •
and Straus Farrar, Decay. Political and Order Political .(۲۰۱۴) F. Fukuyama, •
Giroux.
- Chi- Rage. Russian from Democracy Saving Winds: III .(۲۰۱۹) L. Diamond, •
Press. Penguin Complacency. American and Ambition, nese
Indicators. Development World .(۲۰۲۳) Bank. World •
Report. Development Human .(۲۰۲۲) UNDP. •
Index. Democracy .(۲۰۲۳) Unit. Intelligence Economist •
Index. Perceptions Corruption .(۲۰۲۳) International. Transparency •
WIPO. .(۲۰۲۳) Index. Innovation Global •
Outlook. Energy World .(۲۰۲۳) Agency. Energy International •
مرکز آمار ایران. (۱۴۰۲). سالنامه آماری کشور.
- موسسه مطالعات انرژی. (۱۴۰۲). ترازنامه انرژی ایران.

بخش چهارم

حوزه‌های تخصصی

تنوع مدیریت

هویت‌ها رنگارنگی پناه در ملی همبستگی

مدیریت تنوع قومی-فرهنگی: وحدت در کثرت

ایران سرزمینی با تنوع قومی-زبانی غنی است: فارس‌ها (%۵۵)، آذری‌ها (%۲۰)، کردّها (%۱۵)، لرها (%۶)، عرب‌ها (%۳)، بلوج‌ها (%۲)، ترکمن‌ها (%۱) و دیگر اقوام. این تنوع هم فرصت است و هم چالش. این فصل مدل «فدرالیسم همبسته» را ارائه می‌دهد: ساختاری که حقوق فرهنگی-زبانی اقوام را تضمین می‌کند، نابرابری‌های تاریخی را جبران می‌نماید، و در عین حال وحدت ملی و تمامیت ارضی را حفظ می‌کند. اصل راهنمای «ایرانی بودن هویت مشترک ماست، تنوع قومی ثروت مشترک ما».

۱.۱۲ مقدمه: تنوع به مثابه ثروت یا تهدید؟

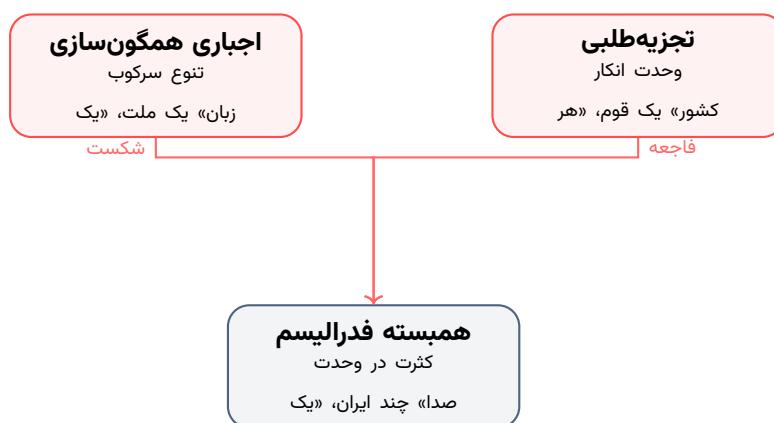
«تنوع قومی ذاتاً نه خوب است نه بد. این نهادها و سیاستها هستند که تعیین می‌کنند تنوع به همزیستی مسالمت‌آمیز می‌انجامد یا به خشونت و تجزیه، سوئیس و یوگسلاوی هر دو چندقومی بودند – سرنوشت‌شان بسیار متفاوت شد.»

– آرنت لیپهارت، «دموکراسی در جوامع چندپاره»، ۱۹۷۷

ایران در طول تاریخ همواره سرزمینی چندقومی بوده است. امپراتوری‌های ایرانی از هخامنشیان تا صفویان، تنوع را نه تنها تحمل، بلکه اغلب جشن می‌گرفتند. اما دوران مدرن، به‌ویژه از مشروطه به بعد، شاهد تنش فزاینده میان «ملتسازی متمرکز» و «حقوق اقوام» بوده است.

۱.۱.۱۲ دوگانه کاذب: وحدت یا تنوع

میانه راه یک و افراط دو

۲.۱.۱۲ چرا این موضوع حیاتی است؟

جدول ۱.۱۲: اهمیت مدیریت صحیح تنوع قومی

بعد	در صورت موفقیت	در صورت شکست
ثبت سیاسی	مشروعیت فرآگیر نظام جدید	بی‌ثباتی مزمن، شورش‌های قومی
تمامیت ارضی	حفظ مرزها با رضایت همه	ریسک تجزیه و جنگ داخلی
توسعه اقتصادی	بهره‌گیری از همه استعدادها	هدرفروش سرمایه انسانی مناطق
امنیت ملی	مرزهای امن با حمایت محلی	آسیب‌پذیری در مناطق قومی
وجهه بین‌المللی	الگوی همزیستی	بهانه مداخله خارجی

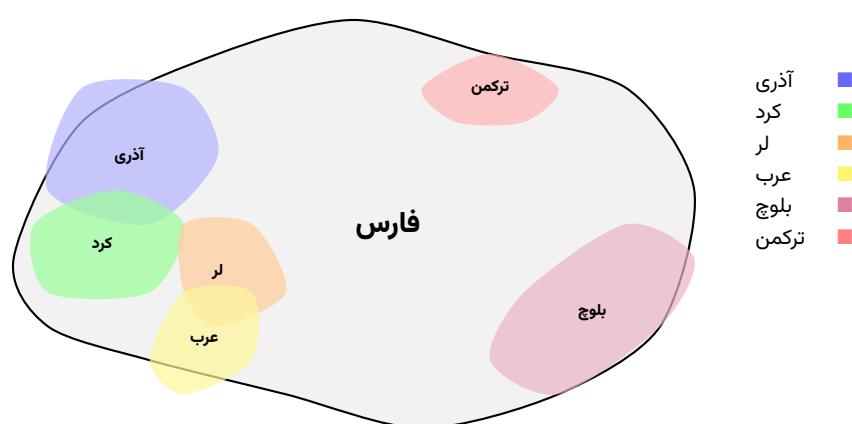
۲.۱۲ نقشه قومی-زبانی ایران

۱.۲.۱۲ ترکیب جمعیتی

جدول ۲.۱۲: ترکیب قومی-زبانی ایران (تخمین ۱۴۰۳)

رد	القوم/زبان	جمعیت (م)	%	مناطق اصلی سکونت
۱	فارس	۴۸	%۵۵	مرکز، شرق، جنوب
۲	آذری (ترک)	۵.۱۷	%۲۰	آذربایجان، اردبیل، زنجان
۳	کرد	۷.۸	%۱۰	کردستان، کرمانشاه، ایلام
۴	لر (بختیاری)	۲.۵	%۶	لرستان، چهارمحال، خوزستان
۵	عرب	۶.۲	%۳	خوزستان، هرمزگان
۶	بلوچ	۷.۱	%۲	سیستان و بلوچستان
۷	ترکمن	۹.۰	%۱	گلستان
۸	دیگران (قشقایی و...)	۵.۲	%۳	سراسر ایران
مجموع		۸۷	%۱۰۰	

۲.۲.۱۲ توزیع جغرافیایی

شکل ۱.۱۲: نقشه ساده‌شده توزیع قومی در ایران

جدول ۳.۱۲: ترکیب مذهبی ایران

ردیف	مذهب/دین	درصد تخمینی	توضیحات
۱	شیعه دوازده‌امامی	% ۹۰-۸۵	اکثربت، رسمی در نظام فعلی
۲	سنی	% ۱۰-۸	کرد، بلوج، ترکمن، بخشی از عرب‌ها
۳	مسیحی	% ۵.۰	ارمنی، آشوری، کلدانی
۴	یهودی	کمتر از % ۱.۰	بزرگ‌ترین جامعه یهودی خاورمیانه خارج از اسرائیل
۵	زرتشتی	کمتر از % ۱.۰	یزد، کرمان، تهران
۶	بهایی	غیررسمی، تحت فشار	تخمین متفاوت
۷	بی‌دین/لاادری	نامشخص	در حال افزایش

۳.۲.۱۲ تنوع مذهبی

۳.۱۲ میراث تاریخی: بی‌اعتمادی حاشیه به مرکز

۱.۳.۱۲ سیاست‌های همگون‌سازی

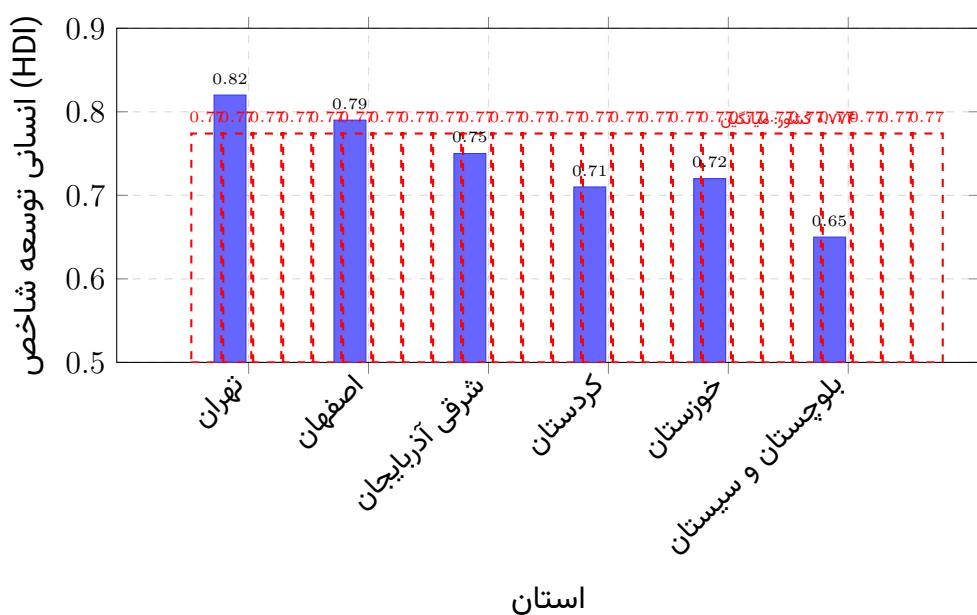
هشدار

- درس تاریخ: همگون‌سازی اجباری همیشه شکست خورده است
- سیاست‌های «یکسان‌سازی» در ایران معاصر نتایج معکوس داشته:
- دوره رضاشاہ: ممنوعیت لباس محلی، تحملی زبان فارسی، سرکوب عشایر
 - نتیجه: شورش‌های قومی، تقویت هویت‌طلبی پنهان
 - دوره پهلوی دوم: تمرکز توسعه در مرکز، بی‌توجهی به مناطق قومی
 - نتیجه: شکاف توسعه‌ای، نارضایتی مناطق
 - جمهوری اسلامی: تبعیض مذهبی علیه سنی‌ها، محدودیت‌های زبانی
 - نتیجه: احساس شهروند درجه دو در اقلیت‌ها
- درس: سرکوب هویت قومی آن را تقویت می‌کند، نه تضعیف.

جدول ۴.۱۲: شاخص‌های توسعه به تفکیک استان‌های قومی (۱۴۰۲)

شاخص	تهران	آذربایجان شرقی	کردستان	خوزستان	سیستان و بلوچستان	شاخص استانی
۶۵.۰	۷۲.۰	۷۱.۰	۷۵.۰	۸۲.۰	۸۲.۰	HDI
%۱۸	%۱۴	%۱۵	%۱۱	%۸	%۸	نرخ بیکاری
۴۰	۶۰	۵۵	۶۵	۱۰۰	۱۰۰=۱(۱۰۰)	درآمد سرانه (به تهران=۱)
%۳۵	%۶۰	%۵۵	%۶۵	%۸۵	%۸۵	دسترسی به اینترنت پرسرعت
۸.۰	۵.۱	۲.۱	۸.۱	۵.۱۳	۱۰۰۰ نفر	پزشک به ازای هر ۱۰۰۰ نفر
%۸۲	%۹۱	%۹۰	%۹۳	%۹۷	%۹۷	نرخ باسوسادی

۲.۳.۱۲ شکاف توسعه‌ای

شکل ۲.۱۲: شکاف توسعه‌ای بین استان‌های مرکزی و حاشیه‌ای

۳.۳.۱۲ نارضایتی‌های انباشه

۴.۱۲ چارچوب نظری: مدل‌های مدیریت تنوع

۱.۴.۱۲ طیف گزینه‌ها

جدول ۵.۱۲: مطالبات اصلی اقوام مختلف ایران

القوم	مطالبات فرهنگی-زبانی	مطالبات سیاسی-	مطالبات اقتصادی	سطح تنفس
آذری	آموزش به زبان ترکی، رسانه ترکی توسعه	سهم عادلانه از قدرت، متوسط		
کرد	زبان کردی رسمی، پایان تبعیض، توسعه بالا منطقه			خودمختاری
عرب	حفظ فرهنگ و زبان زبان عربی در مدارس	توسعه اقتصادی پایین	سهم از درآمد نفت، متوسط-بالا محیط‌زیست	لر
بلوچ	حقوق مذهبی (سنی)، امنیت، توسعه، پایان بالا تبعیض			زبان
ترکمن	حفظ فرهنگ، زبان پایین	توسعه اقتصادی		

۲.۴.۱۲ مدل‌های موفق جهانی

الگو و درس

الگوی موفق: سوئیس – آزمایشگاه همزیستی

سوئیس با ۴ زبان رسمی (آلمانی ۶۳٪، فرانسوی ۲۳٪، ایتالیایی ۸٪، رومانش ۱٪) نمونه بارز مدیریت موفق تنوع است:

- ساختم: ۲۶ کانتون با خودمختاری گسترشده
- زبان: هر کانتون زبان رسمی خود را تعیین می‌کند؛ سطح فدرال چهارزبانه
- سیاست: دموکراسی مستقیم، شورای فدرال هفت‌نفره با چرخش ریاست
- نتیجه: یکی از باثبات‌ترین و مرفه‌ترین کشورهای جهان
- درس برای ایران: تمرکزدایی واقعی + هویت مشترک فراقومی = موفقیت

جدول ۶.۱۲: مقایسه مدل‌های مدیریت تنوع در کشورهای موفق

کشور	مدل	ویژگی کلیدی	موفقیت	درس برای ایران
سوئیس	فدرال-کنفرال	خودمختاری بالا	خیلی بالا	تمرکزدایی واقعی
کانادا	فدرال نامتقارن	حقوق خاص	بالا	انعطاف در برابر تفاوت‌ها
هند	فدرال زبانی	ایالت‌ها بر	متوسط-بالا	مدیریت پیچیدگی اساس زبان
اسپانیا	منطقه‌ای خودمختاری‌های نامتقارن	متوسط		توازن مرکز-پیرامون تقسیم قدرت
بلژیک	فدرال جماعتی زبانی	جماعات‌های متوسط		

۳.۴.۱۲ مدل‌های ناموفق: درس‌های منفی

هشدار

هشدار: از یوگسلاوی و عراق بیاموزیم یوگسلاوی:

- تنوع مدیریت‌نشده + ناسیونالیسم افراطی = جنگ داخلی خونین
- ۱۴۰،۰۰۰ کشته، ۴ میلیون آواره
- تجزیه به ۷ کشور با کینه‌های پایدار

عراق:

- سرکوب طولانی کردها و شیعیان توسط رژیم بعثت
- پس از ۲۰۰۳: بی‌ثباتی مزمن، تنش‌های قومی-مذهبی
- کردستان عراق: خودمختاری دوفاکتو، تمایل به استقلال

لبنان، سوریه و افغانستان:

- **لبنان:** تقسیم قدرت بر اساس سهمیه قومی-مذهبی (Confessionalism) که منجر به قفل‌شدگی سیاسی و ناکارآمدی دولت شد.
 - **سوریه:** انحصار قدرت در دست یک اقلیت و سرکوب دیگران که به جنگ داخلی ویرانگر و دخالت خارجی انجامید.
 - **افغانستان:** شکنندگی ساختارهای دموکراتیک در برابر وفادارهای سنتی و قومی، و عدم توازن بین مرکز و پیرامون.
- درس:** سرکوب یا تقسیم صلب قدرت (Quota-based) راهکار پایداری نیست؛ نیاز به «فدرالیسم همبسته» و «هویت ملی فraigir» است.

۴.۴.۱۲ همزیستی در سطح خرد: فراتر از ساختار سیاسی

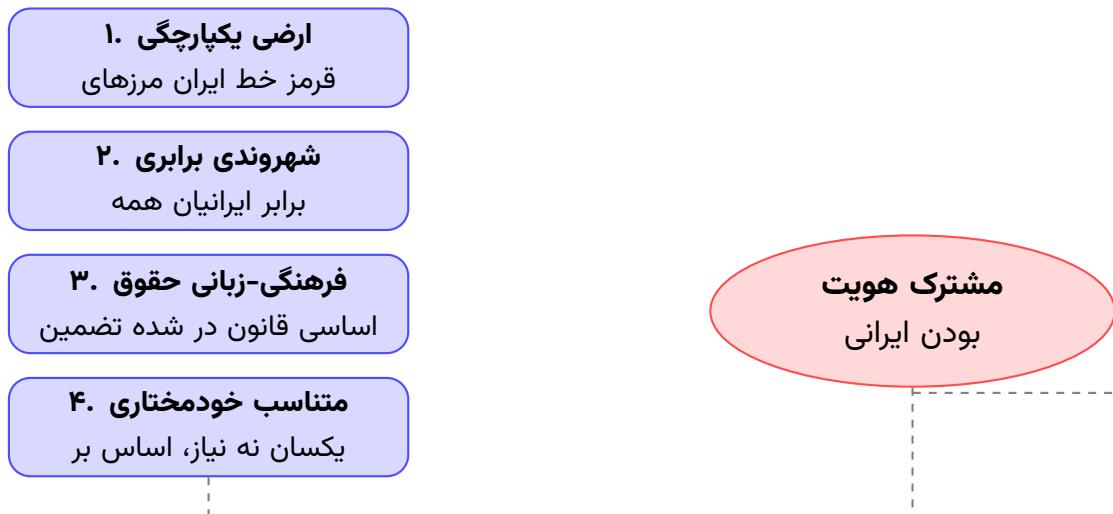
تجربه لبنان و افغانستان نشان داد که توزیع قدرت در بالا، اگر با «همگرایی اجتماعی» در پایین همراه نباشد، منجر به انجماد گسل‌ها می‌شود. پیشنهادهای تکمیلی برای همزیستی پایدار:

- **بازارهای مشترک منطقه‌ای:** تشویق تجارت بین‌استان‌های با بافت قومی متفاوت برای ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی.
- **مدارس میان‌قومی:** ایجاد برنامه‌های تبادل دانش‌آموز و اردوهای ملی برای شکستن پیش‌فرضهای کلیشه‌ای قومی.
- **فرهنگ ملی فraigir:** بازتعریف تاریخ و هنر ایران به گونه‌ای که تمامی اقوام خود را در آن سهیم ببینند (نه به عنوان اقلیت در کنار اکثریت، بلکه به عنوان اجزای سازنده کل واحد).

۵.۱۲ مدل پیشنهادی: فدرالیسم همبسته

۱.۵.۱۲ اصول بنیادین

همبسته فدرالیسم اصل هفت

۲.۵.۱۲ ساختار پیشنهادی: پنج منطقه خودمختار

جدول ۷.۱۲: ساختار مناطق خودمختار پیشنهادی

منطقه	مرکز	استان‌ها	جمعیت (م)	زبان‌های منطقه‌ای	رسمی
آذربایجان	تبریز	شرقی، غربی، اردبیل، زنجان	۱۲	فارسی + ترکی آذری	
کردستان بزرگ	سنندج	کردستان، کرمانشاه، ایلام	۶	فارسی + کردی	
عربستان ایران	اهواز	خوزستان	۵	فارسی + عربی	
بلوچستان	Zahedan	سیستان و بلوچستان	۳	فارسی + بلوچی	
ترکمن‌صحراء	گندکاووس	از ۱ بخشی گلستان		فارسی + ترکمنی	

سایر استان‌ها: در چارچوب استانی معمول

«خودمختاری به معنای جدایی نیست. بر عکس، خودمختاری درست طراحی شده، انگیزه جدایی را کاهش می‌دهد. وقتی مردم احساس کنند صدایشان شنیده می‌شود و

حقوقشان محترم است، دلیلی برای جدایی طلبی ندارند.»

– ویل کیملیکا، «شهروندی چندفرهنگی»، ۱۹۹۵

۳.۵.۱۲ صلاحیت‌های هر سطح

جدول ۸.۱۲: تقسیم صلاحیت‌ها بین سطوح حکومتی

حوزه	صلاحیت فدرال (ملی)	صلاحیت منطقه‌ای/استانی
دفاع و امنیت	ارتش، مرزبانی، پلیس محلی (با ضدتروریسم هماهنگ)	-
سیاست خارجی	انحصاری خارجی	پول، بانک مرکزی، تجارت محلی توسعه منطقه‌ای، مالیات
اقتصاد کلان	استانداردها، دانشگاه‌های ملی، برنامه محلی	مدارس، زبان آموزش، رسانه محلی، میراث منطقه‌ای
آموزش	صداوسیمای ملی، میراث ملی	بیمارستان‌های استانی
فرهنگ و رسانه	بیمه ملی، استانداردها	بزرگراه‌های ملی، راه‌آهن
بهداشت	حمل و نقل شهری	قوانین کلان، منابع آب
زیرساخت	نخبگان و شخصیت‌های ملی	اجرا، منابع محلی بین‌استانی
محیط‌زیست		

۴.۵.۱۲ مجلس اقوام و مناطق

جدول ۹.۱۲: ترکیب مجلس اقوام و مناطق (۱۰۰ کرسی)

ردیف	دسته‌بندی	تعداد کرسی	نحوه انتخاب
۱	نمایندگان استان‌ها (۲×۳۱)	۶۲	انتخاب مستقیم، ۲ نفر از هر استان
۲	نمایندگان اقوام	۲۰	انتخاب توسط شوراهای قومی
۳	نمایندگان اقلیت‌های دینی	۸	ارمنی(۲)، آشوری(۱)، یهودی(۱)، زرتشتی(۱)، سنتی(۳)
۴	نخبگان و شخصیت‌های ملی	۱۰	انتصاب با تأیید مجلس ملی
مجموع			۱۰۰

صلاحیت‌های ویژه مجلس اقوام:

- حق وتو در قوانین مربوط به حقوق اقوام و مناطق
- تصویب تغییرات مرزی استان‌ها
- نظرارت بر توزیع عادلانه بودجه ملی
- تأیید انتصاب مقامات مناطق خودمختار

۶.۱۲ حقوق زبانی و فرهنگی

۱.۶.۱۲ سیاست زبانی

شکل ۳.۱۲: هرم سیاست زبانی پیشنهادی

۲.۶.۱۲ برنامه آموزش چندزبانه

جدول ۱۰.۱۲: برنامه آموزش زبان در مدارس مناطق قومی

دانشگاه	متوسطه دوم	متوسطه اول	(۴-۶)	(۳-۱)	پیش‌دبستان	مقطع زبان مادری	فارسی	انگلیسی	زبان انتخابی	برنامه آموزش چندزبانه
دانشگاه	متوسطه دوم	متوسطه اول	(۴-۶)	(۳-۱)	پیش‌دبستان	مقطع زبان مادری	فارسی	انگلیسی	زبان انتخابی	برنامه آموزش چندزبانه
دانشگاه	متوسطه دوم	متوسطه اول	(۴-۶)	(۳-۱)	پیش‌دبستان	مقطع زبان مادری	فارسی	انگلیسی	زبان انتخابی	برنامه آموزش چندزبانه
دانشگاه	متوسطه دوم	متوسطه اول	(۴-۶)	(۳-۱)	پیش‌دبستان	مقطع زبان مادری	فارسی	انگلیسی	زبان انتخابی	برنامه آموزش چندزبانه
دانشگاه	متوسطه دوم	متوسطه اول	(۴-۶)	(۳-۱)	پیش‌دبستان	مقطع زبان مادری	فارسی	انگلیسی	زبان انتخابی	برنامه آموزش چندزبانه

نکات کلیدی:

- کودکان در پایه‌های اولیه به زبان مادری آموزش می‌بینند
- فارسی به تدریج معرفی شده و غالب می‌شود
- هدف: شهرهوندانی دوزبانه یا سه‌زبانه
- انتخاب زبان آموزش با خانواده و شورای منطقه‌ای

جدول ۱۱.۱۲: منشور حقوق فرهنگی اقوام

ردیف	حق	تضمين اجرایی
۱	حق آموزش به زبان مادری	مدارس دوزبانه، معلمان بومی
۲	حق رسانه به زبان محلی	تلوزیون و رادیوی منطقه‌ای، مطبوعات
۳	حق استفاده از زبان در دادگاه	مترجم رسمی، قاضی بومی‌زبان
۴	حق نام‌گذاری به زبان محلی	نام فرزند، کسب‌وکار، خیابان
۵	حق حفظ آداب و سنت	تعطیلات محلی، جشن‌های قومی
۶	حق پوشش محلی	آزادی لباس سنتی
۷	حق مذهب	مسجد سنتی، کلیسا، کنیسه، آتشکده
۸	حق مشارکت در تصمیم‌گیری	شوراهای قومی، سهمیه در نهادها

۳.۶.۱۲ حقوق فرهنگی

۷.۱۲ عدالت اقتصادی و جبران نابرابری‌ها

۱.۷.۱۲ برنامه توسعه متوازن

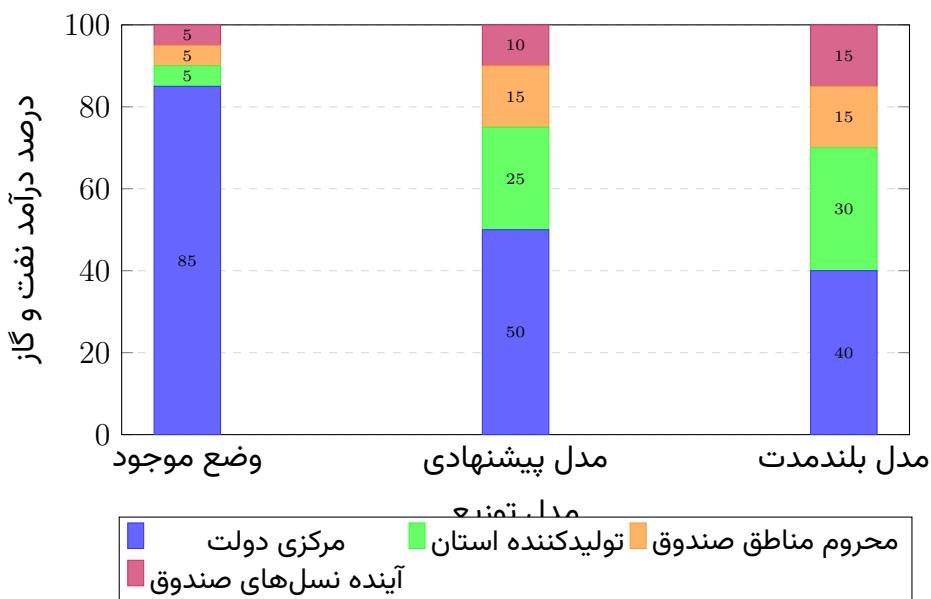
«عدالت اقتصادی پایه صلح قومی است. وقتی مردم یک منطقه احساس کنند منابع سرزمینشان استخراج می‌شود اما سهمی از آن نمی‌برند، بذر نارضایتی کاشته شده است.»

— نویسنده

جدول ۱۲.۱۲: برنامه جبران شکاف توسعه‌ای (افق ۱۵ ساله)

منطقه	HDI فعلی	هدف سال ۱۵	هدف سال ۱۰	۵۰ میلیارد دلار
سیستان و بلوچستان	۶۵.۰	۷۵.۰	۸۰.۰	۳۰ میلیارد دلار
كردستان	۷۱.۰	۷۸.۰	۸۲.۰	۴۰ میلیارد دلار
خوزستان	۷۲.۰	۷۹.۰	۸۳.۰	۲۵ میلیارد دلار
آذربایجان غربی	۷۳.۰	۷۹.۰	۸۳.۰	۲۰ میلیارد دلار
لرستان	۷۲.۰	۷۸.۰	۸۲.۰	۱۶۵ میلیارد دلار
مجموع سرمایه‌گذاری ویژه توسعه مناطق محروم				

۲.۷.۱۲ تقسیم عادلانه درآمدهای ملی

شکل ۱۴.۱۲: مدل پیشنهادی توزیع درآمدهای نفت و گاز

۳.۷.۱۲ اصل سهم منطقه از منابع

جدول ۱۳.۱۲: سهم استان‌ها از درآمد منابع طبیعی

نوع منبع	قاعده توزیع	سهم استان مبدأ
نفت و گاز	%۲۵ به استان، %۱۵ صندوق توسعه، %۱۰ نسل آینده	%۲۵
معدن	%۳۰ به استان، %۱۰ صندوق محیط‌زیست	%۳۰
آب	مدیریت حوضه‌ای، حق آبه متغیر	تصمیم‌شده برای مبدأ
گردشگری	%۵۰ درآمد ورودی به استان	%۵۰

الگو و درس

الگوی موفق: نروژ و صندوق نفتی

نروژ با مدیریت هوشمندانه درآمد نفت، الگویی برای همه کشورهای نفتی شده است:

- صندوق بازنیستگی دولتی: بیش از ۴.۱ تریلیون دلار دارایی

- قاعده مالی: فقط ۳٪ صندوق سالانه قابل برداشت

- شفافیت: همه سرمایه‌گذاری‌ها عمومی

- نتیجه: ثروت پایدار برای نسل‌های آینده

- درس برای ایران: درآمد نفت متعلق به همه نسل‌ها و همه مناطق است

جدول ۱۴.۱۲: پروژه‌های کلان توسعه در مناطق قومی

منطقه	پروژه کلیدی	سرمایه (میلیارد \$)	دستاورد مورد انتظار
آذربایجان	هاب لجستیک قفقاز	۱۵	۵۰۰,۰۰۰ شغل، ترانزیت
کردستان	شهرک صنعتی- گردشگری	۱۰	۲۰۰,۰۰۰ شغل، گردشگری
خوزستان	احیای کارون و تالاب‌ها	۲۰	محیط‌زیست، کشاورزی
بلوچستان	بندر چابهار و منطقه آزاد	۲۵	هاب تجارت هند-آسیای مرکزی
ترکمن‌صحراء	کریدور انرژی خزر	۸	صادرات برق، گاز
لرستان	قطب گردشگری طبیعت	۵	۱۰۰,۰۰۰ شغل
عرب‌خوزستان	پتروشیمی سبز	۱۵	اشتغال محلی، ارزش‌افزوده

۴.۷.۱۲ پروژه‌های کلان توسعه مناطق قومی

۸.۱۲ مشارکت در قدرت ملی

۱.۸.۱۲ اصل حضور متناسب

«دموکراسی در جوامع چندپاره نمی‌تواند صرفاً حکومت اکثریت باشد. باید مکانیزم‌هایی وجود داشته باشد که همه گروه‌های مهم در تصمیم‌گیری‌های کلیدی مشارکت داشته باشند.»

– آرنت لیپهارت، «الگوهای دموکراسی»، ۱۹۹۹

جدول ۱۵.۱۲: اصل تناسب قومی در نهادهای ملی

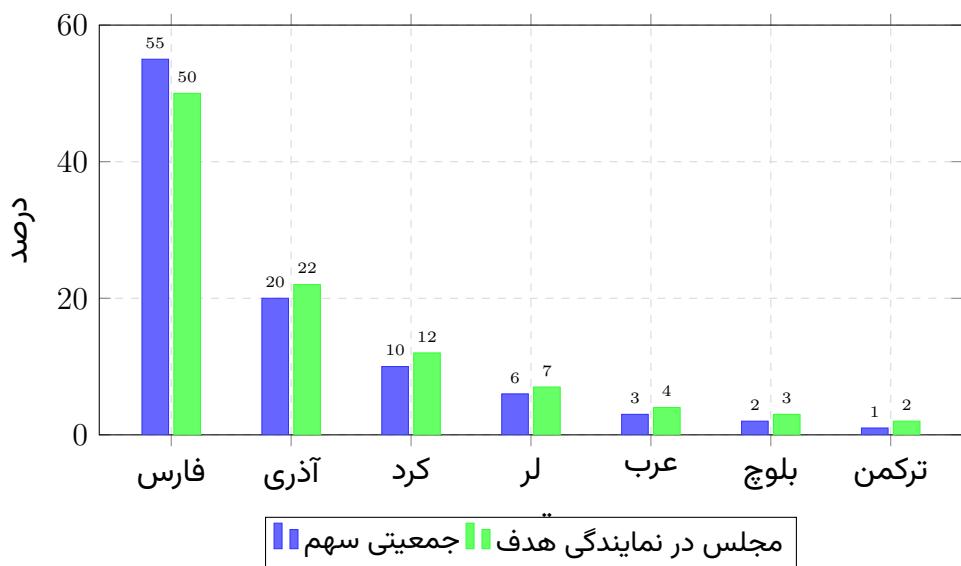
نهاد	هدف تناسب	مکانیزم تضمین
کابینه دولت	حداقل ۳۰٪ غیرفارس الزام قانونی، ناظارت مجلس اقوام	
قوه قضائیه	۲۵٪ از اقوام غیرفارس سهمیه در آزمون قضابت، آموزش ویژه	
ارتش (فرماندهان)	۲۰٪ در سطوح بالا برنامه ارتقای متنوع انتساب متوازن	
مدیران ارشد دولتی	۲۵٪ از مناطق قومی امتیاز در استخدام کنکور استانی، بورسیه	
دانشگاه‌های ملی	۲۵٪ سهمیه منطقه‌ای	

۲.۸.۱۲ شورای عالی اقوام

جدول ۱۶.۱۲: ساختار و وظایف شورای عالی اقوام ایران

مشخصه	توضیح
ترکیب	۲۱ عضو: ۳ نفر از هر یک از ۷ گروه قومی اصلی
انتخاب	انتخاب توسط شوراهای قومی منطقه‌ای
دوره	۶ سال با تمدید یک‌بار
ریاست	چرخشی سالانه بین اقوام
وظایف و اختیارات	
مشورتی	نظر مشورتی در همه قوانین مرتبط با اقوام
ناظری	گزارش سالانه وضعیت حقوق اقوام
پیشنهادی	ارائه لواح به مجلس از طریق نمایندگان
حل اختلاف	میانجی‌گری در تنش‌های بین‌قومی
وتی تعليقی	توقف ۶ ماهه قوانین مغایر با حقوق اقوام برای بازنگری

۳.۸.۱۲ نمایندگی در نهادهای کلیدی

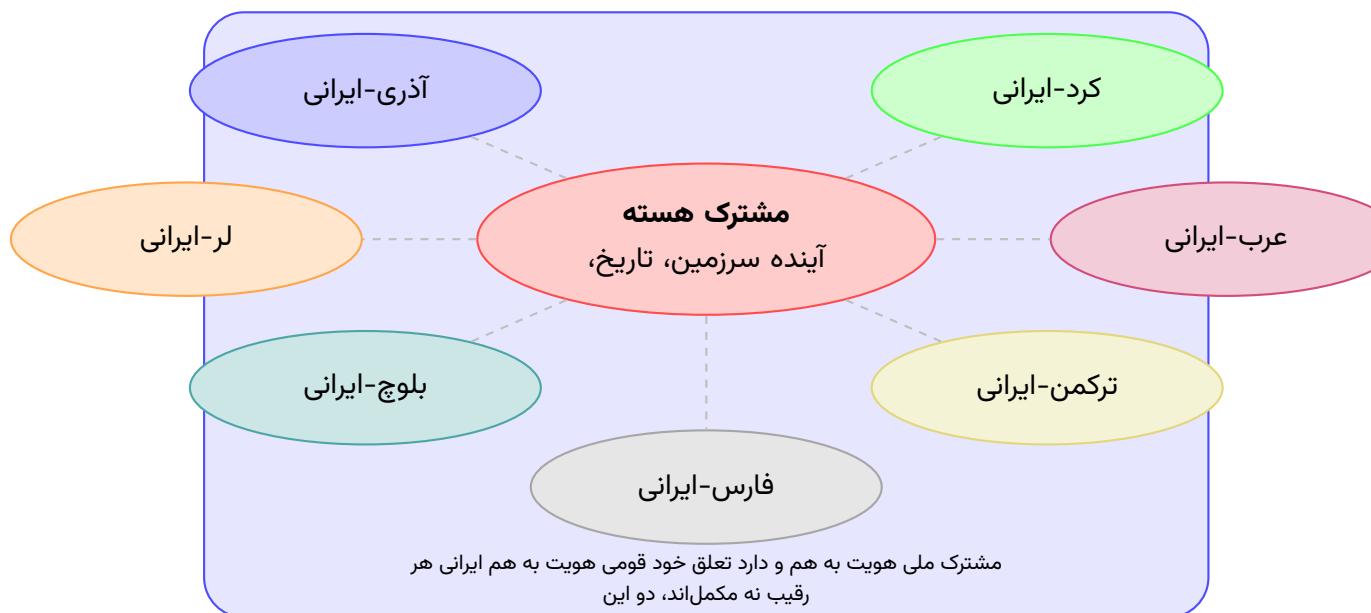

شکل ۵.۱۲: مقایسه سهم جمعیتی و هدف نمایندگی اقوام

۹.۱۲ هویت ملی مشترک: چتر فراگیر

۱.۹.۱۲ بازتعریف «ایرانی بودن»

فراگیر چتر ایرانی: هویت

۲.۹.۱۲ عناصر هویت مشترک

جدول ۱۷.۱۲: عناصر هویت ملی مشترک ایرانی

عنصر	تصویف	نمونه‌های عینی
تاریخ مشترک	تاریخ مشترک	تمدنی هخامنشیان، ساسانیان، صفویان – همه اقوام سهیم بودند
سرزمین مشترک	فلات ایران	جغرافیای طبیعی که اقوام را به هم پیوند می‌دهد
زبان پیونددهنده	فارسی به عنوان زبان جایگزین زبان‌های محلی، بلکه پل ارتباط زبان مشترک	نوروز، شب یلدا، جشن‌ها و سنت‌های مشترک فrac{فرا}{قومی} ادبیات
فرهنگ مشترک	آینده‌ای که با هم توسعه می‌سازیم	آینده‌ای ملی، چالش‌های مشترک (آب، آزادی، عدالت، قانون اساسی به عنوان میثاق مشترک دموکراسی)
ارزش‌های مشترک		

۳.۹.۱۲ برنامه‌های تقویت همبستگی

«ملتها ساخته می‌شوند، نه کشف. هویت ملی محصول انتخاب آگاهانه برای زندگی مشترک است. ایران می‌تواند نشان دهد که تنوع و وحدت با هم ممکن‌اند – اگر همه احساس کنند در این خانه مشترک جایی دارند.»

– ارنست رنان، «ملت چیست؟»، ۱۸۸۲ – بازخوانی برای ایران

جدول ۱۸.۱۲: برنامه‌های عملی تقویت همبستگی ملی

برنامه	گروه هدف	محتوا و هدف
سربازی مشترک	جوانان ۱۸-۲۰	خدمت در استان‌های دیگر، آشنایی با تنوع
اردوهای ملی جشنواره اقوام	دانشآموزان عموم مردم	بازدید متقابل مدارس مناطق مختلف جشنواره سالانه فرهنگ اقوام در تهران و شهرها
موزه تنوع ایران	گردشگران شهروندان	۹. موزه ملی تنوع قومی-فرهنگی راه آهن سراسری، شبکه آب، انرژی تیم‌های متنوع قومی با پرچم واحد شبکه‌های تلویزیونی مختلف به زبان‌های مختلف
پروژه‌های ملی مشترک تیم‌های ورزشی ملی رسانه ملی چندزبانه	همه ورزشکاران مخاطبان رسانه	

۱۵.۱۲ مدیریت تنش‌ها و پیشگیری از بحران

۱.۱۵.۱۲ سیستم هشدار زودهنگام

مستمر گفتگوی روتین، پایش – عادی وضعیت: سبز سطح

محلی گزارش نظرسنجی، رسانه‌ها، شاخص‌ها:

– محسوس نارضایتی: زرد سطح
شکایات به فوری رسیدگی گفتگو، تقویت

مکرر شکایات کوچک، اعتراضات شاخص‌ها:

میانجی‌گری، – فعال تنش: نارنجی سطح
ارشد مسئولان حضور اصلاحی، اقدام

محدود درگیری تظاهرات، شاخص‌ها:

مذاکره بحران، مدیریت – بحران: قرمز سطح
تحریک‌کننده اقدامات تعليق مستقیم،

گسترده اعتصاب خشونت، شاخص‌ها:

شکل ۶.۱۲: سیستم هشدار زودهنگام تنش‌های قومی

۲.۱۰.۱۲ مکانیزم‌های حل اختلاف

۳.۱۰.۱۲ خطوط قرمز و قواعد بازی

هشدار

خطوط قرمز غیرقابل مذاکره

برای حفظ توازن بین حقوق اقوام و وحدت ملی، خطوط قرمز روشن ضروری است:

خطوط قرمز برای دولت مرکزی:

- ممنوعیت سرکوب نظامی اعتراضات مسالمت‌آمیز
- ممنوعیت محدودیت زبان و فرهنگ

جدول ۱۹.۱۲: ساختار چندلایه حل اختلافات قومی

سطح	نهاد مسئول	ابزار	زمان‌بندی
محلي	شورای سنtri	بزرگان گفتگو، میانجیگری	۷ روز
استانی	دفتر حقوق اقوام تحقیق، توصیه، مذکره	استان	۴-۱ هفته
منطقه‌ای	شورای منطقه تصمیم‌گیری الزام‌آور	خودمختار	۳-۱ ماه
ملي	شورای عالی اقوام میانجیگری، توصیه به دولت	دادگاه	۶-۱ ماه
قضائي	قانون رأي نهايی و الزام‌آور	اساسي	۱۲-۳ ماه

- ممنوعیت تبعیض در استخدام و خدمات

خطوط قرمز برای جنبش‌های قومی:

- ممنوعیت خشونت و تروریسم
- ممنوعیت همکاری با دشمنان خارجی علیه ایران
- ممنوعیت فعالیت تجزیه‌طلبانه مسلحانه

قاعده طلايي: اختلافات از طريق گفتگو و نهادهای قانونی حل می‌شوند، نه زور.

۱۱.۱۲ تقویم اجرایی

جدول ۲۰.۱۲: تقویم اجرای سیاست‌های مدیریت تنوع

زمان	اقدام کلیدی	شاخص موفقیت
ماه ۶-۱ سال ۱	اعلام منشور حقوق اقوام پذیرش توسعه رهبران قومی تأسیس شورای عالی برگزاری اولین نشست اقوام	
سال ۱-۲	مشروع آموزش دوزبانه ۵۰۰ مدرسه پایلوت آزمایشی	تصویب قانون مناطق تصویب در مجلس مؤسسان خودمختار
سال ۲	انتخابات شوراهای مشارکت ۶۰٪ در مناطق قومی منطقه‌ای	
سال ۳	اجرای برنامه توسعه کاهش ۲۰٪ شکاف HDI متوازن	
سال ۵	ارزیابی میان دوره‌ای نظرسنجی رضایت اقوام	
سال ۱۰-۵	گسترش کامل آموزش همه مناطق قومی چندزبانه	
سال ۱۵	ارزیابی جامع تحقق اهداف برابری HDI همه مناطق بالای ۸۰٪	

۱۲.۱۲ شاخص‌های پایش

جدول ۱۲.۱۲: شاخص‌های کلیدی پایش وضعیت اقوام

شاخص	توضیح	سال ۱۰	مبدا	سال ۲۵
شکاف HDI	اختلاف بالاترین استان پایین‌ترین استان	۰۵.۰	۱۰.۰	۱۷.۰
رضایت اقوام	درصد «راضی» از حقوق فرهنگی	%۸۵	%۶۵	%۳۰
نمایندگی در دولت	درصد مقامات از اقلیت‌های قومی	%۳۵	%۲۵	%۱۰
آموزش دوزبانه	پوشش مدارس در مناطق قومی	%۱۰۰	%۷۰	%۰
رسانه محلی	ساعات پخش به زبان‌های محلی	%۵۰	%۳۰	%۵
تنشی‌های قومی	تعداد حوادث خشونت‌آمیز/سال	-%۹۰	-%۵۰	-
هویت دوگانه	«هم قومام، هم ایرانی»	%۸۵	%۶۵	%۴۰

۱۳.۱۲ همگرایی اجتماعی: پیوند‌های نامرئی

قانون اساسی و ساختار فدرال تنها چارچوب را می‌سازند؛ روح همزیستی در پیوند‌های اجتماعی نهفته است. برای جلوگیری از «لبانیزه شدن»، ایران باید مکانیزم‌های «پلزن» (Bridging) را تقویت کند:

۱. **شفافیت در عدالت انتقالی:** رسیدگی منصفانه به دردهای تاریخی اقوام و عذرخواهی رسمی ملی برای تبعیض‌های گذشته.
۲. **رسانه‌های کثرت‌گرا:** ترویج موسیقی، ادبیات و هنر اقوام در رسانه‌های سراسری به عنوان ثروت ملی.
۳. **احزاب فرااقومی:** تشویق تشکیل احزاب سیاسی که برنامه‌های سراسری دارند و اعضای آنها از تمامی مناطق و اقوام هستند.

الگو و درس

پیام کلیدی فصل

ایران می‌تواند نشان دهد که:

- تنوع قومی ثروت است، نه تهدید – اگر درست مدیریت شود
- وحدت و تنوع با هم ممکن‌اند – سوئیس، کانادا و هند این را ثابت کرده‌اند
- سرکوب راه حل نیست – فقط مسئله را پنهان و تشدید می‌کند
- فدرالیسم همبسته مدل است که هم حقوق اقوام را تضمین می‌کند، هم وحدت

ملی را

- عدالت اقتصادی پایه صلح قومی است – توسعه متوازن ضروری است
 - هویت ایرانی چتری فراگیر است که همه را در بر می‌گیرد
- شعار: «ایرانی بودن هویت مشترک ماست، تنوع قومی ثروت مشترک ما»

منابع فصل دوازدهم

- Press. University Yale Societies. Plural in Democracy .(۱۹۷۷) A. Lijphart, •
- Press. University Yale Democracy. of Patterns .(۱۹۹۹) A. Lijphart, •
- Press. University Oxford Citizenship. Multicultural .(۱۹۹۵) W. Kymlicka, •
- California of University Conflict. in Groups Ethnic .(۱۹۸۵) L. D. Horowitz, •
Press.
- New the in Risk at Minorities States: Versus Peoples .(۲۰۰۰) R. T. Gurr, •
Press. USIP Century.
- Regulation. Conflict Ethnic of Politics The .(۱۹۹۳) B. O'Leary, & J.. McGarry, •
Routledge.
- Nation? a is What .(۱۸۸۲) E. Renan, •
- Press. University Cambridge Reframed. Nationalism .(۱۹۹۶) R. Brubaker, •
- احمدی، حمید. (۱۳۸۷). قومیت و قومگرایی در ایران. نشر نی.
- کاتوزیان، محمدعلی همایون. (۱۳۹۲). تضاد دولت و ملت در ایران. نشر نی.
- آبراهامیان، یرواند. (۱۳۸۹). ایران بین دو انقلاب. نشر نی.
- Iran. Report: Development Human .(۲۰۲۰) UNDP. •
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۲). سرشماری نفوس و مسکن.

اقتصادی توسعه

ایرانی هر رفاه برای پویا اقتصادی

بازسازی اقتصادی و رهایی از تحریم

اقتصاد ایران با چالش‌های ساختاری عمیق مواجه است: تورم مزمن (۴۵-۵۰٪)، بیکاری بالا (۱۲٪ رسمی، واقعی بیشتر)، وابستگی به نفت (۳۵٪ بودجه)، تحریم‌های گسترده (۳۸۰۰+ تحریم)، فساد سیستماتیک (رتبه ۱۴۹ جهان)، و فرار سرمایه و مغزها. این فصل نقشه راهی برای بازسازی اقتصادی ارائه می‌دهد: رفع تحریم‌ها در کوتاه‌مدت، تثبیت اقتصاد کلان در میان‌مدت، و تحول ساختاری به اقتصاد متنوع و دانش‌بنیان در بلندمدت. اصل راهنمای «آبادانی ملموس و فوری» – مردم باید بهبود را در زندگی روزمره خود احساس کنند.

۱.۱۳ مقدمه: اقتصاد بیمار، دموکراسی شکننده

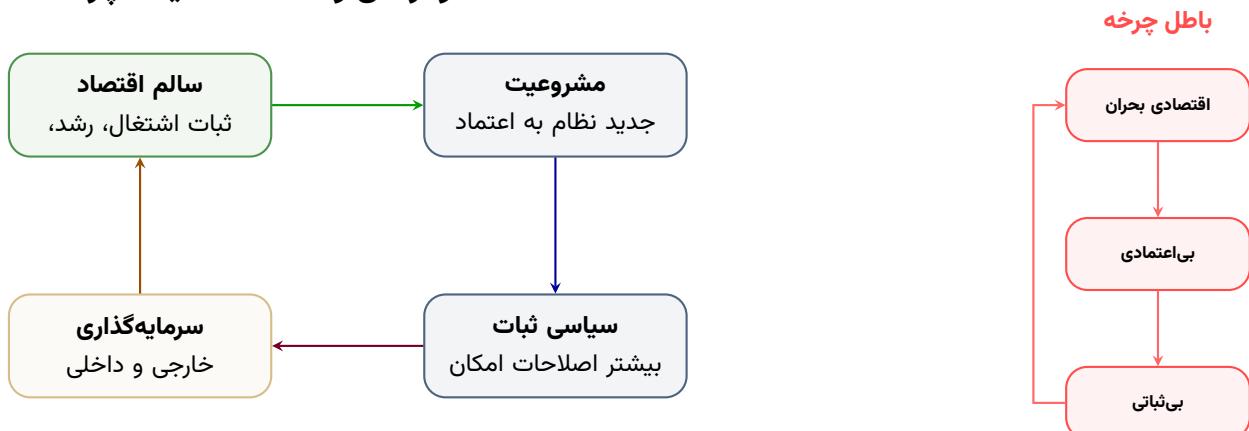
«دموکراسی‌ها به ندرت در فقر زنده می‌مانند. هیچ دموکراسی‌ای با درآمد سرانه زیر ۶۰۰۰ دلار تاکنون پایدار نمانده است. اقتصاد سالم شرط لازم – هرچند نه کافی – برای دموکراسی پایدار است.»

– آدام پرزورسکی، «دموکراسی و توسعه»، ۲۰۰۰

موفقیت گذار دموکراتیک به شدت به عملکرد اقتصادی گره خورده است. مردم از نظام جدید انتظار بهبود زندگی دارند. اگر این انتظار برآورده نشود، مشروعیت دموکراسی زیر سؤال می‌رود و راه برای بازگشت اقتدارگرایی یا هرجومنج باز می‌شود.

۱.۱.۱۳ چرا اقتصاد اولویت است؟

دموکراسی و اقتصاد فضیلت چرخه

جدول ۱.۱۳: شاخص‌های کلیدی اقتصاد ایران (۱۴۰۳/۲۰۲۴)

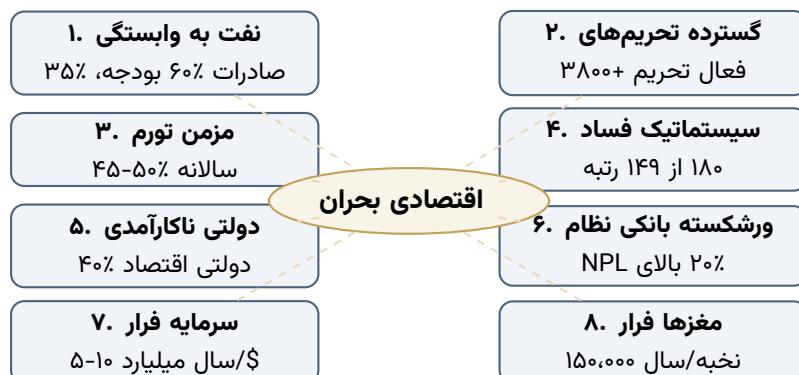
رد	شاخص	مقدار	رتبه جهانی	وضعیت
۱	(PPP) GDP	\$ ۳.۱ تریلیون	۲۱	متوسط
۲	(PPP) سرانه GDP	\$ ۱۵,۰۰۰	۷۰	پایین‌تر از پتانسیل
۳	رشد اقتصادی	% ۲-۳	—	ناکافی
۴	نرخ تورم	% ۴۵-۵۰	۵ بدترین	بحارانی
۵	نرخ بیکاری	% ۱۲	—	بالا
۶	بیکاری جوانان	% ۲۸	—	بحارانی

۲.۱۳. تشخیص: وضعیت اقتصاد ایران

۱.۲.۱۳. شاخص‌های کلان اقتصادی

۲.۲.۱۳. مشکلات ساختاری

ایران اقتصاد ساختاری مشکل هشت

۳.۲.۱۳. تحریمهای چالش اصلی

جدول ۲.۱۳: تحریمهای بین‌المللی علیه ایران

نوع تحریم	تعداد تقریبی	تأثیر اصلی
تحریمهای آمریکا	+۵۰۰,۲	قطع از سیستم دلاری، تحریم ثانویه
تحریمهای اتحادیه اروپا	+۸۰۰	محدودیت تجارت، بانکی
تحریمهای سازمان ملل	+۵۰	تسليحاتی، هسته‌ای
تحریمهای سایر کشورها	+۴۰۰	کانادا، استرالیا، ژاپن و...
مجموع	+۸۰۰,۳	قطع از سیستم مالی جهانی

هشدار

هشدار: هزینه واقعی تحریم‌ها

تحریم‌ها هزینه‌های سنگینی بر اقتصاد ایران تحمیل کرده‌اند:

- صادرات نفت: از ۵.۲ میلیون بشکه/روز به کمتر از ۱ میلیون
- درآمد ارزی: کاهش ۶۰-۷۰٪
- ارزش ریال: سقوط از ۵۰۰،۵۰۰ به +۵۰۰ در برابر دلار
- تجارت خارجی: محدودیت شدید واردات و صادرات
- سرمایه‌گذاری خارجی: نزدیک به صفر
- هزینه انسانی: کمبود دارو، تجهیزات پزشکی، تورم و فقر

نتیجه: رفع تحریم‌ها اول است، اما کافی نیست – اصلاحات ساختاری ضروری است.

۳.۱۳ استراتژی سه مرحله‌ای بازسازی اقتصادی

شکل ۱.۱۳: استراتژی سه مرحله‌ای بازسازی اقتصادی

۴.۱۳ فاز اول: ثبت (سال ۱-۲)

۱.۴.۱۳ اولویت اول: رفع تحریم‌ها

جدول ۳.۱۳: نقشه راه رفع تحریم‌ها

مرحله	اقدام ایران	اقدام طرف مقابل	زمان‌بندی
۱	اعلام پاییندی به NPT توقف غنی‌سازی	تعليق تحریم‌های نفتی	ماه ۳-۱
۲	پذیرش بازرگانی‌های IAEA، ایجاد شفافیت کامل	رفع تحریم‌های بانکی	ماه ۶-۳
۳	امضای پروتکل الحاقی	رفع تحریم‌های تجاری	ماه ۱۲-۶
۴	تعهد به عدم توسعه سلاح	رفع تحریم‌های ثانویه	ماه ۱۸-۱۲
۵	توافق جدید پایدار	آزادسازی دارایی‌ها	ماه ۲۴-۱۸

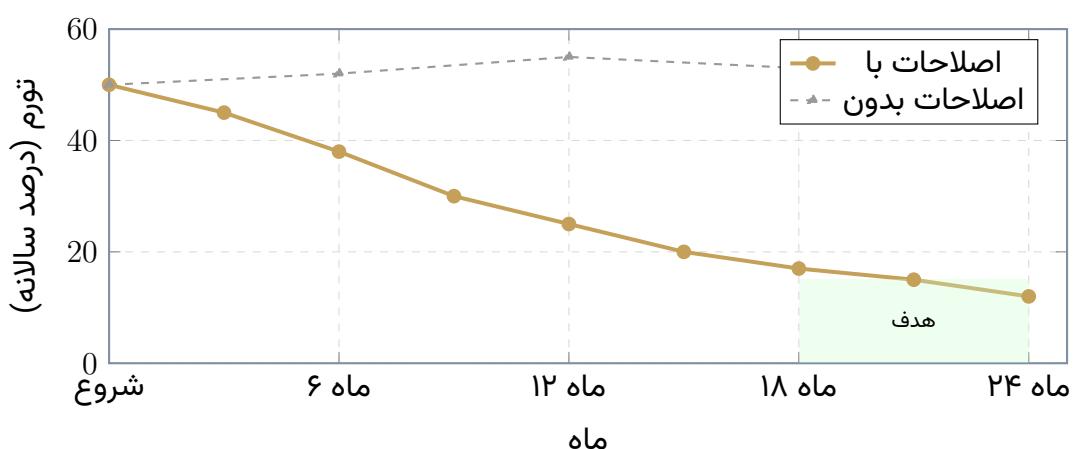
«رفع تحریم‌ها شرط لازم است، اما کافی نیست. کشورهای زیادی بدون تحریم هم فقیر مانده‌اند. آنچه تعیین‌کننده است، کیفیت نهادها و سیاست‌های اقتصادی است.»

– دارون عجم‌اوغلو و جیمز رابینسون، «چرا ملت‌ها شکست می‌خورند»، ۲۰۱۲

۲.۴.۱۳ کنترل تورم

جدول ۴.۱۳: برنامه کنترل تورم در دو سال اول

ابزار	اقدام کلیدی	اثر مورد انتظار
سیاست پولی	استقلال بانک مرکزی، هدف‌گذاری تورم	توقف چاپ پول، ثبات قیمت‌ها
سیاست مالی	کاهش کسری بودجه به زیر ۳٪ GDP	کاهش تقاضای کاذب
سیاست ارزی	یکسان‌سازی نرخ ارز، شناورسازی هدفمندسازی واقعی (پرداخت مستقیم)	حذف رانت ارزی، بازگشت اعتماد حمایت از اقساط ضعیف
یارانه‌ها		

شکل ۲.۱۳: مسیر کاهش تورم در دو سال اول

۳.۴.۱۳ برنامه ۱۰۰ روز اول اقتصادی

۴.۴.۱۳ حمایت از اقساط آسیب‌پذیر

الگو و درس

الگوی موفق: برزیل – برنامه بولسا فامیلیا
برزیل با برنامه یارانه نقدی مشروط (Bolsa Família) توانست فقر را به شدت کاهش دهد:

جدول ۵.۱۳: اقدامات اقتصادی فوری در ۱۰۰ روز اول

روز	اقدام	هدف فوری
۷-۱	اعلام سیاست اقتصادی جدید	ایجاد اعتماد، جلوگیری از پانیک
۱۴-۱	تماس با IMF و بانک جهانی	درخواست مشاوره و کمک فنی
۳۰-۱	یکسانسازی نرخ ارز	حذف رانت، شفافیت
۳۰-۱	آزادسازی واردات کالاهای اساسی	کاهش فوری قیمتها
۶۰-۳۰	اصلاح قانون بانک مرکزی	استقلال پولی
۶۰-۳۰	شروع مذاکرات	رفع سیگنال به بازارها
۱۰۰-۶۰	ارائه لایحه	کاهش کسری، شفافیت اصلاح شده
۱۰۰-۶۰	پرداخت یارانه	نقدی حمایت از اقشار آسیب‌پذیر هدفمند

- پرداخت نقدی به ۱۴ میلیون خانوار فقیر
- شرط: فرستادن کودکان به مدرسه، واکسیناسیون، معاینات پزشکی
- هزینه: کمتر از ۵٪ GDP
- نتیجه: کاهش فقر از ۲۶٪ به ۱۰٪ در ۱۵ سال
- درس برای ایران: یارانه نقدی هدفمند + شرایط توانمندسازی

جدول ۶.۱۳: برنامه حمایت اجتماعی در دوره گذار

برنامه	گروه هدف	بودجه سالانه	پوشش
یارانه نقدی تقویت شده	دهکهای ۱-۴	۲۰ میلیارد \$	۳۰ میلیون نفر
بیمه بیکاری موقت	کارگران تعدیل شده	۵ میلیارد \$	۲ میلیون نفر
سبد کالای اساسی	فقر مطلق	۳ میلیارد \$	۱۰ میلیون نفر
کمک مسکن	بی سرپناهان، مستأجران	۴ میلیارد \$	۵ میلیون نفر
بهداشت رایگان	همه	۱۵ میلیارد \$	۸۷ میلیون نفر

جدول ۷.۱۳: بسته اصلاحات ساختاری اقتصادی

حوزه	مشکل فعلی	اصلاح پیشنهادی	زمانبندی
بنگاههای دولتی	ناکارآمدی، زیان‌دهی	خصوصی‌سازی شفاف	سال ۳-۷
نظام بانکی	NPL ورشکستگی	بالا، تجدید ساختار، ادغام	سال ۲-۵
نظام مالیاتی	فرار گستردگی	مالیاتی اصلاح دیجیتال‌سازی	سال ۲-۴
بازار کار	صلبیت، غیررسمی بالا	انعطاف‌پذیری، حمایت از کارگر	سال ۳-۵
رقابت	انحصارات گستردگی	قانون رقابت، شکستن انحصار	سال ۲-۵
زمین و مسکن	سوداگری، بالا	ماليات بر زمین، عرضه مسکن	سال ۲-۷

۵.۱۳ فاز دوم: بازسازی (سال ۳-۷)

۱.۵.۱۳ اصلاحات ساختاری

۲.۵.۱۳ خصوصی‌سازی: این‌بار درست

هشدار

هشدار: درس‌های خصوصی‌سازی ناموفق

خصوصی‌سازی در ایران (اصل ۴۴) عمدتاً شکست خورد:

- انتقال به «خودی‌ها» و نهادهای شبهدولتی
- فساد گستردگی در واگذاری‌ها
- عدم بهبود کارایی
- تمرکز ثروت در دست عده‌ای

اصول خصوصی‌سازی صحیح:

- شفافیت کامل: مزایده علنی، قیمت‌گذاری مستقل
- ممنوعیت خرید توسط نهادهای وابسته به دولت
- حفظ حقوق کارگران: بازآموزی، بیمه بیکاری
- رقابت: جلوگیری از انحصار خصوصی
- نظارت مستقل بر فرآیند

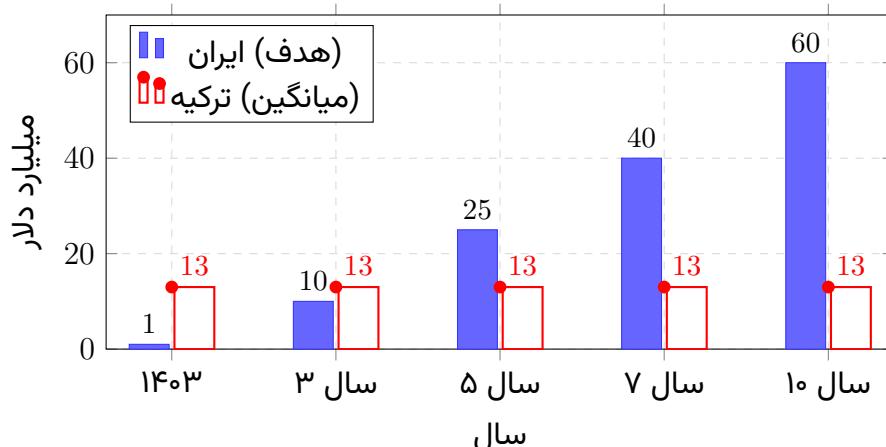
جدول ۸.۱۳: برنامه خصوصی‌سازی اولویت‌بندی شده

بخش	سهم دولت فعلی	هدف سال ۷	روش
فروش سهام در بورس	%۲۰	%۶۰	مخابرات
ادغام و عرضه عمومی	%۳۰	%۷۰	بانکها
مشارکت خارجی + IPO	%۲۰	%۸۵	خودروسازی
مزایده بین‌المللی	%۲۵	%۵۰	فولاد و معدن
واگذاری تدریجی	%۴۰	%۹۰	حمل و نقل
حفظ مالکیت ملی، قراردادهای جدید	%۸۰	%۱۰۰	نفت و گاز

جدول ۹.۱۳: اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی (FDI)

شاخص	سال ۱۰	سال ۷	سال ۵	سال ۳	سال ۲۰۱۴
FDI سالانه (میلیارد \$)	۶۰	۴۰	۲۵	۱۰	۱
موجودی FDI (میلیارد \$)	۳۵۰	۲۰۰	۱۳۰	۸۰	۶۰
رتبه سهولت کسب‌وکار	۲۵	۳۵	۵۰	۸۰	۱۲۷

۳.۵.۱۳ جذب سرمایه‌گذاری خارجی

شکل ۳.۱۳: اهداف جذب سرمایه‌گذاری خارجی

اقدامات کلیدی برای جذب FDI:

- قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی با تضمین‌های قوی
- داوری بین‌المللی برای اختلافات
- مناطق آزاد واقعی (نه صوری)
- حذف بوروکراسی: مجوز یکپارچه
- ثبت سیاسی و حاکمیت قانون

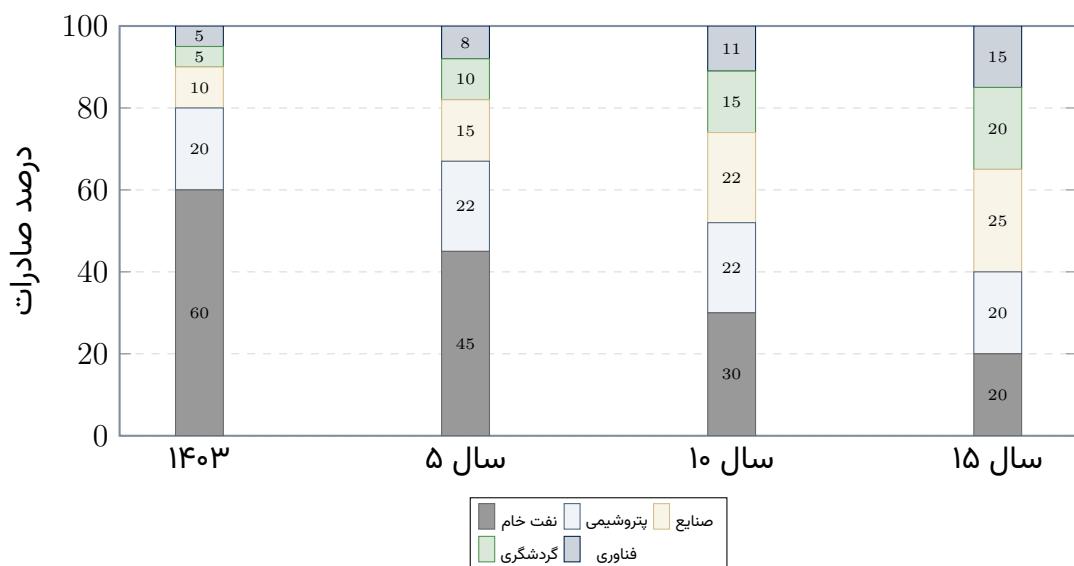
جدول ۱۰.۱۳: برنامه نوسازی صنایع کلیدی

صنعت	چالش فعلی	سرمایه (\$م)	هدف نهایی
خودرو	کیفیت پایین، فناوری قدیمی	۲۰	مشارکت با برندهای جهانی
پتروشیمی	خام فروشی، فناوری قدیمی	۳۰	زنگیره ارزش کامل
فولاد	انرژی بر، آلاینده	۱۵	فناوری سبز، صادرات
نساجی	رقابت پذیری پایین	۵	نوسازی، برندهای خودکفایی، صادرات
غذایی	وابستگی به واردات	۱۰	تولید داخلی %۸۰
دارو و تجهیزات پزشکی	واردات بالا	۸	

۴.۵.۱۳ نوسازی صنایع

۶.۱۳ فاز سوم: تحول ساختاری (سال ۱۵-۸)

۱.۶.۱۳ تنوعبخشی به اقتصاد

شکل ۱۴.۱۳: تنوعبخشی به سبد صادراتی ایران

جدول ۱۱.۱۳: پنج موتور رشد اقتصادی آینده ایران

موتور	پتانسیل	هدف سال ۱۵	سرمایه (م\$)	اشتغال
گردشگری یونسکو	۵۰ سایت	۳۰ میلیون نفر	۵۰	۳ م
ترانزیت	هاب منطقه‌ای	\$ ۵۰ میلیارد درآمد	۴۰	۱ م
فناوری اطلاعات	نیروی متخصص	\$ ۲۰ میلیارد صادرات	۱۵	۱ م
انرژی سبز	آفتتاب و باد	\$ ۱۰ میلیارد صادرات	۸۰	۵.۰ م

۲.۶.۱۳ موتورهای رشد جدید

گردشگری: گنج پنهان

الگو و درس

پتانسیل گردشگری ایران

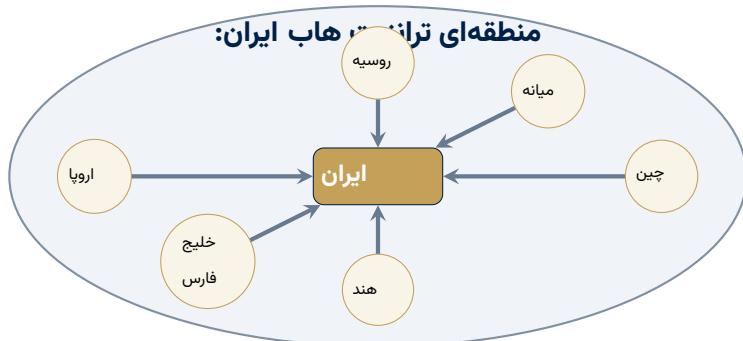
ایران یکی از ۱۰ کشور برتر جهان از نظر جاذبه‌های گردشگری است:

- **میراث فرهنگی:** ۲۷ سایت ثبت یونسکو (رتبه ۱۰ جهان)
- **تنوع طبیعی:** کویر، جنگل، کوه، ساحل
- **تنوع فرهنگی:** موسیقی، غذا، صنایع دستی اقوام
- **گردشگری سلامت:** پزشکی ارزان و باکیفیت
- **گردشگری مذهبی:** مشهد، قم (۲۰ + میلیون زائر/سال)

مقایسه:

- ترکیه: ۵۰ میلیون گردشگر، ۳۵ میلیارد دلار
- امارات: ۲۰ میلیون گردشگر، ۴۰ میلیارد دلار
- ایران (فعالی): ۵ میلیون گردشگر، ۳ میلیارد دلار
- ایران (هدف ۱۵ سال): ۳۰ میلیون گردشگر، ۵۰ میلیارد دلار

ترانزیت: پل بین قاره‌ها

جدید ابریشم راه | شرق-غرب کریدور | شمال-جنوب کریدور (INSTC)

۳.۶.۱۳ اشتغال‌زایی

جدول ۱۲.۱۳: برنامه اشتغال‌زایی ۱۰ میلیون شغل در ۱۰ سال

بخش	فعلي	هدف	راهبرد کلیدي
گردشگری و هتل	۵.۰	۳	زیرساخت، ویزا، بازاریابی
ساختمان و مسکن	۳	۵	پژوهه نوسازی بافت فرسوده
صنایع تولیدی	۴	۶	نوسازی، توسعه صادرات
فناوری اطلاعات	۳.۰	۳.۱	اقتصاد دیجیتال، استارتاپ‌ها
کشاورزی مدرن	۴	۵.۴	مکانیزاسیون، صرفه‌جویی آب
خدمات و تجارت	۸	۱۲	لوجستیک، مالی، آموزش
مجموع	۲۴	۳۴	۱۰ میلیون شغل جدید

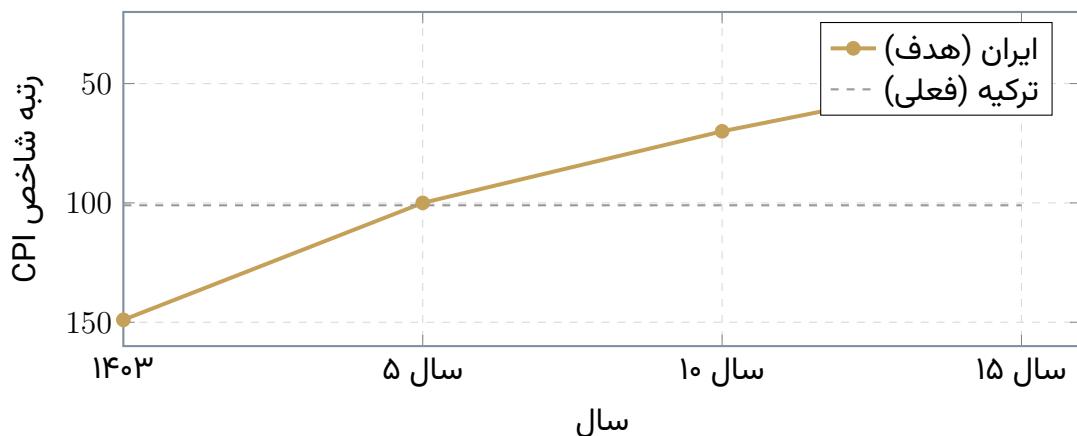
۷.۱۳ مبارزه با فساد اقتصادی

«فساد بزرگ‌ترین دشمن توسعه است. هر دلاری که به جیب فاسدان می‌رود، از مدرسه، بیمارستان و زیرساخت کم می‌شود. بدون مبارزه جدی با فساد، هیچ برنامه اقتصادی موفق نخواهد شد.»

– بانک جهانی، گزارش فساد و توسعه، ۲۰۱۷

جدول ۱۳.۱۳: برنامه جامع مبارزه با فساد اقتصادی

محور	اقدام کلیدی	نتیجه مورد انتظار
شفافیت	ثبت الکترونیک معاملات دولتی	حذف رانت اطلاعاتی
ناظارت	کمیسیون مستقل ضدفساد	بازداشت و محاكمه مفسدان
قوانين	قانون «از کجا آورده‌ای»	مصادره اموال نامشروع
تعارض منافع	ممنوعیت فعالیت اقتصادی مقامات	جلوگیری از سوءاستفاده
مناقصات	سامانه علنی و الکترونیکی	سلامت قراردادهای بزرگ

شکل ۱۳.۵: مسیر بهبود رتبه ایران در شاخص فساد

۸.۱۳ نظام مالیاتی جدید

۱.۸.۱۳ اصلاح ساختار مالیاتی

جدول ۱۴.۱۳: مقایسه نظام مالیاتی فعلی و پیشنهادی

توضیح	سال ۱۰ هدف	سال ۱۰ فعلی	شاخص
نسبت مالیات به GDP	%۷	%۱۸	میانگین OECD: %۳۴
مالیات بر درآمد (حداکثر)	%۳۵	%۴۵	تصاعدی، عادلانه
مالیات بر شرکتها	%۲۵	%۲۰	کاهش برای جذب سرمایه
مالیات بر ارزش افزوده	%۹	%۱۵	استاندارد جهانی
مالیات بر ثروت	-	%۲-۱	جدید، برای عدالت
مالیات بر املاک	ناچیز	۱٪ ارزش	ضد سوداگری

اصول نظام مالیاتی جدید:

۱. **عدالت:** ثروتمندان بیشتر بپردازند (تصاعدی)
۲. **کارایی:** حذف معافیت‌های ناکارآمد
۳. **سادگی:** فرم‌های ساده، پرداخت الکترونیک
۴. **شفافیت:** همه مالیات‌دهندگان ببینند پولشان کجا می‌رود

۵. اجرای قاطع: مجازات سنگین برای فرار مالیاتی

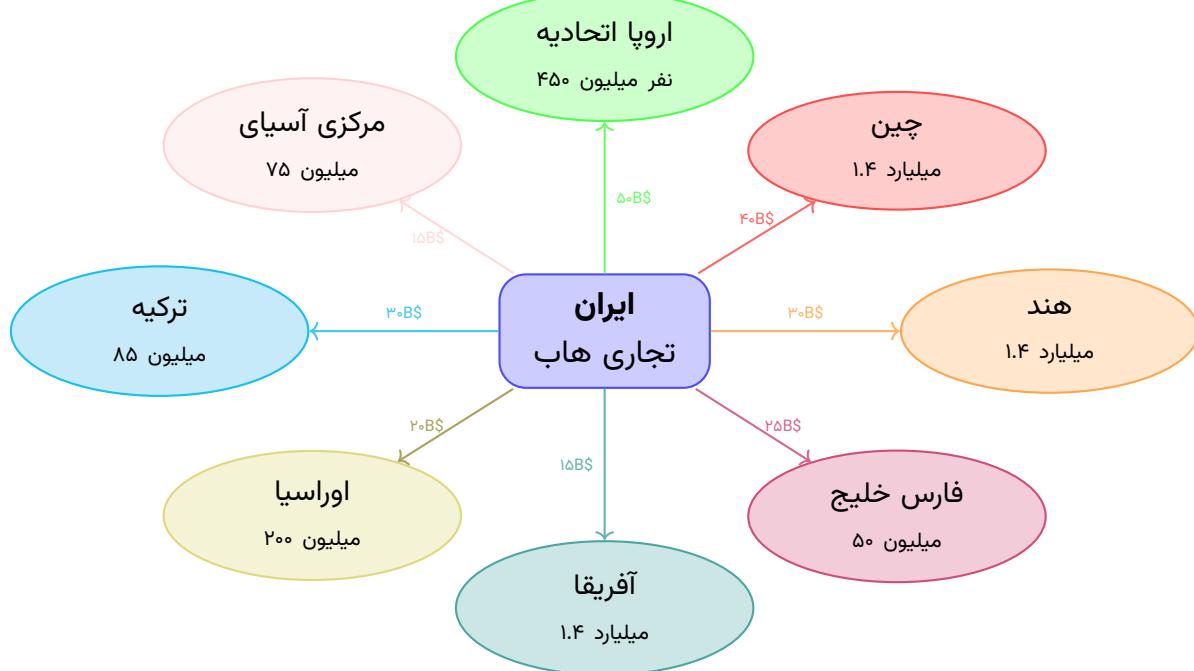
۹.۱۳ ادغام در اقتصاد جهانی

جدول ۹.۱۳: نقشه راه ادغام در اقتصاد جهانی

سال	اقدام	دستاورد
۲-۱	رفع تحریم‌ها، اتصال به SWIFT	دسترسی به سیستم مالی جهانی
۳-۲	عضویت ناظر در WTO	شروع مذاکرات الحاق
۵-۳	توافقات تجارت آزاد	ترکیه، هند، چین، اوراسیا دوجانبه
۷-۵	عضویت کامل در WTO	دسترسی به بازار ۱۶۴ کشور
۱۰-۷	توافق تجاری با اتحادیه بزرگ‌ترین بازار جهان اروپا	بازار جهانی
۱۵-۱۰	اعضویت OECD	استانداردهای جهانی در (هدف)

۱.۹.۱۳ توافقات تجاری هدف

ساله ۱۵ افق – ایران هدف تجاری شبکه

جدول ۱۶.۱۳: اهداف صادراتی ایران در افق ۱۵ ساله

بخش	۱۴۰۳ (میلیارد \$)	سال ۵	سال ۱۰	سال ۱۵
نفت و گاز	۵۰	۸۰	۱۰۰	۸۰
پتروشیمی	۱۵	۲۵	۴۰	۵۰
صنایع و معدن	۱۰	۲۰	۳۵	۵۰
کشاورزی و غذا	۵	۱۰	۱۸	۲۵
خدمات (گردشگری، IT)	۵	۱۵	۳۵	۶۰
فناوری و دانشبنیان	۲	۸	۱۷	۳۵
مجموع صادرات	۸۷	۱۵۸	۲۴۵	۳۰۰

۲.۹.۱۳ هدف صادرات

۱۰.۱۳ نظام بانکی و مالی

۱.۱۰.۱۳ بحران نظام بانکی

هشدار

هشدار: بانک‌های ایران در وضعیت بحرانی هستند

وضعیت نظام بانکی ایران نگرانکننده است:

- **مطالبات معوق (NPL):** بالای ۲۰٪ (استاندارد جهانی: زیر ۵٪)
- **کفایت سرمایه:** بسیاری زیر حداقل استاندارد
- **بانک‌های ورشکسته:** چندین بانک عملأً ورشکسته
- **بنگاهداری:** بانک‌ها مالک شرکت‌های زیان‌ده
- **فساد:** وام‌های کلان به افراد مرتبط

نتیجه: بدون اصلاح نظام بانکی، رشد اقتصادی پایدار ممکن نیست.

۲.۱۰.۱۳ توسعه بازار سرمایه

۳.۱۰.۱۳ فین‌تك و بانکداری دیجیتال

الگو و درس

فرصت: جهش به بانکداری دیجیتال

ایران می‌تواند از «عقب‌ماندگی» به «پیشتازی» برسد:

- **نسل جوان دیجیتال:** ۷۰٪ جمعیت زیر ۴۰ سال
- **نفوذ اینترنت:** +۸۰٪ جمعیت
- **استارتاپ‌های فین‌تك:** زیرساخت موجود

جدول ۱۷.۱۳: برنامه اصلاح نظام بانکی

مرحله اقدام	زمانبندی و هدف
۱	ارزیابی مستقل (Asset Review) ماه ۶-۱: شناسایی وضعیت واقعی Quality
۲	تفکیک بانکها به ماه ۶-۱۲ سالم/قابل نجات/ورشکسته
۳	تزریق سرمایه به بانک‌های قابل نجات سال ۱-۲: ۳۰ میلیارد دلار
۴	ادغام یا انحلال بانک‌های ورشکسته سال ۱-۳
۵	فروش بنگاه‌های غیربانکی سال ۲-۵
۶	پیاده‌سازی استانداردهای بازل III سال ۳-۷
۷	ورود بانک‌های خارجی سال ۳+

جدول ۱۸.۱۳: اهداف توسعه بازار سرمایه

شاخص	سال ۱۵	سال ۱۴۰۳	سال ۵	سال ۱۰
ارزش بازار سهام (%) GDP	%۱۰۰	%۶۰	%۳۵	
ارزش اوراق بدھی (%) GDP	%۴۰	%۲۰	%۵	
تعداد شرکت‌های بورسی	۰۰۰،۲	۲۰۰،۱	۷۰۰	
سرمایه‌گذاران خارجی (%)	%۲۵	%۱۰	%۱	
صندوق‌های سرمایه‌گذاری	۰۰۰،۱	۵۰۰	۲۰۰	

• **الگوهای موفق:** کنیا، (M-Pesa)، هند، (UPI) چین (Alipay) اهداف:

- ۹۰٪ پرداخت‌ها دیجیتال تا سال ۵
- ریال دیجیتال بانک مرکزی (CBDC) تا سال ۳
- بانکداری باز (Open Banking) تا سال ۴
- هویت دیجیتال یکپارچه تا سال ۲

۱۱.۱۳ انرژی و پایداری اقتصادی

۱.۱۱.۱۳ اصلاح یارانه انرژی

جدول ۱۹.۱۳: یارانه‌های انرژی و برنامه اصلاح

حامل	قیمت فعلی	یارانه سالانه	قیمت جهانی	هدف سال ۵
بنزین (لیتر)	۳۰ میلیارد \$	۳۰۰،۵۰ تومن	۳۰۰،۵۰ تومن	قیمت منطقه‌ای
گازوئیل (لیتر)	۲۰ میلیارد \$	۵۰۰،۱۴۵ تومن	۵۰۰،۱۴۵ تومن	قیمت منطقه‌ای
گاز طبیعی (م³)	۲۵ میلیارد \$	۱۵۰۰،۱۵ تومن	۱۵۰۰،۱۵ تومن	تدريجي
برق (کیلووات)	۱۵ میلیارد \$	۵۰۰،۵ تومن	۵۰۰،۵ تومن	تدريجي
مجموع یارانه انرژی				۹۰ میلیارد \$/سال

«یارانه انرژی در ایران معادل کل بودجه بهداشت و آموزش است. این پول عمدتاً به ثروتمندان می‌رسد که مصرف بیشتری دارند. اصلاح یارانه‌ها هم عدالت است، هم کارایی.»

– صندوق بین‌المللی پول، گزارش یارانه انرژی، ۲۰۲۳

اصول اصلاح یارانه انرژی:

۱. **تدريجي:** افزایش قیمت در ۵ سال، نه یک‌شبه
۲. **جبراني:** یارانه نقدی به دهکهای ۱-۵
۳. **صنعتی:** قیمت‌های متفاوت برای صنایع (دوره انتقال)
۴. **حمل و نقل عمومی:** سوبسید برای اتوبوس و مترو
۵. **شفاف:** نشان‌دادن هزینه واقعی به مردم

جدول ۲۰.۱۳: برنامه سرمایه‌گذاری در انرژی تجدیدپذیر

منبع	ظرفیت فعلی (GW)	سال ۵	سال ۱۰	سرمایه‌گذاری
خورشیدی	۱	۱۵	۵۰	\$ ۵۰ میلیارد
بادی	۵.۰	۵	۲۰	\$ ۲۵ میلیارد
برق‌آبی	۱۲	۱۴	۱۶	\$ ۱۰ میلیارد
سایر (زمین‌گرمایی، زیست‌توده)	۱.۰	۱	۴	\$ ۵ میلیارد
مجموع تجدیدپذیر	۶.۱۳	۳۵	۹۰	\$ ۹۰ میلیارد
سهم از تولید برق	%۸	%۲۵	%۵۰	

۲.۱۱.۱۳ سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر

۱۲.۱۳ مسکن و زمین

۱.۱۲.۱۳ بحران مسکن

جدول ۲۱.۱۳: شاخص‌های بحران مسکن در ایران

شاخص	ایران	استاندارد جهانی	توضیح
نسبت قیمت مسکن به درآمد	۳۰-۲۵	۵-۳	بحرانی
نرخ مالکیت مسکن	%۶۵	%۶۵	قابل قبول
متراژ سرانه مسکن	۲۵ م۲	۴۰ م۲	پایین
واحدهای خالی	۵.۲ میلیون	-	سوداگری
کمبود سالانه مسکن	۷۰۰ واحد	۷۰۰,۰۰۰ واحد	تولید ناکافی

۲.۱۲.۱۳ برنامه جامع مسکن

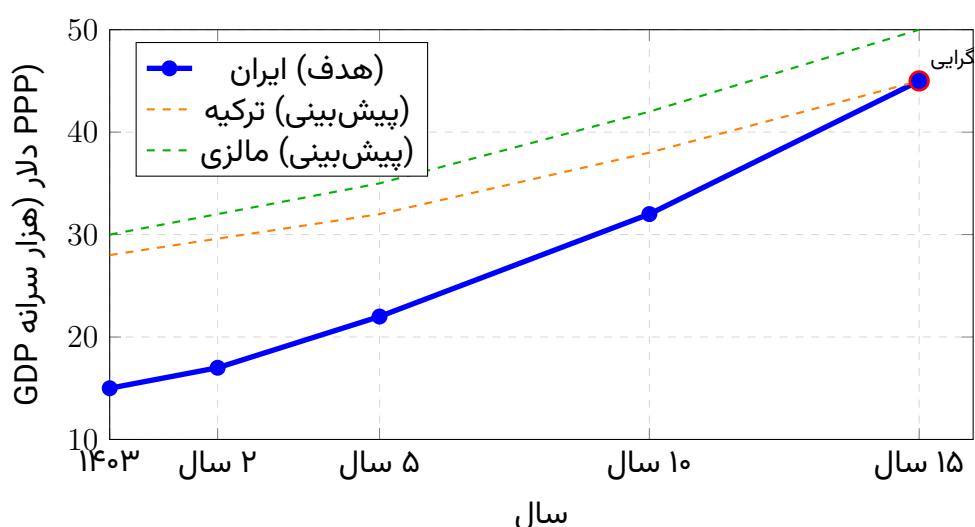
جدول ۲۲.۱۳: برنامه جامع مسکن ملی

محور	اقدام	هدف کمّی
عرضه زمین	آزادسازی زمین‌های دولتی برای ۱۰۰,۰۰۰ هکتار در ۵ سال	مسکن
مالیات	مالیات %۲ بر خانه‌های خالی و کاهش سوداگری	مالیات به بعد
تولید	پروژه ملی ساخت مسکن ارزان ۱ میلیون واحد/سال	وام مسکن بلندمدت با نرخ ۲۰ سال، نرخ تورم %۲+
تسهیلات	وام مسکن بلندمدت با نرخ ۲۰ سال، نرخ تورم %۲+	واقعی
اجاره	همایت از مستأجران، یارانه ۲ میلیون خانوار	اجاره
مسکن اجتماعی	مسکن اجتماعی ساخت مسکن استیجاری دولتی ۵۰۰,۰۰۰ واحد در ۱۰ سال	

۱۳.۱۳ شاخص‌های کلیدی و اهداف

جدول ۱۳.۱۳: شاخص‌های کلیدی اقتصادی و اهداف ۱۵ ساله

شاخص	۱۴۰۳	س ۲	س ۵	س ۱۰	س ۱۵
رشد GDP (%)	۱	۲	۵	۶	۵
تورم (%)	۲	۵۰	۱۵	۷	۴
بیکاری (%)	۳	۱۲	۱۰	۸	۶
PPP سرانه (\$K)	۴	۱۵	۱۷	۲۲	۳۲
صادرات (میلیارد \$)	۵	۸۷	۱۱۰	۱۵۸	۲۴۵
FDI (میلیارد \$)	۶	۱	۵	۲۵	۵۰
نسبت مالیات/GDP (%)	۷	۷	۹	۱۲	۱۶
سهم نفت از بودجه (%)	۸	۳۵	۳۰	۲۲	۱۵
رتبه فساد (CPI)	۹	۱۴۹	۱۲۰	۸۵	۶۰
رتبه کسبوکار	۱۰	۱۲۷	۹۰	۵۰	۳۵

شکل ۱۳.۱۳: مسیر رشد GDP سرانه ایران در مقایسه با کشورهای مشابه

جدول ۲۴.۱۳: ریسک‌های اصلی برنامه اقتصادی و راهکارها

ریسک	احتمال	راهکار کاهش
شکست مذاکرات رفع تحریم	متوسط	تنوع شرکا، اقتصاد مقاومتی
هوشمند	بالا	مقاومت گروههای ذی نفع
ائتلاف‌سازی، جبران بازندهان	متوسط	بحران مالی جهانی
صدوق ذخیره، تنوع صادرات	متوسط	ناآرامی اجتماعی از اصلاحات
تدريج، حمایت از آسیب‌پذیران	متوسط	فرار سرمایه و مغزها
ثبات، فرصت، کیفیت زندگی	بالا	سقوط قیمت نفت
تنوع بخشی سریع‌تر، صندوق ذخیره	متوسط	تنوع بخشی سریع‌تر، صندوق ذخیره

جدول ۲۵.۱۳: سه سناریوی اقتصادی برای ایران در سال ۱۵

بدینانه	محتمل	خوبینانه	شاخص
۰۰۰,۳۰\$	۰۰۰,۴۵\$	۰۰۰,۵۵\$	GDP سرانه
%۱۰	%۳	%۱	تورم
%۱۰	%۵	%۳	بیکاری
۸۰	۴۵	۳۰	رتبه فساد
۲۰ میلیارد \$	۶۰ میلیارد \$	۸۰ میلیارد \$	FDI سالانه
%۴۰	%۲۰	%۱۰	سهم نفت از صادرات
%۲۵	%۵۵	%۲۰	احتمال

۱۴.۱۳ ریسک‌ها و سناریوها

۱.۱۴.۱۳ سه سناریوی اقتصادی

۱۵.۱۳ جمع‌بندی: اقتصادی که برای همه کار می‌کند

الگو و درس

پیام کلیدی فصل

بازسازی اقتصادی ایران ممکن است – اگر این اصول رعایت شود:

- اولویت رفع تحریم: بدون اتصال به اقتصاد جهانی، رشد پایدار ممکن نیست
 - ثبات اقتصاد کلان: کنترل تورم و ثبات ارزی، پیش‌شرط هر کاری
 - اصلاحات ساختاری: بدون تغییر نهادها، رشد موقتی خواهد بود
 - تنوع بخشی: رهایی از نفرین نفت با توسعه گردشگری، فناوری، صنایع
 - مبارزه با فساد: فساد بزرگ‌ترین مانع توسعه است
 - عدالت: رشد باید شامل همه شود، نه فقط ثروتمندان
 - آبادانی ملموس: مردم باید بهبود را در زندگی روزمره احساس کنند
- هدف: اقتصادی که برای همه ایرانیان کار می‌کند – پویا، عادلانه، پایدار.

«اقتصاد خوب همیشه به سیاست خوب نیاز دارد. بدون ثبات سیاسی، حاکمیت قانون، و نهادهای کارآمد، هیچ سیاست اقتصادی موفق نخواهد شد. برعکس، اقتصاد بیمار دموکراسی را تضعیف می‌کند. اقتصاد و سیاست دو روی یک سکه‌اند.»

نویسنده –

منابع فصل سیزدهم

- Business. Crown Fail. Nations Why .(۲۰۱۲) A. J. Robinson, & D., Acemoglu, •
Uni- Cambridge Development. and Democracy .(۲۰۰۰) al. et A. Przeworski, •
Press. versity
University Princeton Recipes. Many Economics, One .(۲۰۰۷) D. Rodrik, •
Press.
Norton. W.W. Discontents. Its and Globalization .(۲۰۰۲) E. J. Stiglitz, •
Report. Business Doing .(۲۰۲۳) Bank. World •
Outlook. Economic World .(۲۰۲۳) IMF. •
Report. Subsidies Energy .(۲۰۲۳) IMF. •
Index. Perceptions Corruption .(۲۰۲۳) International. Transparency •
Report. Investment World .(۲۰۲۳) UNCTAD. •
Statistics. Trade .(۲۰۲۳) WTO. •
• بانک مرکزی ایران. (۱۴۰۲). گزارش اقتصادی و ترازنامه.
• مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۴۰۲). گزارش‌های اقتصادی.
• صندوق بین‌المللی پول. (۱۴۰۲). گزارش ماده چهار ایران.
• مرکز آمار ایران. (۱۴۰۲). حساب‌های ملی و شاخص‌های اقتصادی.

زیست محیط

فردا نسل‌های برای امانتداری

بحران آب و محیط زیست: چالش حیاتی

ایران با بحران زیست‌محیطی چندلایه مواجه است: کسری آب سالانه ۲۰-۱۵ میلیارد مترمکعب، خشک شدن دریاچه‌ها و تالاب‌ها (ارومیه، هامون، گاوخونی)، فرونشست زمین در +۳۰۰ دشت، ریزگردها، آلودگی هوای شهرها، و تخریب جنگل‌ها. بدون حل بحران آب، نه توسعه پایدار ممکن است نه ثبات اجتماعی. این فصل راهبرد جامعی برای مدیریت بحران ارائه می‌دهد: مدیریت تقاضا (کاهش ۴۰٪ مصرف)، افزایش عرضه پایدار (شیرینسازی، بازیافت)، حکمرانی نوین آب، و انتقال به اقتصاد سبز. شعار: «هر قطره آب، هر نفس پاک – حق نسل‌های آینده».

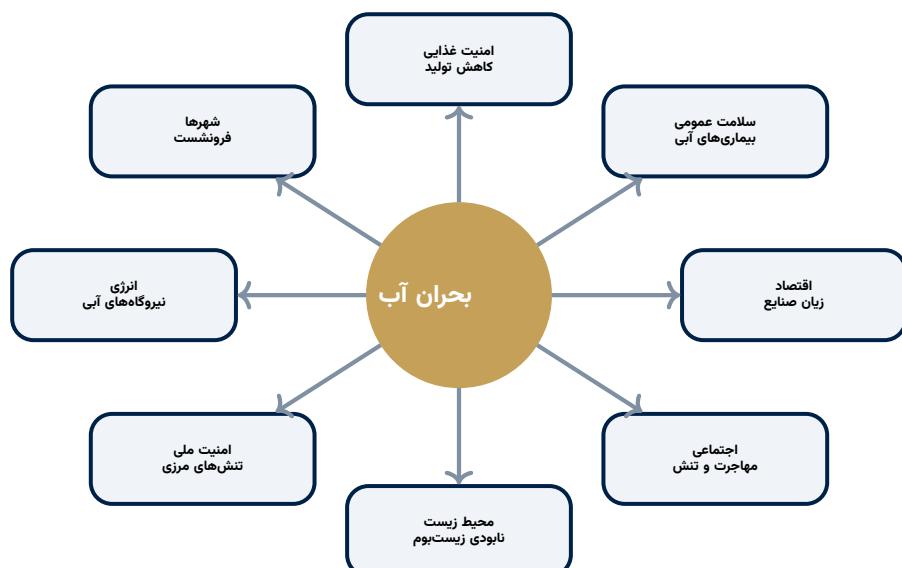
۱.۱۴ مقدمه: بحرانی که انکارش دیگر ممکن نیست

«جنگ‌های آینده خاورمیانه بر سر آب خواهد بود، نه نفت. ایران در خط مقدم این بحران قرار دارد. اگر امروز اقدام نکنیم، فردا بسیار دیر خواهد بود.»

— ایزمائیل سراج‌الدین، معاون سابق بانک جهانی، ۱۹۹۵

بحران آب و محیط زیست تنها یک مسئله فنی نیست – یک **بحران امنیت ملی** است. خشکسالی‌های پیاپی، مهاجرت روستاییان، تنش‌های بین‌استانی بر سر آب، و ناآرامی‌های اجتماعی همه ریشه در همین بحران دارند. دموکراسی آینده ایران بدون حل این بحران پایدار نخواهد بود.

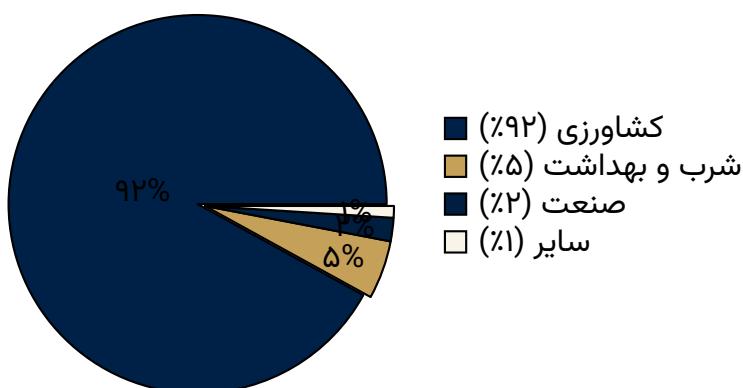
۱.۱.۱۴ چرا این موضوع اولویت است؟

شکل ۱.۱۴: پیامدهای چندبعدی بحران آب در ایران

جدول ۱.۱۴: شاخص‌های کلیدی بحران آب در ایران

ردیف	شاخص بحران	مقدار	وضعیت
۱	منابع آب تجدیدپذیر سالانه	$Bm^3 ۱۳۰$	کاهشی
۲	صرف سالانه آب	$100-95$	بحرانی
۳	کسری سالانه مخازن	$Bm^3 ۲۰-۱۵$	بحرانی
۴	سرانه آب تجدیدپذیر	$m^3 ۵۰۰,1$	پایین
۵	افت سالانه سفره‌ها	۳-۱ متر	خطرباک
۶	دشت‌های ممنوعه	۳۵۰ از ۶۰۹	%۵۷
۷	راندمان آبیاری کشاورزی	%۴۰-۳۵	ضعیف
۸	سهم کشاورزی از مصرف	%۹۲	نامتعادل

شکل ۲.۱۴: توزیع مصرف آب در ایران

جدول ۲.۱۴: وضعیت دریاچه‌ها و تالاب‌های اصلی ایران

منبع آبی	وسعت اولیه	کاهش	وضعیت فعلی
دریاچه ارومیه	۵۰۰,۵	%۸۰	در آستانه نابودی
همون	۴۰۰,۴	+%۹۰	خشک شده
گاوخونی	۴۷۰	%۱۰۰	خشک شده
بختگان	۶۵۰	%۹۲	تقریباً خشک
انزلی	۴۵۰	%۶۰	در خطر جدی
هورالعظیم	۳۰۰,۳	%۸۳	بحرانی

۲.۱۴ تشخصیص: ابعاد بحران زیستمحیطی

۱.۲.۱۴ بحران آب: اعداد و ارقام

۲.۲.۱۴ توزیع مصرف آب

۳.۲.۱۴ خشک شدن منابع آبی

هشدار

هشدار: فاجعه دریاچه ارومیه

دریاچه ارومیه زمانی بزرگ‌ترین دریاچه داخلی خاورمیانه بود:

- کاهش حجم: از ۳۰ میلیارد مترمکعب به ۳ میلیارد (۹۰٪ کاهش)
 - کاهش سطح: از ۵،۵ کیلومتر مربع به کمتر از ۱،۰۰۰ هکتار
 - علل: سدسازی بی‌رویه، کشاورزی پرآب، تغییر اقلیم
 - پیامدها: طوفان نمک، تهدید سلامت ۱۴ میلیون نفر، نابودی اکوسیستم
 - هشدار: بدون اقدام فوری، طی ۱۰ سال کاملاً خشک می‌شود
- اهمیت: احیای ارومیه نماد تعهد نظام جدید به محیط زیست است.

۴.۲.۱۴ فرونگشت زمین

جدول ۳.۱۴: فرونگشت زمین در دشت‌های بحرانی

دشت / منطقه	نرخ سالانه (cm)	پیامدهای استراتژیک
دشت رفسنجان	۳۰-۲۵	شکاف زمین و تخریب زیرساخت
جنوب تهران	۳۶-۲۵	تهدید جدی برای خطوط مترو
دشت مشهد	۲۰-۱۵	خطر برای زیرساخت‌های شهری
اصفهان	۱۵-۱۰	آسیب به میراث تاریخی و تمدنی
کرمان	۳۰-۲۰	تخرب کامل اراضی کشاورزی

۵.۲.۱۴ آلودگی هوای

۶.۲.۱۴ سایر بحران‌های زیستمحیطی

۳.۱۴ علل ریشه‌ای بحران

«بحران آب ایران بیش از آنکه بحران طبیعی باشد، بحران مدیریت است. با همین میزان بارندگی، کشورهایی مثل اسرائیل و استرالیا وضعیت بهتری دارند. مشکل در سیاست‌ها و نهادهای است.»

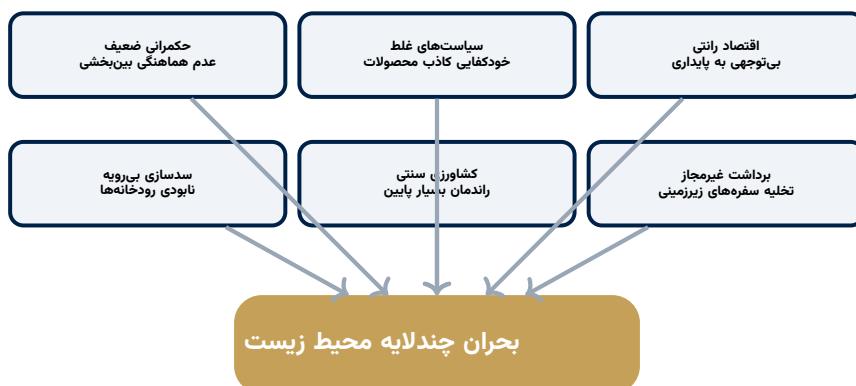
جدول ۴.۱۴: وضعیت آلودگی هوا در کلان‌شهرها

کلان‌شهر	میانگین ۵.۲PM	تلفات مستقیم	روزهای ناسالم/سال	بحرانی
اهواز	+۸۰	+۳۰۰	+۳۰۰	بحرانی
تهران	۳۵	+۲۵۰	+۲۰۰,۲۵	+۲۰۰,۲۵
اصفهان	۳۲	۲۲۰	+۰۰۰,۸	+۰۰۰,۸
تبریز	۲۸	۱۸۰	+۰۰۰,۵	+۰۰۰,۵
مشهد	۲۵	۱۵۰	+۰۰۰,۶	+۰۰۰,۶

جدول ۵.۱۴: سایر چالش‌های زیست‌محیطی ایران

چالش کلیدی	شدت	شرح مختصر بحران
ریزگردهای منطقه	بحرانی	منشأ داخلی و خارجی در خوزستان و سیستان
تخرب جنگل‌ها	بالا	کاهش ۳۰٪ جنگل‌های هیرکانی در نیم قرن
فرسایش خاک	بالا	فرسایش ۲ میلیارد تن خاک حاصلخیز در سال
بیابان‌زایی	بالا	پیشروی کویر در ۱۰٪ کل مساحت کشور
پسماند شهری	بالا	بازیافت زیر ۱۰٪ و دفن غیربهداشتی در شمال

ریشه‌های ساختاری بحران آب و محیط زیست

شکل ۳.۱۴: نمودار علل ساختاری و مستقیم بحران‌های زیست‌محیطی

– کاوه مدنی، محقق محیط زیست، ۱۴۰۲

۴.۱۴ استراتژی جامع مدیریت آب

۱۵ سال تا پایدار تعادل آب: جامع استراتژی

شکل ۴.۱۴: چهار ستون استراتژی جامع مدیریت آب

۵.۱۴ ستون اول: مدیریت تقاضا

۱.۵.۱۴ اصلاح بخش کشاورزی

کشاورزی با ۹۲٪ مصرف آب، کلید حل بحران است.

جدول ۶.۱۴: برنامه کاهش مصرف آب کشاورزی

راهکار	توضیح	پتانسیل صرفه‌جویی	اقدامات
آبیاری نوین	قطرهای، بارانی	۲۰ میلیارد م ^۳	پوشش ۱۰۰٪ در ۱۰ سال
تخییر الگوی کشت	حذف محصولات پرآب	۱۵ میلیارد م ^۳	ممنوعیت برنج در کویر
کاهش سطح زیرکشت	تناسب با آب موجود	۱۰ میلیارد م ^۳	خروج زمین‌های نامناسب
کشت گلخانه‌ای	صرف ۱۰٪ آب مزرعه	۵ میلیارد م ^۳	۱۰۰،۰۰۰ هکتار گلخانه
مجموع صرفه‌جویی کشاورزی			۵۰ میلیارد م^۳

الگو و درس

الگوی موفق: اسرائیل – انقلاب آب

اسرائیل با بارش کمتر از ایران، به خودکفایی آب رسیده است:

- آبیاری قطره‌ای: ۹۰٪ کشاورزی – اختراع اسرائیلی
- بازیافت فاضلاب: ۸۵٪ فاضلاب بازیافت و استفاده مجدد
- شیرین‌سازی: ۷۰٪ آب شرب از شیرین‌سازی

- **قیمتگذاری:** قیمت واقعی آب
- **نتیجه:** صادرکننده محصولات کشاورزی با آب کمتر
- **درس:** مدیریت، نه فقط منابع، تعیینکننده است

۲.۵.۱۴ قیمتگذاری واقعی آب

جدول ۷.۱۴: اصلاح قیمتگذاری آب در فازهای گذار

بخش مصرف	قیمت فعلی	هدف س.۱۰	مکانیزم حمایتی
کشاورزی استراتژیک	۵۰۰ ریال	۵,۰۰۰,۵ ریال	یارانه هوشمند نوسازی سیستم
صنعت و معدن خانگی (الگوی مصرف)	۵,۰۰۰,۵ ریال	۰,۲۵ ۰,۰۰۰,۲۵ ریال	قیمت واقعی بازار سهمیه پایه ارزان قیمت
خانگی (پرصرف)	۱۰,۰۰۰,۱۰ ریال	۰,۵۰ ۰,۰۰۰,۵۰ ریال	نرخ تنبیهی و بازدارنده

اصول قیمتگذاری:

- پلکانی: مصرف بیشتر = قیمت بالاتر
- حمایت از مصرف پایه: سهمیه ارزان برای نیاز اساسی
- تدریجی: افزایش در ۵ سال
- بازتوزیع: درآمد صرف کارآمدسازی و حمایت از فقر

۳.۵.۱۴ کاهش مصرف شهری و صنعتی

جدول ۸.۱۴: برنامه کاهش مصرف آب شهری و صنعتی

راهکار عملیاتی	شرح اقدام اجرایی	هدف (MCM)
نوسازی لوله‌ها	کاهش تلفات شبکه توزیع در شهرها	۱,۰۰۰
لوازم کم‌صرف	توزیع شیرآلات و تجهیزات هوشمند	۰,۵۰۰
بازیافت صنعتی	چرخه بسته‌آب در کارخانجات بزرگ	۰,۵۰۰
فضای سبز بومی	جایگزینی چمن با گیاهان مقاوم	۰,۳۰۰

جدول ۹.۱۴: برنامه افزایش عرضه آب پایدار

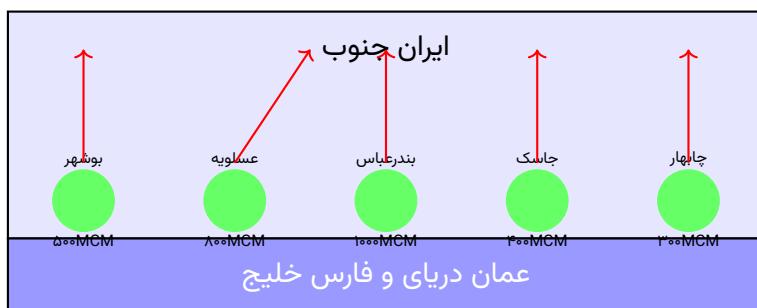
منبع	فعلی (میلیارد م³)	هدف سه‌ساله (میلیارد م³)	سرمایه‌گذاری	توضیح
شیرین‌سازی دریا	۵.۰	۵	۲۵ میلیارد \$	خليج فارس و عمان
بازیافت فاضلاب	۱	۸	۱۵ میلیارد \$	استفاده در کشاورزی
جمع‌آوری باران	۱.۰	۲	۵ میلیارد \$	سازه‌های ذخیره
کاهش تبخیر	—	۲	۳ میلیارد \$	پوشش کانال‌ها
تغذیه مصنوعی	۱	۳	۵ میلیارد \$	احیای سفره‌ها
مجموع افزایش عرضه		۲۰ میلیارد م³	۵۳ میلیارد \$	

۶.۱۴ ستون دوم: افزایش عرضه پایدار

۱.۶.۱۴ منابع جدید آب

۲.۶.۱۴ شیرین‌سازی آب دریا

/سال ۳ میلیارد ۵ هدف: – ساحلی شیرین‌سازی شبکه

(MCM) سال در مترمکعب میلیون به ظرفیت

شکل ۵.۱۴: طرح شبکه شیرین‌سازی آب دریا

جدول ۱۰.۱۴: پروژه‌های کلان شیرین‌سازی

پروژه	ظرفیت (سال/MCM)	سرمایه (میلیارد \$)	منطقه خدمات	زمان
بندرعباس-کرمان	۱,۰۰۰	۸	کرمان، یزد	سال ۶-۲
عسلویه-فارس	۸۰۰	۶	شیراز، فارس	سال ۵-۲
بوشهر-خوزستان	۵۰۰	۴	بوشهر، خوزستان	سال ۶-۳
چابهار-بلوچستان	۳۰۰	۵.۲	سیستان و بلوچستان	سال ۵-۲
جاسک-هرمزگان	۴۰۰	۳	هرمزگان	سال ۶-۳
مجموع فاز اول		۵۳۲		

جدول ۱۱.۱۴: برنامه بازیافت فاضلاب

پوشش شبکه فاضلاب شهری	٪۷۵	٪۷۵	٪۵۰	۱۰ هدف سال ۵
تصفیه فاضلاب	٪۹۰	٪۷۰	٪۴۰	
بازیافت و استفاده مجدد	٪۸۰	٪۵۰	٪۱۵	
حجم بازیافته (میلیارد م³)	۸	۴	۱	

۳.۶.۱۴ بازیافت فاضلاب

۷.۱۴ ستون سوم: حکمرانی نوین آب

۱.۷.۱۴ اصلاح ساختار نهادی

هشدار

مشکل فعلی: حکمرانی چندپاره و ناکارآمد

مدیریت آب در ایران بین نهادهای متعدد تقسیم شده:

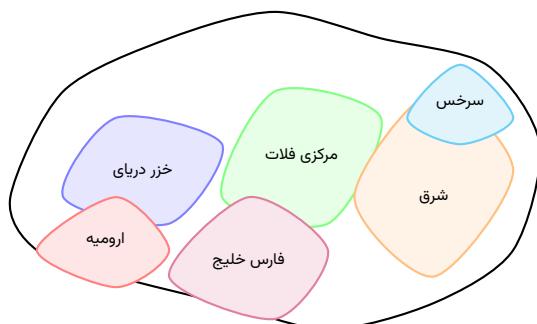
- وزارت نیرو: آب شرب و صنعت
 - وزارت جهاد کشاورزی: آب کشاورزی
 - سازمان محیط زیست: حفاظت منابع (بدون قدرت)
 - استانداری‌ها: مدیریت محلی
 - شرکت‌های آب منطقه‌ای: اجرایی
- نتیجه: تضاد منافع، عدم هماهنگی، غلبه مصرف بر حفاظت

جدول ۱۲.۱۴: ساختار پیشنهادی حکمرانی آب

نهاد وظیفه	ویژگی‌ها
شورای عالی آب	سیاستگذاری کلان
سازمان ملی آب	تنظیمگری و نظارت
شرکت‌های حوضه آبریز	مدیریت احراز حوضه
شوراهای محلی آب	مدیریت مشارکتی
دادگاه آب	حل اختلافات

۲.۷.۱۴ مدیریت حوضه‌ای

ایران اصلی آبریز حوضه شش

شکل ۶.۱۴: حوضه‌های آبریز اصلی ایران

جدول ۱۳.۱۴: مشخصات شش حوضه آبریز اصلی

اولویت	کسری آب	مساحت (کم²)	جمعیت (م)	حوضه
۱	بسیار بالا	۳۵	۰۰۰,۸۳۰	فلات مرکزی
۳	متوسط	۲۰	۰۰۰,۲۳۰	خلیج فارس و عمان
۱	بحرانی	۶	۰۰۰,۵۲	دریاچه ارومیه
۴	کم	۱۵	۰۰۰,۱۷۵	دریای خزر
۲	بالا	۶	۰۰۰,۲۷۰	شرق (همون و...)
۳	متوسط	۵	۰۰۰,۸۰	مرزی (ارس، هیرمند)

۳.۷.۱۴ شفافیت و داده‌محوری

جدول ۱۴.۱۴: برنامه شفافیت داده‌های آب

اقدام	توضیح	زمان‌بندی
پایگاه ملی آب	داده‌های لحظه‌ای سفره‌ها، سال ۱-۲	سدها، مصرف
کنتور هوشمند	همه چاهها و مصرفکنندگان سال ۵-۲	پرگ
گزارش سالانه آب	وضعیت هر حوضه، عمومی سال +۱	نقشه آنلاین خشکسالی
حسابداری آب	پایش لحظه‌ای با ماهواره سال ۲-۱	پایش ترازنامه آب هر استان سال ۳-۲

جدول ۱۵.۱۴: برنامه ۱۰ ساله احیای دریاچه ارومیه

مرحله اقدام	زمان	اثر (میلیارد م³)
۱ کاهش ۱۴٪ مصرف کشاورزی حوضه	سال ۱-۵	۰.۲
۲ آزادسازی حلقه ریست محیطی از سدها	سال ۱-۳	۰.۱
۳ توقف پروژه‌های انتقال آب از حوضه	فوری	۰.۰
۴ بازیافت فاضلاب تبریز و ارومیه	سال ۵-۲	۳.۰
۵ جمع‌آوری رواناب‌ها	سال ۷-۳	۲.۰
مجموع آب اضافی برای دریاچه		۵.۴ میلیارد م³
رساندن حجم دریاچه به ۱۵ میلیارد م³ (نصف ظرفیت اصلی)		هدف

۸.۱۴ ستون چهارم: احیای اکوسیستم‌ها

۱.۸.۱۴ برنامه احیای دریاچه ارومیه

الگو و درس

الگوی موفق: احیای دریای آرال

- قراقیستان موفق شد بخش شمالی دریای آرال را احیا کند:
- ساخت سد کوکارال برای جداسازی و حفظ بخش شمالی
 - کاهش مصرف آب کشاورزی در حوضه
 - نتیجه: افزایش سطح آب از ۳۸ به ۴۲ متر
 - بازگشت ماهیگیری و معیشت محلی
 - درس: احیا ممکن است – اگر اراده باشد

۲.۸.۱۴ احیای سایر اکوسیستم‌ها

۹.۱۴ تغییرات اقلیمی و سازگاری

«ایران یکی از آسیب‌پذیرترین کشورها در برابر تغییرات اقلیمی است. پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهد تا ۲۰۵۰ دما ۴-۲ درجه افزایش و بارش ۳۰-۲۰٪ کاهش خواهد یافت. آنچه امروز بحران است، فردا فاجعه خواهد بود – اگر اقدام نکنیم.»

– گزارش، ۲۰۲۲ IPCC –

جدول ۱۶.۱۴: برنامه احیای تالاب‌ها و رودخانه‌ها

اکوسیستم	اقدامات کلیدی	سرمایه‌گذاری	زمان
هامون	مذاکره با افغانستان، کاهش مصرف داخلی	۲ میلیارد \$	۱۰-۱ سال
زاینده‌رود	تعادل‌بخشی، حقا به گاوخونی	۵.۱ میلیارد \$	۷-۱ سال
هورالعظیم	رهاسازی آب، مذاکره با عراق	۱ میلیارد \$	۵-۱ سال
تلاب انزلی	تصفیه ورودی‌ها، لاروبی	۵.۰ میلیارد \$	۵-۲ سال
جنگل‌های هیرکانی	توقف تخریب، احیای ۰۰۰،۵۰۰ هکتار	۳ میلیارد \$	۱۵-۱ سال
کارون	پاکسازی، تنظیم رهاسازی سدها	۱ میلیارد \$	۷-۲ سال

۱.۹.۱۴ پیش‌بینی‌های اقلیمی برای ایران

جدول ۱۷.۱۴: پیش‌بینی تغییرات اقلیمی در ایران

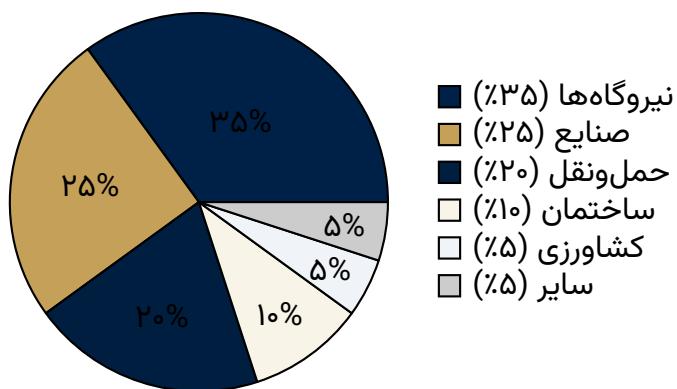
شاخص	۲۰۳۰	۲۰۵۰	۲۰۷۰
افزایش دما (درجه سانتی‌گراد)	۵.۱-۱	۳-۲	۵.۴-۳
کاهش بارش (درصد)	۱۰-۵	۲۵-۱۵	۳۵-۲۰
کاهش رواناب (درصد)	۲۰-۱۰	۴۰-۲۵	۵۵-۳۵
افزایش تبخیر (درصد)	۱۰-۵	۲۵-۱۵	۴۰-۲۵
روزهای گرم فرین (بیش از ۴۰° روز + روز + روز + روز + روز)	۳۰+۵۰+۷۰+۷۰+۷۰	۳۰+۵۰+۷۰+۷۰+۷۰	۳۵-۲۰

جدول ۱۸.۱۴: اقدامات سازگاری با تغییرات اقلیمی

بخش	اقدامات سازگاری	سرمایه‌گذاری
کشاورزی	ارقام مقاوم به خشکی، کشت ۱۰ میلیارد \$ زودرس، بیمه اقلیمی	\$
شهری	خنکسازی سبز، ساختمان ۱۵ میلیارد \$ کم‌صرف، سایه‌بان	\$
آب	ذخیره‌سازی بیشتر، شیرین‌سازی، ۳۰ میلیارد \$ بازیافت	\$
سلامت	سیستم هشدار گرما، مراقبت از ۵ میلیارد \$ سالمندان	\$
زیرساخت	مقاوم‌سازی در برابر سیل و ۲۰ میلیارد \$ خشکسالی	\$
اکوسیستم	کریدورهای حیات‌وحش، مناطق ۵ میلیارد \$ حفاظت‌شده	\$

جدول ۱۹.۱۴: پروفایل انتشار گازهای گلخانه‌ای ایران

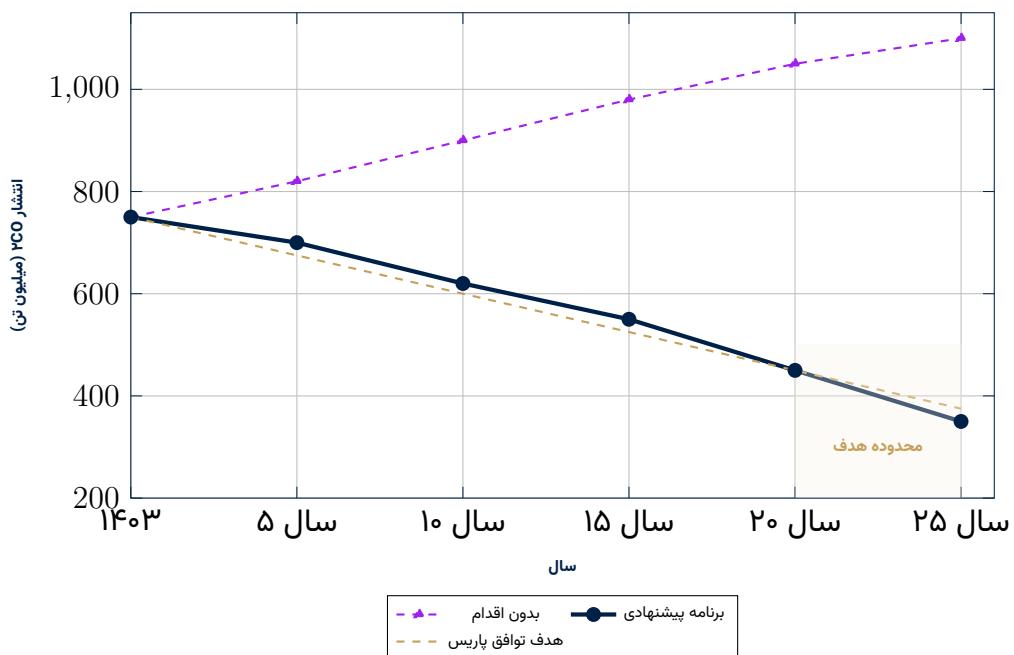
شاخص	مقدار	رتبه جهانی	توضیح
کل انتشار ۲۰۰	۷۵۰ میلیون تن/سال	۸	یکی از بزرگ‌ترین منتشرکنندگان
انتشار سرانه	۵.۸ تن/نفر/سال	بالا	دو برابر میانگین جهانی
سهم از انتشار جهانی	%۸.۱	—	با ۱.۱٪ جمعیت جهان
رشد انتشار	%۳ سال	—	نیاز به کاهش نفت و گاز
سهم انرژی از انتشار	%۷۵	—	

شکل ۷.۱۴: سهم بخش‌های مختلف از انتشار گازهای گلخانه‌ای

جدول ۲۰.۱۴: اهداف کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای

سال ۲۵	سال ۱۵	سال ۵	سال ۱۴۰۳	شاخص تحول
۳۵۰	۵۵۰	۷۰۰	۷۵۰	انتشار کل (میلیون تن)
۵.۳	۵.۵	۵.۷	۵.۸	انتشار سرانه (تن)
%۸۰	%۵۰	%۲۰	%۸	سهم تجدیدپذیر
%۹۵	%۶۰	%۱۵	%۱	خودرو برقی (سهم)
%۶۰+	%۴۰+	%۱۵+	مبداً	کارایی انرژی

شکل ۸.۱۴: مسیر پیش‌بینی شده کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای

جدول ۲۱.۱۴: برنامه جامع انتقال انرژی

بخش تحول	اقدامات کلیدی استراتژیک	سرمایه	نتیجه ۲۵
نیروگاه‌ها	احداث ۶۰ گیگاوات خورشیدی و بادی	\$B ۸۰	%۸۰ تجدیدپذیر
حمل و نقل	برقی‌سازی و توسعه مترو/قطارهای سریع	\$B ۴۰	%۵۰ کاهش آلاینده
صنایع بزرگ	هیدروژن سبز و کارایی انرژی	\$B ۳۰	%۴۰ صرفه‌جویی
ساختمان‌ها	عایق‌بندی و سیستم‌های نوین	\$B ۲۰	%۳۰ کاهش تقاضا
نشت متان	توقف کامل فلرینگ و نشت‌های گازی	\$B ۱۰	%۵۰ کاهش متان

جدول ۲۲.۱۴: برنامه جامع کاهش آلودگی هوای شهرها

منبع آلاینده	اقدامات کلیدی تحولی	هدف کاهش
خودروها	خروج ۵ میلیون فرسوده و استاندارد یورو ۶	%۵۰
متوترسیکلت	برقی سازی کامل ناوگان در کلان شهرها	%۸۰
صنایع و نیروگاه	فیلتراسیون اجباری و سوخت پاک	%۶۰
ساختمانها	نو سازی سیستم های گرمایشی و عایق	%۳۰

جدول ۲۳.۱۴: اهداف کیفیت هوای کلان شهرها (PM_{2.5})

کلان شهر	۱۴۰۳	سال ۵	سال ۱۵	WHO
اهواز	۸۰	۴۰	۲۰	۵
تهران	۳۵	۲۰	۱۰	۵
اصفهان	۳۲	۱۸	۱۰	۵
تبریز	۲۸	۱۵	۸	۵
مشهد	۲۵	۱۵	۸	۵

۲.۹.۱۴ استراتژی سازگاری

۱۰.۱۴ کاهش انتشار و انتقال انرژی

۱.۱۰.۱۴ وضعیت فعلی انتشار

۲.۱۰.۱۴ منابع انتشار

۳.۱۰.۱۴ اهداف کاهش انتشار

۴.۱۰.۱۴ برنامه انتقال انرژی

۱۱.۱۴ هوای پاک: حق شهروندان

۱.۱۱.۱۴ برنامه هوای پاک شهرها

الگو و درس

الگوی موفق: پکن – از آلوده ترین به بهبود چشمگیر

پکن در یک دهه آلودگی هوای را به شدت کاهش داد:

- ۲۰۱۳: ۵.۲PM_{2.5} میانگین ۸۹ – یکی از آلوده ترین شهرهای جهان

- ۲۰۲۳: ۵.۲PM_{2.5} میانگین ۳۲ – کاهش ۶۴%

- اقدامات: بستن نیروگاه های زغالی، محدودیت خودرو، صنایع پاک

- سرمایه گذاری: ۱۲۰ میلیارد دلار در ۱۰ سال

• درس: با اراده سیاسی و سرمایه‌گذاری، بهبود ممکن است

۱۲.۱۴ حفاظت از تنوع زیستی

۱.۱۲.۱۴ ثروت زیستی ایران

جدول ۲۴.۱۴: تنوع زیستی و گونه‌های در خطر ایران

گروه گونه‌ها	تعداد گونه	بومی ایران	نمونه گونه در خطر
پستانداران	۱۹۵	۱۲	بیوزپلنگ آسیایی
پرندگان	۵۲۷	۵	میش مرغ و هوبره
خزندگان	۲۴۰	۵۵	لاک پشت‌های دریایی
ماهیان	۲۲۰	۶۰	ماهیان خاویاری
گیاهان	+۰۰۰,۸	۷۰۰,۱	گونه‌های نادر دارویی

۲.۱۲.۱۴ برنامه حفاظت از حیات وحش

جدول ۲۵.۱۴: برنامه جامع حفاظت از تنوع زیستی

محور حفاظتی	شرح پروژه کلیدی	هدف ۲۵ ساله
مناطق حفاظت شده	ارتفاعی مساحت از ۱۰٪ به ۱۸٪	M ۱۵ هکتار جدید
کریدور حیات وحش	اتصال جزایر زیستگاهی به هم	۲۰ کریدور امن
مبازه با شکار	محیط‌بانی هوشمند و پهپادی	% ۸۰ کاهش تخلف
احیای گونه‌ها	نجات بیوزپلنگ و شیر ایرانی	پایداری جمعیت

۱۳.۱۴ اقتصاد سبز و مشاغل جدید

«انتقال به اقتصاد سبز تهدید نیست، فرصت است. مطالعات نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر، ۳ برابر بیشتر از سوخت‌های فسیلی شغل ایجاد می‌کند.»

– آژانس بین‌المللی انرژی‌های تجدیدپذیر، (IRENA) ۲۰۲۳

جدول ۲۶.۱۴: پتانسیل اشتغال‌زاوی اقتصاد سبز

بخش	شغل فعلى (هزار)	هدف س. ۱۰	نوع مشاغل
نصب، تعمیر، تولید پنل	۳۰۰	۲۰	انرژی خورشیدی
نصب، نگهداری توربین	۸۰	۵	انرژی بادی
تولید، شارژ، باتری	۲۰۰	۱۰	خودروهای برقی
جمع‌آوری، فرآوری	۲۵۰	۵۰	بازیافت و پسماند
تولید، گواهی، بازاریابی	۲۰۰	۳۰	کشاورزی ارگانیک
معماری، عایق، سیستم‌ها	۱۵۰	۲۰	ساختمان سبز
راهنمایی، اقامتگاه، حفاظت	۳۰۰	۵۰	اکوتوریسم
مهندسی، اپراتوری	۱۵۰	۳۰	آب (شیرین‌سازی، بازیافت)
۴.۱ میلیون شغل جدید	۶۳۰،۱	۲۱۵	مجموع مشاغل سبز

جدول ۲۷.۱۴: بازارهای نوین در اقتصاد سبز ایران

حوزه بازار	فعلی (\$B)	هدف س. ۱۰	مزیت رقابتی
صادرات برق پاک	۵.۰	۱۰	تابش بالا و موقعیت منطقه‌ای
هیدروژن سبز	۰	۵	دسترسی به انرژی و آب دریا
گردشگری اکو	۰.۱	۱۰	تنوع اقلیمی چهارفصل
محصولات ارگانیک	۳.۰	۳	سلامت محوری و زمین مستعد
فناوری‌های آب	۵.۰	۳	تجربه انباسته در مدیریت بحران

۱.۱۳.۱۴ مشاغل سبز جدید

۲.۱۳.۱۴ فرصت‌های اقتصادی سبز

۱۴.۱۴ حکمرانی زیستمحیطی

۱.۱۴.۱۴ ضعف‌های نهادی فعلی

هشدار

مشکل: محیط زیست بدون قدرت

سازمان حفاظت محیط زیست ایران:

- بودجه ناچیز: کمتر از ۲۰.۰٪ بودجه کشور
- بدون قدرت: نمی‌تواند جلوی پروژه‌های مخرب را بگیرد
- سیاسی: رئیس سازمان منصوب سیاسی
- ضعیف در اجرا: محیط‌بانان کم، تجهیزات ناکافی
- نتیجه: رشد اقتصادی همیشه بر محیط زیست ترجیح داده شده

۲.۱۴.۱۴ ساختار پیشنهادی

جدول ۲۸.۱۴: ساختار نوین حکمرانی زیستمحیطی

نهاد پیشنهادی	وظایف استراتژیک	ویژگی کلیدی
وزارت محیط زیست	سیاستگذاری کلان و مدیریت اجرا	وزیر در کابینه دولت
آژانس حفاظت دادگاه محیط زیست	تنظيمگری و صدور مجوزها رسیدگی به جرایم و تخلفات	مستقل و فنی قضات متخصص
صندوق ملی سبز	تأمین مالی پروژه‌های پایدار	بودجه اختصاصی
نیروی محیط‌بانی	حفاظت فیزیکی از عرصه‌ها	تجهیزات پیشرفته

۳.۱۴.۱۴ حقوق زیستمحیطی در قانون اساسی

جدول ۲۹.۱۴: حقوق زیستمحیطی در میثاق ملی نوین

حق بنیادین	متن پیشنهادی برای قانون اساسی
محیط زیست سالم	هر شهروند حق زندگی در محیطی سالم و پایدار را دارد.
آب و حیات	دسترسی به آب کافی و سالم حق غیرقابل سلب است.
اطلاع‌رسانی	شفافیت کامل داده‌های زیستمحیطی الزامی است.
نسل‌های آینده	دولت ضامن حفظ امانت منابع برای آیندگان است.
عدالت قضایی	هرگونه تخریب محیط زیست قابل پیگرد در دادگاه است.

۱۵.۱۴ همکاری بین‌المللی

۱.۱۵.۱۴ توافقات و تعهدات

جدول ۳۰.۱۴: تعهدات بین‌المللی زیستمحیطی ایران

توافق‌نامه	موضوع کلیدی	هدف استراتژیک
توافق پاریس	تغییرات اقلیمی	کاهش ۵۰٪ کربن تا سال ۲۵
کنوانسیون رامسر	حفظات از تالاب‌ها	احیای کامل تالاب‌های بحرانی
تنوع زیستی	صیانت از گونه‌ها	اتمام پدیده انقراض بومی
بیابان‌زدایی	مهار کویرزایی	احیای ۱۰٪ اراضی تخریب شده

جدول ۳۱.۱۴: دیپلماسی آبی و توافقات منطقه‌ای

حوضه مرزی	همسایگان شریک	محور اصلی مذاکرات
هیرمند و هریرود	افغانستان	تأمین حقابه قانونی پایدار
رودخانه ارس	ترکیه و آذربایجان	مدیریت یکپارچه و کیفیت آب
اروندرود	پاکستانی و حقابه تالابها	عراق
دریای خزر	کشورهای ساحلی	حفظ اکوسيستم و رژیم حقوقی

۲.۱۵.۱۴ همکاری منطقه‌ای آب

۱۶.۱۴ تقویم اجرایی

جدول ۳۲.۱۴: نقاط عطف اجرای برنامه‌های زیست‌محیطی

سال	رویداد کلیدی	شاخص موفقیت استراتژیک
۱	تشکیل وزارت محیط زیست	استقرار کامل ساختار نوین
۲	فاز اول اصلاح قیمت آب	کاهش محسوس اتلاف منابع
۵	تولید ۲۰ گیگاوات برق سبز	کاهش وابستگی به فسیلی
۱۰	احیای تالاب‌های اصلی	بازگشت حیات به زیست‌بومها
۱۵	تعادل کامل ترازنامه آب	کسری صفر در منابع زیرزمینی

۱۷.۱۴ شاخص‌های پایش

جدول ۳۳.۱۴: شاخص‌های کلیدی پایش زیست‌محیطی (KPIs)

شاخص پایش	۱۵ س	۱۴۰۳ س	۱۰ س	۵ س	۷۰ س	۸۵	۰
کسری آب (میلیارد م³)							
راندمان آبیاری (%)							
حجم دریاچه ارومیه (Bm^3)							
سهم برق تجدیدپذیر (%)							
انتشار کربن (میلیون تن)							
مناطق حفاظت‌شده (%)							

۱۸.۱۴ جمع‌بندی: سبز یا نابود

الگو و درس

پیام کلیدی فصل

بحران آب و محیط زیست ایران:

- **واقعی و فوری است:** نه تهدید آینده، بلکه بحران امروز
- **قابل حل است:** اگر اراده سیاسی و سرمایه‌گذاری باشد
- **نیازمند تحول است:** تغییر بنیادین در مصرف آب، انرژی، کشاورزی
- **فرصت اقتصادی است:** ۵.۱ میلیون شغل سبز، بازارهای جدید
- **مسئولیت بین‌نسلی است:** آنچه امروز نجات ندهیم، فردا نخواهد بود
- **پایه ثبات سیاسی است:** بدون آب و محیط سالم، دموکراسی پایدار نخواهد بود

شعار: «هر قطره آب، هر نفس پاک – حق ما و حق نسل‌های آینده»

«ما زمین را از نیاکان به ارث نبرده‌ایم؛ از فرزندانمان به امانت گرفته‌ایم. نسل ما آخرین نسلی است که می‌تواند فاجعه را متوقف کند – و اولین نسلی که پیامدهای آن را خواهد دید.»

– ضربالمثل بومیان آمریکا، بازخوانی برای ایران

منابع فصل چهاردهم

- Vulnerability, and Adaptation Impacts, : ۲۰۲۲ Change Climate .(۲۰۲۲) IPCC. •
Press. University Cambridge
- looming the causing is What Iran: in management Water .(۲۰۱۴) K. Madani. •
.۳۲۸-۳۱۵ (۱۴) Sciences, and Studies Environmental of Journal crisis?
Econ- the and Water, Change, Climate Dry: and High .(۲۰۱۶) Bank. World •
DC. Washington, omy.
- Food for Resources Water and Land World's the of State The .(۲۰۲۱) FAO. •
Rome. Agriculture. and
- Dhabi. Abu Review. Annual Jobs: and Energy Renewable .(۲۰۲۳) IRENA. •
Paris. Outlook. Energy World .(۲۰۲۳) IEA. •
Geneva. Guidelines. Quality Air Global WHO .(۲۰۲۱) WHO. •
Nairobi. Outlook. Environment Global .(۲۰۲۲) UNEP. •
Science. Nova World. Muslim the in Environmentalism .(۲۰۰۲) C. R. Foltz, •
وزارت نیرو. (۱۴۰۲). ترازنامه آب ایران.
- سازمان حفاظت محیط زیست. (۱۴۰۲). گزارش وضعیت محیط زیست کشور.
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۴۰۲). گزارش‌های بحران آب.

- مؤسسه تحقیقات آب. (۱۴۰۲). وضعیت سفره‌های آب زیرزمینی.
- کتاب سبز ایران. (۱۴۰۱). گزارش تنوع زیستی. سازمان حفاظت محیط زیست.

بخش پنجم

اجرا و پایش

ارزیابی و پایش

تعالی مسیر در مستمر هوشیاری

پیشنهادی از این سیستم برای اینکه از این مسیر برای این اهداف استفاده شود.

هر برنامه‌ای بدون سیستم پایش و ارزیابی محکوم به شکست است. این فصل چارچوب جامعی برای پایش پیشرفت گذار دموکراتیک، ارزیابی دوره‌ای، و مدیریت ریسک‌ها ارائه می‌دهد. سیستم پیشنهادی شامل: داشبورد ملی با ۵۰ شاخص کلیدی، گزارش‌دهی شفاف به مردم، نظام هشدار زودهنگام برای شناسایی انحرافات، و مکانیزم اصلاح مسیر است. اصل راهنمایی: «آنچه اندازه‌گیری نشود، مدیریت نمی‌شود – و آنچه شفاف نباشد، فاسد می‌شود».

۱.۱۵ مقدمه: چرا پایش حیاتی است؟

«برنامه‌ریزی بدون پایش مثل دویدن با چشم‌های بسته است. شاید بدانید کجا می‌خواهید بروید، اما نمی‌دانید کجا هستید و آیا در مسیر درست حرکت می‌کنید یا نه.»

– پیتر دراکر، پدر مدیریت مدرن

گذار دموکراتیک فرآیندی پیچیده، غیرخطی و پر از غافلگیری است. بهترین برنامه‌ها هم در برخورد با واقعیت تغییر می‌کنند. سیستم پایش و ارزیابی ابزاری است برای:

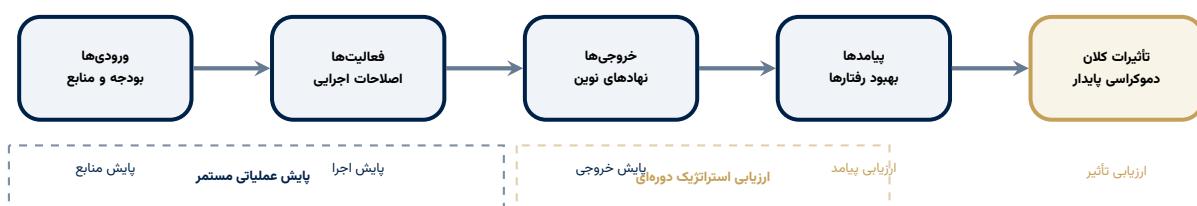
- **فهم واقعیت:** کجا هستیم؟ چقدر پیشرفت کرده‌ایم؟
- **شناسایی انحرافات:** آیا از مسیر خارج شده‌ایم؟
- **پاسخگویی:** آیا مسئولان به تعهداتشان عمل کرده‌اند؟
- **یادگیری:** چه چیزی کار کرد؟ چه چیزی نه؟
- **اصلاح مسیر:** چه تغییراتی لازم است؟

۱.۱.۱۵ تفاوت پایش و ارزیابی

جدول ۱.۱۵: تفاوت پایش و ارزیابی

بعد پایش (Monitoring)	ارزیابی (Evaluation)
زمان	مستمر و لحظه‌ای
سؤال اصلی	آیا در مسیر هستیم؟ چرا؟
تمرکز	فعالیتها و خروجی‌ها
مسئول	واحدهای اجرایی
روش	داده‌های اداری، داشبورد
کاربرد	اصلاح فوری، سیاستگذاری

۲.۱۵ چارچوب پایش: مدل منطقی

شکل ۱.۱۵: زنجیره نتایج و سطوح مختلف پایش و ارزیابی

جدول ۲.۱۵: معیارهای SMART برای انتخاب شاخص‌های پایش

حروف	معیار تحلیلی	شرح مختصر و اهمیت
S	Specific	شاخص باید دقیق و بدون ابهام باشد
M	Measurable	قابلیت سنجش عددی و کمی داشته باشد
A	Achievable	هدف‌گذاری باید واقع‌بینانه باشد
R	Relevant	مستقیماً با اهداف گذار مرتبط باشد
T	Time-bound	زمان‌بندی مشخص برای تحقق داشته باشد

جدول ۳.۱۵: شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه سیاسی (KPIs)

ردیف شاخص پایش دموکراتیک	مبدا	س ۱۰	س ۱۵	س ۵	س ۲	س ۰	۰.۸
۱ شاخص دموکراسی، (EIU) از (۱۰)	۲.۲	۵.۴	۰.۶	۵.۷	۰.۸	۳۵	۳۵
۲ آزادی مطبوعات، (RSF) از (۱۸۰)	۱۷۶	۱۲۰	۸۰	۵۰	۵۰	۷۵	۷۵
۳ مشارکت انتخاباتی (%)	۴۰	۵۵	۶۵	۷۵	۷۵	۴۵	۴۵
۴ زنان در مجلس (%)	۶	۱۵	۲۵	۳۵	۳۵	۶۵	۶۵
۵ اعتماد به دولت (%)	۱۵	۳۰	۴۵	۵۵	۵۵	۸.۰	۸.۰
۶ حاکمیت قانون، (WJP) از (۱)	۴.۰	۵.۰	۶.۰	۷.۰	۷.۰	۸	۸
۷ استقلال قضایی (از ۱۰)	۳	۵	۶	۷	۷	۱۵۰	۱۵۰
۸ تعداد های NGO فعال (هزار)	۲۰	۴۰	۷۰	۱۰۰	۱۰۰	۷۰	۷۰
۹ شاخص فساد، (CPI) از (۱۰۰)	۲۵	۳۵	۴۵	۵۵	۵۵	۸۵	۸۵
۱۰ آزادی اینترنت (از ۱۰۰)	۱۶	۴۰	۶۰	۷۵	۷۵		

جدول ۴.۱۵: شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه اقتصادی (KPIs)

شاخص پایش اقتصادی	مبدا	س ۱۰	س ۱۵	س ۵	س ۲	س ۰	۰.۸
رشد GDP واقعی (%)	۲	۵	۷	۶	۶	۵	۵
نرخ تورم (%)	۵۰	۱۵	۷	۴	۴	۷	۲
نرخ بیکاری (%)	۱۲	۱۰	۸	۶	۶	۸	۵
PPP سرانه (\$) GDP	K15	K17	K22	K32	K45		
ضریب جینی	۴۲.۰	۴۰.۰	۳۸.۰	۳۶.۰	۳۵.۰		
رتبه کسب‌وکار (رتبه)	۱۲۷	۹۰	۵۰	۳۵	۳۵	۲۵	

۳.۱۵ شاخص‌های کلیدی عملکرد (KPIs)

۱.۳.۱۵ اصول انتخاب شاخص

۲.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه سیاسی

۳.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه اقتصادی

۴.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه اجتماعی

جدول ۵.۱۵: شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه اجتماعی (KPIs)

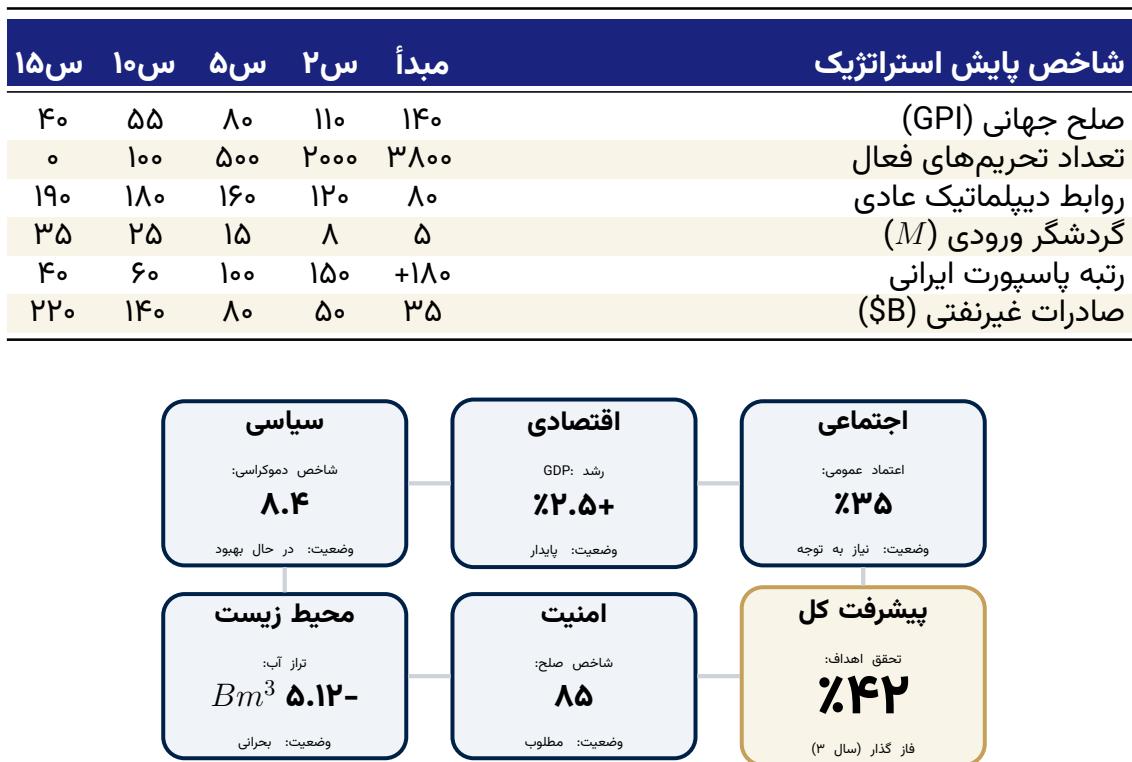
شاخص پایش اجتماعی						
۱۵ س	۱۰ س	۵ س	۲ س	مبدا س	۷۸.۰	۸۱.۰
۸۷.۰	۸۴.۰	۸۱.۰	۷۸.۰	۷۷.۰	توسعه انسانی (HDI)	
۸۳	۸۱	۷۹	۵.۷۷	۷۷	امید به زندگی (سال)	
۸۰.۰	۷۵.۰	۷۰.۰	۶۲.۰	۵۷.۰	شکاف جنسیتی (GGI)	
۵.۷	۰.۷	۰.۶	۰.۵	۰.۴	رضایت از زندگی (از ۱۰)	
۵۵	۴۵	۳۵	۲۵	۲۰	اعتماد اجتماعی (%)	
۹۹	۹۷	۹۲	۸۵	۸۰	دسترسی به اینترنت (%)	

۵.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه محیط زیست

جدول ۶.۱۵: شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه محیط زیست (KPIs)

شاخص پایش محیط زیست						
۱۵ س	۱۰ س	۵ س	۲ س	مبدا س	۱۰	۱۵
۰	۵	۱۰	۱۵	۱۸	کسری آب (Bm^3)	
۸	۱۲	۲۰	۲۸	۳۵	۵.۲PM تهران	
۷۰	۵۰	۲۵	۱۲	۸	سهم تجدیدپذیر (%)	
۴۰۰	۵۰۰	۶۵۰	۷۲۰	۷۵۰	۲CO _۰ (Mt)	
۱۵	۱۲	۷	۴	۳	حجم دریاچه ارومیه	
۷۵	۶۵	۵۵	۴۵	۴۰	(از ۱۰۰) EPI	

جدول ۷.۱۵: شاخص‌های کلیدی عملکرد در حوزه امنیت و بین‌الملل (KPIs)

شکل ۲.۱۵: نمای کلی داشبورد ملی پایش گذار (شبیه‌سازی سال ۳)

جدول ۸.۱۵: ویژگی‌های سامانه هوشمند داشبورد ملی

ویژگی کلیدی	شرح عملکردی	مخاطب اصلی
شفافیت کامل	انتشار عمومی داده‌های غیرمحرمانه	شهروندان و رسانه
داده‌های لحظه‌ای و انرژی	لایو بودن شاخص‌های اقتصادی مدیران استراتژیک	مدیران استراتژیک
هشدار زودهنگام اهداف	شناسایی خودکار انحراف از تیم اصلاح مسیر	تیم اصلاح مسیر
پایین به بالا	امکان ثبت گزارش‌های مردمی در داشبورد	جامعه مدنی

جدول ۹.۱۵: زمان‌بندی دوره‌های ارزیابی استراتژیک

نوع ارزیابی	بازه زمانی	هدف و وسعت بررسی
پایش مستمر	روزانه/هفتگی	اصلاحات عملیاتی و فنی
گزارش فصلی	هر ۳ ماه	بررسی بودجه و پیشرفت پروژه‌ها
ارزیابی سالانه	هر ۱۲ ماه	بازنگری برنامه‌های میان‌مدت
ارزیابی فازی	هر ۵ سال	سنجهش تغییرات پارادایمی و ساختاری
ارزیابی نهایی	پایان ۲۵ سال	تحلیل تأثیر تاریخی گذار

۶.۳.۱۵ شاخص‌های حوزه امنیت و بین‌الملل

۴.۱۵ داشبورد ملی پیشرفت

۱.۴.۱۵ ویژگی‌های داشبورد

۵.۱۵ نظام ارزیابی دوره‌ای

۱.۵.۱۵ تقویم ارزیابی

۲.۵.۱۵ معیارهای ارزیابی موفقیت

الگو و درس

سه سؤال کلیدی ارزیابی

هر ارزیابی باید به سه سؤال پاسخ دهد:

۱. اثربخشی: آیا به اهداف رسیدیم؟ چقدر؟

۲. کارایی: با چه هزینه‌ای؟ آیا راه بهتری بود؟

۳. پایداری: آیا دستاوردها ماندگارند؟

سؤالات تکمیلی:

- مرتبه بودن: آیا اهداف درست انتخاب شدند؟

- انسجام: آیا سیاست‌ها هماهنگ بودند؟

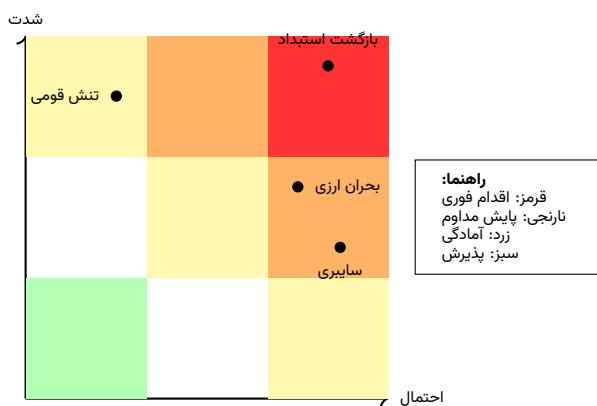
- تأثیر: چه تغییر واقعی در زندگی مردم ایجاد شد؟

۶.۱۵ مدیریت ریسک

۱.۶.۱۵ ماتریس ریسک‌های گذار

جدول ۱۰.۱۵: ماتریس مدیریت ریسک‌های استراتژیک گذار

عنوان ریسک	احتمال	شدت	استراتژی پدافندی
بازگشت استبداد	کم	حياتی	نهادسازی دموکراتیک و تسلیح ملت
بحران ارزی	متوسط	بالا	ذخیره احتیاطی و انضباط مالی
تنش قومی	کم	بالا	فدرالیسم اداری و ترویج وفاق
خرابکاری سایبری	بالا	متوسط	تقویت زیرساخت و پدافند نوین
جنگ منطقه‌ای	بسیار کم	حياتی	دیپلماسی فعال و موازنۀ قدرت

شکل ۳.۱۵: نقشه حرارتی ریسک‌های کلان (Risk Heatmap)

۲.۶.۱۵ سیستم هشدار زودهنگام

جدول ۱۱.۱۵: سیستم هشدار زودهنگام (Early Warning System)

آستانه تحریک (Trigger)	شاخص پیشرو
انقباض پولی فوري	نرخ تورم ماهانه عبور از ۵٪ در ماه
بسته شفافیت و گفتگو	اعتماد عمومی افت به زیر ۳۰٪ در نظرسنجی
کنترل‌های موقت سرمایه	خروج سرمایه جهش ۳۰٪ در تقاضای ارز
مذاکره و میانجی‌گری	تجمعات اعتراضی تدوام بیش از ۷ روز

هشدار

پروتکل پاسخ به هشدار

سطح زرد (هشدار اولیه):

- تشکیل کارگروه بررسی
- گزارش به مقامات ارشد
- تقویت پاییش

سطح نارنجی (تنش جدی):

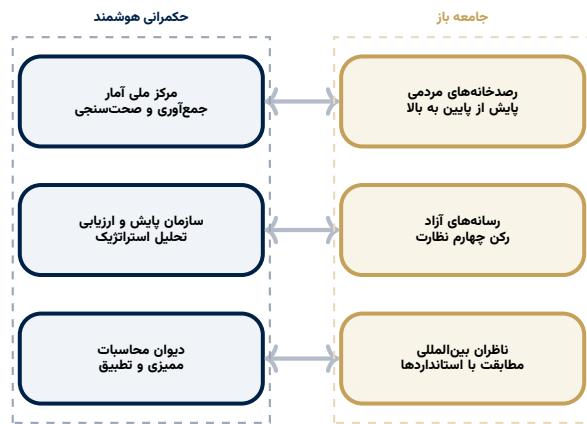
- جلسه اضطراری کابینه
- اقدام اصلاحی فوري
- ارتباط عمومی شفاف

سطح قرمز (بحران):

- فعال‌سازی پروتکل مدیریت بحران
- گفتگوی ملی/مذاکره

۰ درخواست کمک بین‌المللی در صورت نیاز

۷.۱۵ ساختار نهادی پایش

شکل ۴.۱۵: ساختار نهادی و تعاملی نظام پایش و ارزیابی

جدول ۱۲.۱۵: وظایف نهادهای پایش و ارزیابی

نهاد	وظایف اصلی	ویژگی کلیدی
مرکز ملی آمار	جمع‌آوری داده، سرشماری، استقلال، نظرسنجی	متدولوژی
سازمان ملی ارزیابی	ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌ها	مستقل از دولت، گزارش به مجلس
دیوان محاسبات	گزارش علنى، ارزیابی عملکرد	ممیزی مالى، ارزیابی عملکرد
آمبودزمان ملی	آشوبگزاری، نظارت بر دسترسی آسان، قدرت تحقیق	شکایات مردمی
کمیته پایش مجلس	جلسات علنى، استیضاح	نظرارت بر قوه مجریه

۸.۱۵ پایش مشارکتی: صدای مردم

«دموکراسی فقط رأى دادن هر چند سال نیست. شهروندان باید بتوانند روزانه بر عملکرد دولت نظارت کنند و صدایشان شنیده شود.»

— نویسنده

جدول ۱۳.۱۵: ابزارهای پایش مشارکتی و مردمی

ابزار پایش	شرح مکانیزم عمل	سطح اثرگذاری
نظرسنجی ملی	پیمایش علمی سالانه رضایت عمومی	ملی (کلان)
e-People	ثبت و پیگیری لحظه‌ای شکایات	عملیاتی
کارت امتیازدهی	ارزیابی کیفیت خدمات محلی	محله/شهر
رصدخانه‌های مدنی	ناظارت تخصصی سازمان‌های مردم‌نهاد	بخشی (تخصصی)

۱.۸.۱۵ ابزارهای پایش مردمی

الگو و درس

الگوی موفق: کره جنوبی – e-People

سامانه e-People کره جنوبی نمونه‌ای از پایش مشارکتی است:

- سامانه آنلاین ثبت شکایات و پیشنهادات شهروندی
- الزام دولت به پاسخ در ۱۴ روز
- پیگیری آنلاین توسط شهروند
- انتشار آمار شکایات و نحوه رسیدگی
- سالانه ۲ میلیون+ شکایت و پیشنهاد
- نتیجه: افزایش پاسخگویی، کاهش فساد

۲.۸.۱۵ نظرسنجی ملی سالانه

جدول ۱۴.۱۵: محورهای کلیدی نظرسنجی ملی سالانه

حوزه ارزیابی	شاخص‌های مورد پرسش	هدف استراتژیک
اعتماد نهادی	میزان اعتماد به قوا و نهادها	سرمایه اجتماعی
کیفیت زندگی	دسترسی به سلامت، آموزش و مسکن	رفاه اجتماعی
آزادی‌های مدنی	امنیت بیان، تجمع و مطبوعات	توسعه سیاسی
امید به آینده	چشم‌انداز اقتصادی و پایداری	ثبات سیاسی
حقوق اقوام	برابری فرصت‌ها و تکثر فرهنگی	انسجام ملی

جدول ۱۵.۱۵: شاخص‌های بین‌المللی مرجع برای بنچ‌مارکینگ

شاخص مرجع					
سازمان فعال س۱۵ س۱۰ س۵					
۵۰	۸۰	۱۰۰	۱۵۴	EIU	دموکراسی
۴۵	۷۰	۱۱۰	۱۴۹	TI	ادرار فساد
۴۰	۶۰	۹۰	۱۱۸	WJP	حاکمیت قانون
۴۰	۸۰	۱۲۰	۱۷۶	RSF	آزادی مطبوعات
۴۰	۵۵	۶۵	۷۶	UNDP	توسعه انسانی
۴۰	۶۰	۹۰	۱۲۰	Yale	عملکرد محیطی

جدول ۱۶.۱۵: کشورهای مرجع جهت یادگیری و مقایسه

دسته رقیب	کشورهای مرجع	علت انتخاب (Logical)
گذار موفق	کره جنوبی، اسپانیا، شیلی	الگوی خروج از اقتدارگرایی
تنوع فرهنگی	سوئیس، هندوستان، کانادا	مدیریت تکثر و وفاق ملی
پتانسیل سبز	نروژ، کاستاریکا، دانمارک	پیشروی در پایداری
در سطح توسعه	مکزیک، مالزی، ترکیه	رقابت در بازارهای جهانی

۹.۱۵ مقایسه بین‌المللی (بنچ‌مارکینگ)

۱.۹.۱۵ شاخص‌های بین‌المللی مرجع

۲.۹.۱۵ کشورهای مرجع برای مقایسه

۱۰.۱۵ گزارش‌دهی و شفافیت

۱.۱۰.۱۵ انواع گزارش‌ها

جدول ۱۷.۱۵: نظام جامع گزارش‌دهی و شفافیت

سطح گزارش	بازه زمانی	مخاطبان استراتژیک
داشبورد هوشمند	لحظه‌ای (Real-time)	عموم شهروندان و رسانه‌ها
تحلیل فصلی	هر ۳ ماه	مجلس، احزاب و نخبگان
سالنامه گذار	سالانه	شورای عالی ملی و دیپلماسی
گزارش بخشی	سالانه	متخصصان و مجتمع علمی

۲.۱۰.۱۵ اصول گزارش‌دهی شفاف

الگو و درس

هفت اصل گزارش‌دهی خوب

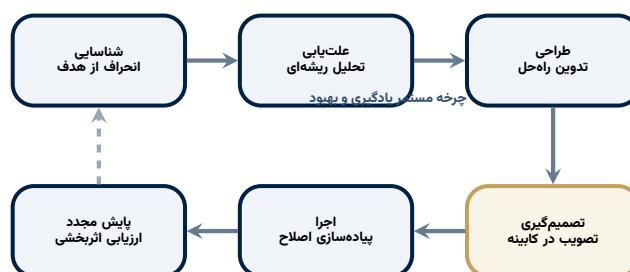
۱. صداقت: هم موققیت‌ها، هم شکست‌ها
۲. بهموقع: داده‌های تازه، نه کهنه
۳. قابل فهم: زبان ساده برای عموم
۴. قابل دسترس: آنلاین، رایگان، چندزبانه
۵. قابل مقایسه: با گذشته و با دیگران
۶. قابل راستی‌آزمایی: داده‌های خام قابل دانلود
۷. پاسخگو: توضیح انحرافات و اقدامات اصلاحی

۱۱.۱۵ مکانیزم اصلاح مسیر

«هیچ برنامه‌ای از برخورد با واقعیت سالم بیرون نمی‌آید. مهم این نیست که برنامه اولیه بی‌نقص باشد؛ مهم این است که توانایی یادگیری و اصلاح داشته باشیم.»

— دوایت آیزنهاور

۱.۱۱.۱۵ فرآیند اصلاح مسیر

شکل ۵.۱۵: مکانیزم اصلاح مسیر و یادگیری سازمانی در فرآیند گذار

جدول ۱۸.۱۵: سطوح مختلف اصلاح مسیر در برنامه گذار

سطح اصلاح	نوع مداخله استراتژیک	مرجع تصمیم‌گیر
عملیاتی	تنظیم فعالیتها و بودجه‌های خرد	مدیران اجرایی
تاکتیکی	اصلاح برنامه‌ها و آیین‌نامه‌ها	وزرا و استانداران
استراتژیک	تغییر اولویت‌های فازبندی	کابینه دولت
ساختری	انحلال یا ایجاد نهادهای نوین	مجلس و میثاق ملی

جدول ۱۹.۱۵: روش‌های نوین ارزیابی تأثیر سیاست‌ها

متدولوزی	شرح مختصر و مکانیزم	حوزه کاربرد
آزمایش تصادفی	مقایسه گروههای آزمون و گواه	طرح‌های حمایتی
تفاوت در تفاوت	تحلیل روند قبل و بعد از مداخله	اصلاحات اقتصادی
مطالعه موردي	تحلیل کیفی عمیق و علتیابی	نهادسازی سیاسی
نظرسنجی پانل	رهگیری تغییر نگرش‌ها در طول زمان	توسعه فرهنگی

۲.۱۱.۱۵ سطوح اصلاح

۱۲.۱۵ ارزیابی تأثیر (Impact Evaluation)

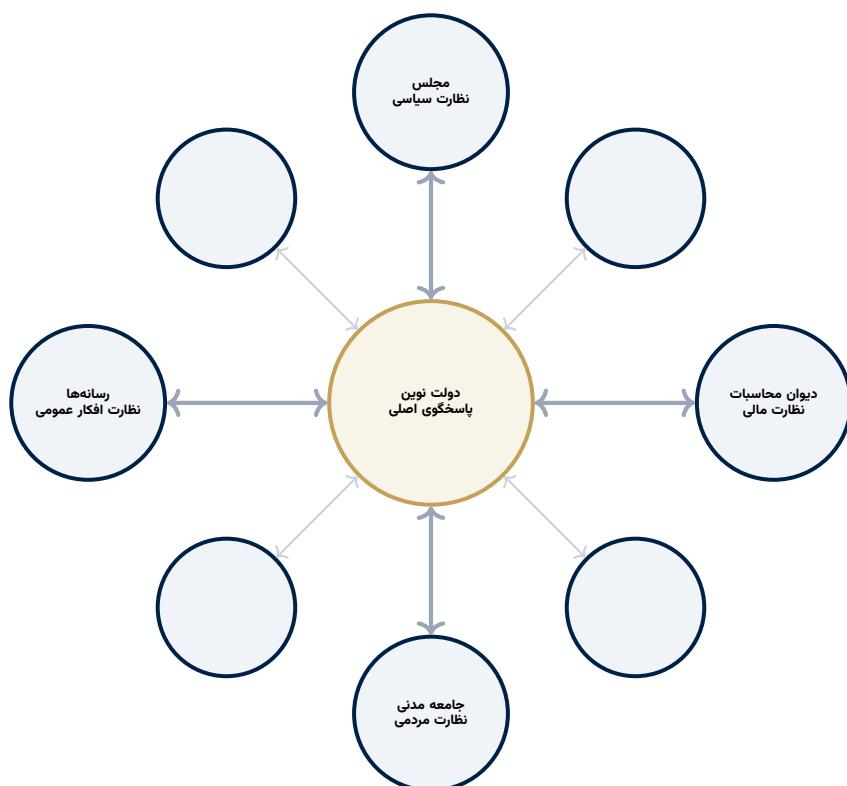
۱.۱۲.۱۵ روش‌های ارزیابی تأثیر

۲.۱۲.۱۵ سوالات کلیدی ارزیابی تأثیر

- آیا زندگی مردم واقعاً بهتر شده است؟
- کدام گروه‌ها بیشتر/کمتر بهره‌مند شده‌اند؟
- آیا تغییرات پایدار خواهند بود؟
- چه عوارض ناخواسته‌ای ایجاد شده؟
- آیا با همین هزینه، نتیجه بهتری ممکن بود؟

جدول ۲۰.۱۵: مکانیزم‌های یادگیری و تعالی سازمانی

محور یادگیری	شرح اقدام تحولی	خروچی کلیدی
درس آموخته‌ها	تحلیل سیستماتیک پس از پروژه‌ها	بانک دانش ملی
پایان‌های باز	استفاده از فیدبک‌های مردمی	بهبود فرآیندها
تبادل جهانی	یادگیری از الگوهای موفق گذار	انطباق با استاندارد
آزمایشگاه سیاست	تست پایلوت قبل از اجرای کلان	کاهش ریسک خطأ

شکل ۶.۱۵: اکوسیستم چندلایه پاسخگویی و نظارت متقابل

جدول ۲۱.۱۵: ابزارهای کلیدی پاسخگویی در ساختار نوین

نوع پاسخگویی	ابزار و مکانیزم تحقق	ضمانت اجرای نهایی
سیاسی	استیضاح و سؤال در مجلس دادگاه‌های رسیدگی به تخلفات	برکناری و انحلال مجازات‌های کیفری
مالی	دیوان محاسبات و شفافیت بودجه	استرداد اموال استعفا و انزوای سیاسی
اجتماعی	فشار افکار عمومی و رسانه‌ها	

جدول ۲۲.۱۵: تقویم عملیاتی نظام پایش و ارزیابی (M&E)

زمان	نقطه عطف (Milestone)	خروجی مورد انتظار
ماه ۱	استقرار داشبورد هوشمند ملی	شفافیت داده‌های پایه
سال ۱	تشکیل سازمان ملی ارزیابی	استقلال ناظری
سال ۳	ارزیابی جامع فاز اول گذار	اصلاح مسیر استراتژیک
سال ۵	ممبیزی بین‌المللی عملکرد	ارتقای رتبه جهانی ایران
سال ۱۰	ارزیابی تغییرات ساختاری	ثبت دموکراسی پایدار

۱۳.۱۵ یادگیری سازمانی

۱۴.۱۵ چارچوب پاسخگویی

۱۵.۱۵ تقویم پایش و ارزیابی

۱۶.۱۵ جمع‌بندی: پایش برای موفقیت

الگو و درس

پیام کلیدی فصل

سیستم پایش و ارزیابی:

- چشم برنامه است: بدون آن، کور حرکت می‌کنیم
- ابزار پاسخگویی است: مردم باید بدانند چه می‌شود
- موتور یادگیری است: از اشتباهات درس می‌گیریم
- مبنای اصلاح است: بدون داده، اصلاح ممکن نیست
- پیش‌شرط شفافیت است: آنچه پنهان است، فاسد می‌شود
- مشارکتی است: مردم هم ناظرنده، هم ارزیاب

شعار: «آنچه اندازه‌گیری نشود، مدیریت نمی‌شود – آنچه شفاف نباشد، فاسد می‌شود»

«در نهایت، موفقیت گذار دموکراتیک با یک معیار ساده سنجیده می‌شود: آیا زندگی مردم عادی بهتر شده است؟ آیا آزادترند؟ آیا امنیت بیشتری دارند؟ آیا به آینده امیدوارترند؟ اگر پاسخ مثبت است، در مسیر درست هستیم.»

– نویسنده

منابع فصل پانزدهم

- Monitoring Results-Based a to Steps Ten .(۲۰۰۴) C. R. Rist, & Z., J. Kusek, •
Bank. World System. Evaluation and
Bank. World Practice. in Evaluation Impact .(۲۰۱۶) al. et J. P. Gertler, •
Paris. Glance. a at Governance .(۲۰۱۹) OECD. •
Law. the and Governance Report: Development World .(۲۰۱۷) Bank. World •
DC. Washington,
Method- Index Perceptions Corruption .(۲۰۲۳) International. Transparency •
ology.
Methodology. World the in Freedom .(۲۰۲۳) House. Freedom •
Methodology. Index Democracy .(۲۰۲۳) Unit. Intelligence Economist •
Index. Law of Rule .(۲۰۲۳) Project. Justice World •
Report. Development Human .(۲۰۲۲) UNDP. •
Index. Peace Global .(۲۰۲۳) Peace. and Economics for Institute •
Index. Freedom Press World .(۲۰۲۳) Borders. Without Reporters •
Report. Gap Gender Global .(۲۰۲۳) Forum. Economic World •
Harper Practices. Responsibilities. Tasks. Management: .(۱۹۹۳) F. P. Drucker, •
Business.
Learn- the of Practice and Art The Discipline: Fifth The .(۱۹۹۰) M. P. Senge, •
Doubleday. Organization. ing

بخش ششم

پیوست‌ها

پیوست آ

متن قانون اساسی پیشنهادی

این پیوست متن کامل پیشنویس قانون اساسی جمهوری فدرال ایران را ارائه می‌دهد. این سند حقوقی بنیادین، حاصل تلفیق تجارب موفق جهانی با واقعیت‌های تاریخی- فرهنگی ایران است. ساختار این قانون اساسی بر سه ستون استوار است: **دموکراسی مشارکتی، فدرالیسم همبسته، و حقوق بنیادین تضمین شده**. متن شامل ۱۸۷ اصل در هفت فصل به همراه مقررات انتقالی است.

آ. دیباچه قانون اساسی

قانون اساسی جمهوری فدرال ایران

مصوب مجلس مؤسسان | سال ۱۴۰۵ هجری شمسی

دیباچه

ما، ملت ایران،

وارثان تمدنی کهن با پیشینه‌ای درخشان در تاریخ بشری؛
مردمانی متکثر از تبارها، زبان‌ها، فرهنگ‌ها و باورهای گوناگون که در طول هزاره‌ها در
این سرزمین در کنار یکدیگر زیسته‌ایم؛
با یادآوری رنج‌های مشترک از استبداد، تبعیض و بی‌عدالتی؛

با درس آموزی از تجربه‌های تلخ و شیرین تاریخ معاصر؛
با ایمان به کرامت ذاتی انسان و برابری همه شهروندان؛
با تعهد به آزادی، عدالت، دموکراسی و حاکمیت قانون؛
با احترام به تنوع فرهنگی به متابه ثروت ملی؛
با مسئولیت در برابر نسل‌های آینده و محیط زیست؛
با امید به ساختن آینده‌ای بهتر برای همه فرزندان این سرزمین؛
این قانون اساسی را به عنوان میثاق ملی خود تصویب و اعلام می‌کنیم.

– مجلس مؤسسان جمهوری فدرال ایران

۲.۱ فصل اول: اصول کلی و هویت ملی

۱.۱ بخش یکم: ماهیت و شکل حکومت

۱.۲ بخش دوم: اصول غیرقابل تغییر

هشدار

(!) اصول غیرقابل تغییر (اصل ۱۱)

اصول زیر غیرقابل تغییر هستند و هیچ بازنگری در قانون اساسی نمی‌تواند آنها را نقض کند:

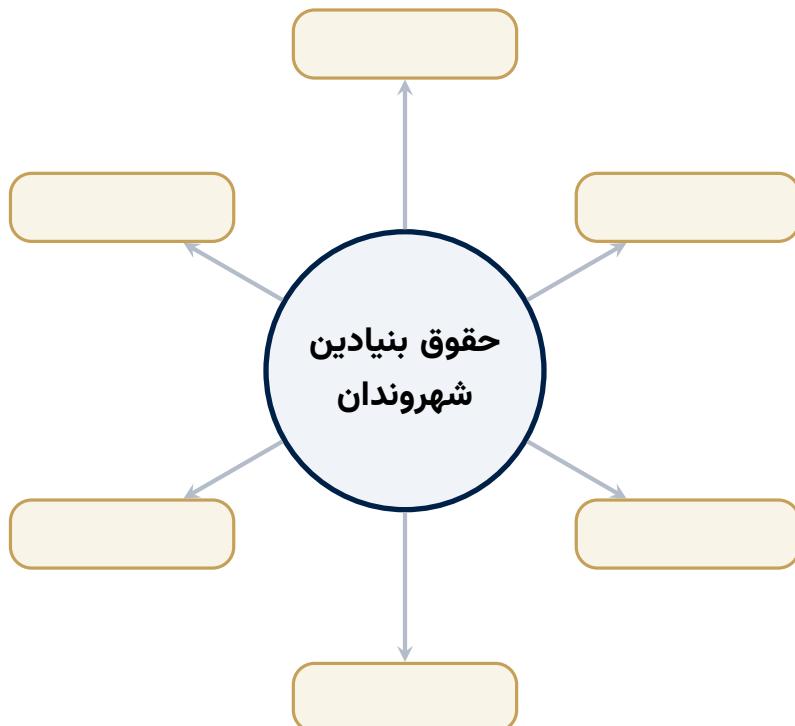
- (آ) ماهیت جمهوری و دموکراتیک نظام
- (ب) حاکمیت ملی و انتخابی بودن حکومت
- (ج) حقوق بنیادین شهروندان مندرج در فصل دوم
- (د) تفکیک و استقلال قوای سه‌گانه
- (ه) جدایی دین از دولت
- (و) حقوق اقوام و ساختار فدرال

جدول آ.۱: اصول منتخب فصل اول: اصول کلی و هویت ملی

شماره اصل	متن و محتوای اصل
اصل ۱	ماهیت حکومت: ایران کشوری است با نظام جمهوری فدرال دموکراتیک که بر پایه حاکمیت ملی، حقوق بشر، و حکومت قانون بنیان نهاده شده است.
اصل ۲	منشاً حاکمیت: حاکمیت ملی به طور انحصاری متعلق به مردم ایران است. هیچ قدرتی برتر از خواست دموکراتیک مردم نیست.
اصل ۳	وحدت ملی: تمامیت ارضی و همبستگی ملی از طریق ساختار فدرال و احترام به تنوع تضمین می‌شود.
اصل ۶	جدای دین از دولت: دولت نسبت به همه باورها بی‌طرف است. هیچ دینی، دین رسمی نیست.
اصل ۷	زبان‌ها: فارسی زبان رسمی و مشترک؛ سایر زبان‌ها ملی و در مناطق خود رسمی هستند.
اصل ۱۱	اصول غیرقابل تغییر: دموکراسی، فدرالیسم و لایی‌سیته ستون‌های ابدی نظام هستند.

ز) استقلال و تمامیت ارضی کشور

آ.۳. فصل دوم: حقوق بنیادین شهروندان

آ.۳.۱. بخش یکم: حقوق مدنی و آزادی‌های فردی (اصول ۱۲-۳۵)

شماره اصل	متن کامل اصل (حقوق مدنی و آزادی‌های فردی)
اصل ۱۲	کرامت انسانی: کرامت ذاتی انسان مصون از تعرض است. احترام به این کرامت و حمایت از آن وظیفه همه نهادهای حکومتی است.
اصل ۱۳	برابری در برابر قانون: همه شهروندان در برابر قانون برابرند. هرگونه تبعیض بر اساس جنسیت، قومیت، نژاد، زبان، دین، مذهب، باور سیاسی، منشأ اجتماعی، وضعیت اقتصادی، معلولیت، سن، یا هر وضعیت دیگر ممنوع است.
اصل ۱۴	حق حیات: حق حیات هر انسان از تولد تا مرگ طبیعی محترم و تضمین شده است. مجازات اعدام ملغی است.
اصل ۱۵	ممنوعیت شکنجه: شکنجه، رفتار غیرانسانی، تحقیرآمیز یا بی‌رحمانه در هر شرایطی مطلقاً ممنوع است. هرگونه اعتراف یا مدرکی که از طریق شکنجه به دست آمده باشد فاقد اعتبار قانونی است.
اصل ۱۶	آزادی فردی و امنیت شخصی: الف) هیچ‌کس را نمی‌توان بازداشت کرد مگر به موجب حکم مقام قضایی صالح و طبق قانون. ب) هر بازداشت شده باید ظرف ۲۴ ساعت به دادگاه معرفی شود. ج) هر کس حق دارد فوراً از دلایل بازداشت خود مطلع شود و به وکیل دسترسی داشته باشد. د) بازداشت وقت استثنایی است و مدت آن نمی‌تواند از حدود قانونی تجاوز کند.
اصل ۱۷	حریم خصوصی: حریم خصوصی افراد، مسکن، مکاتبات، ارتباطات و داده‌های شخصی مصون از تعرض است. تفتيش و نظارت تنها با حکم قضایی و در چارچوب قانون مجاز است.
اصل ۱۸	آزادی رفت‌وآمد: هر شهروند حق دارد آزادانه در سراسر کشور رفت‌وآمد کند، محل سکونت خود را انتخاب نماید، از کشور خارج و به آن بازگردد. سلب یا محدودیت این حق تنها به موجب قانون و با حکم قضایی ممکن است.
اصل ۱۹	آزادی عقیده و بیان: الف) هر کس حق دارد آزادانه عقاید خود را داشته و ابراز کند. ب) آزادی بیان، نوشتار، هنر و رسانه تضمین می‌شود. ج) سانسور ممنوع است. محدودیت آزادی بیان تنها برای حمایت از حقوق دیگران، امنیت ملی یا نظم عمومی و به موجب قانون مجاز است. د) تحریک به خشونت، نفرت‌پراکنی و انکار جنایات علیه بشریت ممنوع است.
اصل ۲۰	آزادی دین و وجودان: الف) هر کس حق دارد دین، مذهب یا باور خود را آزادانه انتخاب کند یا بدون دین باشد. ب) هر کس حق دارد دین خود را به صورت فردی یا جمیع، در خلوت یا علن، عبادت و آموزش دهد. ج) هیچ‌کس را نمی‌توان به پذیرش یا ترک دینی مجبور کرد. د) تغییر دین حق هر فرد است و مجازات ندارد.
اصل ۲۱	آزادی تجمع و تشکل: الف) شهروندان حق برگزاری تجمعات و راهپیمایی‌های مسالمت‌آمیز بدون سلاح را دارند. ب) تجمعات عمومی نیازمند اطلاع‌رسانی قبلی هستند، نه مجوز. ج) تشکیل احزاب، انجمن‌ها، سندیکاهای و سازمان‌های مدنی آزاد است.

شماره اصل	متن كامل اصل
اصل ۲۲	حق مالکیت: الف) مالکیت خصوصی به رسمیت شناخته شده و حمایت می‌شود. ب) سلب مالکیت تنها برای مصالح عمومی، با پرداخت غرامت عادلانه و به موجب قانون مجاز است. ج) مالکیت متضمن مسئولیت اجتماعی است.

۲.۳. آ. بخش دوم: حقوق سیاسی (اصول ۴۵-۳۶)

شماره اصل	متن كامل اصل (حقوق سیاسی)
اصل ۳۶	حق رأی: الف) هر شهروند ایرانی که به سن ۱۸ سال رسیده باشد حق رأی دارد. ب) رأی‌گیری آزاد، برابر، مستقیم و مخفی است. ج) شرکت در انتخابات حق شهروندی است، نه تکلیف.
اصل ۳۷	حق انتخاب شدن: الف) هر شهروندی که واجد شرایط قانونی باشد حق نامزد شدن برای مناصب انتخابی را دارد. ب) هیچ نهادی حق رد صلاحیت بر اساس معیارهای غیرقانونی یا سیاسی را ندارد. ج) احراز صلاحیت تنها بر اساس معیارهای عینی قانونی (سن، تابعیت، سابقه کیفری) و با حق اعتراض قضایی انجام می‌شود.
اصل ۳۸	آزادی احزاب: الف) تشکیل و فعالیت احزاب سیاسی آزاد است. ب) احزاب باید در ساختار و عملکرد خود دموکراتیک باشند. ج) انحلال حزب تنها به حکم دیوان عالی قانون اساسی و به دلیل نقض اصول دموکراتیک ممکن است.
اصل ۳۹	حق همه‌پرسی: الف) شهروندان می‌توانند از طریق همه‌پرسی در تصمیمات ملی مشارکت کنند. ب) ابتکار عمل مردمی: یک میلیون امضا می‌تواند برگزاری همه‌پرسی را الزامی کند. ج) همه‌پرسی نمی‌تواند ناقض حقوق بنيادین یا اصول غیرقابل تغییر باشد.
اصل ۴۰	حق دادخواهی: هر شهروند حق دارد از نهادهای دولتی دادخواهی کند و پاسخ مكتوب دریافت نماید.
اصل ۴۱	دسترسی به اطلاعات: الف) هر شهروند حق دسترسی به اطلاعات و اسناد دولتی را دارد. ب) طبقه‌بندی اسناد باید محدود، موجه و زمان‌دار باشد. ج) افشانگری فساد (سوتزنی) تحت حمایت قانون است.
اصل ۴۲	حق اعتراض و نافرمانی مدنی: الف) اعتراض مسالمت‌آمیز حق شهروندی است. ب) نافرمانی مدنی در برابر قوانین ناقض حقوق بنيادین مشروع است. ج) حق مقاومت در برابر کودتا یا تلاش برای براندازی نظام دموکراتیک به رسمیت شناخته می‌شود.

آ. ۳. بخش سوم: حقوق اقتصادی و اجتماعی (اصول ۶۵-۴۶)

شماره اصل	متن کامل اصل (حقوق اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست)
اصل ۴۶	حق کار: الف) هر شهروند حق کار، انتخاب آزادانه شغل، و شرایط کار عادلانه را دارد. ب) کار اجباری ممنوع است. ج) دولت موظف به تلاش برای ایجاد اشتغال کامل است.
اصل ۴۷	حقوق کارگران: الف) حق تشکیل و عضویت در سندیکا و اتحادیه‌های کارگری تضمین می‌شود. ب) حق اعتصاب به رسمیت شناخته می‌شود. ج) دستمزد باید عادلانه و تضمین‌کننده زندگی با کرامت باشد. د) حداقل دستمزد به موجب قانون تعیین و سالانه بازنگری می‌شود.
اصل ۴۸	حق تأمین اجتماعی: الف) هر شهروند حق بهره‌مندی از تأمین اجتماعی را دارد. ب) بیمه بیکاری، بازنشستگی، ازکارافتادگی و بیمه درمانی همگانی تضمین می‌شود. ج) حمایت ویژه از اقشار آسیب‌پذیر وظیفه دولت است.
اصل ۴۹	حق بهداشت و درمان: الف) هر شهروند حق دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی را دارد. ب) خدمات بهداشت اولیه رایگان است. ج) بیمه درمانی پایه همگانی و اجباری است.
اصل ۵۰	حق مسکن: دولت موظف است زمینه دسترسی همه شهروندان به مسکن مناسب را فراهم سازد. ب) خانمانی باید ریشه‌کن شود.
اصل ۵۱	حق آموزش: الف) آموزش رایگان و اجباری تا پایان دوره متوسطه است. ب) آموزش عالی باید در دسترس همگان بر اساس شایستگی باشد. ج) دولت موظف به حمایت از آموزش مادران‌العمر است.
اصل ۵۲	حق آب: الف) دسترسی به آب سالم و کافی حق بینایدین هر شهروند است. ب) دولت موظف به تأمین آب شرب سالم برای همه است. ج) منابع آب ثروت ملی و متعلق به نسل‌های حال و آینده است.
اصل ۵۳	حقوق محیط زیست: الف) هر شهروند حق زندگی در محیط زیست سالم را دارد. ب) حمایت از محیط زیست وظیفه دولت و حق و تکلیف همه شهروندان است. ج) آلوده‌سازی محیط زیست جرم است.

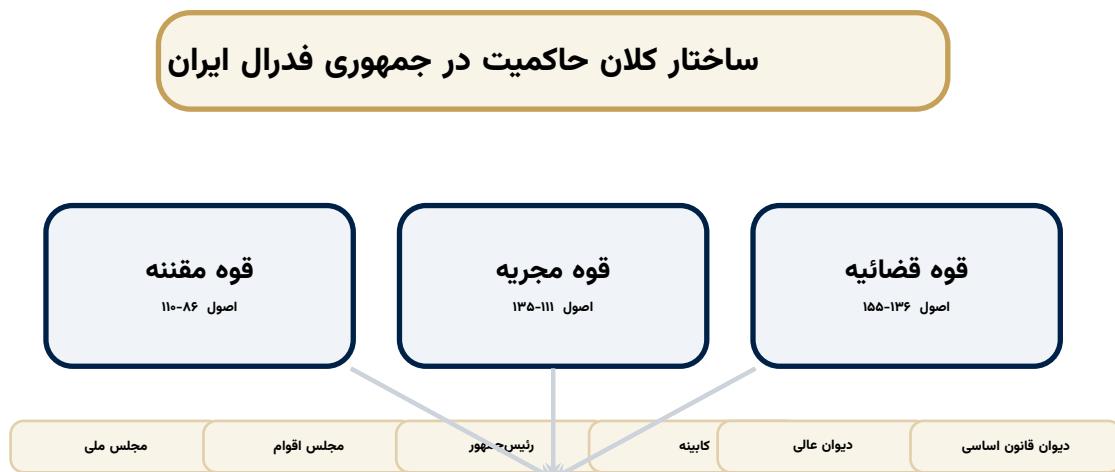
۴.۳. آ. بخش چهارم: حقوق فرهنگی و اقوام (اصول ۶۶-۷۵)

شماره اصل	متن کامل اصل (حقوق فرهنگی و اقوام)
اصل ۶۶	تنوع فرهنگی: تنوع فرهنگی، قومی، زبانی و مذهبی ایران ثروت ملی است. دولت موظف به حمایت و حفاظت از این تنوع است.
اصل ۶۷	حقوق زبانی: الف) هر شهروند حق استفاده از زبان مادری خود در عرصه‌های عمومی و خصوصی را دارد. ب) آموزش به زبان مادری در کنار زبان فارسی حق هر کودک است. ج) خدمات عمومی در مناطق دوزبانه به هر دو زبان ارائه می‌شود.

شماره اصل	متن كامل اصل
اصل ۶۸	حقوق قومی: الف) هیچ قومی بر قوم دیگر برتری ندارد. ب) هر قوم حق حفظ و توسعه هویت، فرهنگ، زبان و سنن خود را دارد. ج) مشارکت عادلانه اقوام در قدرت سیاسی و اقتصادی تضمین می‌شود.
اصل ۶۹	میراث فرهنگی: حفاظت از میراث فرهنگی، تاریخی و باستانی ایران وظیفه دولت است. غارت، تخریب یا قاچاق آثار تاریخی جرم سنگین است.
اصل ۷۰	آزادی علم و هنر: تحقیق علمی و خلاقیت هنری آزاد است. دولت موظف به حمایت از علم، فناوری و هنر است.

۵.۳. آ. بخش پنجم: حقوق قضایی (اصول ۷۶-۸۵)

شماره اصل	متن كامل اصل (حقوق قضایی و دادرسی منصفانه)
اصل ۷۶	اصل برأیت: هر کس بیگناه است تا زمانی که جرم او در دادگاه صالح به اثبات برسد. بار اثبات بر عهده دادستان است.
اصل ۷۷	حق محاکمه عادلانه: الف) هر کس حق دارد در مدت معقول توسط دادگاه مستقل و بیطرف محاکمه شود. ب) محاکمات علنی است مگر در موارد استثنایی قانونی. ج) هر کس حق دارد از اتهامات علیه خود مطلع شود و فرصت کافی برای دفاع داشته باشد.
اصل ۷۸	حق وکیل: الف) هر کس در تمام مراحل رسیدگی حق داشتن وکیل را دارد. ب) اگر متهم توانایی مالی نداشته باشد، دولت وکیل تسخیری تعیین می‌کند. ج) ارتباط بین وکیل و موکل محترمانه است.
اصل ۷۹	اصل قانونی بودن جرم و مجازات: الف) هیچ عملی جرم نیست مگر به موجب قانون. ب) هیچ مجازاتی اعمال نمی‌شود مگر به موجب قانون. ج) قوانین کیفری عطف به ماسبق نمی‌شوند مگر به نفع متهم.
اصل ۸۰	ممنویت محاکمه مجدد: هیچ کس را نمی‌توان برای جرمی که قبلًاً محاکمه و تبرئه یا محکوم شده دوباره محاکمه کرد.
اصل ۸۱	حق تجدیدنظر: هر محکوم حق درخواست تجدیدنظر در حکم را دارد.
اصل ۸۲	حق جبران خسارت: هر کس که بهناح ق بازداشت یا محکوم شده باشد حق جبران خسارت مادی و معنوی را دارد.
اصل ۸۳	اصلاح مجرمان: هدف نظام کیفری اصلاح و بازپروری است، نه انتقام. شرایط زندان‌ها باید انسانی و اصلاحی باشد.

شکل آ.1: نمودار کلان تفکیک قوا و نهادهای بنیادین در میثاق ملی نوین

۴.۰ فصل سوم: ساختار حکومت

آ.۱۴. بخش یکم: قوه مقننه (اصول ۸۶-۱۱۰)

الف) ساختار دومجلسی

شماره اصل	متن کامل اصل (ساختار قوه مقننه)
اصل ۸۶	پارلمان فدرال: قوه مقننه متشکل از دو مجلس است: الف) مجلس ملی (مجلس اول): نمایندگی مستقیم مردم؛ ب) مجلس اقوام (مجلس دوم): نمایندگی مناطق و اقوام. هر دو مجلس در تصویب قوانین مشارکت دارند.
اصل ۸۷	مجلس ملی: الف) مجلس ملی متشکل از ۳۵ نماینده است که با رأی مستقیم و مخفی مردم انتخاب می‌شوند. ب) انتخابات به روش نسبی- فهرستی با آستانه ۳٪ برگزار می‌شود. ج) دوره نمایندگی چهار سال است. د) حداقل ۳۰٪ کاندیداهای باید زن باشند.
اصل ۸۸	مجلس اقوام: الف) مجلس اقوام متشکل از ۱۲۰ نماینده است: - ۶۰ نماینده: ۴ نماینده از هر استان (انتخابی) - ۳۰ نماینده: نمایندگان مناطق خودمختار - ۲۰ نماینده: نمایندگان اقلیت‌های زبانی-فرهنگی - ۱۰ نماینده: نمایندگان ایرانیان خارج از کشور (ب) دوره نمایندگی شش سال است و هر دو سال یک‌سوم اعضاء تجدید می‌شوند. ج) رئیس مجلس اقوام معاون اول رئیس جمهور در تشریفات است.
اصل ۸۹	شرایط نمایندگی: الف) تابعیت ایرانی؛ ب) سن حداقل ۲۵ سال برای مجلس ملی و ۳۵ سال برای مجلس اقوام؛ ج) برخورداری از حقوق مدنی؛ د) نداشتن محکومیت کیفری مؤثر؛ ه) حداقل مدرک کارشناسی.

شماره اصل	متن كامل اصل
اصل ۹۰	تصویب ملی پارلمانی: الف) نمایندگان به خاطر اظهارات و آرایشان در مجلس قابل تعقیب نیستند. ب) بازداشت نماینده در حال انجام وظیفه مستلزم اجازه مجلس است، مگر در جرم مشهود. ج) مصونیت شامل جرایم عادی خارج از وظایف نمایندگی نمی‌شود.
اصل ۹۱	تعارض منافع: الف) نمایندگان نمی‌توانند همزمان شغل دولتی داشته باشند. ب) نمایندگان موظف به اعلام دارایی‌ها و منافع مالی خود هستند. ج) رأی‌دادن در موضوعاتی که نماینده ذی‌نفع است ممنوع است.

ب) فرآیند قانونگذاری

تصویب مجلس ملی ➤ بررسی مجلس ملی ➤ کمیسیون تخصصی ➤ پیشنهاد لایحه/طرح

بررسی مجلس اقوام ➤ تأیید رئیس‌جمهور ➤ انتشار و اجرا

شکل آ.۲: فرآیند دموکراتیک قانونگذاری و تعادل قوا در ساختار دومجلسی

شماره اصل	متن كامل اصل (فرآیند قانونگذاری و نظارت)
اصل ۹۲	ابتکار قانونگذاری: حق پیشنهاد قانون متعلق به هیئت وزیران (لایحه)، ۱۵ نماینده مجلس ملی (طرح)، ۱۰ نماینده مجلس اقوام (طرح)، و ۵۰۰،۵۰۰ شهروند (ابتکار مردمی) است.
اصل ۹۳	تصویب قوانین عادی: الف) قوانین عادی با اکثریت ساده هر دو مجلس تصویب می‌شوند. ب) در صورت اختلاف، کمیته مشترک تشکیل می‌شود. ج) اگر توافق حاصل نشد، مجلس ملی با اکثریت مطلق تصمیم نهایی را می‌گیرد.
اصل ۹۴	قوانين اساسی و بنيادین: قوانینی که به حقوق اقوام، ساختار فدرال، یا حقوق بنيادین مربوط می‌شوند، نیازمند تصویب دوسرم هر دو مجلس هستند.
اصل ۹۵	حق وتوی مجلس اقوام: مجلس اقوام در موضوعات فدرال، تقسیمات کشوری، حقوق اقوام، توزیع منابع ملی و انتصابات عالی قضایی حق وتوی مطلق دارد.
اصل ۹۶	وتوی رئیس‌جمهور: الف) رئیس‌جمهور حق بازگرداندن قانون ظرف ۱۵ روز را دارد. ب) مجلس با دوسرم آرا می‌تواند وتو را رد کند. ج) امضا و ابلاغ نهایی ظرف ۱۰ روز الزامی است.
اصل ۹۷	بودجه سالانه: دولت موظف به تقديم لایحه بودجه تا پایان آبان است. مجلس ملی تصویب‌کننده و مجلس اقوام ناظر بر توزیع عادلانه بین مناطق است.

شماره اصل	متن کامل اصل
اصل ۹۸	نظرات پارلمانی: الف) وزرا در برابر مجلس ملی مسئول‌اند. ب) حق سؤال و استیضاح برای نمایندگان محفوظ است. ج) رأی عدم اعتماد با اکثریت مطلق نمایندگان ممکن است.

۲.۴.آ بخش دوم: قوه مجریه (اصول ۱۱۱-۱۳۵)

الف) رئیس‌جمهور

شكل آ.۳: جایگاه، صلاحیت‌ها و فرآیند پاسخگویی نهاد ریاست جمهوری

شماره اصل	متن کامل اصل (نهاد ریاست جمهوری)
اصل ۱۱۱	جایگاه رئیس‌جمهور: رئیس‌جمهور بالاترین مقام رسمی کشور پس از ملت، رئیس قوه مجریه، رئیس دولت و نماینده عالی جمهوری در روابط بین‌المللی است.
اصل ۱۱۲	انتخاب: الف) انتخاب با رأی مستقیم و مخفی. ب) کسب اکثریت مطلق (۱٪ + ۵۰ آرا الزامی است. ج) در غیر این صورت، دور دوم بین دو نفر اول برگزار می‌شود.
اصل ۱۱۳	شرایط: تابعیت ایرانی، حداقل ۴۰ سال سن، مدرک کارشناسی ارشد، و فقدان محکومیت کیفری. حمایت ۱۰۰ هزار شهروند یا ۵۰ نماینده برای کاندیداتوری لازم است.
اصل ۱۱۶	وظایف: تعیین سیاست‌های دولت، تشکیل هیئت وزیران، فرماندهی کل قوا، امضای معاهدات و ابلاغ قوانین.
اصل ۱۱۸	استیضاح: یک‌سوم نمایندگان مجلس ملی می‌توانند طرح استیضاح را مطرح کنند. رأی عدم اعتماد نیازمند دو‌سوم آرای مجلس ملی و تأیید مجلس اقوام است.

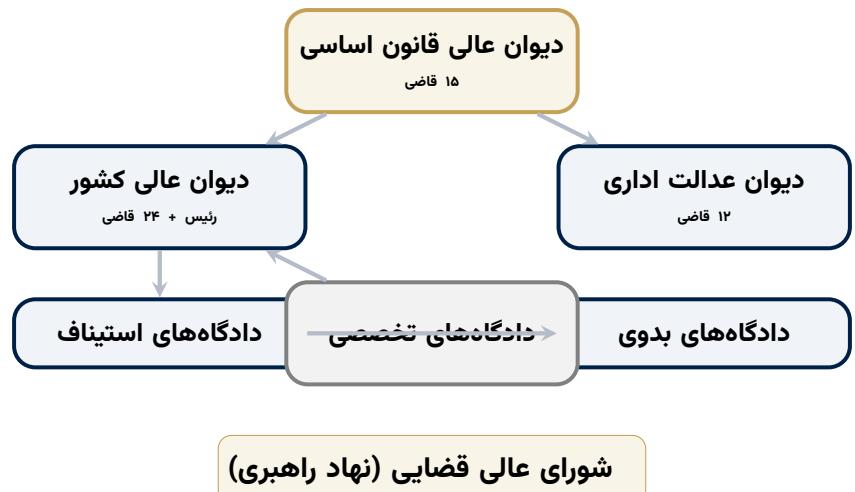
ب) هيئت وزيران

شماره اصل	متن كامل اصل (هيئت وزيران)
اصل ۱۲۰	ترکیب: الف) رئيس جمهور، معاونان و وزرا. ب) حداکثر ۲۰ وزارت خانه. ج) رعایت تنوع جغرافیایی، قومی و جنسیتی (حداقل ۳٪ زن) الزامی است.
اصل ۱۲۱	رأی اعتماد: وزرای پیشنهادی باید رأی اعتماد اکثریت نمایندگان مجلس ملی را کسب کنند. در صورت سه بار رد کلیات کابینه، انتخابات زودهنگام برگزار می‌شود.
اصل ۱۲۲	وظایف: تدوین سیاست‌های دولت، تهییه لوایح و بودجه سالانه، تصویب آیین‌نامه‌ها و تأمین امنیت ملی.
اصل ۱۲۴	تعارض منافع: ممنوعیت شغل دوم برای وزرا، اعلام کامل دارایی‌ها در ابتدا و انتهای، و محدودیت ۲ ساله برای ورود به بخش خصوصی مرتبط پس از خدمت.

ج) نیروهای مسلح

شماره اصل	متن كامل اصل (نیروهای مسلح)
اصل ۱۲۵	وظیفه نیروهای مسلح: دفاع از استقلال و تمامیت ارضی، حمایت از نظام قانون اساسی و نظم دموکراتیک، و کمک در بلایای طبیعی. نیروهای مسلح ابزار سیاست تهاجمی نیستند.
اصل ۱۲۶	فرماندهی: رئیس جمهور فرمانده کل است. اعلام جنگ و صلح و اعزام نیرو به خارج مستلزم تصویب دوسرم مجلس ملی است.
اصل ۱۲۷	غیرسیاسی بودن: ممنوعیت فعالیت حزبی و دخالت در امور سیاسی. نظامیان در دوران خدمت حق کاندیداتوری ندارند. نظارت پارلمانی بر ارتش الزامی است.
اصل ۱۲۸	بودجه دفاعی: بودجه نظامی باید به تصویب مجلس برسد و کمیسیون دفاع بر هزینه‌ها نظارت دقیق دارد.
اصل ۱۲۹	ممنوعیت کودتا: هرگونه اقدام نظامی برای تغییر نظام قانون اساسی کودتا و جرم سنگین است. حق مقاومت شهروندی در برابر کودتا به رسمیت شناخته می‌شود.

آ.۴. بخش سوم: قوه قضائيه (اصول ۱۳۶-۱۵۵)

شکل آ.۴: ساختار سلسله‌مراتبی قوه قضائيه در نظام فدرال دموکراتيک

شماره اصل	متن کامل اصل (قوه قضائيه و دیوان قانون اساسی)
اصل ۱۳۶	استقلال قضائي: قوه قضائيه مستقل است. قضات در صدور رأي تنها تابع قانون هستند. بودجه قضائي مستقل از قوه مجريه و توسط پارلمان تأمین می‌شود.
اصل ۱۳۷	شورای عالي قضائي: بالاترین نهاد راهبردي قضائي متشكل از رئيس ديوان عالي، دادستان كل، قضات منتخب و حقوقدانان. وظيفه انتصاب، ترفع و نظارت بر قضات را دارد.
اصل ۱۳۸	انتصاب قضات: قضات توسط شورا منصوب می‌شوند. قضات ديوان عالي و ديوان قانون اساسی نيازمند تأييد مجلس اقوام و مجلس ملي هستند.
اصل ۱۳۹	تصدي قضاووت: قضات داراي تصدي مadamالعمر تا ۷۰ سالگي هستند. عزل يا انتقال آنها تنها در موارد استثنائي قانوني و حكم دادگاه انتظامي ممكن است.
اصل ۱۴۰	ديوان عالي Kashur: عاليترین مرجع قضائي مدنی و كيفرى، ناظر بر حسن اجرای قوانين و ايجاد وحدت رویه قضائي.
اصل ۱۴۱	ديوان عالي قانون اساسی: پاسدار ميثاق ملي و حقوق بنیادين، متشكل از ۱۵ قاضي. صلاحيت تفسير قانون اساسی و ابطال قوانين مغایر را دارد.
اصل ۱۴۲	دسترسی به ديوان: هر شهروند در صورت نقض حقوق بنیادين حق شكایت به ديوان قانون اساسی را دارد. مراجع سياسی و دادگاهها نيز حق ارجاع دارند.
اصل ۱۴۳	ديوان عدالت اداري: مرجع رسيدگي به شكایات شهروندان از تصميمات و آيیننامه‌های دولتی و ابطال اقدامات غيرقانونی.
اصل ۱۴۴	دادستانی كل: مسئول تعقیب جرائم و حفاظت از حقوق عامه. دادستان توسط شورا پیشنهاد و با تأييد مجلس منصوب می‌شود.
اصل ۱۴۵	دارسي منصفانه: علنی بودن محکمات، حق داشتن وکيل، مستدل بودن احکام و حق تجدیدنظرخواهی همگانی.

ب) وظایف: نظارت بر حسن اجرای قوانین، ایجاد رویه قضایی واحد، رسیدگی به فرجام خواهی

ج) آرای دیوان در ایجاد رویه قضایی برای دادگاههای پایین‌تر الزام‌آور است.

اصل ۱۴۱ دیوان عالی قانون اساسی

الف) دیوان عالی قانون اساسی پاسدار قانون اساسی و حقوق بنيادین است.

ب) ترکیب: ۱۵ قاضی با دوره ۱۲ ساله غیرقابل تمدید (هر ۴ سال، ۵ نفر تجدید)

ج) صلاحیت‌ها:

- بررسی انطباق قوانین با قانون اساسی
- رسیدگی به شکایات نقض حقوق بنيادین
- حل اختلاف بین قوا و بین مرکز و مناطق
- تفسیر قانون اساسی
- نظارت بر انتخابات ملی و همه‌پرسی

اصل ۱۴۲ دسترسی به دیوان قانون اساسی

حق طرح شکایت در دیوان قانون اساسی متعلق است به:

الف) هر شهروند که حقوق بنيادینش نقض شده باشد

ب) رئیس‌جمهور، رئیس هر مجلس

ج) یک‌پنجم نمایندگان هر مجلس

د) دولت‌های محلی (در موضوعات فدرالی)

ه) دادگاه‌ها هنگام شک در قانون اساسی بودن قانون

اصل ۱۴۳ دیوان عدالت اداری

الف) دیوان عدالت اداری مرجع رسیدگی به شکایات از دستگاههای دولتی است.

ب) هر شهروند حق شکایت از تصمیمات اداری را دارد.

ج) دیوان می‌تواند تصمیمات غیرقانونی را ابطال و حکم به جبران خسارت دهد.

اصل ۱۴۴ دادستانی کل

الف) دادستان کل مسئول تعقیب جرایم و نظارت بر اجرای قانون است.

ب) دادستان کل توسط شورای عالی قضایی پیشنهاد و با تأیید مجلس منصوب می‌شود.

ج) دادستانی مستقل است و تحت نظارت مجلس قرار دارد.

اصل ۱۴۵ دادرسي منصفانه

الف) محاکمات باید علنی باشد مگر در موارد استثنایی قانونی.

ب) هر فرد حق داشتن وکیل و فرصت کافی برای دفاع را دارد.

ج) احکام باید مستدل و مكتوب باشند.

د) حق تجدیدنظر در همه احکام تضمین می‌شود.

اصل ۱۵۳	جایگاه نهادهای مستقل: این نهادها رکن چهارم نظام‌اند. از قوای سه‌گانه مستقل بوده، بودجه مجزا دارند و رؤسای آنها با رأی دوسوم مجلس منصوب می‌شوند.
اصل ۱۵۴	کمیسیون مستقل انتخابات: مسئول برگزاری و نظارت بر کلیه انتخابات و همه‌پرسی‌ها. اعضا باید فاقد وابستگی حزبی بوده و توسط دیوان عالی تأیید شوند.
اصل ۱۵۵	بانک مرکزی: هدف اصلی ثبات قیمت‌ها و حفظ ارزش پول است. دولت حق استقراض مستقیم یا دخالت در سیاست‌های پولی را ندارد.
اصل ۱۵۶	سازمان حسابرسی: نظارت بر سلامت مالی و بودجه‌ای کلیه دستگاه‌های حکومتی و شرکت‌های عمومی و ارائه گزارش شفاف به ملت.
اصل ۱۵۷	کمیسیون حقوق بشر: صیانت از حقوق بین‌المللی، دریافت شکایات شهروندان، و نظارت بر حسن اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر در ایران.
اصل ۱۵۸	سازمان ضد فساد: پیشگیری و مبارزه با فساد در سطوح عالی حاکمیتی، حمایت از سوت زنان و شفافسازی دارایی مقامات.
اصل ۱۵۹	شورای عالی رسانه: تضمین آزادی بیان، تکثیرگاری رسانه‌ای و ممنوعیت سانسور. نظارت بر رسانه‌های عمومی برای اطمینان از بی‌طرفی.
اصل ۱۶۰	نهاد بازرسی کل: رسیدگی به شکایات شهروندان از سوء مدیریت اداری و تضمین پاسخگویی مقامات در برابر قانون.

۷. آ فصل ششم: حکومت محلی و شوراهای

اصل ۱۶۱	تمرکزهایی: اداره امور محلی بر اساس اصل تقرب (واگذاری اختیارات به پایین‌ترین سطح ممکن) و مشارکت مستقیم شهروندان انجام می‌شود.
اصل ۱۶۲	شوراهای محلی: در هر شهر و روستا شورای منتخب با رأی مستقیم مردم برای ۴ سال تشکیل می‌شود. شورا ناظر بر مدیریت محلی و تصویب‌کننده بودجه شهرداری است.
اصل ۱۶۳	شهرداری‌ها: شهردار توسط شورا انتخاب می‌شود. شهرداری‌ها استقلال مالی داشته و در قبال شورا و شهروندان پاسخگو هستند.
اصل ۱۶۴	استانداران: استاندار هماهنگ‌کننده دولت فدرال و محلی است که با پیشنهاد وزیر کشور و تأیید شورای منتخب منطقه منصوب می‌شود.
اصل ۱۶۵	شوراهای منطقه‌ای: مسئول برنامه‌ریزی توسعه کلان منطقه، هماهنگی بین استانی و مدیریت منابع مشترک منطقه‌ای هستند.
اصل ۱۶۶	مشارکت و همه‌پرسی محلی: حق شهروندان برای مشارکت در بودجه‌نویسی و الزام برگزاری رفراندوم محلی برای طرح‌های حساس زیست‌محیطی یا عمرانی محلی.

۸. آ فصل هفتم: بازنگری در قانون اساسی

مجلس هر (دوسوم
امضا)؛ ميليون ۲ يا
[step] (s۲(at)۰،۱.۵(**مرحله ۲**

بررسی
ويژه (كمیته
بازنگری)؛
[step] (s۳(at)۰،۱.۵(**مرحله ۳**

تصويب
(سهچهارم
مجلس)؛ دو هر

[step, fill=SuccessGreen!۲۰, draw=SuccessGreen] (s۴(at)۰-،۱.۵(**مرحله ۴**

همهپرسی
مطلق (اکثریت
۵۰٪ مشارکت با

,<-] thick, DemocracyBlue] (s۱(– (s۲:(,<-] thick, DemocracyBlue] (s۲(– (s۳:(
,<-] thick, DemocracyBlue] (s۳(– (s۴:(

] draw=WarningRed, fill=WarningRed!۱۰, rounded corners=۵pt, minimum width=۱۰cm,
text width=۱۰cm, font=[at)۰-،۳.۵((!) (اصل تغيير غيرقابل اصول (!)

؛ نيستند بازنگری قابل (

شماره اصل	متن کامل اصل
اصل ۱۷۳	اعلام و نفاذ: بازنگری مصوب ظرف ۱۵ روز توسط رئیس جمهور ابلاغ و در سراسر کشور لازم الاجرا می‌گردد.

۹ آ. فصل هشتم: مقررات انتقالی

هشدار	(!) اهمیت مقررات انتقالی
	<p>مقررات انتقالی پل ارتباطی بین نظام قدیم و نظام جدید هستند. این مقررات:</p> <ul style="list-style-type: none"> • چارچوب زمانی مشخص برای اجرای قانون اساسی تعیین می‌کنند • از خلاً قانونی و هرج و مرج جلوگیری می‌کنند • حقوق مکتبه را در حد معقول حفظ می‌کنند • پس از اتمام دوره انتقال، خود به خود منقضی می‌شوند

اصل ۱۷۴	لازم الاجرا شدن: این قانون اساسی از تاریخ تأیید در همه‌پرسی ملی لازم الاجراست. دولت موقت موظف به زمینه‌سازی فوری برای اجرای آن است.
اصل ۱۷۵	دوره انتقال: بازه زمانی حداقل ۱۸ ماهه از تصویب قانون اساسی تا استقرار کامل نهادهای برگزیده، که طی آن امنیت گذار و تداوم خدمات عمومی تضمین می‌شود.
اصل ۱۷۶	اولین انتخابات: برگزاری اولین انتخابات سراسری تحت ناظارت کمیسیون موقت و نهادهای بین‌المللی ظرف ۱۲ ماه از تصویب.
اصل ۱۷۷	جدول استقرار: تعیین ضرب‌الاجل‌های ۳ تا ۲۴ ماهه برای تشکیل کمیسیون انتخابات، پارلمان‌ها، دیوان عالی قانون اساسی و شوراهای محلی.
اصل ۱۷۸	تطبيق قوانین: قوانین پیشین تا زمان نسخ یا اصلاح معتبرند، مشروط به عدم مغایرت بنیادین. پارلمان اول ۵ سال فرصت برای تطبیق کامل قوانین دارد.
اصل ۱۷۹	اداره امور: حفظ بدنه کارشناسی دولت و امنیت شغلی کارکنانی که در نقض حقوق بشر مشارکت نداشته‌اند.
اصل ۱۸۰	عدالت انتقالی: تشکیل کمیسیون حقیقت و آشتی برای رسیدگی به مظالم گذشته، جبران خسارت قربانیان و پاسخگو کردن ناقضان حقوق مردم.
اصل ۱۸۱	اصلاح نیروهای مسلح: ادغام نیروها در ساختار واحد تحت فرماندهی دولت فدرال و خروج کامل نظامیان از سیاست و اقتصاد.
اصل ۱۸۲	استرداد اموال: شناسایی و بازگرداندن کلیه اموال عمومی و خصوصی که به ناحق در نظام پیشین تصاحب شده است.
اصل ۱۸۳	جانشینی بین‌المللی: تعهد به قراردادهای بین‌المللی مطابق با منافع ملی و الحاق فوری به کنوانسیون‌های جهانی حقوق بشر.

شماره اصل	متن كامل اصل
اصل ۱۸۴	ساختار فدرال: استقرار تدریجی مدیریت‌های منطقه‌ای و انتقال اختیارات از مرکز به مناطق طرف ۵ سال.
اصل ۱۸۵	چندزبانی رسمی: آغاز برنامه ملی آموزش و استانداردسازی زبان‌های اقوام برای کاربرد رسمی در سطوح فدرال و منطقه‌ای.
اصل ۱۸۶	انقضا: این فصل پس از تحقق اهداف گذار یا پایان مهلت ۵ ساله خودبه‌خود از متن قانون اساسی خارج می‌شود.
اصل ۱۸۷	ميثاق وفاداري: اين قانون اساسی عهد ملت ايران برای آزادی و عدالت است. هیچ مقامي فراتر از آن نیست و صيانت از آن تکليف همگانی است.

آ.۱۰. جداول تطبیقی با قوانین اساسی سایر کشورها

آ.۱۰.۱ مقایسه ساختار کلی

نوع نظام	جمهوری فدرال	جمهوری فدرال	جمهوری فدرال	جمهوری واحد	پادشاهی مشروطه
رئيس کشور	رئيس جمهور منتخب	رئيس جمهور (غیرمستقیم)	رئيس جمهور (غیرمستقیم)	رئيس جمهور (پارلمانی)	پادشاه
رئيس دولت	رئيس جمهور	صدراعظم	نخست وزیر	نخست وزیر	نخست وزیر
پارلمان	دومجلسی	دومجلسی	دومجلسی	دومجلسی	دومجلسی
تعداد واحدهای فدرال	۱۶ استان	۱۶ لند	۲۸ منطقه	۹ استان	۱۷ منطقه خودمختار
دادگاه اساسی	بله (۱۵ قاضی)	بله (۱۶ قاضی)	بله (۱۶ قاضی)	بله (۱۱ قاضی)	بله (۱۲ قاضی)
اصول تغییر	بله (۷ مورد)	بله (۲ مورد)	بله (رویه قضایی)	بله (ارزش‌های بنیادین)	خیر
جدایی دین و دولت	کامل	بله	سکولار	بله	بله

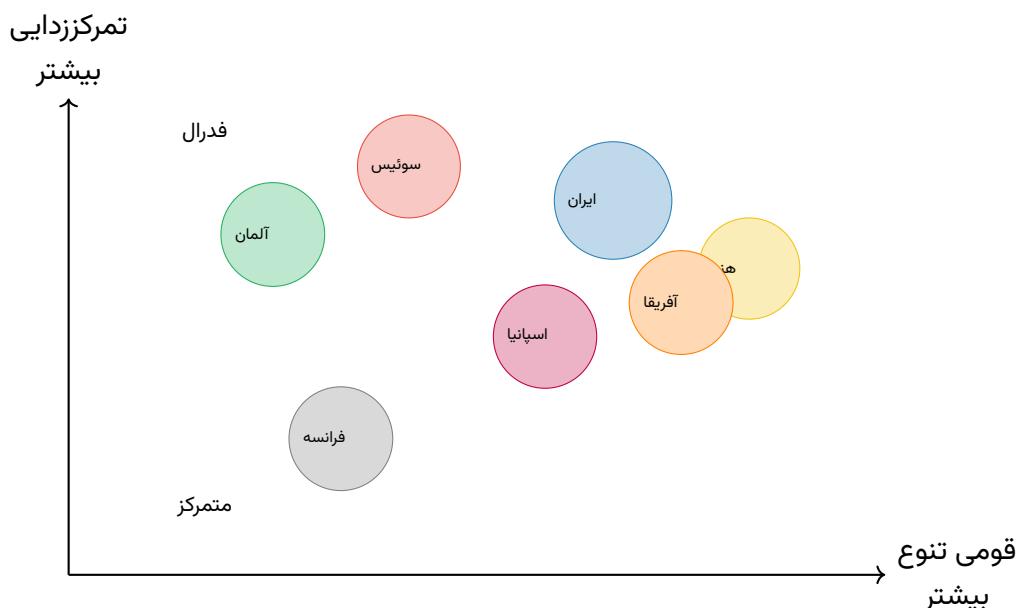
آ.۱۰.۲ مقایسه حقوق بنیادین

لغو مجازات اعدام
آزادی دین و تغییر دین
برابری جنسیتی صریح
حقوق زبانی اقلیت‌ها
حق آب

کانادا	آفریقا	هند	آلمان	ایران	حق بنیادین
					حق محیط زیست سالم
					حق مسکن
					ممنوعیت تبعیض گرایش جنسی
					حق دسترسی به اطلاعات
					حفظ از افشاگران

= حمایت ویژه | = تضمین شده | = بدون تضمین صریح

۳.۱۰.آ مقایسه ساختار فدرال

۴.۱۰.آ مقایسه فرآیند بازنگری قانون اساسی

کرامت انسانی، دموکراسی، فدرالیسم	اجباری	سه چهارم هر دو مجلس	دو سوم هر مجلس یا ۲ میلیون امضا	ایران (پیشنهادی)
کرامت انسانی، ساختار فدرال	خیر	دو سوم هر دو مجلس	دو سوم هر مجلس	آلمان
شكل جمهوری	اختیاری	سه پنجم کنگره	رئیس جمهور یا پارلمان	فرانسه
خیر	اجباری	اکثریت ساده	پارلمان یا ۱۰۰,۰۰۰ امضا	سوئیس

۱۲. آ خلاصه و جمع‌بندی

خلاصه قانون اساسی پیشنهادی جمهوری فدرال ایران

تعداد کل اصول	۱۸۷ اصل در ۸ فصل
اصول غیرقابل تغییر	۷ اصل (پاسدار هویت نظام)
حقوق بنيادين	۷۴ اصل (جامع‌ترین منشور حقوق منطقه)
واحدهای فدرال	۵ منطقه خودمختار و ۱۵ استان فدرال
نهادهای مستقل	۸ سازمان نظارتی رکن چهارم
دوره انتقالی	حداکثر ۱۸ ماه برای استقرار نهادها

ویژگی‌های متمایز این قانون اساسی:

۱. جدایی کامل دین از دولت – برخلاف قانون اساسی فعلی
۲. فدرالیسم همبسته – پاسخ به مطالبات قومی بدون تجزیه
۳. مجلس اقوام – نهاد ویژه نمایندگی تنوع
۴. لغو مجازات اعدام – پیشرو در منطقه
۵. حق آب – پاسخ به بحران آب
۶. نهادهای مستقل قوی – پیشگیری از استبداد
۷. اصول غیرقابل تغییر – خطوط قرمز دموکراسی
۸. عدالت انتقالی – گذار مسالمت‌آمیز اما عادلانه

الگو و درس

منابع الهام‌بخش این قانون اساسی:

- ۰ قانون اساسی آلمان (۱۹۴۹): ساختار فدرال، دادگاه قانون اساسی، اصول غیرقابل تغییر
- ۰ قانون اساسی آفریقای جنوبی (۱۹۹۶): منشور حقوق، عدالت انتقالی، حقوق اقتصادی-اجتماعی
- ۰ قانون اساسی هند (۱۹۵۰): مدیریت تنوع، فدرالیسم نامتقارن
- ۰ قانون اساسی اسپانیا (۱۹۷۸): مناطق خودمختار، گذار دموکراتیک
- ۰ قانون اساسی سوئیس (۱۹۹۹): دموکراسی مستقیم، فدرالیسم زبانی
- ۰ منشور حقوق بشر اروپا و میثاقین بین‌المللی حقوق بشر

پیوست ب

منشور حقوق اقوام

این منشور سند حقوقی تکمیلی قانون اساسی است که حقوق فردی و جمیع اقوام ایران را به تفصیل تضمین می‌کند. منشور بر این باور استوار است که **تنوع قومی-فرهنگی ایران** نه تهدید بلکه ثروت ملی است. این سند با الهام از اعلامیه حقوق اقلیت‌های ملل متحد (۱۹۹۲)، کنوانسیون چارچوب حمایت از اقلیت‌های ملی شورای اروپا (۱۹۹۵)، و تجربیات موفق کشورهای چندقومی تدوین شده است.

ب. ۱ دیباچه منشور

منشور حقوق اقوام جمهوری فدرال ایران

ضمیمه قانون اساسی | دارای قوت قانون اساسی

دیباچه

ما، نمایندگان ملت ایران در مجلس مؤسسان،
با اذعان به اینکه ایران سرزمینی است با پیشینه تمدنی چندهزارساله که در آن اقوام گوناگون – فارس، آذری، کرد، لر، عرب، بلوج، ترکمن، گیلک، مازندرانی، و دیگران – در

طول تاریخ در کنار یکدیگر زیسته و این سرزمین را آباد کرده‌اند؛ با یادآوری رنج‌هایی که از تبعیض، سرکوب فرهنگی، و بی‌عدالتی اقتصادی بر اقوام رفته است؛ با باور به اینکه هر قومی حق دارد هویت، زبان، فرهنگ و سنت‌های خود را حفظ و توسعه دهد؛ با تعهد به ساختن آینده‌ای که در آن تنوع نه منشأ تفرقه بلکه سرچشمۀ ثروت و همبستگی باشد؛ با احترام به اصل تمامیت ارضی و وحدت ملی در چارچوب فدرالیسم دموکراتیک؛ این منشور را به عنوان میثاق زندگی مشترک اقوام ایران تصویب و اعلام می‌کنیم.

– مجلس مؤسسان جمهوری فدرال ایران

ب. ۲. فصل اول: اصول کلی و تعاریف

ب. ۱.۲. ماده ۱: هدف منشور

این منشور به منظور تضمین حقوق اقوام ایران، حفاظت از تنوع فرهنگی، و ایجاد چارچوب حقوقی برای زندگی مشترک برابر و عادلانه تدوین شده است.

ب. ۲.۲. ماده ۲: تعاریف

القوم	گروهی از شهروندان که دارای ویژگی‌های مشترک زبانی، فرهنگی، تاریخی یا سرزمینی هستند و خود را متعلق به آن گروه می‌دانند.
زبان ملی	زبانی که توسط یکی از اقوام اصلی ایران به عنوان زبان مادری استفاده می‌شود و در این منشور به رسمیت شناخته شده است.
منطقه خودمختار	واحد سرزمینی که طبق قانون اساسی از درجه‌ای از خودمختاری در امور داخلی برخوردار است.
سرزمین تاریخی	منطقه‌ای که یک قوم به‌طور سنتی و تاریخی در آن ساکن بوده است.
حقوق جمعی	حقوقی که به یک گروه قومی به عنوان یک کلیت تعلق دارد.
حقوق فردی	حقوقی که به هر فرد عضو یک قوم تعلق دارد.
تبعیض مثبت	اقدامات موقت برای جبران نابرابری‌های تاریخی و ایجاد برابری واقعی.
همسانسازی اجباری	هرگونه سیاست یا اقدام برای از بین بردن هویت قومی یا فرهنگی.

ب ۳.۲. ماده ۳: اقوام به رسمیت شناخته شده

اقوام اصلی ایران

* درصدها تخمینی است. هر فرد می‌تواند هويت چندگانه داشته باشد.

قوم اکثریت	٤٧≈ میلیون	فلات مرکزی، خراسان، فارس	فارسی	فارس
منطقه خودمختار	۱۷≈ میلیون	آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، زنجان	ترکی آذربایجانی	آذری
منطقه خودمختار	۵.۸≈ میلیون	کردستان، کرمانشاه، ایلام، آذربایجان غربی	کردی (سورانی، کرمانجی)	کرد
حقوق ویژه	۵≈ میلیون	لرستان، چهارمحال، کهگیلویه، خوزستان	لری (لکی، بختیاری)	لر
منطقه خودمختار	۵.۲≈ میلیون	خوزستان	عربی	عرب
منطقه خودمختار	۷.۱≈ میلیون	سیستان و بلوچستان	بلوچی	بلوچ
منطقه خودمختار	۸۵۰≈ هزار	گلستان (ترکمن صحرا)	ترکمنی	ترکمن
حقوق ویژه	۳≈ میلیون	گیلان	گیلکی	گیلک
حقوق ویژه	۳≈ میلیون	مازندران	مازندرانی	مازندرانی

سایر گروههای قومی-زبانی (تات، تالش، قشقایی، و غیره) نیز از حمایت این منشور برخوردارند.

ب. ۴.۲: ماده ۴: اصول بنیادین

الگو و درس

اصول حاکم بر این منشور:

۱. اصل برابری: همه اقوام برابرند؛ هیچ قومی بر قوم دیگر برتری ندارد
۲. اصل عدم تبعیض: تبعیض بر اساس قومیت در هر شکل ممنوع است
۳. اصل حفاظت: دولت موظف به حمایت فعال از تنوع قومی است
۴. اصل مشارکت: اقوام حق مشارکت در تصمیمات مؤثر بر زندگی خود را دارند
۵. اصل همبستگی: تنوع در خدمت وحدت ملی و انسجام اجتماعی است
۶. اصل توسعه متوازن: همه مناطق حق توسعه برابر دارند
۷. اصل تمامیت ارضی: حقوق اقوام در چارچوب وحدت و یکپارچگی سرزمینی تضمین می‌شود

ب. ۳ فصل دوم: حقوق فردی اعضای اقوام

حقوق فردی اعضای اقوام

حق هویت

انتخاب آزادانه، ثبت هویت قومی، عدم اجبار

حق زبان

استفاده آزاد، آموزش، خدمات دولتی

حق فرهنگ

مشارکت، حفظ سنت‌ها، دسترسی

حق عدم تبعیض

برابری در استخدام، آموزش، خدمات

ب. ۱.۳: ماده ۵: حق هویت قومی

هر فرد حق دارد آزادانه هویت قومی خود را تعیین کند، اعلام کند یا اعلام نکند.	۱.۵
هیچکس را نمی‌توان به پذیرش یا انکار هویت قومی خاصی مجبور کرد.	۲.۵

۳.۵	هر فرد می‌تواند هویت قومی چندگانه داشته باشد (مثلاً فرزند خانواده کرد-فارس).
۴.۵	ثبت هویت قومی در اسناد رسمی اختیاری است و تنها برای مقاصد آماری و با رضایت فرد انجام می‌شود.
۵.۵	هیچ پیامد منفی حقوقی، اداری یا اجتماعی نباید بر اعلام یا عدم اعلام هویت قومی مترب شود.

ب. ۲.۳. ماده ۶: حق استفاده از زبان مادری

۱.۶	هر فرد حق دارد در زندگی خصوصی و عمومی از زبان مادری خود استفاده کند.
۲.۶	هر کودک حق دارد به زبان مادری خود آموزش ببیند.
۳.۶	هر فرد حق دارد در دادگاه‌ها و نهادهای دولتی از مترجم رایگان بهره‌مند شود.
۴.۶	هر فرد حق دارد نام خانوادگی و نام فرزندان خود را به زبان مادری انتخاب کند.
۵.۶	استفاده از زبان مادری در محیط کار نمی‌تواند دلیل اخراج یا تبعیض باشد.

ب. ۳.۳. ماده ۷: حق مشارکت در زندگی فرهنگی

۱.۷	هر فرد حق دارد در زندگی فرهنگی قوم خود مشارکت کند.
۲.۷	هر فرد حق دارد آداب، رسوم و مراسم قومی خود را برگزار کند.
۳.۷	هر فرد حق دارد لباس سنتی قومی خود را بپوشد.
۴.۷	هر فرد حق دارد به میراث فرهنگی قوم خود دسترسی داشته باشد.
۵.۷	هر فرد حق دارد تاریخ و ادبیات قوم خود را بیاموزد و بیاموزاند.

ب. ۴.۳. ماده ۸: حق عدم تبعیض

هشدار

(!) تبعیض قومی جرم است

ماده ۱.۸: هرگونه تبعیض بر اساس قومیت، زبان یا فرهنگ ممنوع و جرم است.

ماده ۲.۸: تبعیض شامل اما نه محدود به موارد زیر است:

- تبعیض در استخدام، ارتقا یا اخراج

- تبعیض در دسترسی به آموزش

- تبعیض در دسترسی به خدمات عمومی

- تبعیض در دسترسی به مسکن

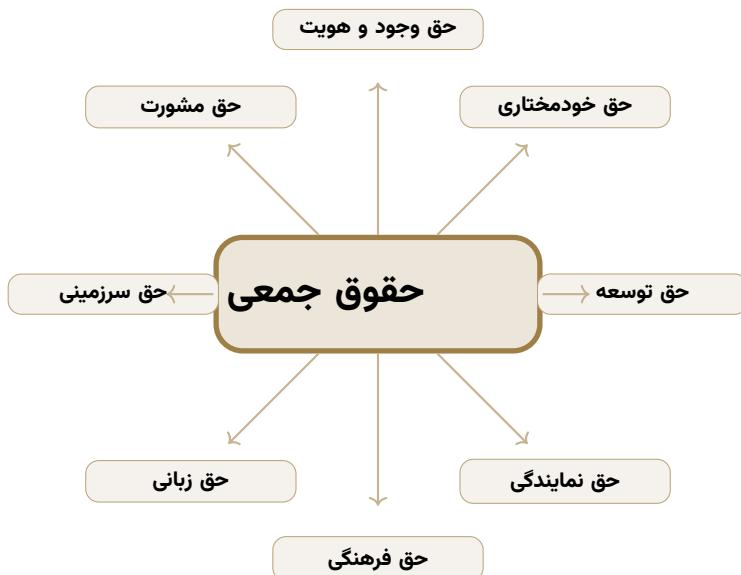
- توهین و تحقیر قومی

- نفرتپراکنی قومی

ماده ۳.۸: قربانیان تبعیض حق شکایت و جبران خسارت مادی و معنوی دارند.

ماده ۴.۸: بار اثبات عدم تبعیض در دعاوی استخدامی بر عهده کارفرماس است.

ب.۴ فصل سوم: حقوق جمیع اقوام

ب.۱.۴ ماده ۹: حق وجود و حفظ هویت جمیع

هر قوم حق وجود به عنوان یک گروه متمایز را دارد.	۱.۹
هرگونه سیاست یا اقدام برای نابودی، همسانسازی اجباری یا محو هویت یک قوم ممنوع و جرم علیه بشریت است.	۲.۹
هر قوم حق دارد هویت جمیع خود را حفظ، توسعه و به نسل‌های آینده منتقل کند.	۳.۹
دولت موظف به حمایت فعال از حفظ تنوع قومی است.	۴.۹

ب.۲.۴ ماده ۱۵: حق خودمختاری داخلی

اقوامی که در سرزمین تاریخی خود اکثریت دارند، حق تشکیل منطقه خودمختار را در چارچوب قانون اساسی دارند.	۱.۱۰
خودمختاری شامل حق قانون‌گذاری در حوزه‌های محلی، اداره امور داخلی، و مدیریت منابع محلی است.	۲.۱۰
خودمختاری در چارچوب تمامیت ارضی و وحدت ملی تفسیر می‌شود.	۳.۱۰
اقوامی که منطقه خودمختار ندارند، از طریق مجلس اقوام و نهادهای محلی نمایندگی می‌شوند.	۴.۱۰

ب.۳.۴ ماده ۱۱: حق مشارکت سیاسی

هر قوم حق نمایندگی عادلانه در نهادهای ملی را دارد.	۱.۱۱
مجلس اقوام نهاد نمایندگی جمیع اقوام در سطح ملی است.	۲.۱۱
در انتصابات ملی (کابینه، دیوان عالی، نهادهای مستقل) باید تنوع قومی رعایت شود.	۳.۱۱

۴.۱۱ احزاب قومی-منطقه‌ای حق فعالیت آزاد دارند مشروط به پایبندی به قانون اساسی و اصول دموکراتیک.
۵.۱۱ هیچ قانون یا سیاستی که مستقیماً بر یک قوم تأثیر می‌گذارد، نباید بدون مشورت با نمایندگان آن قوم تصویب شود.

ب. ۴.۴. ماده ۱۲: حق توسعه و منابع

۱.۱۲ هر قوم حق بهره‌مندی عادلانه از منابع ملی را دارد.
۲.۱۲ مناطق قومی محروم حق دریافت منابع جبرانی برای توسعه را دارند.
۳.۱۲ منابع طبیعی واقع در سرزمین یک قوم، متعلق به کل ملت است اما آن منطقه سهم ویژه‌ای دریافت می‌کند.
۴.۱۲ پروژه‌های توسعه در مناطق قومی باید با مشارکت و رضایت جوامع محلی انجام شود.
۵.۱۲ جابجایی اجباری جمعیت از سرزمین‌های سنتی ممنوع است مگر در شرایط اضطراری و با جبران کامل.

ب. ۵. فصل چهارم: حقوق زبانی

زبان فارسی: زبان رسمی

زبان‌های ملی:

آذری | کردی | عربی | بلوجچی | ترکمنی | لری | گیلکی

زبان‌های محلی

ب. ۱.۵. ماده ۱۳: وضعیت زبان‌ها

۱.۱۳ زبان فارسی زبان رسمی مشترک جمهوری فدرال ایران است که همه شهروندان حق و وظیفه یادگیری آن را دارند.
۲.۱۳ زبان‌های آذری، کردی، عربی، بلوجچی، ترکمنی، لری، گیلکی و مازندرانی زبان‌های ملی ایران هستند.
۳.۱۳ در مناطق خودمختار، زبان قومی آن منطقه زبان رسمی دوم است.
۴.۱۳ همه زبان‌ها و گویش‌های موجود در ایران، صرفنظر از تعداد گویشوران، شایسته حفاظت هستند.

ب.۲.۵. ماده ۱۴: حقوق زبانی در آموزش

آموزش به زبان مادری در مقطع پیش‌دبستانی و دبستان حق هر کودک است.	۱.۱۴
زبان فارسی از سال سوم دبستان به عنوان زبان دوم آموزش داده می‌شود و به تدریج زبان آموزش می‌شود.	۲.۱۴
در مناطق دوزبانه، نظام آموزشی دوزبانه (زبان مادری + فارسی) برقرار می‌شود.	۳.۱۴
یادگیری یک زبان ملی دیگر (غیر از زبان مادری و فارسی) در مدارس تشویق می‌شود.	۴.۱۴
دولت موظف به تربیت معلم، تألیف کتاب و تأمین منابع آموزشی به زبان‌های ملی است.	۵.۱۴
دانشگاه‌ها می‌توانند رشته‌هایی به زبان‌های ملی ارائه دهند.	۶.۱۴

ب.۳.۵. ماده ۱۵: حقوق زبانی در خدمات عمومی

فارسی	دوزبانه به درخواست	دوزبانه (فارسی + محلی)	اسناد هویتی
فارسی	دوزبانه در شهرهای بزرگ	دوزبانه اجباری	تابلوها و علائم
فارسی + مترجم	مترجم در دسترس	دوزبانه	خدمات اداری
مترجم رایگان	مترجم رایگان	دوزبانه	دادگاهها
مترجم در دسترس	مترجم بهداشتی	دوزبانه	بهداشت و درمان
برنامه‌های زبان‌های ملی	برنامه‌های چندزبانه	شبکه محلی به زبان قومی	رسانه عمومی

ب.۴.۵. ماده ۱۶: آکادمی زبان‌های ایران

الگو و درس

آکادمی زبان‌های ایران

ماده ۱.۱۶: آکادمی زبان‌های ایران به عنوان نهاد مستقل علمی تأسیس می‌شود.

وظایف آکادمی:

- پژوهش، مستندسازی و حفاظت از همه زبان‌ها و گویش‌های ایران
- استانداردسازی خط و املای زبان‌های ملی
- تدوین فرهنگ لغت و دستور زبان
- حفاظت از زبان‌های در خطر انقراض
- ترویج چندزبانگی و یادگیری زبان‌ها

ماده ۲.۱۶: هیئت‌مدیره آکادمی شامل نماینده‌گان همه زبان‌های ملی است.

ماده ۳.۱۶: بودجه آکادمی باید کافی و تضمین شده باشد.

ب.۶ فصل پنجم: حقوق فرهنگی

ب. ۱.۶ ماده ۱۷: حفاظت از میراث فرهنگی

میراث فرهنگی هر قوم بخشی از میراث ملی ایران است و تحت حمایت دولت قرار دارد.	۱.۱۷
آثار تاریخی، باستانی و فرهنگی هر منطقه باید در همان منطقه حفظ و نگهداری شود.	۲.۱۷
نامهای تاریخی شهرها، روستاهای و مکان‌ها باید حفظ شود. تغییر اجباری نامهای تاریخی ممنوع است.	۳.۱۷
بازگرداندن نامهای تاریخی که در گذشته به اجبار تغییر کرده‌اند، مجاز است.	۴.۱۷
مزوهای قومی-منطقه‌ای برای حفظ و نمایش میراث فرهنگی تأسیس می‌شوند.	۵.۱۷

ب. ۲.۶ ماده ۱۸: هنر و ادبیات

هنرمندان و نویسندهای هر قوم حق آفرینش آزاد به زبان و سبک خود را دارند.	۱.۱۸
دولت موظف به حمایت از تولید آثار ادبی و هنری به زبان‌های ملی است.	۲.۱۸
ادبیات کودک به زبان‌های ملی باید تولید و در دسترس قرار گیرد.	۳.۱۸
جشنواره‌های فرهنگی قومی با حمایت دولت برگزار می‌شود.	۴.۱۸
ترجمه آثار ادبی بین زبان‌های ملی تشویق و حمایت می‌شود.	۵.۱۸

ب. ۳.۶ ماده ۱۹: رسانه و ارتباطات

هر قوم حق داشتن رسانه‌های چاپی، صوتی، تصویری و دیجیتال به زبان خود را دارد.	۱.۱۹
صدا و سیمای ملی موظف به پخش برنامه به همه زبان‌های ملی به نسبت جمعیت است.	۲.۱۹
هر منطقه خودمختار حق داشتن شبکه رادیویی و تلویزیونی محلی به زبان قومی را دارد.	۳.۱۹
اینترنت و فضای مجازی به زبان‌های ملی باید توسعه یابد.	۴.۱۹
دولت از تولید محتواهای دیجیتال به زبان‌های ملی حمایت می‌کند.	۵.۱۹

ب. ۴.۶ ماده ۲۰: آداب، رسوم و جشن‌ها

هر قوم حق برگزاری جشن‌ها و مراسم سنتی خود را دارد.	۱.۲۰
روزهای مهم فرهنگی هر قوم (مانند نوروز، یلدا، سده، مهرگان، عید فطر، عید قربان) می‌تواند در منطقه مربوطه تعطیل رسمی باشد.	۲.۲۰
تقویم ملی باید شامل روزهای فرهنگی همه اقوام باشد.	۳.۲۰
موسیقی، رقص و هنرهای نمایشی سنتی هر قوم باید حفظ و آموزش داده شود.	۴.۲۰

ب. ۷. فصل ششم: حقوق سرزمینی و توسعه

مناطق خودمختار جمهوری فدرال ایران

آذربایجان
تبریز

کردستان
سنندج

ترکمن‌صحراء
گنبد

خوزستان
اهواز

تهران

بلوچستان
 Zahedan

ب. ۱.۷. ماده ۲۱: حق سرزمین

۱.۲۱	هر قوم حق زندگی در سرزمین تاریخی خود را دارد.
۲.۲۱	تغییر ترکیب جمعیتی عمدی مناطق قومی (مهندسي جمعیتی) ممنوع است.
۳.۲۱	جابجایی اجباری جمعیت از سرزمین‌های سنتی ممنوع است مگر در موارد اضطراری طبیعی و با جبران کامل و حق بازگشت.
۴.۲۱	مرزهای مناطق خودمختار تنها با رضایت ساکنان (همه‌پرسی) قابل تغییر است.
۵.۲۱	شهروندان همه اقوام حق سکونت در هر نقطه از کشور را دارند.

ب. ۲.۷. ماده ۲۲: توسعه متوازن

مناطقی توازن صندوق منابع توزیع فرمول

جمعیت
۵۰%

مساحت
۲۰%

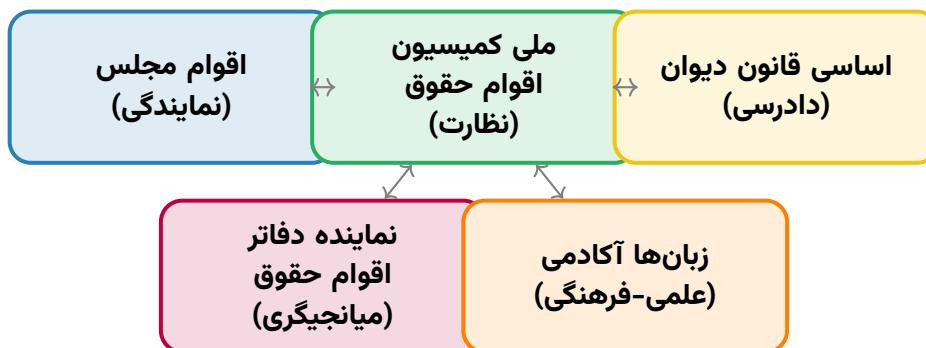
محرومیت
۲۰%

عملکرد
۱۰%

۱.۲۲	دولت موظف به تضمین توسعه متوازن همه مناطق کشور است.
۲.۲۲	صندوق توازن منطقه‌ای برای کاهش شکاف توسعه بین مناطق تأسیس می‌شود.
۳.۲۲	مناطق محروم حق دریافت منابع ویژه توسعه را دارند.
۴.۲۲	شاخص‌های توسعه (درآمد، آموزش، بهداشت، زیرساخت) در همه مناطق باید به طور سالانه اندازه‌گیری و منتشر شود.
۵.۲۲	هدف: رسیدن به حداقل ۲۰٪ تفاوت در شاخص توسعه بین پیشرفته‌ترین و محروم‌ترین مناطق در افق ۲۰ ساله.

ب. ۳.۷. ماده ۲۳: منابع طبیعی

۱.۲۳	منابع طبیعی (نفت، گاز، معادن، آب) متعلق به کل ملت ایران است.
۲.۲۳	مناطق تولیدکننده منابع طبیعی سهم ویژه (۵-۱۵٪ از درآمد) دریافت می‌کنند.
۳.۲۳	بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با رعایت حقوق محیط زیست و جوامع محلی باشد.
۴.۲۳	جوامع محلی حق اطلاع و مشورت در پروژه‌های استخراجی را دارند.
۵.۲۳	خسارات زیستمحیطی به مناطق باید جبران شود.

ب. ۸. فصل هفتم: سازوکارهای حمایتی و نظارتی**اقوام حقوق از حمایت نهادهای****ب. ۸.۱. ماده ۲۴: مجلس اقوام**

۱.۲۴	مجلس اقوام (مجلس دوم پارلمان) نهاد عالی نمایندگی اقوام در سطح ملی است.
۲.۲۴	ترکیب: ۱۲۰ نماینده شامل نمایندگان استان‌ها، مناطق خودمختار، اقلیت‌های زبانی و ایرانیان خارج.
۳.۲۴	صلاحیت‌های ویژه مجلس اقوام: حق و تو بر قوانین مرتبط با حقوق اقوام حق و تو بر تغییرات در ساختار فدرال تأیید انتصاب قضات دیوان عالی و قانون اساسی نظارت بر توزیع عادلانه منابع ملی
۴.۲۴	هر قوم به رسمیت شناخته شده حداقل ۲ نماینده در مجلس اقوام دارد.

ب. ۸.۲. ماده ۲۵: کمیسیون ملی حقوق اقوام

۱.۲۵	کمیسیون ملی حقوق اقوام نهاد مستقل نظارت بر اجرای این منشور و حمایت از حقوق اقوام است.
------	---

۲.۲۵	ترکیب کمیسیون: ۱۵ عضو از نمایندگان اقوام مختلف ۵ حقوقدان متخصص حقوق اقلیت‌ها ۳ نماینده سازمان‌های مدنی دوره عضویت: ۶ سال غیرقابل تمدید
۳.۲۵	وظایف کمیسیون: دریافت و رسیدگی به شکایات نقض حقوق اقوام ناظارت بر اجرای این منشور و قوانین مرتبط ارائه گزارش سالانه به مجلس و عموم پیشنهاد اصلاح قوانین به مجلس آموزش و آگاهی‌رسانی عمومی میانجیگری در اختلافات قومی
۴.۲۵	کمیسیون دارای استقلال مالی و اداری است و بودجه آن باید کافی و تضمین شده باشد.
۵.۲۵	کمیسیون حق بازرسی از همه نهادهای دولتی در موضوعات مرتبط با حقوق اقوام را دارد.
۶.۲۵	تصمیمات کمیسیون لازماً اجرا است. عدم اجرا قابل پیگیری در دیوان عدالت اداری است.

ب. ۳.۸. ماده ۲۶: دادرسی قضایی

۱.۲۶	هر فرد یا گروه قومی که حقوقش طبق این منشور نقض شده، حق طرح شکایت در دادگاه‌ها را دارد.
۲.۲۶	دیوان عالی قانون اساسی مرجع نهایی تفسیر این منشور و رسیدگی به دعاوی اساسی حقوق اقوام است.
۳.۲۶	شعب تخصصی حقوق اقوام در دادگاه‌های استان‌ها تشکیل می‌شود.
۴.۲۶	در مناطق دوزبانه، محاکمات می‌تواند به زبان محلی برگزار شود.
۵.۲۶	معاضدت قضایی رایگان برای دعاوی حقوق اقوام تضمین می‌شود.
۶.۲۶	احکام قطعی در موضوعات حقوق اقوام به صورت عمومی منتشر می‌شود.

ب. ۴.۸. ماده ۲۷: نماینده حقوق اقوام (آمبودzman)

الگو و درس

دفتر نماینده حقوق اقوام

ماده ۱.۲۷: در هر منطقه خودمختار و استان، دفتر نماینده حقوق اقوام تأسیس می‌شود.

وظایف نماینده:

- دریافت شکایات شهروندان در موضوعات قومی
- میانجیگری و حل و فصل اختلافات

• ارجاع موارد جدی به کمیسیون ملی یا دادگاه

• آموزش و آگاهی‌رسانی در سطح محلی

• ارائه گزارش دوره‌ای به کمیسیون ملی

ماده ۲۷: نماینده باید از اهالی منطقه و آشنا به زبان و فرهنگ محلی باشد.

ماده ۲۸: دسترسی به نماینده رایگان و بدون تشریفات است.

ب. ۹. فصل هشتم: ممنوعیت‌ها و ضمانت‌های اجرایی

ب. ۹.۱. ماده ۲۸: اقدامات ممنوع

هشدار

(!) اقدامات ممنوع علیه اقوام

اقدامات زیر ممنوع و جرم محسوب می‌شود:

۱. نسل‌کشی فرهنگی: هرگونه اقدام سیستماتیک برای نابودی زبان، فرهنگ یا هویت یک قوم

۲. همسان‌سازی اجباری: اجبار به ترک زبان مادری، تغییر نام، یا انکار هویت قومی

۳. تبعیض سیستماتیک: محرومیت عمدى یک قوم از حقوق، منابع یا فرصت‌ها

۴. مهندسی جمعیتی: تغییر عمدى ترکیب جمعیتی مناطق برای کاهش نسبت یک قوم

۵. جابجایی اجباری: کوچاندن اجباری جمعیت از سرزمین‌های سنتی

۶. نفرت‌پراکنی قومی: تحریک به خشونت یا نفرت علیه یک قوم

۷. توهین قومی: تحقیر، استهزا یا اهانت به هویت، زبان یا فرهنگ یک قوم

۸. سرکوب زبانی: ممنوعیت یا محدودیت استفاده از زبان مادری

۹. تخریب میراث فرهنگی: نابودی عمدى آثار تاریخی، فرهنگی یا مذهبی یک قوم

۱۰. انکار وجود: انکار رسمی وجود یا هویت یک قوم

ب. ۹.۲. مجازات‌ها

انحلال نهاد + پیگرد مسئولان	۲۵-۱۰ سال حبس	نسل‌کشی فرهنگی
انفال دائم + جریمه سنگین	۱۵-۵ سال حبس + جریمه	تبعیض سیستماتیک
ابطال تصمیمات + انفال	۱۰-۵ سال حبس	مهندسي جمعيتي
انفال + محرومیت از فعالیت	۷-۲ سال حبس + جریمه	نفرت‌پراکنی قومی
انفال موقت + جریمه	۶ ماه تا ۳ سال حبس + جریمه	توهین قومی
ابطال مقررات + جبران خسارت	۱-۵ سال حبس	سرکوب زبانی
انحلال + جریمه سنگین	۱۵-۵ سال حبس + جبران	تخرب میراث فرهنگی

ب. ۳.۹. ماده ۱۳۰: جبران خسارت

۱.۳۰	قربانیان نقض حقوق اقوام حق جبران کامل خسارت را دارند.
۲.۳۰	جبران شامل: غرامت مالی، اعاده وضع، بازسازی، عذرخواهی رسمی و تضمین عدم تکرار.
۳.۳۰	در موارد نقض سیستماتیک، جبران جمعی به نفع کل قوم آسیب‌دیده صورت می‌گیرد.
۴.۳۰	صندوق جبران خسارت قربانیان تبعیض قومی تأسیس می‌شود.
۵.۳۰	مرور زمان شامل جرایم علیه اقوام نمی‌شود.

ب. ۱۰. فصل نهم: عدالت انتقالی و جبران تاریخی

اقوام برای انتقالی عدالت

حقیقت‌یابی حقیقت کمیسیون آشتی و	خسارت جبران معنوی و مادی جمعی و فردی	قضایی پیگرد اصلی عاملان حقوق نقض	تکرار عدم تضمین نهادی اصلاحات آموزش
---------------------------------------	--	--	---

متقابل احترام و عدالت حقیقت، پایه بر ملی آشتی هدف:

ب. ۱.۱۰. ماده ۱۳۱: شناسایی بی‌عدالتی‌های تاریخی

۱.۳۱	جمهوری فدرال ایران به رسمیت می‌شناسد که در گذشته بی‌عدالتی‌هایی علیه اقوام مختلف روا داشته شده است.
۲.۳۱	این بی‌عدالتی‌ها شامل اما نه محدود به موارد زیر است: ممنوعیت و سرکوب زبان‌های مادری تبعیض در توزیع منابع و توسعه سرکوب سیاسی جنبش‌های قومی تغییر اجباری نام‌های تاریخی نادیده گرفتن هویت و فرهنگ اقوام مهندسی جمعیتی در برخی مناطق
۳.۳۱	شناسایی این بی‌عدالتی‌ها گام نخست به سوی آشتی ملی است.

ب. ۲.۱۰. ماده ۱۳۲: کمیسیون حقیقت و آشتی قومی

۱.۳۲	کمیسیون حقیقت و آشتی قومی برای بررسی نقض حقوق اقوام در گذشته تشکیل می‌شود.
------	--

وظایف کمیسیون:	۲.۳۲
مستندسازی موارد نقض حقوق اقوام شنیدن شهادت قربانیان و شاهدان شناسایی عاملان و ساختارهای مسئول تدوین گزارش جامع و توصیه‌ها پیشنهاد مصاديق جبران خسارت	
ترکیب: ۲۱ عضو شامل نمایندگان همه اقوام، حقوق‌دانان، مورخان و فعالان حقوق بشر	۳.۳۲
مدت فعالیت: ۳ سال با امکان تمدید یک‌ساله	۴.۳۲
گزارش نهایی کمیسیون به صورت عمومی منتشر و در مدارس تدریس می‌شود.	۵.۳۲

ب. ۳.۱۰. ماده ۳۳: اقدامات جبرانی جمعی

اقدامات نمادین:	۱.۳۳
عذرخواهی رسمی دولت از اقوام آسیب‌دیده تعیین روز ملی تنوع و آشتی قومی احداث یادبودها و موزه‌های تاریخ اقوام گنجاندن تاریخ واقعی اقوام در کتب درسی	
اقدامات مادی:	۲.۳۳
صندوق جبران برای توسعه مناطق محروم قومی بورسیه تحصیلی ویژه برای جوانان اقوام محروم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های مناطق آسیب‌دیده حمایت از احیای زبان‌ها و فرهنگ‌های آسیب‌دیده	
اقدامات ساختاری:	۳.۳۳
تبغیض مثبت موقت در استخدام دولتی سهمیه آموزش عالی برای مناطق محروم اولویت توسعه برای مناطق تاریخاً محروم	

ب. ۴.۱۰. ماده ۳۴: بازگرداندن نام‌های تاریخی

شهرها، روستاهای خیابان‌ها و مکان‌هایی که نام تاریخی آنها به اجبار تغییر کرده، می‌توانند نام اصلی خود را بازیابند.	۱.۳۴
درخواست بازگرداندن نام توسط شورای محلی یا درخواست ۱۰٪ ساکنان مطرح می‌شود.	۲.۳۴
تصمیم نهایی با همه‌پرسی محلی گرفته می‌شود.	۳.۳۴
کمیته ملی نام‌های جغرافیایی برای بررسی و مشورت تشکیل می‌شود.	۴.۳۴

ب. ۱۱. فصل دهم: تبعیض مثبت و برابری واقعی

ب. ۱.۱۱. ماده ۳۵: اصل تبعیض مثبت

الگو و درس

تبعیض مثبت: ابزار برابری واقعی

ماده ۱.۳۵: برای جبران نابرابری‌های تاریخی و ایجاد برابری واقعی، اقدامات تبعیض مثبت موقت به نفع اقوام محروم مجاز و توصیه شده است.

ماده ۲.۳۵: تبعیض مثبت نقض اصل برابری نیست، بلکه ابزار تحقق برابری واقعی است.

ماده ۳.۳۵: اقدامات تبعیض مثبت موقت هستند و پس از رفع نابرابری باید پایان یابند.

ماده ۴.۳۵: کمیسیون ملی حقوق اقوام بر اجرا و ضرورت ادامه این اقدامات نظارت دارد.

ب. ۲.۱۱. ماده ۳۶: حوزه‌های تبعیض مثبت

استخدام دولتی	نمایندگی عادلانه منطقه	نمایمیه متناسب با جمعیت قومی	۱۵ سال
آموزش عالی	بورسیه و سهمیه برای مناطق محروم	دسترسی برابر	۲۰ سال
انتسابات عالی	لحاظ تنوع قومی در کابینه و نهادها	مشارکت در قدرت	دائمی
بودجه توسعه	تخصیص ویژه به مناطق محروم	توسعه متوازن	تا رفع شکاف
رسانه	سهم متناسب در صدا و سیما	نمایندگی رسانه‌ای	۱۰ سال
قضاؤت	تربيت قاضی از اقوام مختلف	عدالت چندفرهنگی	۱۵ سال

ب. ۳.۱۱. ماده ۳۷: نظارت بر برابری

۱.۳۷	شاخص‌های برابری قومی به صورت سالانه اندازه‌گیری و منتشر می‌شود.
۲.۳۷	شاخص‌های کلیدی: نرخ فقر به تفکیک قومی و منطقه‌ای سطح تحصیلات به تفکیک قومی نرخ بیکاری به تفکیک قومی نمایندگی در مشاغل دولتی عالی دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی زیرساخت‌های توسعه در مناطق قومی
۳.۳۷	هدف: رسیدن به حداقل ۱۵٪ تفاوت در شاخص‌های توسعه بین اقوام در افق ۲۵ ساله.
۴.۳۷	گزارش سالانه برابری قومی به مجلس و عموم ارائه می‌شود.

ب. ۱۲. فصل یازدهم: آموزش و آگاهی

ب. ۱.۱۲. ماده ۳۸: آموزش چندفرهنگی

۱.۳۸	نظام آموزشی باید ترویج‌کننده احترام به تنوع قومی و فرهنگی باشد.
۲.۳۸	تاریخ، فرهنگ و ادبیات همه اقوام ایران در کتب درسی گنجانده می‌شود.
۳.۳۸	کتب درسی باید عاری از هرگونه تعصب، کلیشه یا تحفیر قومی باشند.
۴.۳۸	کمیته بازنگری کتب درسی با مشارکت نمایندگان همه اقوام تشکیل می‌شود.
۵.۳۸	آموزش شهروندی شامل آموزش حقوق اقوام و زندگی مسالمت‌آمیز است.
۶.۳۸	معلمان باید دوره‌های آموزش چندفرهنگی را بگذرانند.

ب. ۲.۱۲. ماده ۳۹: آگاهی‌رسانی عمومی

۱.۳۹	دولت موظف به ترویج فرهنگ احترام به تنوع قومی در جامعه است.
۲.۳۹	رسانه‌های عمومی موظف به بازنمایی مثبت و متوازن همه اقوام هستند.
۳.۳۹	کمپین‌های ملی مبارزه با تعصب و نفرت قومی برگزار می‌شود.
۴.۳۹	روز ملی تنوع فرهنگی برای جشن گرفتن کثرت قومی تعیین می‌شود.
۵.۳۹	جشنواره‌های فرهنگی بین‌قومی برای تقویت آشنایی و همبستگی برگزار می‌شود.

ب. ۱۳. فصل دوازدهم: مقررات نهایی

ب. ۱.۱۳. ماده ۴۰: جایگاه حقوقی منشور

۱.۴۰	این منشور جزء لاینفک قانون اساسی و دارای همان قوت حقوقی است.
۲.۴۰	هیچ قانون عادی نمی‌تواند مغایر با این منشور باشد.
۳.۴۰	تفسیر این منشور بر عهده دیوان عالی قانون اساسی است.
۴.۴۰	در تفسیر، اصل تفسیر به نفع حقوق اقوام اعمال می‌شود.

ب. ۲.۱۳. ماده ۴۱: بازنگری در منشور

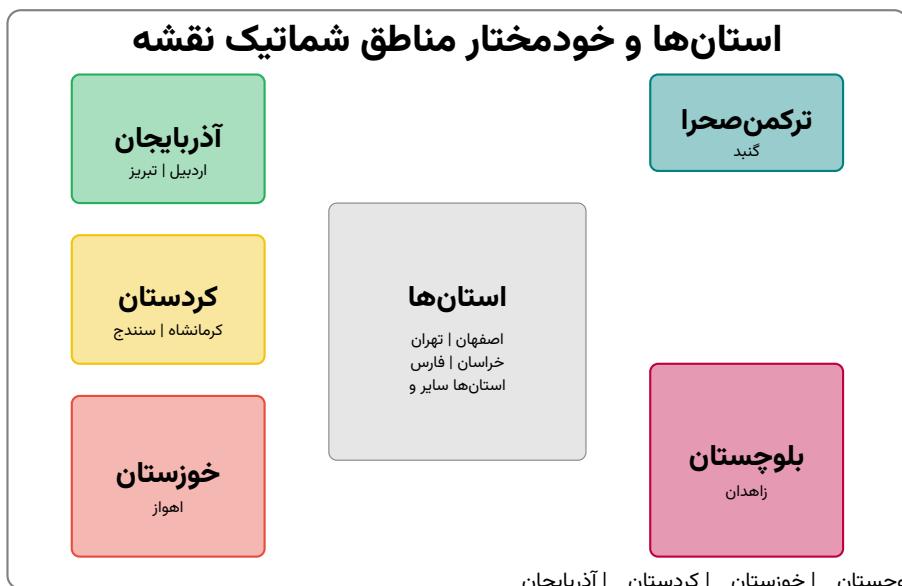
۱.۴۱	بازنگری در این منشور تابع قواعد بازنگری قانون اساسی است.
۲.۴۱	هر بازنگری که حقوق اقوام را کاهش دهد، مستلزم تأیید دوسوم مجلس اقوام است.
۳.۴۱	اصول بنيادین این منشور (برابری اقوام، حق هویت، حق زبان) غیرقابل تغییر است.

ب. ۳.۱۳. ماده ۴۲: لازم‌الاجرا شدن

۱.۴۲	این منشور همزمان با قانون اساسی لازم‌الاجرا می‌شود.
۲.۴۲	دولت موظف است طرف ۲ سال قوانین اجرایی لازم را تدوین کند.
۳.۴۲	تا تدوین قوانین اجرایی، اصول این منشور مستقیماً قابل استناد است.

ب. ۱۴. پیوست‌های منشور

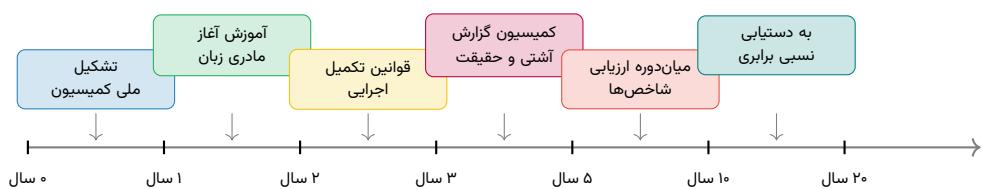
ب. ۱.۱۴. پیوست الف: نقشه مناطق خودمختار

ب. ۲.۱۴. پیوست ب: جدول زبان‌های ملی

زبان رسمی سراسری	۴۷≈	فارسی-عربی	ایرانی (هندواروپایی)	فارسی
رسمی در منطقه آذربایجان	۱۷≈	فارسی-عربی / لاتین	ترکی (آلتاپی)	آذری
رسمی در منطقه کردستان	۵.۸≈	فارسی-عربی / لاتین	ایرانی (هندواروپایی)	کردی
رسمی در منطقه خوزستان	۵.۲≈	عربی	سامی (آفریقا-آسیاپی)	عربی
رسمی در منطقه بلوچستان	۷.۱≈	فارسی-عربی	ایرانی (هندواروپایی)	بلوچی
رسمی در منطقه ترکمن‌صحرا	۸۵.۰≈	فارسی-عربی / لاتین	ترکی (آلتاپی)	ترکمنی
زبان ملی (حمایت ویژه)	۵≈	فارسی-عربی	ایرانی (هندواروپایی)	لری
زبان ملی (حمایت ویژه)	۳≈	فارسی-عربی	ایرانی (هندواروپایی)	گیلکی
زبان ملی (حمایت ویژه)	۳≈	فارسی-عربی	ایرانی (هندواروپایی)	مازندرانی

ب. ۱۴. پیوست ج: تقویم اجرایی منشور

ب. ۱۵. خلاصه و جمع‌بندی منشور

خلاصه منشور حقوق اقوام

جزئیات	شاخص
۱۲ فصل	تعداد فصول
۴۲ ماده	تعداد مواد
۹ قوم اصلی	اقوام به رسمیت شناخته شده
۹ زبان	زبان‌های ملی
۵ منطقه	مناطق خودمختار
۵ نهاد اصلی	نهادهای حمایتی

دستاوردهای کلیدی این منشور:

۱. به رسمیت شناختن تنوع: همه اقوام ایران به رسمیت شناخته شدند
۲. حقوق زبانی: آموزش و خدمات به زبان مادری تضمین شد
۳. خودمختاری: ۵ منطقه خودمختار با اختیارات واقعی
۴. توسعه متوازن: فرمول عادلانه توزیع منابع
۵. عدالت انتقالی: جبران بی‌عدالتی‌های تاریخی
۶. نهادهای نظارتی: کمیسیون مستقل حقوق اقوام
۷. تبعیض مثبت: اقدامات جبرانی برای برابری واقعی
۸. ضمانت اجرایی: مجازات‌های سنگین برای نقض حقوق

«ایران خانه مشترک همه اقوام است. در این خانه، هیچ‌کس میهمان نیست؛ همه صاحب‌خانه‌اند. تنوع ما نه تهدید که ثروت ماست. با احترام متقابل و حقوق برابر، می‌توانیم آینده‌ای بسازیم که در آن هر ایرانی به هویت خود افتخار کند و به همبستگی ملی پایبند باشد.»

– از دیباچه منشور حقوق اقوام

پیوست پ

اسناد پشتیبان

این پیوست مجموعه‌ای از اسناد پشتیبان را ارائه می‌دهد که برای اجرای عملی طرح گذار دموکراتیک ضروری هستند. اسناد شامل پیش‌نویس قوانین کلیدی، پروتکلهای عملیاتی، الگوهای توافقنامه، چک‌لیست‌های اجرایی، و فرم‌های نمونه است. این اسناد به عنوان نقطه شروع طراحی شده‌اند و باید متناسب با شرایط واقعی تطبیق داده شوند.

پ. ۱. بخش اول: پیش‌نویس قوانین کلیدی

پ. ۱.۱. سند ۱: قانون شورای انتقالی

انتقالی شورای قانون پیش‌نویس

۱ شماره سند | گذار صفر روز مصوب

شورای انتقالی ملی به عنوان عالی‌ترین نهاد حاکمیتی در دوره گذار تأسیس می‌شود. این شورا تا تشکیل نهادهای منتخب دموکراتیک، مسئولیت هدایت کشور را بر عهده دارد.	ماده ۱ تأسیس
شورای انتقالی متشکل از ۵۰ عضو به شرح زیر است: نمايندگان احزاب و جريان‌های سياسي ۱۵ نفر نمايندگان اقوام ۱۰ نفر نمايندگان جامعه مدنی ۸ نفر نمايندگان زنان ۵ نفر نمايندگان جوانان و دانشجويان ۴ نفر متخصصان و تكنوكراتها ۵ نفر نمايندگان كارگران و اصناف ۳ نفر	ماده ۲ تركيب

ماده	متن
ماده ۳ وظایف	وظایف شورای انتقالی: الف) تصویب اعلامیه‌ها و فرمان‌های دوره گذار ب) ناظارت بر دولت موقت ج) تصویب بودجه اضطراری د) تصمیم‌گیری درباره برگزاری همه‌پرسی قانون اساسی ه) ناظارت بر روند انتخابات و) حل و فصل اختلافات بین نهادهای انتقالی
ماده ۴ ریاست	شورا یک رئیس و دو نایب‌رئیس انتخاب می‌کند. ریاست باید چرخشی و نماینده تنوع باشد. رئیس شورا، رئیس تشریفاتی کشور در دوره انتقال است.
ماده ۵ تصمیم‌گیری	تصمیمات عادی با اکثریت ساده و تصمیمات اساسی (اعلامیه‌های بنیادین، بودجه، عزل دولت) با اکثریت دو سوم اتخاذ می‌شود.
ماده ۶ محدویت‌ها	شورای انتقالی نمی‌تواند: الف) قانون اساسی دائمی تصویب کند (این وظیفه مجلس مؤسسان است) ب) معاہدات بلندمدت منعقد کند ج) اصلاحات ساختاری غیرقابل بازگشت انجام دهد د) مدت خود را تمدید کند
ماده ۷ مدت	مدت فعالیت شورای انتقالی حداقل ۱۸ ماه است. با تشکیل مجلس مؤسسان یا پارلمان منتخب، وظایف شورا پایان می‌یابد.
ماده ۸ شفافیت	جلسات شورا علنی است. مصوبات ظرف ۲۴ ساعت منتشر می‌شود. صورتجلیسات در دسترس عموم قرار می‌گیرد.

پ. ۲.۱: سند ۲: قانون دولت موقت

ماده ۱ تشکیل	دولت موقت جمهوری فدرال ایران برای اداره امور اجرایی کشور در دوره گذار تشکیل می‌شود.
ماده ۲ ترکیب	دولت موقت متشکل است از: الف) نخست‌وزیر موقت (منصب شورای انتقالی) ب) حداقل ۱۸ وزیر ج) ترکیب کابینه باید بازتاب‌دهنده تنوع قومی، جنسیتی و سیاسی باشد
ماده ۳ صلاحیت	دولت موقت مسئول: الف) حفظ نظام و امنیت عمومی ب) ادامه خدمات عمومی ضروری ج) مدیریت اقتصاد و جلوگیری از فروپاشی د) آماده‌سازی انتخابات آزاد ه) اجرای مصوبات شورای انتقالی

دولت موقت بدون تأیید شورای انتقالی نمی‌تواند: الف) استقراض بین‌المللی بلندمدت انجام دهد ب) قرارداد نفتی جدید منعقد کند ج) تغییرات ساختاری در نهادها ایجاد کند د) انتصابات دائمی در مناصب عالی انجام دهد	ماده ۴ محدوديثها
دولت موقت در برابر شورای انتقالی پاسخگوست. شورا می‌تواند با رأی دوسرم، دولت را برکنار کند.	ماده ۵ پاسخگویی
دولت موقت موظف است پس از انتخابات، ظرف ۳۰ روز قدرت را به دولت منتخب واگذار کند.	ماده ۶ انتقال قدرت

پ. ۳.۱. سند ۳: قانون انتخابات دوره گذار

انتخابات بر اساس اصول زیر برگزار می‌شود: الف) آزاد، منصفانه و شفاف ب) رأی همگانی، برابر، مستقیم و مخفی ج) رقابتی و چندحزبی د) تحت ناظر داخلي و بین‌المللی	ماده ۱ اصول
کمیسیون مستقل انتخابات با ترکیب زیر تشکیل می‌شود: قضات بازنشسته ۳ نفر حقوقدانان مستقل ۲ نفر نمایندگان احزاب (چرخشی) ۲ نفر متخصصان انتخابات ۲ نفر نماینده سازمان‌های بین‌المللی (ناظر) ۲ نفر	ماده ۲ کمیسیون
ثبت‌نام احزاب و کاندیداهای ماه ۸-۶ تبلیغات انتخاباتی ۴۵ روز قبل از انتخابات همه‌پرسی قانون اساسی ماه ۱۲-۱۰ انتخابات پارلمانی ماه ۱۵-۱۲ انتخابات ریاست جمهوری ماه ۱۶-۱۴	ماده ۳ تقویم
شرایط نامزدی: الف) تابعیت ایرانی ب) سن قانونی ۲۵ سال برای مجلس، ۴۰ سال برای ریاست جمهوری ج) عدم همکاری فعال با سرکوب در نظام قبلی د) جمع‌آوری امضای حمایتی یا معرفی حزب	ماده ۴ نامزدی
بررسی صلاحیت تنها بر اساس معیارهای عینی قانونی انجام می‌شود: الف) کمیته بررسی صلاحیت: ۵ قاضی + ۲ حقوقدان ب) رد صلاحیت باید مستدل و مکتوب باشد ج) حق اعتراض به کمیسیون عالی انتخابات تضمین می‌شود د) رد صلاحیت ایدئولوژیک یا سیاسی ممنوع است	ماده ۵ بررسی صلاحیت

الف) دسترسی برابر به رسانه‌های عمومی ب) سقف هزینه تبلیغاتی ج) ممنوعیت استفاده از منابع دولتی د) ممنوعیت تبلیغات مبتنی بر نفرت	ماده ۶ تبلیغات
الف) ناظران داخلی از همه احزاب ب) ناظران بین‌المللی (سازمان ملل، اتحادیه اروپا) ج) رسانه‌های مستقل د) سازمان‌های مدنی	ماده ۷ ناظران
کمیسیون رسیدگی به شکایات انتخاباتی تشکیل می‌شود. آرای قطعی ظرف ۷ روز صادر می‌شود.	ماده ۸ شکایات

پ. ۴.۱.۴: قانون عدالت انتقالی

هشدار
<p>(!) قانون عدالت انتقالی – سند حیاتی دوره گذار</p> <p>این قانون چارچوب برخورد با گذشته و حرکت به سوی آینده را تعیین می‌کند. تعادل بین عدالت و آشتی، کلید موفقیت گذار است.</p>

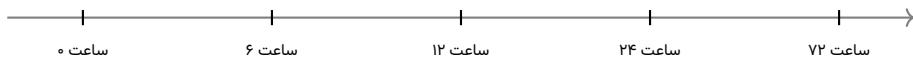
اهداف عدالت انتقالی: الف) کشف حقیقت درباره نقض حقوق بشر ب) اجرای عدالت برای قربانیان ج) جبران خسارت مادی و معنوی د) تضمین عدم تکرار ه) آشتی ملی بر پایه حقیقت و عدالت	ماده ۱ اهداف
کمیسیون حقیقت و آشتی ملی تشکیل می‌شود: الف) ترکیب: ۱۵ عضو (قضات، حقوق‌دانان، روحانیون، فعالان حقوق بشر، نمایندگان قربانیان) ب) صلاحیت: بررسی نقض حقوق بشر از سال ۱۳۵۷ ج) مدت: ۳ سال با امکان تمدید د) اختیارات: احضار شهود، دسترسی به اسناد، برگزاری جلسات علنی	ماده ۲ کمیسیون حقیقت
برخورد	مصدق
محاکمه کیفری بررسی انفرادی، عزل، م حفظ شغل با تعهدنامه	دسته الف دسته ب دسته ج
عاملان جنایات علیه بشریت، شکنجه‌گران، آمران قتل همکاران فعال سرکوب، مدیران میانی کارمندان عادی بدون نقش در سرکوب	ماده ۳ دسته‌بندی مسئولان

<p>جرائم زیر مشمول عفو نیستند:</p> <ul style="list-style-type: none"> (الف) جنایات علیه بشریت (ب) شکنجه (ج) اعدام‌های سیاسی (د) ناپدیدسازی احباری (ه) تجاوز جنسی (و) غارت گسترده اموال عمومی 	ماده ۴ جرائم غیرقابل عفو
<p>حقوق قربانیان:</p> <ul style="list-style-type: none"> (الف) شناسایی رسمی به عنوان قربانی (ب) غرامت مالی مناسب (ج) بازسازی (عذرخواهی، احیای حیثیت) (د) خدمات توانبخشی (پزشکی، روان‌درمانی) (ه) تضمین عدم تکرار 	ماده ۵ جبران خسارت
<p>صندوق ملی جبران خسارت قربانیان تأسیس می‌شود:</p> <p>منابع:</p> <ul style="list-style-type: none"> اموال مصادره شده عاملان بودجه دولتی کمک‌های بین‌المللی 	ماده ۶ صندوق جبران
<ul style="list-style-type: none"> (الف) کارکنان نهادهای امنیتی، قضایی و اجرایی بررسی می‌شوند (ب) معیار: مشارکت در نقض حقوق بشر (ج) حق دفاع و اعتراض تضمین می‌شود (د) هدف: پاکسازی نهادها، نه انتقام 	ماده ۷ بررسی صلاحیت (وتینگ)
<p>برای تضمین عدم تکرار:</p> <ul style="list-style-type: none"> (الف) پارسازی نهادهای امنیتی تحت نظارت غیرنظامی (ب) استقلال قضایی (ج) آموزش حقوق بشر در مدارس و نهادها (د) آزادی رسانه (ه) تقویت جامعه مدنی 	ماده ۸ اصلاحات نهادی

۲. بخش دوم: پروتکلهای عملیاتی

۱.۲. سند ۵: پروتکل مدیریت لحظه صفر

پروتکل عملیاتی لحظه صفر (۷۲ ساعت اول)

ساعت ۰	اعلام سقوط نظام قبلی	رهبران جنبش	بیانیه رسمی
ساعت ۰-۶	تماس با فرماندهان نظامی	کمیته هماهنگی	تعهد بی طرفی ارتش
ساعت ۶-۱۲	کنترل صدا و سیما	تیم رسانه	پخش زنده
ساعت ۱۲-۲۴	جلسه اضطراری شورای انتقالی	اعضای منتخب	اولین فرمانها
ساعت ۲۴-۴۸	ایمن سازی نقاط حساس	نیروهای امنیتی همراه	کنترل فرودگاه، بانک مرکزی
ساعت ۴۸-۷۲	اعلامیه آرامش و امنیت	نخست وزیر موقت	پخش سراسری
ساعت ۷۲	تماس با سفارتخانه ها	وزیر خارجه موقت	شناسایی دیپلماتیک
ساعت ۷۲-۱۲	جلسه توجیهی اقتصادی	وزیر اقتصاد موقت	اطمینان بخشی بازار

چک لیست لحظه صفر

صفر لحظه - فوري اقدامات چکليست

اولويت ۱	تأييد سقوط نظام قبلی	☐
اولويت ۱	تماس با فرماندهان ارتش	☐
اولويت ۱	فعالسازی شورای انتقالی	☐
اولويت ۱	کنترل رسانه ملی	☐
اولويت ۱	ايمنسازی بانک مرکزی	☐
اولويت ۲	ايمنسازی فرودگاهها	☐
اولويت ۲	ايمنسازی مرزها	☐
اولويت ۲	ايمنسازی تأسیسات نفتی	☐
اولويت ۲	تماس با سازمان‌های بین‌المللی	☐
اولويت ۱	اعلاميه حفظ آرامش	☐
اولويت ۱	تضمين ادامه خدمات عمومي	☐
اولويت ۱	جلوگيري از غارت و انتقام‌جوبي	☐
اولويت ۲	حفظاًت از اسناد و آرشيوها	☐
اولويت ۳	بازداشت متهمنان اصلی	☐
اولويت ۳	اعلام منع رفت‌وآمد موقت (در صورت نياز)	☐

پ. ۲.۶ سند ۶: پروتوكل امنیت دوره گذار

<ul style="list-style-type: none"> • فعالسازی مقاومت مدنی • درخواست حمایت بین‌المللی • بسیج رسانه‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> • چرخش فرماندهان • نظارت غيرنظامي • پراكندگي قدرت 	کودتاي نظامي
<ul style="list-style-type: none"> • بازداشت سريع • قطع منابع مالي • اطلاع‌رسانی عمومي 	<ul style="list-style-type: none"> • بررسی صلاحیت نیروها • کنترل سلاح‌ها • نظارت بر رهبران سابق 	شورش عناصر رژيم قبلی
<ul style="list-style-type: none"> • ميانجيگري فوري • استقرار نيري حفظ صلح • رسانه‌های آشتی 	<ul style="list-style-type: none"> • گفتگوي پيشگيرانه • نمايندگي عادلانه • عدالت توسيعي 	درگيري قومي
<ul style="list-style-type: none"> • يارانه اضطراري • کنترل قيمت موقت • کمک بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> • تضمين ذخایر ارزی • مذاکره با IMF/WB • حفظ زنجيره تأمین 	فروپاشي اقتصادي
<ul style="list-style-type: none"> • پاسخ سريع • اطلاع‌رسانی شفاف • حفظ آرامش 	<ul style="list-style-type: none"> • اطلاعات پيشگيرانه • حفاظت از اهداف حساس • همکاری بین‌المللی 	تروريسم
<ul style="list-style-type: none"> • بین‌المللی‌سازی بحران • مقاومت مسالمت‌آمیز • درخواست از شورای امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • دیپلماسي فعال • تضمين‌های بین‌المللی • بي‌طرفی فعال 	مداخله خارجي

پ. ۳.۲

سند ۷: پروتکل ارتباطات بحران

الگو و درس

اصول ارتباطات در دوره گذار

۱. شفافیت: اطلاع رسانی صادقانه، حتی در مورد اخبار بد
۲. سرعت: پاسخ سریع به شایعات و اخبار کاذب
۳. یکپارچگی: پیام واحد از همه منابع رسمی
۴. همدلی: درک نگرانی‌های مردم
۵. امید: تأکید بر چشم‌انداز مثبت آینده

تلویزیون ملی	عموم مردم	روزانه ۳ بار	اخبار رسمی، پیام‌های دولت
رادیو	مناطق روستایی	ساعتی	اطلاعات ضروری
شبکه‌های اجتماعی	جوانان، شهری	لحظه‌ای	پاسخ به شایعات
وبسایت رسمی	همه	به روز	اسناد، قوانین، آمار
پیامک ملی	همه	اضطراری	هشدارها، اطلاعات حیاتی
کنفرانس خبری	رسانه‌ها	روزانه	شفافسازی، پرسش و پاسخ
جلسات محلی	جوامع محلی	هفتگی	گفتگوی مستقیم

پ. ۳.۳

بخش سوم: الگوهای توافقنامه

پ. ۱.۳

سند ۸: ميثاق ملی گذار دموکراتیک

ملی ميثاق
ایران دموکراتیک گذار

مدنی جامعه و اقوام جنبش‌ها، احزاب، نمایندگان توسط امضا شده

دبياچه ميثاق

ما، امضاکنندگان اين ميثاق، نمايندگان طيفهای مختلف سیاسی، قومی و اجتماعی ایران، با اعتقاد به ضرورت گذار مسالمتآميز به دموکراسی؛ با تعهد به احترام متقابل و پذيرش تکثر؛ با هدف ساختن آيندهای آزاد، دموکراتیک و عادلانه؛ اين ميثاق را به عنوان چارچوب همکاری در دوره گذار امضا می‌کنیم.

– ميثاق ملي گذار دموکراتیک

اصل ۱	تعهد به گذار مسالمتآميز: همه طرفها متعهد به گذار غیرخشونتآميز و دموکراتیک هستند.
اصل ۲	پذيرش تکثريگاري: همه طرفها حق وجود و فعاليت يكديگر را به رسميت مي‌شناسند.
اصل ۳	تعهد به دموکراسی: رقابت سیاسی تنها از طریق صندوق رأی و روش‌های دموکراتیک.
اصل ۴	احترام به حقوق بشر: همه طرفها متعهد به رعایت حقوق بنيادين شهروندان.
اصل ۵	حفظ تمامیت ارضی: همه طرفها متعهد به يكپارچگی سرزمینی ایران در چارچوب فدرالیسم.
اصل ۶	پذيرش نتایج انتخابات: همه طرفها نتایج انتخابات آزاد و منصفانه را می‌پذيرند.
اصل ۷	انتقال قدرت مسالمتآميز: برنده انتخابات حکومت می‌کند، بازnde در اپوزيسیون می‌ماند.
اصل ۸	عدالت انتقالی: تعهد به حقیقت‌یابی و عدالت بدون انتقام‌جویی.
اصل ۹	شمول همگانی: هیچ گروهی نباید از فرآیند گذار حذف شود.
اصل ۱۰	حل اختلاف مسالمتآميز: اختلافات از طریق گفتگو و میانجیگری حل می‌شود.

پ. ۲.۳. سند ۹: توافقنامه همکاری بین قومی

ماده ۱	طرفین: اين توافقنامه بين نمايندگان رسمي اقوام اiran (فارس، آذری، کرد، عرب، بلوج، تركمن، لر، گيلك، مازندراني و ساير اقوام) منعقد می‌شود.
ماده ۲	اصل برابري: همه اقوام برابرند. هیچ قومی بر قوم دیگر برتری ندارد.
ماده ۳	تعهد به وحدت: همه طرفها متعهد به حفظ وحدت ملي و تمامیت ارضی ایران هستند.
ماده ۴	فدرالیسم: طرفها بر ساختار فدرال به عنوان چارچوب مدیریت تنوع توافق دارند.

ماده ۵	حقوق زبانی: طرفها حق آموزش و استفاده از زبان مادری را برای همه اقوام به رسمیت می‌شناسند.
ماده ۶	توزيع منابع: طرفها بر فرمول عادلانه توزیع منابع ملی توافق دارند.
ماده ۷	مشارکت سیاسی: همه اقوام حق نمایندگی عادلانه در نهادهای ملی را دارند.
ماده ۸	حل اختلاف: اختلافات بین قومی از طریق شورای آشتی و در نهایت دیوان قانون اساسی حل می‌شود.
ماده ۹	ممنوعیت خشونت: طرفها هرگونه خشونت قومی را محکوم و ممنوع می‌دانند.
ماده ۱۰	تعهد به آشتی: طرفها متعهد به آشتی تاریخی و فراموش کردن کینه‌های گذشته هستند.

پ. ۳.۳. سند ۱۰: تفاهم‌نامه نیروهای مسلح

ماده ۱	طرفین: این تفاهم‌نامه بین شورای انتقالی و فرماندهی نیروهای مسلح منعقد می‌شود.
ماده ۲	بی‌طرفی: نیروهای مسلح در دوره گذار بی‌طرف می‌مانند و از هیچ جریان سیاسی حمایت نمی‌کنند.
ماده ۳	اطاعت از دولت غیرنظامی: نیروهای مسلح تحت فرماندهی دولت موقت غیرنظامی قرار می‌گیرند.
ماده ۴	حفظ از امنیت: نیروهای مسلح موظف به حفظ امنیت ملی، مرزها و نظم عمومی هستند.
ماده ۵	عدم دخالت در سیاست: نظامیان از فعالیت سیاسی و حزبی منع می‌شوند.
ماده ۶	اصلاحات: نیروهای مسلح با برنامه اصلاحات و حرفة‌ایسازی همکاری می‌کنند.
ماده ۷	نیروهای موازی: نیروهای شبه‌نظمی و موازی منحل می‌شوند.
ماده ۸	عدالت انتقالی: فرماندهان متهم به نقض حقوق بشر بررسی می‌شوند. نظامیان عادی بدون سابقه سرکوب حفظ می‌شوند.
ماده ۹	بودجه: بودجه دفاعی معقول و تحت نظارت پارلمانی تضمین می‌شود.
ماده ۱۰	ممنوعیت کودتا: هرگونه تلاش برای کودتا جرم سنگین محسوب می‌شود.

پ. ۴. بخش چهارم: فرم‌ها و الگوهای اداری

پ. ۴.۱. سند ۱۱: فرم اعلام دارایی مقامات

دولتی مقامات دارایی اعلام فرم

فساد با مبارزه و شفافیت سازمان - ایران فدرال جمهوری

فردی مشخصات الف: بخش

خانوادگی: نام و نام
سمت: ملی: شماره
انتصاب: تاریخ

غیرمنقول دارایی‌های ب: بخش

ردیف	نوع ملک	مساحت	آدرس	ارزش تقریبی
۱				
۲				

منقول دارایی‌های ج: بخش

نوع	تعداد/مقدار	ارزش تقریبی
خودرو		
موجودی بانکی		
سهام و اوراق		

بدهی‌ها د: بخش

ریال بدهی‌ها: مجموع

و می‌کنم تأیید را فوق اطلاعات صحت اینجانب تعهد:
کنم. اعلام روز ۳۰ ظرف را تغییر هرگونه می‌شوم متعهد

..... امضای تاریخ: امضای:

پ. ۲.۴. ۱۲: فرم گزارش فساد (سوتزنی)

فساد گزارش محرمانه فرم

۱۱۱ – فساد با مبارزه ویژه خط

می‌ماند. محفوظ گزارش‌دهنده هویت است. محرمانه فرم این (۱)

(اختیاری) گزارش‌دهنده مشخصات الف: بخش

..... (اختیاری): نام پیگیری: کد
..... (اختیاری): تماس تلفن

فساد مشخصات ب: بخش

سایر تبانی سوءاستفاده اختلاس رشوی فساد: نوع
..... مربوطه: نهاد/سازمان
..... متهم: فرد/افراد

ماجراء شرح ج: بخش

مستندات د: بخش

سایر شاهد تصویری فایل صوتی فایل مکتوب سند

از است. محفوظ شما هویت سازمان: تعهد
می‌شود. حمایت انتقامجویی هرگونه برابر در شما

پ. ۳.۴. سند ۱۳: الگوی تعهدنامه کارکنان دولت

جدید نظام در خدمت تعهدنامه

ایران فدرال جمهوری

فرزنده اینجانب
ملی شماره دارای
سمت با در شاغل

تعهدنامه: این امضای با

پاییندم. آن به و می‌شناسم رسمیت به را ایران فدرال جمهوری اساسی قانون ۱. هستم. شهروندان همه انسانی کرامت و بشر حقوق رعایت به متعهد ۲. قومیت، اساس بر تبعیض هرگونه از ۳. می‌کنم. خودداری سیاسی عقیده یا دین جنسیت، می‌کنم. رعایت را بی‌طرفی و شفافیت صداقت، وظایف، انجام در ۴. می‌کنم. حفظ را محترمانه اطلاعات ۵. نمی‌کنم. سوءاستفاده شخصی منافع برای شغلی موقعیت از ۶. می‌دهم. گزارش را فساد هرگونه ۷. می‌شود. اخراج و قانونی پیگرد به منجر تعهدات این نقض که آگاهم ۸.

..... امضا: تاریخ:
..... (مدیر): گواه

پ.۵ بخش پنجم: چک‌لیست‌های اجرایی

پ.۵.۱ سند ۱۴: چک‌لیست ۱۰۰ روز اول

موقع دولت اول روز ۱۰۰ اقدامات چک‌لیست

– امنیت و ثبات –

☐	روز ۷	وزارت دفاع	ایمن‌سازی کامل مرزها	۱
☐	روز ۱۴	وزارت کشور	استقرار نظم در شهرهای بزرگ	۲
☐	روز ۳۰	وزارت کشور	جمع‌آوری سلاح‌های غیرمجاز	۳
☐	روز ۳۰	وزارت دفاع	انحلال نیروهای موازی	۴

– اقتصاد و معیشت –

☐	روز ۷	بانک مرکزی	تضمين ذخایر ارزی	۵
☐	روز ۱۵	وزارت اقتصاد	پرداخت حقوق کارکنان دولت	۶
☐	روز ۳۰	وزارت صمت	ثبتیت قیمت کالاهای اساسی	۷

☐	روز ۴۵	وزارت رفاه	پرداخت یارانه اضطراری	۸
☐	روز ۳۰	وزارت خارجه	آغاز مذاکرات رفع تحریم	۹

– سیاسی و حقوقی –

☐	روز ۱۴	وزارت دادگستری	آزادی زندانیان سیاسی	۱۰
☐	روز ۳۰	شورای انتقالی	لغو قوانین سرکوبگرانه	۱۱
☐	روز ۴۵	شورای انتقالی	تشکیل کمیسیون انتخابات	۱۲
☐	روز ۶۰	کمیسیون انتخابات	اعلام تقویم انتخابات	۱۳
☐	روز ۹۰	وزارت کشور	ثبتنام احزاب سیاسی	۱۴

– خدمات عمومی –

☐	روز ۱۴	وزارت نیرو	تضمین برق و آب پایدار	۱۵
☐	روز ۳۰	وزارت آموزش	بازگشایی مدارس و دانشگاهها	۱۶
☐	روز ۷	وزارت بهداشت	تداوی خدمات بهداشتی	۱۷
☐	روز ۱۴	بانک مرکزی	بازگشایی بانکها	۱۸

– عدالت انتقالی –

☐	روز ۷	وزارت اطلاعات	ایمنسازی آرشیوها و اسناد	۱۹
☐	روز ۶۰	شورای انتقالی	تشکیل کمیسیون حقیقتیابی	۲۰
☐	روز ۳۰	دادستانی	بازداشت متهمان اصلی	۲۱
☐	روز ۴۵	کمیته و تینگ	آغاز بررسی صلاحیت مقامات	۲۲

– روابط بین الملل –

☐	روز ۳	وزارت خارجه	ارسال پیام به سازمان ملل	۲۳
☐	روز ۱۴	وزارت خارجه	درخواست شناسایی بین المللی	۲۴
☐	روز ۳۰	وزارت خارجه	پذیرش ناظران بین المللی	۲۵

پ. ۲.۵. سند ۱۵: چک لیست برگزاری انتخابات

– مرحله ۱: آماده سازی (۶ ماه قبل) –

☐	ماه ۱	تشکیل کمیسیون مستقل انتخابات	۱.۱
☐	ماه ۲-۱	تدوین قانون انتخابات موقت	۲.۱
☐	ماه ۲	تعیین حوزه های انتخاباتی	۳.۱
☐	ماه ۴-۲	ثبتنام و آموزش کارکنان انتخاباتی	۴.۱
☐	ماه ۵-۲	به روزرسانی لیست رأی دهنگان	۵.۱
☐	ماه ۵-۳	تأمین تجهیزات و مواد انتخاباتی	۶.۱

– مرحله ۲: ثبت نام (۳ ماه قبل) –

☐	ماه ۳	ثبتنام احزاب سیاسی	۱.۲
☐	ماه ۴-۳	ثبتنام کاندیداها	۲.۲
☐	ماه ۴	بررسی صلاحیت ها (معیارهای عینی)	۳.۲

☐	ماه ۴-۵	رسیدگی به اعتراضات	۴.۲
☐	ماه ۵	اعلام لیست نهایی کاندیداها	۵.۲

- مرحله ۳: تبلیغات (۴۵ روز قبل) -

☐	روز -۴۵	آغاز رسمی تبلیغات	۱.۳
☐	روز -۴۰-۱۵	منظرهای تلویزیونی	۲.۳
☐	مستمر	ناظارت بر تبلیغات	۳.۳
☐	روز -۲	پایان تبلیغات	۴.۳
☐	روز ۲- تا روز انتخابات	دوره سکوت انتخاباتی	۵.۳

- مرحله ۴: رأی‌گیری (روز انتخابات) -

☐	ساعت ۸ صبح	بازگشایی شعب	۱.۴
☐	مستمر	ناظارت بر رأی‌گیری	۲.۴
☐	ساعت ۲۲	بستن شعب	۳.۴
☐	شب انتخابات	شمارش آرا در شعبه	۴.۴
☐	شب انتخابات	ارسال نتایج به مرکز	۵.۴

- مرحله ۵: اعلام نتایج (پس از انتخابات) -

☐	روز +۱	جمع‌بندی نتایج استانی	۱.۵
☐	روز +۲	اعلام نتایج اولیه	۲.۵
☐	روز -۲	مهلت اعتراض	۳.۵
☐	روز -۷+۱۴	رسیدگی به اعتراضات	۴.۵
☐	روز +۱۴	اعلام نتایج قطعی	۵.۵
☐	روز +۲۱	صدور اعتبارنامه	۶.۵

پ. ۳.۵. سند ۱۶: چکلیست استقرار فدرالیسم

- سال اول: طراحی -

☐	سال ۱	مجلس مؤسسات	تصویب ساختار فدرال در قانون اساسی	۱
☐	سال ۱	کمیته تقسیمات	تعیین مرزهای مناطق خودمنتار	۲
☐	سال ۱	مجلس ملی	تدوین قانون فدرالیسم	۳
☐	سال ۱	وزارت اقتصاد	طراحی فرمول توزیع منابع	۴

- سال ۲-۳: استقرار -

☐	سال ۲	کمیسیون انتخابات	انتخابات پارلمان‌های منطقه‌ای	۵
☐	سال ۲	مناطق	تشکیل دولتهای منطقه‌ای	۶
☐	سال ۲-۳	دولت مرکزی	انتقال صلاحیت‌های اولیه	۷
☐	سال ۲	وزارت اقتصاد	تأسیس صندوق توانمند منطقه‌ای	۸

☐	سال ۲	وزارت آموزش	آغاز آموزش دوزبانه	۹
– سال ۵-۴: ثبیت –				
☐	سال ۵-۴	دولت مرکزی	انتقال کامل صلاحیت‌ها	۱۰
☐	سال ۴	وزارت اقتصاد	استقرار نظام مالیاتی فدرال	۱۱
☐	سال ۵	شورای فدرال	ارزیابی عملکرد سیستم	۱۲
☐	سال ۵	مجلس ملی	اصلاحات لازم	۱۳

پ. ۶. بخش ششم: اعلامیه‌ها و بیانیه‌های نمونه

پ. ۱.۶. سند ۱۷: اعلامیه روز صفر

یک شماره اعلامیه ایران ملی انتقالی شورای

ایران ملت نام به

عزیز، هم‌میهنهان

نظام شد. گشوده ایران تاریخ در نو صفحه‌ای امروز فدکاری، و مبارزه سال‌ها از پس شد. آزاد ایران ملت و یافت پایان استبدادی

سوی به کشور هدایت مسئولیت ملت، نمایندگی موقت نهاد به عنوان ملی انتقالی شورای گرفت. عهده بر را دموکراسی

می‌کنیم: اعلام

است. ملغی قبلی نظام اساسی قانون ۱.

می‌شوند. منحل سرکوب نهادهای کلیه ۲.

می‌شوند. آزاد سیاسی زندانیان کلیه ۳.

است. برقرار مطبوعات و تجمع بیان، آزادی ۴.

می‌شود. تشکیل کشور اداره برای موقت دولت ۵.

شد. خواهد برگزار فرصت اولین در آزاد انتخابات ۶.

می‌خواهیم: شهروندان همه از

کنند حفظ را خود آرامش •

کنند خودداری انتقام‌جویی از •

کنند حفاظت را عمومی اموال •

بازگردند عادی زندگی و کار به •

است. راه در سربلند و دموکراتیک آزاد، ایران

ایران ملی انتقالی شورای

صفر] [روز تاریخ:

پ ۲.۶. سند ۱۸: پیام به جامعه جهانی

ایران فدرال جمهوری پیام

متحده ملل سازمان و جهانی جامعه به

عالی‌جنابان،

است. یافته دست آزادی به مبارزه، دهه‌ها از پس ایران ملت که می‌کنیم اعلام افتخار با می‌شود. بنا قانون حاکمیت و بشر حقوق دموکراسی، پایه بر ایران فدرال جمهوری
ما: تعهدات

- متحده ملل منشور و بین‌الملل حقوق به احترام
- بشر حقوق کنوانسیون‌های تمام به پایبندی
- کشورها همه با مسالمت‌آمیز هم‌زیستی
- صلح‌آمیز) (صرف‌اً هسته‌ای برنامه‌های در شفافیت
- تروریسم با مبارزه
- بین‌المللی و منطقه‌ای همکاری

ما: درخواست‌های

- جدید دولت دیپلماتیک شناسایی
 - ایران ملت علیه ظالمانه تحریم‌های لغو
 - دموکراتیک گذار روند به کمک
 - انتخابات بین‌المللی ناظران اعزام
- می‌کند. دراز ملت‌ها همه سوی به دوستی دست جدید ایران

موقت خارجه امور وزیر
ایران فدرال جمهوری

پ ۳.۶. سند ۱۹: بیانیه آشتی ملی

بیانیه آشتی ملی

- ما، نمایندگان ملت ایران، در این لحظه تاریخی:
می‌پذیریم که در گذشته بی‌عدالتی‌هایی رخ داده است؛
می‌دانیم که زخم‌های عمیقی بر جان و روان هم‌میهنان ما نشسته است؛
باور داریم که آینده بهتر تنها با آشتی ممکن است؛
متعهد می‌شویم به:
- کشف حقیقت درباره آنچه گذشت
 - اجرای عدالت برای قربانیان
 - جبران خسارت به آسیب‌دیدگان
 - تضمین عدم تکرار

اما همچنین متعهد می‌شویم به:

- پرهیز از انتقام‌جویی
 - بخشش آنان که توبه می‌کنند
 - ساختن آینده مشترک
 - دیدن یکدیگر به عنوان هم‌میهن، نه دشمن
- ایران خانه همه ماست. بایاید با هم بسازیمش.

– شورای آشتی ملی

پ. ۷. بخش هفتم: نمونه قراردادها و تفاهم‌نامه‌های بین‌المللی

پ. ۱.۷. سند ۲۰: چارچوب مذاکرات رفع تحریم

مذاکراتی چارچوب – تحریم‌ها رفع راه نقشه

۱-۳) (ماه اعتمادسازی ۱: مرحله

هسته‌ای شفافیت اتباع، آزادسازی صلح، به تعهد اعلام

۴-۶) (ماه موقت توافق ۲: مرحله

بلوکه شده منابع به دسترسی تحریم‌ها، برخی تعلیق

۷-۱۲) (ماه جامع توافق ۳: مرحله

روابط عادی‌سازی نفتی، و بانکی تحریم‌های لغو

۲+) (سال نظارت و اجرا ۴: مرحله

تحریم‌ها کامل لغو بین‌المللی، نظارت

<ul style="list-style-type: none"> • لغو تحریم‌های مرتبط با هسته‌ای • آزادسازی دارایی‌ها • همکاری فناوری صلح‌آمیز 	<ul style="list-style-type: none"> • پذیرش پروتکل الحاقی • بازرگانی‌های گستردۀ IAEA • محدودیت غنی‌سازی 	تحریم‌های هسته‌ای
<ul style="list-style-type: none"> • اتصال به سوئیفت • بازگشایی کانال‌های بانکی • دسترسی به منابع ارزی 	<ul style="list-style-type: none"> • پایبندی به FATF • شفافیت مالی • مبارزه با پولشویی 	تحریم‌های بانکی
<ul style="list-style-type: none"> • اجازه صادرات نفت • سرمایه‌گذاری در صنعت نفت 	<ul style="list-style-type: none"> • شفافیت قراردادها • استانداردهای زیست‌محیطی 	تحریم‌های نفتی

<ul style="list-style-type: none"> • لغو تدریجی تحریم‌های تسليحاتی • همکاری امنیتی منطقه‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> • شفافیت بودجه دفاعی • عدم حمایت از گروه‌های مسلح 	تحریم‌های تسليحاتی
<ul style="list-style-type: none"> • لغو تحریم‌های فردی • همکاری حقوق بشری 	<ul style="list-style-type: none"> • آزادی زندانیان سیاسی • اصلاحات قضایی • لغو اعدام 	تحریم‌های حقوق بشری

پ. ۲۷. سند ۲۱: الگوی توافقنامه همکاری منطقه‌ای

عنوان	ماده ۱
توافقنامه چارچوب همکاری منطقه‌ای بین جمهوری فدرال ایران و [کشور/کشورها]	اهداف:
	الف) ارتقای صلح و ثبات منطقه‌ای ب) توسعه همکاری‌های اقتصادی ج) مدیریت مشترک منابع آب د) مبارزه با تروریسم و قاچاق ه) همکاری فرهنگی و علمی
اصول:	ماده ۲
	الف) احترام به حاکمیت و استقلال ب) عدم مداخله در امور داخلی ج) حل مسالمت‌آمیز اختلافات د) منافع متقابل
حوزه‌های همکاری:	ماده ۳
	الف) تجارت آزاد و تسهیل گمرکی ب) ترانزیت و حمل و نقل ج) انرژی (نفت، گاز، برق) د) مدیریت آب‌های مشترک ه) گردشگری و) آموزش و تحقیقات
ساختار نهادی:	ماده ۴
	الف) شورای عالی سران (سالانه) ب) کمیسیون مشترک وزرا (ششم‌ماهه) ج) کمیته‌های تخصصی د) دبیرخانه دائمی
حل اختلاف:	ماده ۵
	اختلافات از طریق مذاکره، میانجیگری، و در صورت نیاز داوری بین‌المللی حل می‌شود.

ماده ۶	مدت و بازنگری:
	این توافقنامه برای مدت ۱۰ سال معتبر است و خودبه‌خود تمدید می‌شود. بازنگری هر ۵ سال انجام می‌شود.

پ.۸ بخش هشتم: راهنمای آموزشی

پ.۱.۸ سند ۲۲: راهنمای ناظران انتخاباتی

الگو و درس

راهنمای ناظران انتخاباتی

وظایف ناظر:

- حضور در شعبه از ابتدا تا انتهای رأی‌گیری
- ناظرت بر رعایت مقررات
- ثبت تخلفات احتمالی
- حضور در شمارش آرا
- تهیه گزارش

حقوق ناظر:

- دسترسی کامل به شعبه
- مشاهده همه مراحل
- طرح سؤال از مسئولان
- اعتراض به تخلفات
- دریافت کپی صورتجلسه

محدویت‌های ناظر:

- دخلالت در فرآیند رأی‌گیری ممنوع
- تبليغات ممنوع
- افشای نتایج قبل از اعلام رسمی ممنوع

پ.۲.۸ سند ۲۳: راهنمای شهروندی دوره گذار

گذار دوره در شهرondی وظایف و حقوق

شهروندان راهنمای

شما: حقوق

تشکل و تجمع بیان، آزادی
آزاد انتخابات در رأی حق
اطلاعات به دسترسی حق
دولتی نهادهای از شکایت حق
قانون برابر در برابری
خودسرانه بازداشت از مصونیت

شما: وظایف

عمومی نظم و قانون رعایت
دیگران حقوق به احترام
گذار فرآیند در سازنده مشارکت
انتقامجویی و خشونت از پرهیز
عمومی اموال از حفاظت
انتقالی نهادهای با همکاری

مشکل: صورت در

- ۱۰ اضطراری: خط
- ۱۱ شکایات: خط
- ۱۲ بشر: حقوق خط

پ. ۹. خلاصه و فهرست اسناد

فهرست کامل اسناد پشتیبان

بخش ۱: پیشنویس قوانین

۱	قانون شورای انتقالی	قانون	روز صفر
۲	قانون دولت موقت	قانون	روز صفر
۳	قانون انتخابات دوره گذار	قانون	۶-۳ ماه
۴	قانون عدالت انتقالی	قانون	۳-۱ ماه

بخش ۲: پروتکلهای عملیاتی

۵	پروتکل مدیریت لحظه صفر	پروتکل	روز صفر
۶	پروتکل امنیت دوره گذار	پروتکل	مستمر

۷	پروتکل ارتباطات بحران	پروتکل	مستمر
بخش ۳: الگوهای توافقنامه			
۸	ميثاق ملی گذار دموکراتیک	توافقنامه	پیش از گذار
۹	توافقنامه همکاری بین قومی	توافقنامه	۱۳-ماه
۱۰	تفاهم نامه نیروهای مسلح	توافقنامه	روز صفر
بخش ۴: فرم‌های اداری			
۱۱	فرم اعلام دارایی مقامات	فرم	مستمر
۱۲	فرم گزارش فساد	فرم	مستمر
۱۳	الگوی تعهدنامه کارکنان	فرم	۶-ماه
بخش ۵: چک‌لیست‌ها			
۱۴	چک‌لیست ۱۰۰ روز اول	چک‌لیست	روز ۱۰۰-۱
۱۵	چک‌لیست برگزاری انتخابات	چک‌لیست	ماه ۱۸-۶
۱۶	چک‌لیست استقرار فدرالیسم	چک‌لیست	سال ۵-۱
بخش ۶: اعلامیه‌ها			
۱۷	اعلامیه روز صفر	اعلامیه	روز صفر
۱۸	پیام به جامعه جهانی	اعلامیه	روز ۱-۷
۱۹	بیانیه آشتی ملی	بیانیه	ماه ۱-۳
بخش ۷: اسناد بین‌المللی			
۲۰	چارچوب مذاکرات رفع تحریم	چارچوب	ماه ۱-۱۲
۲۱	الگوی توافقنامه منطقه‌ای	الگو	سال ۲+۲
بخش ۸: راهنمایها			
۲۲	راهنمای ناظران انتخاباتی	راهنما	ماه ۶+۶
۲۳	راهنمای شهروندی دوره گذار	راهنما	روز صفر+۱

نکته: این اسناد به عنوان الگو و نقطه شروع طراحی شده‌اند. هر سند باید متناسب با شرایط واقعی، مشورت با متخصصان، و اجماع نیروهای سیاسی نهایی شود.

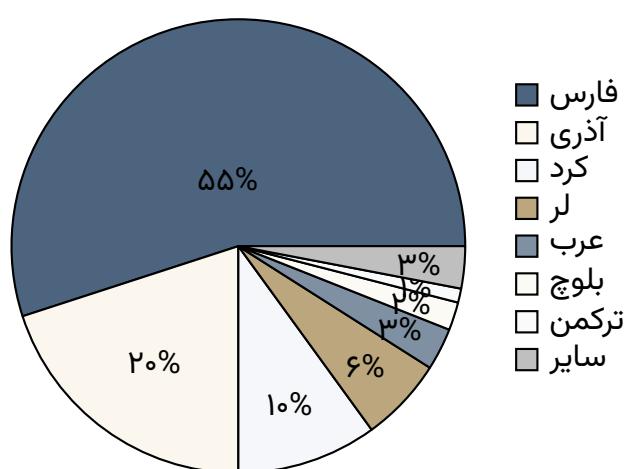
پیوست ت

داده‌ها و جداول آماری

این پیوست مجموعه‌ای جامع از داده‌های آماری، جداول مقایسه‌ای، و نمودارهای تحلیلی را ارائه می‌دهد که پایه علمی و تجربی طرح گذار دموکراتیک را تشکیل می‌دهند. داده‌ها از منابع معتبر بین‌المللی (بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، سازمان ملل، و مراکز پژوهشی) گردآوری شده‌اند. این اطلاعات برای برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و پایش پیشرفت ضروری است.

ت.۱ بخش اول: داده‌های جمعیتی و قومی

ت.۱.۱ جدول ۱: توزیع جمعیت بر اساس قومیت

۱۴۰۳ (تخمین ایران جمعیت قومی توزیع)

شهرستان	شیعه	فارسی	٪	۱۴۰۳	فارس
تهران، اصفهان، فارس، خراسان	شیعه	ترکی آذربایجانی	%۲۰	۲۰.۱۷	آذری
آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، زنجان	شیعه	کردی	%۱۰	۶.۸	کرد
کردستان، کرمانشاه، ایلام، آذربایجان غربی	سنی/شیعه				

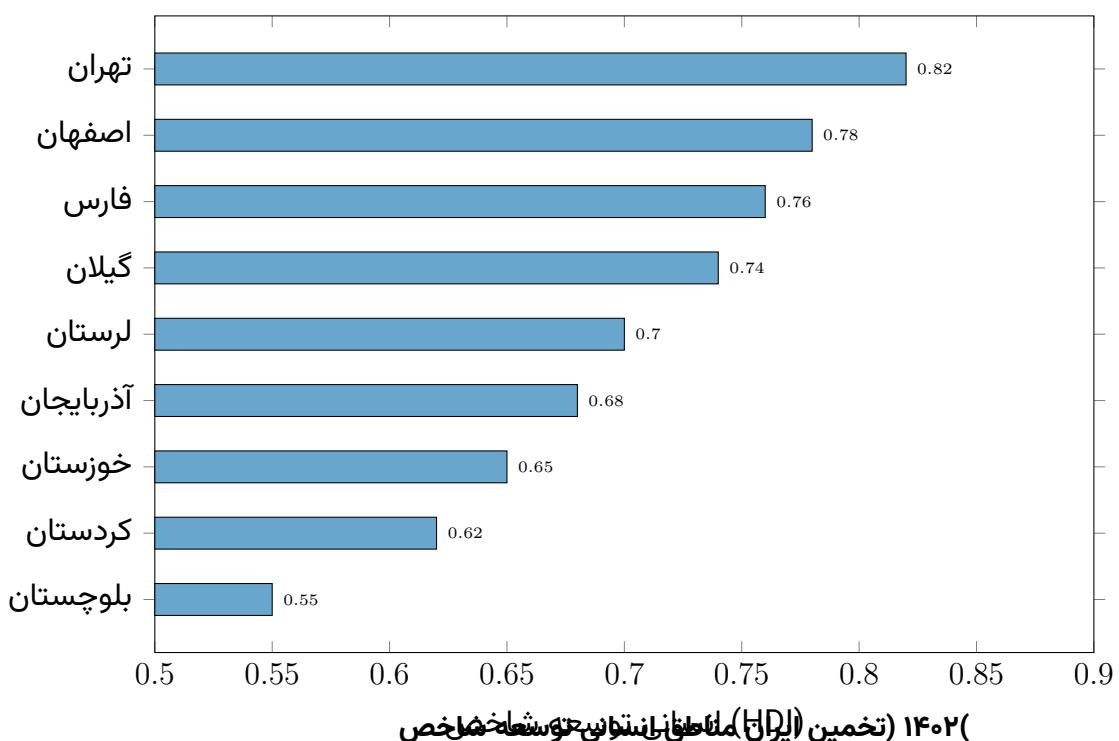
قوم	جمعیت (میلیون)	درصد	زبان اصلی	دین غالب	استان‌های اصلی
لر	۲.۵	%۶	لری/بختیاری	شیعه	لرستان، چهارمحال، کهگیلویه
عرب	۶.۲	%۳	عربی	شیعه	خوزستان
بلوچ	۷.۱	%۲	بلوچی	سنی	سیستان و بلوچستان
ترکمن	۸۶.۰	%۱	ترکمنی	سنی	گلستان
گیلک	۶.۲	%۳	گیلکی	شیعه	گیلان
مازندرانی	۶.۲	%۳	مازندرانی	شیعه	مازندران
سایر	۷.۱	%۲	متتنوع	متتنوع	پراکنده
مجموع	۰.۸۶	%۱۰۰	—	—	—

منبع: تخمین بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران و مطالعات جمعیت‌شناسی | ارقام تقریبی است

ت.۲.۱: جدول ۲: توزیع جمعیت بر اساس استان

۱	تهران	۲.۱۴	۶۹۲,۱۳	۰۳۷,۱	فارس
۲	خراسان رضوی	۸.۶	۸۵۴,۱۱۸	۵۷	فارس
۳	اصفهان	۴.۵	۰۲۹,۱۰۷	۵۰	فارس
۴	فارس	۰.۵	۶۰۸,۱۲۲	۴۱	فارس
۵	آذربایجان شرقی	۰.۴	۶۵۱,۴۵	۸۸	آذربایجان
۶	خوزستان	۸.۴	۰۵۵,۶۴	۷۵	عرب/فارس/لر
۷	آذربایجان غربی	۳.۳	۴۱۱,۳۷	۸۸	آذربایجان/کرد
۸	کرمان	۳.۳	۷۲۶,۱۸۰	۱۸	فارس
۹	مازندران	۴.۳	۸۳۳,۲۳	۱۴۳	مازندرانی
۱۰	گیلان	۶.۲	۰۴۲,۱۴	۱۸۵	گیلک
۱۱	کردستان	۷.۱	۱۳۷,۲۹	۵۸	کرد
۱۲	کرمانشاه	۰.۲	۰۰۹,۲۵	۸۰	کرد
۱۳	سیستان و بلوچستان	۹.۲	۷۲۶,۱۸۰	۱۶	بلوچ
۱۴	لرستان	۹.۱	۵۵۹,۲۸	۶۷	لر
۱۵	گلستان	۹.۱	۱۹۵,۲۰	۹۴	فارس/ترکمن
مجموع ایران					۰.۸۶
۵۲					—

ت.۳.۱: جدول ۳: شاخص‌های توسعه انسانی به تفکیک منطقه

%۱۵+	۵۰۰,۱۸	%۹۸	۵.۷۷	۸۲.۰	تهران
%۹+	۲۰۰,۱۴	%۹۶	۲.۷۶	۷۸.۰	اصفهان
%۶+	۸۰۰,۱۲	%۹۵	۸.۷۵	۷۶.۰	فارس
-	۰۰۰,۱۱	%۹۲	۵.۷۴	۷۱.۰	میانگین ملی
%۵-	۸۰۰,۹	%۹۰	۰.۷۴	۶۸.۰	آذربایجان شرقی
%۱۳-	۵۰۰,۷	%۸۵	۵.۷۲	۶۲.۰	کردستان
%۹-	۲۰۰,۸	%۸۷	۰.۷۳	۶۵.۰	خوزستان
%۲۳-	۵۰۰,۴	%۷۵	۵.۶۹	۵۵.۰	سیستان و بلوچستان

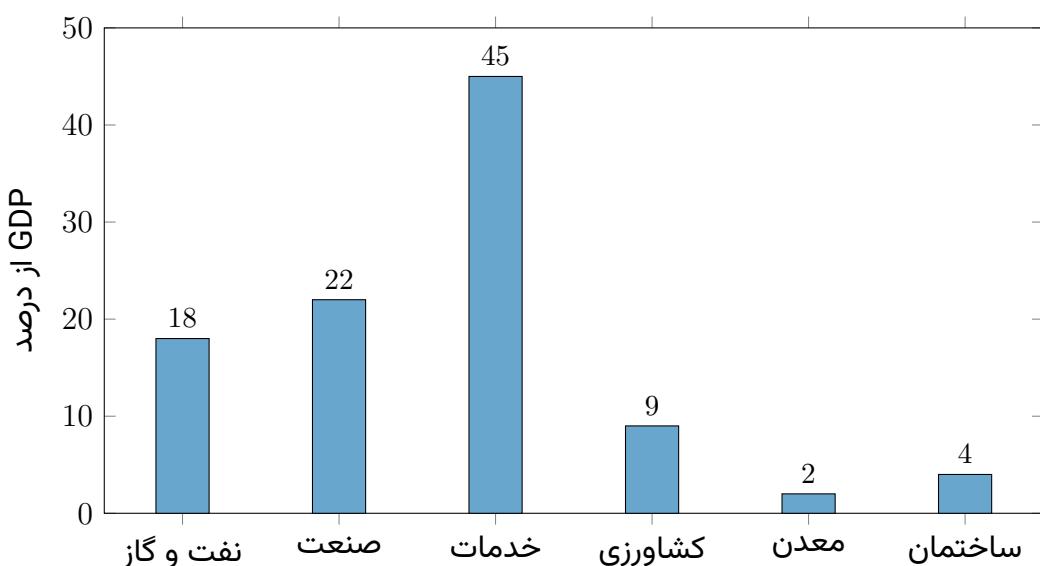
ت.۲: بخش دوم: داده‌های اقتصادی

ت.۲.۱: جدول ۴: شاخص‌های کلان اقتصادی ایران

تولید ناخالص داخلی (میلیارد \$)	رشد اقتصادی (%)	تورم سالانه (%)	نرخ بیکاری (%)
۴۰۱	۳۸۸	۳۵۹	۲۳۱
۴۴۵	۸.۶-	۳.۳	۷.۱۰
۵.۲	۹.۲	۷.۴	۱.۹
۵.۴۲	۸.۱۴۵	۲.۴۰	۴.۳۶

٤.١	٥.١	٧.٠	٥.٠	٤.٠	صادرات نفت (میلیون بشکه/روز)
۵۵	۴۲	۲۵	۱۲	۸	درآمد نفتی (میلیارد \$)
۱۵۵	۱۴۲	۱۲۲	۱۱۵	۸۶	ذخایر ارزی (میلیارد \$)
۵.۷	۸.۷	۲.۸	۷.۸	۳.۹	بدھی خارجی (میلیارد \$)
۰۰۰,۵۵	۰۰۰,۴۲	۵۰۰,۲۷	۰۰۰,۲۵	۵۰۰,۱۱	نرخ ارز (تومان/دلار)

ت ۲.۲. جدول ۵: ترکیب اقتصاد ایران

(۱۴۰۲) ایران داخلي ناخالص تولید ترکیب

ت ۳.۲. جدول ۶: تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران

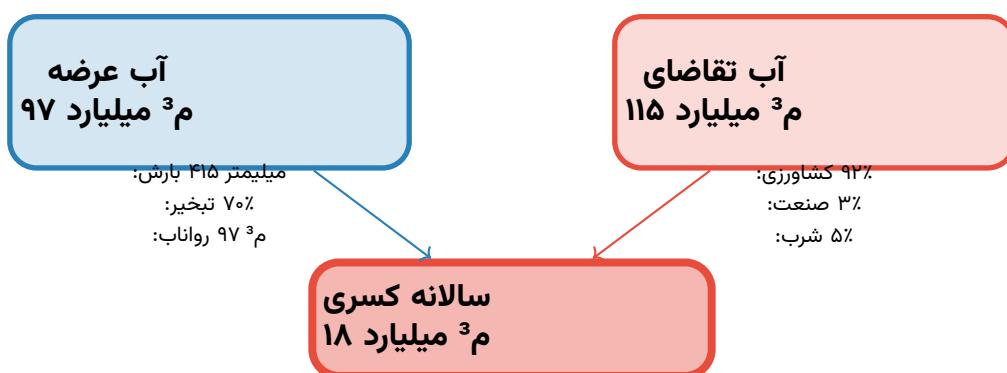
قطع از سوئیفت، محدودیت صادرات نفت، بلوکه دارایی‌ها	نفت، بانکی، تسلیحاتی، هسته‌ای، حقوق بشر	+۲۰۰,۳	آمریکا
محدودیت تجارت، ممنوعیت سرمایه‌گذاری	نفت، بانکی، تسلیحاتی، حقوق بشر	+۴۵۰	اتحادیه اروپا
ممنوعیت انتقال فناوری، تسلیحات	هسته‌ای، تسلیحاتی	+۱۲۰	سازمان ملل
محدودیت‌های مالی	مشابه EU + اقدامات مستقل	+۲۸۰	بریتانیا
محدودیت‌های تجاری و مالی	حقوق بشر، هسته‌ای	+۱۵۰	کانادا
محدودیت‌های تجاری	هسته‌ای، حقوق بشر	+۱۰۰	استرالیا
خسارت سالانه: ۲۰۰-۱۵۰ میلیارد \$	—	+۸۰۰,۳	مجموع (تخمین)

ت.۴.۲: جدول ۷: سناریوهای اقتصادی پس از رفع تحریم

رفع کامل + اصلاحات	رفع اکثر تحریم‌ها	رفع جزئی تحریم‌ها	فرض پایه
۰.۴	۰.۳	۰.۲	نفت صادرات (م.ب/روز)
۱۶۰	۱۲۰	۸۰	درآمد نفتی (میلیارد \$/سال)
%۱۰-۸	%۷-۵	%۴-۳	رشد GDP (سال ۱-۵)
۵۰-۳۰	۲۵-۱۵	۱۰-۵	سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد \$/سال)
%۱۲-۸	%۲۰-۱۵	%۳۰-۲۵	کاهش تورم (سال ۵)
%۱۴-۳	%۶-۵	%۸-۷	کاهش بیکاری (سال ۵)
\$ ۰۰۰,۲۵	\$ ۰۰۰,۲۰	\$ ۰۰۰,۱۵	سرانه GDP (سال ۱۰)

ت.۳: بخش سوم: داده‌های بحران آب

ت.۳.۱: جدول ۸: بیلان آبی ایران

۳/۱ میانگین جهانی	میلیمتر	۲۵۰	بارش سالانه متوسط
محدود	میلیارد م³/سال	۱۳۰	منابع آب تجدیدپذیر
-	میلیارد م³/سال	۹۷	منابع آب قابل استحصال
بیش از ظرفیت	میلیارد م³/سال	۱۱۵	صرف کل آب
بحرانی	میلیارد م³/سال	۱۸	کسری سالانه
۵.۱ برابر ظرفیت	میلیارد م³/سال	۶۵	برداشت از آب‌های زیرزمینی
بحرانی	سانتیمتر	۱۰۰-۵۰	افت سالانه سطح آب زیرزمینی
%۶۶	از ۶۰۹ دشت	۴۰۵	تعداد دشت‌های ممنوعه
کم آبی	م³/نفر/سال	۵۰۰,۱	سرانه آب تجدیدپذیر

ت.۲.۳ جدول ۹: وضعیت حوضه‌های آبریز

۱	دریاچه ارومیه	۸۷۶,۵۱	۴.۶	۵.۳ میلیارد	بحرانی
۲	زاینده‌رود	۵۰۰,۴۱	۲.۵	۱.۲ میلیارد	بحرانی
۳	کارون	۲۳۰,۶۵	۸.۴	۸.۱ میلیارد	نگران‌کننده
۴	هامون	۰۰۰,۱۰۶	۹.۲	۵.۲ میلیارد	بحرانی
۵	قره‌سو	۲۰۰,۵۰	۱.۳	۲.۱ میلیارد	نگران‌کننده
۶	مرکزی	۰۰۰,۴۲۵	۰.۲۵	۵.۴ میلیارد	بحرانی
۷	خليج فارس	۰۰۰,۲۳۵	۵.۱۲	۰.۲ میلیارد	متوسط
۸	دریای خزر	۰۰۰,۱۸۰	۲.۱۵	۵.۰ میلیارد	نسبتاً خوب

ت.۳.۴ جدول ۱۰: برنامه شیرین‌سازی آب دریا

بندرعباس-کرمان	۰۰۰,۴۰۰	۵.۲	۱۴۰۸-۱۴۰۵	۳ میلیون
بوشهر-فارس	۰۰۰,۵۰۰	۲.۳	۱۴۰۹-۱۴۰۵	۴ میلیون
چابهار-سیستان	۰۰۰,۳۰۰	۰.۲	۱۴۱۰-۱۴۰۶	۵.۲ میلیون
خوزستان ساحلی	۰۰۰,۶۰۰	۸.۳	۱۴۱۰-۱۴۰۵	۵ میلیون
خليج فارس-يزد	۰۰۰,۳۵۰	۸.۲	۱۴۱۱-۱۴۰۷	۳ میلیون
مجموع فاز اول	۰۰۰,۱۵۰,۲	۳.۱۴	۱۴۱۲-۱۴۰۵	۵.۱۷ میلیون

ت.۴.۱ بخش چهارم: شاخص‌های حکمرانی و دموکراسی

ت.۴.۱.۱ جدول ۱۱: رتبه ایران در شاخص‌های بین‌المللی

شاخص دموکراسی (EIU)	۱۵۴	۱۶۷	استبدادی	رتبه	۱۰۰-۸۰
آزادی مطبوعات (RSF)	۱۷۶	۱۸۰	بسیار بد	رتبه	۱۲۰-۱۰۰
شاخص فساد (TI)	۱۴۹	۱۸۰	فاسد	رتبه	۱۰۰-۸۰
حاکمیت قانون (WJP)	۱۱۸	۱۴۲	ضعیف	رتبه	۸۰-۶۰
آزادی اقتصادی (HF)	۱۶۹	۱۷۶	سرکوب‌شده	رتبه	۱۲۰-۱۰۰
توسعه انسانی (UNDP)	۷۶	۱۹۱	بالای متوسط	رتبه	۶۰-۵۰
شاخص صلح جهانی	۱۴۳	۱۶۳	پرتنش	رتبه	۱۰۰-۸۰
سهولت کسب‌وکار (WB)	۱۲۷	۱۹۰	متوسط	رتبه	۷۰-۵۰
شاخص نوآوری (WIPO)	۶۲	۱۳۲	نسبتاً خوب	رتبه	۵۰-۴۰

ت.۴. جدول ۱۲: مقایسه با کشورهای منطقه

ایران	۸۶	۴۰۱	۶۵۰,۴	۹۵.۱	۲۵	۷۷۴.۰
ترکیه	۸۵	۹۰۵	۶۵۰,۱۰	۳۵.۴	۳۶	۸۳۸.۰
عربستان	۳۶	۱۰۸,۱	۷۵۰,۳۰	۰۸.۲	۵۳	۸۷۵.۰
امارات	۱۰	۵۰۷	۶۵۰,۵۰	۷۶.۲	۶۷	۹۱۱.۰
پاکستان	۲۳۱	۳۴۹	۵۱۰,۱	۱۳.۴	۲۷	۵۴۴.۰
عراق	۴۴	۲۶۷	۰۷۰,۶	۶۲.۳	۲۳	۶۸۶.۰
مصر	۱۱۰	۴۷۵	۳۲۰,۴	۹۳.۲	۳۰	۷۳۱.۰

منابع: بانک جهانی، UNDP International، Transparency EU | داده‌های ۲۰۲۳

ت.۴. جدول ۱۳: اهداف KPI برای دوره گذار

شاخص‌های کلیدی عملکرد (KPI) – اهداف ۲۵ ساله

۲۵ سال ۱۰ سال ۵ سال فعلی

دستورالعمل اقتصادی و اجتماعی

۰۰۰

۰۰۰ ۵

۰۰۰ ۱۰

۰۰۰ ۲۵

ت.۵. بخش پنجم: تجارب جهانی گذار دموکراتیک

ت.۵.۱. جدول ۱۴: مقایسه گذارهای موفق

اسپانیا	۷۸-۱۹۷۵	دیکتاتوری نظامی	فوت فرانکو	۱۰ سال	موفق
پرتغال	۱۹۷۴	دیکتاتوری	کودتا نظامی	۱۲ سال	موفق
شیلی	۹۰-۱۹۸۸	دیکتاتوری نظامی	همهپرسی	۱۵ سال	موفق
لهستان	۱۹۸۹	کمونیستی	میزگرد	۸ سال	موفق
آفریقای جنوبی	۹۴-۱۹۹۰	آپارتاید	مذاکره	۱۰ سال	موفق
اندونزی	۱۹۹۸	اقتدارگرا	بحران اقتصادی	۱۵ سال	نسبتاً موفق
تونس	۲۰۱۱	دیکتاتوری	انقلاب	در حال تثبیت	چالش‌دار

ت.۵.۵ جدول ۱۵: مقایسه گذارهای ناموفق

مصر	انقلاب ۱۳-۲۰۱۱	انقلاب	کودتا	عدم اجماع، اسلام‌گرایان، ارتش
لیبی	۲۰۱۱	سقوط رژیم	جنگ داخلی	فقدان نهاد، مداخله خارجی، قبیله‌گرایی
یمن	۲۰۱۱	قیام	جنگ داخلی	تنشی‌های مذهبی، مداخله خارجی
سوریه	۲۰۱۱	قیام	جنگ داخلی	سرکوب، مداخله خارجی، تکثر مخالفان
عراق	۲۰۰۳	اشغال	بی‌ثباتی	مداخله نظامی، انحلال ارتش، فرقه‌گرایی
افغانستان	۲۰۰۱	اشغال	شکست	مداخله نظامی، فساد، طالبان
ونزوئلا	۲۰۱۹	بنبست	شکست	حمایت نظامی از رژیم، تحریم‌ها

ت.۳.۵ جدول ۱۶: درس‌های کلیدی از تجارب جهانی

گسترده ملی اجماع و فقیت
معتبر و متعدد رهبری
ارتش بی‌طرفی یا حمایت
نیروها بین میثاق
متوازن انتقالی عدالت
بین‌المللی حمایت
سریع اقتصادی اصلاحات
مؤثر نهادسازی

نخبگان رقباط اهل تفرقه‌ست
خارجی نظامی مداخله
خشونت و انتقام‌جویی
اقتصادی فروپاشی
قومی/مذهبی شکاف‌های
مدنی نهادهای فقدان
نظمیان بازگشت
افراط‌گرایی

ت.۶ بخش ششم: جداول زمانبندی پروژه

ت.۶.۱ جدول ۱۷: تقويم کلان ۲۵ ساله

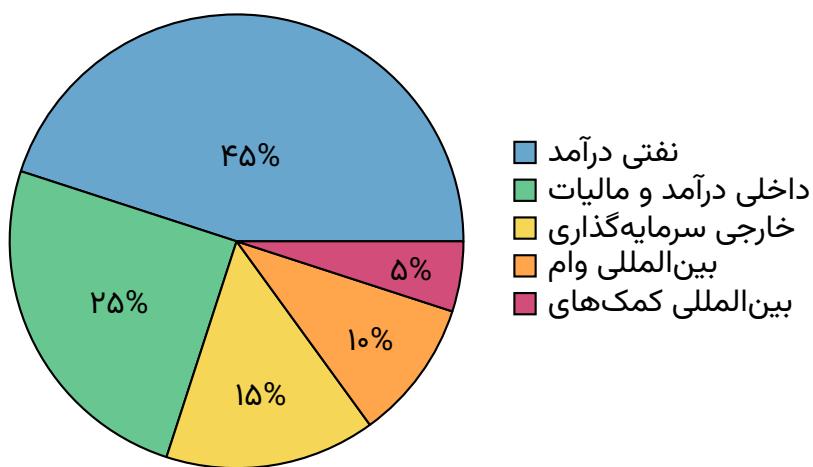
۱ فاز گذار	۲ فاز نهادسازی	۳ فاز تحکیم	۴ فاز بلغ	۵ فاز تعالی
۱ سال اول انتخابات	۵ سال اساسی قانون	۱۰ سال تحریم رفع	۱۵ سال پایدار دموکراسی	۲۰ سال توسعه یافتنگ
انتخابات موفق، عدم خشونت	انتخابات آزاد اساسی • ثبات اولیه	۰ انتخابات آزاد نهادهای مستقل قضایی • آغاز رفع تحریم	گذار اولیه نهادسازی	سال ۱-۲ سال ۳-۵
نهادهای فعال دو انتقال قدرت موفق	استقرار فدرالیسم • اصلاح دموکراسی نهادینه • انتقال قدرت مسالمت آمیز	۰ رشد اقتصادی پایدار دموکراسی نهادینه • انتقال قدرت مسالمت آمیز	تحکیم	سال ۶-۱۰ سال ۱۱-۱۵
\$۰۰۰,۲۰ GDP سرانه	رسیدن به درآمد متوسط بالا • عضویت در نهادهای بین المللی • الگوی منطقه ای		بلغ	سال ۱۶-۲۰
جزو ۵۰ کشور برتر	دموکراسی کامل اقتصاد دانش بنیان • قدرت منطقه ای سازنده	۰ دموکراسی کامل اقتصاد دانش بنیان • قدرت منطقه ای سازنده	تعالی	سال ۲۱-۲۵

ت.۶.۲ جدول ۱۸: بودجه تخميني طرح گذار

انتخابات و دموکراتیزاسیون	۰.۶	۰.۲	۵.۱	۵.۲	۰.۶	بودجه + کمک بین المللی
عدالت انتقالی	۰.۳	۰.۰	۵.۱	۰.۱	۰.۳	بودجه + مصادره
نهادسازی و اصلاحات	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۵	۰.۳	۰.۱۲	بودجه
زیرساخت های آب	۰.۵۰	۰.۳۰	۰.۱۵	۰.۵	۰.۵۰	بودجه + وام + سرمایه گذاری
زیرساخت های انرژی	۰.۳۸	۰.۲۵	۰.۱۰	۰.۳	۰.۳۸	بودجه + سرمایه گذاری
توسعه مناطق محروم	۰.۵۰	۰.۳۰	۰.۱۵	۰.۵	۰.۵۰	صندوق توازن
آموزش و بهداشت	۰.۶۸	۰.۴۰	۰.۲۰	۰.۸	۰.۶۸	بودجه جاری
حمایت اجتماعی	۰.۴۵	۰.۲۰	۰.۱۵	۰.۱۰	۰.۴۵	بودجه جاری
امنیت و دفاع	۰.۷۷	۰.۴۰	۰.۲۵	۰.۱۲	۰.۷۷	بودجه
مجموع (میلیارد \$)	۰.۳۴۹	۰.۱۹۱	۰.۱۰۸	۰.۴۹	۰.۳۴۹	-

* ارقام تخميني بر اساس تجارب مشابه و شرایط ايران | نيازمند بازنگري دقیق‌تر

ت. ۳.۶ جدول ۱۹: منابع تأمین مالی

ساله) ۱۰ (گذار طرح مالی تأمین ترکیب

رسانات قیمت، تحریم مجدد	رفع تحریم، افزایش تولید	%۴۵	درآمد نفت و گاز
فرار مالیاتی، ضعف اقتصاد	اصلاح نظام مالیاتی	%۲۵	مالیات و درآمد داخلی
باعتمنادی، رقابت منطقه‌ای	ثبت سیاسی، رفع تحریم	%۱۵	سرمایه‌گذاری خارجی (FDI)
شرایط سخت، بدھی	اصلاحات ساختاری	%۱۰	وام بین‌المللی (IMF/WB)
محدود، مشروط	روابط دیپلماتیک	%۵	کمک‌های بین‌المللی

ت. ۷. بخش هفتم: داده‌های مقایسه‌ای فدرالیسم

ت. ۷.۱ جدول ۲۰: مقایسه سیستم‌های فدرال جهان

فدرالیسم مالی قوی	بوندسرات (نمایندگی ایالت)	همکارانه	۸۳	۱۶ لند	آلمان
حقوق ایالتی گسترده	سنای (۲ نماینده هر ایالت)	دوگانه	۳۳۱	۵۰ ایالت	آمریکا
تنوع زبانی بالا	راجیا سابها	نامتقاضان	۴۰۰,۱	۲۸ ایالت + ۸ منطقه	هند
دموکراسی مستقیم	شورای کانتون‌ها	مشارکتی	۷.۸	۲۶ کانتون	سوئیس
دو زبانگی رسمی	سنای (انتصابی)	نامتقاضان	۳۸	۱۰ استان + ۳ منطقه	کانادا
فدرالیسم مالی	سنای (۱۲ از هر ایالت)	همکارانه	۲۶	۶ ایالت + ۲ منطقه	استرالیا

مبتنی بر زبان	سنا	زبانی	۵.۱۱	۳ منطقه + ۳ جامعه	بلژیک
خودمختاری متفاوت	سنا	نامتقارن	۴۷	۱۷ منطقه خودمختار	اسپانیا
فدرالیسم قومی	مجلس اقوام	- نامتقارن- همبسته	۸۶	۵ منطقه + ۱۵ استان	ایران (پیشنهادی)

ت.۲.۷. جدول ۲۱: توزیع صلاحیت‌ها در نظام فدرال پیشنهادی

فدرال صلاحیت	مشترک صلاحیت	منطقه‌ای صلاحیت
<ul style="list-style-type: none"> • ملی دفاع • خارجی سیاست • مرکزی بانک و پول • خارجی تجارت و گمرک • تابعیت و مهاجرت • ملی ارتباطات • هسته‌ای انرژی • اساسی حقوق 	<ul style="list-style-type: none"> • عالی آموزش • عمومی بهداشت • زیست محیط • آب مدیریت • بین‌استانی حمل و نقل • انرژی • مالیات • داخلی امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • پایه آموزش • زبان و فرهنگ • محلی پلیس • شهرسازی • اجتماعی خدمات • گردشگری • محلی کشاورزی • شهرداری‌ها امور

ت.۳.۷. جدول ۲۲: فرمول توزیع منابع صندوق توازن

عدالت توزیعی پایه	جمعیت رسمی سرشماری	%۵۰	جمعیت
هزینه‌های زیرساختی	کیلومتر مربع	%۲۰	مساحت
جبان عقب‌ماندگی	ترکیب، HDI، فقر، بیکاری	%۱۵	شاخص محرومیت
تشویق به بهبود	شاخص‌های حکمرانی و کارایی	%۱۰	عملکرد
حقوق مناطق تولیدکننده	تولید منابع طبیعی	%۵	سهم تولیدکننده

نمونه محاسبه برای مناطق خودمختار

آذربایجان	۵.۸	۵.۶	۷۵.۰	۸۰.۰	۵۰.۰	۸۵.۷
کردستان	۵.۴	۲.۵	۲۰.۱	۷۰.۰	۳۰.۰	۴۵.۵
خوزستان	۶.۵	۹.۳	۰۰.۱	۶۵.۰	۰۰.۳	۲۵.۶
بلوچستان	۴.۳	۰.۱۱	۸۰.۱	۵۰.۰	۲۰.۰	۹۰.۵
ترکمن‌صحراء	۰.۱	۲.۱	۹۰.۰	۶۰.۰	۵۰.۱	۴۵.۱

خودمختار مناطق جمع	۰.۲۳	۸.۲۷	-	-	-	۹۰.۲۶
--------------------	------	------	---	---	---	-------

فرمول: سهم = $(۵.۰ \times \text{جمعیت}) + (۱۵.۰ \times \text{مساحت}) + (۰.۵ \times \text{محرومیت}) + (۱.۰ \times \text{عملکرد}) + (۰.۵ \times \text{تولیدکننده})$

ت.۸ بخش هشتم: شاخص‌های پایش و ارزیابی

ت.۸.۱ جدول ۱۳: داشبورد ملی پایش گذار

ت.۸.۲ جدول ۱۴: ماتریس شاخص‌های KPI

– حوزه سیاسی –

شاخص دموکراسی EIU	EIU	۹۵.۱	۵.۴	۵.۶	–	پایه پایه
آزادی مطبوعات RSF	RSF	۱۷۶	۱۲۰	۸۰	–	پایه
مشارکت انتخاباتی کمیسیون	کمیسیون	–	٪۶۵	٪۷۵	–	پایه
زنان در پارلمان IPU	IPU	٪۵	٪۲۵	٪۳۵	–	پایه

– حوزه اقتصادی –

WB (\$ سرانه GDP)	WB	۶۵۰,۴	۰۰۰,۸	۰۰۰,۱۵	–	پایه پایه
نرخ تورم (%)	بانک مرکزی	۴۵	۲۰	۱۰	–	پایه
نرخ بیکاری (%)	مرکز آمار	۱.۹	۷	۵	–	پایه

شاخص فساد TI	۲۵	۴۰	۵۵	-	پایه
--------------	----	----	----	---	------

- حوزه اجتماعی -

پایه	-	۸۷.۰	۸۲.۰	۷۷.۰	UNDP	شاخص توسعه انسانی
پایه	-	۸	۱۵	۲۵	WB	نرخ فقر (%)
پایه	-	۳۲.۰	۳۸.۰	۴۲.۰	WB	ضریب جینی
پایه	-	۷۸	۷۶	۵.۷۴	WHO	امید به زندگی (سال)

- حوزه محیط زیست -

پایه	-	۵	۱۲	۱۸	وزارت نیرو	کسری آب (میلیارد ^(۳) م)
پایه	-	۲۵	۱۰	۲	IEA	انرژی تجدیدپذیر (%)
پایه	-	۶	۵.۷	۵.۸	WB	انتشار CO ₂ سرانه (تن)

ت.۳.۸. جدول ۲۵: سیستم هشدار زودهنگام

بی ثباتی سیاسی	اعتراضات خشونت‌آمیز	۵ مورد/ماه	۱۵ مورد/ماه	گفتگوی امتیازات ملی،
تنش قومی	درگیری‌های قومی	۳ مورد/ماه	۱۰ مورد/ماه	شورای آشتی، میانجیگری
فروپاشی اقتصادی	کاهش GDP	%۳-	%۷-	بسیه نجات، کمک بین‌المللی
تورم افسارگسیخته	نرخ تورم ماهانه	%۵	%۱۰	پولی سیاست انقباضی
بحران ارزی	کاهش ارزش ریال	%۳۰	%۶۰	مداخله ارزی، کنترل
کودتای نظامی	فعالیت‌های مشکوک	شایعات پایدار	حرکت نیروها	فعال‌سازی ضدکودتا
مداخله خارجی	تحریکات مرزی	۳ مورد/ماه	۱۰ مورد/ماه	دیپلماسی فعال، هشدار UN
بحران انسانی	جابجایی داخلی	۵۰ نفر	۵۰۰،۰۰۰ نفر	کمک اضطراری، UN HCR

ت. ۹. خلاصه و منابع داده‌ها

خلاصه پیوست داده‌ها و جداول آماری	
تعداد جداول	بخش
داده‌های جمعیتی و قومی	۳ جدول
داده‌های اقتصادی	۴ جدول
داده‌های بحران آب	۳ جدول
شاخص‌های حکمرانی	۳ جدول
تجارب جهانی	۳ جدول
جدال زمانبندی و بودجه	۳ جدول
داده‌های فدرالیسم	۳ جدول
شاخص‌های پایش	۳ جدول
مجموع	
۲۵	جدول

ت. ۹. منابع اصلی داده‌ها

data.worldbank.org	اقتصادی، توسعه، فقر	بانک جهانی (World Bank)
imf.org/data	اقتصاد کلان، مالی	صندوق بین‌المللی پول (IMF)
data.un.org	جمعیت، HDI محیط زیست	سازمان ملل (UN)
hdr.undp.org	توسعه انسانی	UNDP
transparency.org	فساد	Inter- Transparency national
freedomhouse.org	آزادی سیاسی و مدنی	House Freedom
eiu.com	شاخص دموکراسی	Intelli- Economist Unit gence
rsf.org	آزادی مطبوعات	گزارشگران بدون مرز (RSF)
amar.org.ir	داده‌های داخلی	مرکز آمار ایران
fao.org/faostat	کشاورزی، آب، غذا	FAO
iea.org	انرژی	IEA
who.int/data	بهداشت	WHO

هشدار

(!) تذکر مهم درباره دادهها

- برخی دادههای مربوط به ایران به دلیل محدودیت دسترسی، **تخمینی** هستند.
- دادههای قومی بر اساس برآوردهای غیررسمی است زیرا سرشماری رسمی قومی وجود ندارد.
- شاخصهای آینده بر اساس **سناریوهای خوشبینانه** با فرض اجرای کامل طرح است.
- دادهها باید پس از گذار با **سرشماری و آمارگیری جدید** به روزرسانی شوند.
- برای برنامه‌ریزی دقیق، همکاری با نهادهای بین‌المللی آماری ضروری است.

پیوست ث

واژه‌نامه تخصصی

این واژه‌نامه شامل تعریف اصطلاحات تخصصی به کاررفته در کتاب است. واژه‌ها به ترتیب موضوعی و سپس الفبایی (فارسی و انگلیسی) مرتب شده‌اند. هدف از این واژه‌نامه، ایجاد زبان مشترک برای بحث درباره گذار دموکراتیک و ارائه تعاریف دقیق علمی است. معادل‌های انگلیسی برای تسهیل ارجاع به منابع بین‌المللی ذکر شده‌اند.

ث. ۱. بخش اول: مفاهیم سیاسی و حکمرانی

نظام سیاسی که در آن قدرت در دست یک فرد یا گروه کوچک متمرکز است و مردم نقشی در تصمیم‌گیری ندارند.	/ Autocracy Despotism	استبداد
نظامی که در آن قدرت سیاسی متمرکز است، آزادی‌های مدنی محدود است، اما ایدئولوژی فراگیر توتالیتار ندارد.	Authoritarianism	اقتصادگرایی
فرآیند واگذاری مسالمت‌آمیز قدرت از یک دولت به دولت دیگر، معمولاً پس از انتخابات.	Transfer Power	انتقال قدرت
نظام حکومتی که در آن قوه مجریه از دل قوه مقننه برمی‌خیزد و در برابر آن پاسخگوست.	Parliamentarism	پارلمانتاریسم
الزام مقامات به توضیح تصمیمات و اقدامات خود و پذیرش پیامدهای آنها.	Accountability	پاسخگویی
پذیرش و ارزش‌گذاری تنوع نظرات، باورها و گروه‌های اجتماعی در جامعه و سیاست.	Pluralism	پلورالیسم
فرآیندی که طی آن دموکراسی جدید نهادینه می‌شود و «تنها بازی در شهر» می‌گردد.	Democratic Consolidation	تشییت دموکراتیک
تقسیم قدرت حکومتی به سه قوه مجزا (مقننه، مجریه، قضائیه) برای جلوگیری از تمرکز قدرت.	of Separation Powers	تفکیک قوا

اصطلاح فارسی	معادل انگلیسی	تعریف
توتالیtarیسم	Totalitarianism	نظام سیاسی که در آن دولت کنترل کامل بر همه جنبه‌های زندگی عمومی و خصوصی دارد.
جامعه مدنی	Society Civil	مجموعه نهادها، سازمانها و انجمن‌های داوطلبانه مستقل از دولت که منافع شهروندان را نمایندگی می‌کنند.
جمهوری	Republic	نظام حکومتی که در آن قدرت متعلق به مردم است و رئیس کشور منتخب است (نه موروثی).
حاکمیت قانون	Law of Rule	اصلی که بر اساس آن همه، از جمله حاکمان، تابع قانون هستند و قانون عادلانه و برابر اجرا می‌شود.
حاکمیت ملی	National Sovereignty	اصل حقوقی که قدرت سیاسی نهایی را متعلق به ملت می‌داند.
حق تعیین سرنوشت	Self-Determination	حق مردم یک سرزمین برای تعیین وضعیت سیاسی و پیگیری توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود.
حکمرانی خوب	Governance	اداره امور عمومی به شیوه‌ای شفاف، پاسخگو، کارآمد، مشارکتی و مبتنی بر قانون.
дموکراسی	Democracy	نظام حکومتی که در آن قدرت سیاسی از مردم ناشی می‌شود و از طریق انتخابات آزاد و منظم اعمال می‌گردد.
дموکراسی اجتماعی	Consociational Democracy	مدل دموکراتیک برای جوامع چندپاره که بر ائتلاف بزرگ، وتوی متقابل، تناسب و خودمختاری بخشی استوار است.
дموکراسی مستقیم	Democ- racy	نظامی که در آن شهروندان مستقیماً (نه از طریق نمایندگان) در تصمیم‌گیری سیاسی شرکت می‌کنند.
дموکراسی نمایندگی	Representative Democracy	نظامی که در آن شهروندان نمایندگانی انتخاب می‌کنند تا به نیابت از آنها تصمیم‌گیری کنند.
رأی همگانی	Suffrage	حق رأی برای همه شهروندان بالغ بدون تبعیض.
ریاست جمهوری	Presidentialism	نظام حکومتی که در آن رئیس جمهور هم رئیس کشور و هم رئیس دولت است و مستقیماً انتخاب می‌شود.
سکولاریسم	Secularism	اصل جدایی دین از دولت و بی‌طرفی حکومت نسبت به ادیان.
شفافیت	Transparency	دسترسی آزاد شهروندان به اطلاعات دولتی و علنی بودن فرآیندهای تصمیم‌گیری.

اصطلاح فارسي	معادل انگليسي	تعريف
کثرت‌گرایی	Pluralism	نظریه‌ای که تنوع گروه‌ها و منافع در جامعه را به رسمیت می‌شناسد و ارزش می‌نهد.
گذار دموکراتیک	Democratic Transition	فرآیند حرکت از یک نظام اقتدارگرا به یک نظام دموکراتیک.
لیبرالیسم	Liberalism	فلسفه سیاسی که بر آزادی فردی، حقوق طبیعی، حکومت محدود و برابری در برابر قانون تأکید دارد.
مشارکت سیاسی	Partici- Political pation	فعالیت شهروندان در فرآیندهای سیاسی از جمله رأی‌دادن، عضویت در احزاب و فعالیت مدنی.
مشروطیت	Constitutionalism	اصل حکومت بر اساس قانون اساسی که قدرت حکومت را محدود می‌کند.
مصنونیت پارلمانی	Parliamentary Immunity	حمایت قانونی از نمایندگان در برابر تعقیب به خاطر اظهارات و آرایشان در مجلس.
نظارت و موازنہ	and Checks Balances	سازوکارهایی که هر قوه را قادر می‌سازد قدرت قوای دیگر را محدود کند.
نظام انتخاباتی	Sys- Electoral tem	مجموعه قواعدی که چگونگی تبدیل آرا به کرسی‌ها را تعیین می‌کند.
همه‌پرسی	Referendum	رأی‌گیری مستقیم از مردم درباره یک موضوع یا قانون خاص.

ث. ۲. بخش دوم: مفاهیم فدرالیسم و تنوع

اقلیت	Minority	گروهی از جمعیت که از نظر عددی کمتر از اکثریت است و معمولاً از نظر قدرت سیاسی در موقعیت ضعیفتری قرار دارد.
تبغیض مثبت	Ac- Affirmative tion	سیاست‌هایی که به نفع گروه‌های تاریخاً محروم برای جبران نابرابری‌های گذشته اعمال می‌شود.
تمرکزدایی	Decentralization	انتقال قدرت و منابع از حکومت مرکزی به سطوح پایین‌تر (استانی، محلی).
تنوع فرهنگی	Diver- Cultural sity	وجود فرهنگ‌ها، زبان‌ها و سنت‌های متفاوت در یک جامعه.
حقوق اقلیت‌ها	Rights Minority	حقوق ویژه‌ای که برای حمایت از گروه‌های اقلیت در برابر تصمیمات اکثریت تضمین می‌شود.
حقوق جمیعی	Collective Rights	حقوقی که به یک گروه (نه فرد) تعلق دارد، مانند حق یک قوم برای حفظ زبان خود.

درجه‌ای از استقلال در اداره امور داخلی یک منطقه در چارچوب یک کشور بزرگ‌تر.	Autonomy	خودمختاری
واحد سیاسی که مرزهای دولت با مرزهای یک ملت (گروه قومی-فرهنگی) منطبق است.	Nation-State	دولت-ملت
تخصیص حداقلی از مناصب یا منابع به گروههای خاص برای تضمین نمایندگی.	System Quota	سهمیه‌بندی
اختیاراتی که منحصراً به یک سطح حکومت (فدرال یا محلی) تعلق دارد.	Com- Exclusive petence	صلاحیت انحصاری
اختیاراتی که بین سطوح مختلف حکومت تقسیم می‌شود.	Concurrent/Shared Competence	صلاحیت مشترک
نظام حکومتی که قدرت بین حکومت مرکزی و واحدهای منطقه‌ای تقسیم می‌شود.	Federalism	فدرالیسم
توزیع منابع مالی و اختیارات مالیاتی بین سطوح مختلف حکومت.	Federal- Fiscal ism	فدرالیسم مالی
نظام فدرالی که واحدهای مختلف از درجات متفاوت خودمختاری برخوردارند.	Asymmetric Federalism	فدرالیسم نامتقارن
مدل فدرالی که بر همبستگی ملی و توازن بین وحدت و تنوع تأکید دارد.	Feder- Solidary alism	فدرالیسم همبسته
گروهی از مردم که ویژگی‌های مشترک فرهنگی، زبانی، تاریخی یا نیاکانی دارند.	/ Group Ethnic Ethnicity	قوم
جنبیش سیاسی که خواهان خودمختاری یا استقلال برای یک گروه قومی است.	Ethno-nationalism	القومگرایی
اتحادیه‌ای سنت از واحدهای مستقل که برخی اختیارات را به نهاد مشترک واگذار می‌کنند.	Confederation	کنفراسیون
مجلس دوم پارلمان که نماینده مناطق یا گروههای قومی است.	Chamber Peo- ple/Regions	مجلس اقوام
نهاد منتخب موقت برای تدوین قانون اساسی جدید.	As- Constituent sembly	مجلس مؤسسان
جمعیتی که هویت مشترک (فرهنگی، تاریخی یا سیاسی) دارند و معمولاً خواهان خودمختاری سیاسی هستند.	Nation	ملت
ایدئولوژی که بر هویت، منافع و وحدت یک ملت تأکید دارد.	Nationalism	ملی‌گرایی
ملی‌گرایی مبتنی بر شهروندی و ارزش‌های مشترک (نه قومیت).	National- Civic ism	ملی‌گرایی مدنی

ملیگرایی مبتنی بر هویت قومی، نژادی یا خونی.	Nation- alism	Ethnic	ملیگرایی قومی
توافق بنيادين بين گروههای مختلف یک جامعه برای زندگی مشترک.	Pact National		میثاق ملی
درک فرد یا گروه از خود و تعلق به جمع بزرگتر.	Identity		هویت
اصلی که وحدت ملی را با احترام به تنوع فرهنگی ترکیب میکند.	Diver- sity	in Unity	وحدة در كثرت

ث. ۳. بخش سوم: مفاهیم عدالت انتقالی

فرآیند بازسازی روابط اجتماعی پس از دوره خشونت یا سرکوب.	Rec- onciliation	National	آشتی ملی
بازگرداندن حیثیت و شأن اجتماعی قربانیان نقض حقوق بشر.	Rehabilitation		احیای حیثیت
بازگرداندن قربانی به وضعیت قبل از نقض حقوق (مانند بازگشت اموال مصادره شده).	Restitution		اعاده وضع
فرآیند بررسی سوابق کارکنان دولتی برای شناسایی عاملان نقض حقوق بشر.	Lus- / tration	Vetting	بررسی صلاحیت
اقدامات برای جبران آسیبها واردہ به قربانیان، شامل غرامت، اعاده، احیا و تضمین عدم تکرار.	Reparation		جبران خسارت
جرائم سنگین و گسترده علیه غیرنظامیان شامل قتل، شکنجه، تجاوز سیستماتیک وغیره.	Against Crimes		جرائم علیه بشریت
پادآوری و بازنمایی جمعی گذشته، بهویژه دورههای خشونت و بیعدالتی.	Historical	Humanity	حافظه تاریخی
فرآیند کشف و مستندسازی حقایق درباره نقض حقوق بشر در گذشته.	Truth-Seeking		حقیقتیابی
نهاد قضایی بینالمللی برای محاکمه عاملان جنایات جنگی، نسلکشی و جرائم علیه بشریت.	International	Court Criminal	دادگاه بینالمللی
هرگونه عمل عمدى که درد یا رنج شدید جسمی یا روحی به فرد وارد کند.	Torture	(ICC)	کیفری
مجموعه اقدامات قضایی و غیرقضایی برای مواجهه با میراث نقض گسترده حقوق بشر.	Transitional	Justice	عدالت انتقالی
بخشن جرایم گذشته، معمولاً به شرط افشاى حقیقت یا همکاری.	Amnesty		عفو
عفوی که به شرط افشاى کامل حقیقت یا سایر شرایط اعطای شود.	Conditional	Amnesty	عفو مشروط

پرداخت مالی به قربانیان برای جبران خسارت.	Compensation	غرامت
فرد یا گروهی که از نقض حقوق بشر آسیب دیده است.	Victim	قربانی
نهاد موقت رسمی برای تحقیق درباره نقض حقوق بشر در گذشته و گزارش به عموم.	Commis- Truth sion	کمیسیون حقیقت
تعقیب قضایی عاملان نقض حقوق بشر در دادگاه‌های ملی یا بین‌المللی.	Prosecution	محاکمه
تصاحب غیرقانونی اموال توسط دولت یا عوامل آن.	Expropriation	مصادره به مطلوب
وضعیتی که عاملان جرایم سنگین از مجازات فرار می‌کنند.	Impunity	معافیت از مجازات
پاراداشت افراد توسط عوامل دولتی بدون اعتراف و بدون امکان پیگیری سرزنشت آنها.	Dis- Enforced appearance	ناپدیدسازی اجباری
اقدامات عمدی برای نابودی کامل یا بخشی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی.	Genocide	نسلکشی
اقدامات برای نابودی هویت فرهنگی یک گروه بدون کشتار فیزیکی.	Geno- Cultural cide	نسلکشی فرهنگی
اقدامات نمادین برای بزرگداشت قربانیان و پادآوری گذشته (موزه، بنای پادبود، روز ملی).	Memorialization	پادبود

ث. ۴. بخش چهارم: مفاهیم حقوقی و قضایی

اصل جدایی قوه قضائیه از قواه دیگر و مصونیت قضات از فشار سیاسی.	Inde- pendance	Judicial	استقلال قضایی
فرض بی‌گناهی متهم تا زمان اثبات جرم در دادگاه.	of Presumption Innocence		اصل برائت
هیچ عملی جرم نیست مگر به موجب قانون موجود در زمان ارتکاب.	Le- of Principle gality		اصل قانونی بودن جرم
اختیار دادگاه برای بررسی انطباق قوانین و اقدامات دولت با قانون اساسی.	Review Judicial		بازنگری قضایی
حق بازداشت شده برای حضور نزد قاضی و بررسی قانونی بودن بازداشت.	Corpus Habeas		حبس کورپوس
حق هر متهم به محکمه عادلانه، علنی و توسط دادگاه مستقل.	Fair to Right Trial		حق دادرس منصفانه
حقوق بینایین و غیرقابل سلب که هر انسان به صرف انسان بودن دارد.	Rights Human		حقوق بشر
حقوقی که ذاتی و پیشینی نسبت به قوانین موضوعه است.	Rights Natural		حقوق طبیعی

حقوق مربوط به آزادی‌های فردی و حمایت در برابر تبعیض دولتی.	Rights Civil	حقوق مدنی
حق شهروندان برای درخواست از مقامات دولتی و دریافت پاسخ.	Petition	دادخواهی
دادگاه تخصصی برای بررسی انطباق قوانین با قانون اساسی.	Constitutional Court	دادگاه قانون اساسی
نظام رسیدگی به شکایات شهروندان از تصمیمات نهادهای دولتی.	Administrative Justice	دادرسی اداری
دادگاه تخصصی برای رسیدگی به شکایات از دستگاه‌های دولتی.	Administrative Court	دیوان عدالت اداری
مجموعه آرای دادگاه‌ها که به عنوان منبع حقوق به کار می‌رود.	/ Jurisprudence Law Case	رویه قضایی
ترتیب برتری قواعد حقوقی (قانون اساسی < قانون عادی > آیین‌نامه).	of Hierarchy Norms	سلسله‌مراتب هنجاری
اختیار دادگاه ملی برای محاکمه جرایم بین‌المللی صرف‌نظر از محل وقوع.	Juris- Universal diction	صلاحیت جهانی
اصل اینکه قوانین کیفری جدید به جرایم گذشته تسری نمی‌یابد.	Non-Retroactivity	عدم عطف به ماضیق
سند حقوقی بنیادین که ساختار حکومت و حقوق شهروندان را تعیین می‌کند.	Constitution	قانون اساسی
مهلت قانونی برای تعقیب جرم یا اقامه دعوا.	Limi- of Statute tations	مرور زمان
بخشی از قانون اساسی که حقوق بنیادین شهروندان را فهرست می‌کند.	Rights of Bill	منشور حقوق

ث.۵ بخش پنجم: مفاهیم اقتصادی

تغییرات بنیادین در نظام اقتصادی برای بهبود کارایی و رقابت‌پذیری.	Re- Structural forms	اصلاحات ساختاری
اقتصادی که محور آن تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات است.	Knowledge-Economy Based	اقتصاد دانش‌بنیان
محدو دیت‌های تجاری و مالی که کشورها علیه یکدیگر اعمال می‌کنند.	Economic Sanctions	تحريم اقتصادی
کاهش وابستگی به یک بخش (مانند نفت) و توسعه بخش‌های متعدد.	Economic Diversification	تنوع اقتصادی
افزایش مستمر سطح عمومی قیمت‌ها و کاهش قدرت خرید پول.	Inflation	تورم

توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن نسل‌های آینده برآورده می‌کند.	De- Sustainable development	توسعه پایدار
انتقال مالکیت یا مدیریت بنگاههای دولتی به بخش خصوصی.	Privatization	خصوصی‌سازی
میانگین درآمد هر فرد، معمولاً GDP تقسیم بر جمعیت.	In- Capita Per come	درآمد سرانه
تلاش برای کسب ثروت از طریق دستکاری سیاست‌ها به جای فعالیت مولد.	Rent-Seeking	رانتجویی
سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی در کشور میزبان با هدف کنترل یا نفوذ قابل توجه.	Direct Foreign Investment (FDI)	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
شاخص ترکیبی که امید به زندگی، آموزش و درآمد را اندازه‌گیری می‌کند.	Development Human Index (HDI)	شاخص توسعه انسانی
معیار نابرابری درآمد، از ۰ (برابری کامل) تا ۱ (نابرابری کامل).	Coefficient Gini	شاخص ژینی
نهاد بین‌المللی برای ثبات مالی جهانی و کمک به کشورهای دارای بحران.	International Fund Monetary (IMF)	صندوق بین‌المللی پول
مهاجرت نیروی انسانی ماهر و تحصیل‌کرده از کشور.	Drain Brain	فرار مغزها
سوءاستفاده از قدرت عمومی برای منافع شخصی.	Corruption	فساد
پدیده‌ای که کشورهای غنی از منابع طبیعی اغلب رشد اقتصادی و دموکراسی ضعیفتری دارند.	Curse Resource	نفرین منابع
رویکرد اقتصادی که بر بازار آزاد، کاهش دخالت دولت و خصوصی‌سازی تأکید دارد.	Neoliberalism	نولیبرالیسم
کمک مالی دولت به تولیدکنندگان یا مصرفکنندگان برای کاهش قیمت.	Subsidy	بارانه

ث.۶ بخش ششم: مفاهیم محیط زیست و آب

مقدار آب مصرفشده در تولید یک کالا، از کشاورزی تا مصرف نهایی.	Water Virtual	آب مجازی
آب‌های ذخیره‌شده در لایه‌های زمین که از چاه استخراج می‌شود.	Groundwater	آب‌های زیرزمینی
لایه‌ای از سنگ یا رسوب که آب زیرزمینی را در خود نگه می‌دارد.	Aquifer	آبخوان

اقتصادی که بر کاهش ریسک‌های محیطی و کمبود منابع تمرکز دارد.	Economy Green	اقتصاد سبز
حرکت از سوخت‌های فسیلی به منابع تجدیدپذیر انرژی.	Transi- Energy tion	انتقال انرژی
انرژی از منابعی که به‌طور طبیعی بازسازی می‌شوند (خورشید، باد، آب).	En- Renewable ergy	انرژی تجدیدپذیر
وضعیتی که منابع آب موجود برای تأمین نیازهای جماعتی کافی نیست.	Crisis Water	بحران آب
تخرب زمین در مناطق خشک که به گسترش بیابان منجر می‌شود.	Desertification	بیابان‌زایی
تفاوت بین عرضه و تقاضای آب در یک منطقه.	Balance Water	بیلان آبی
تغییرات بلندمدت در الگوهای آب‌وهوازی، عمدتاً ناشی از فعالیت‌های بشری.	Change Climate	تغییر اقلیم
توسعه‌ای که نیازهای حال را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برآورده می‌کند.	De- Sustainable velopment	توسعه پایدار
منطقه‌ای که آب‌های سطحی آن به یک رودخانه یا دریاچه می‌ریزد.	/ Watershed Basin River	حوضه آبریز
دوره طولانی کمبود بارش که به کمبود آب منجر می‌شود.	Drought	خشکسالی
کل آب مصرف شده توسط یک فرد، جامعه یا فرآیند تولیدی.	Footprint Water	ردپای آب
فرآیند حذف نمک از آب دریا برای تولید آب شیرین.	Desalination	شیرین‌سازی
پایین رفتن سطح زمین به دلیل برداشت بیش از حد آب زیرزمینی.	Subsi- Land dence	فرونشست زمین
وضعیتی که سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ متر مکعب در سال باشد.	Scarcity Water	کم‌آبی
رویکرد هماهنگ به مدیریت آب، زمین و منابع مرتبط.	Wa- Integrated Resources ter Management (IWRM)	مدیریت یکپارچه منابع آب

ث. ۷. بخش هفتم: مفاهیم بین‌المللی

رویکرد همکاری بین چند کشور از طریق نهادهای بین‌المللی.	Multilateralism	چندجانبه‌گرایی
مجموعه قواعد حاکم بر روابط بین دولتها و بازیگران بین‌المللی.	International Law	حقوق بین‌الملل

هنر و علم مدیریت روابط بین کشورها از طریق مذاکره و گفتگو.	Diplomacy	دیپلماسی
سازمان بین‌المللی متشکل از ۱۹۳ کشور برای حفظ صلح و همکاری بین‌المللی.	Nations United (UN)	سازمان ملل متحد
ارگان اصلی سازمان ملل مسئول حفظ صلح و امنیت بین‌المللی.	Council Security	شورای امنیت
اصل حقوق بین‌الملل مبنی بر منع دخالت در امور داخلی کشورها.	Non-Intervention	عدم مداخله
معاهده چندجانبه بین‌المللی درباره موضوع خاص.	Convention	کنوانسیون
دخالت نظامی در کشور دیگر برای جلوگیری از نقض گسترده حقوق بشر.	Humanitarian Intervention	مداخله بشردوستانه
سنده تأسیس سازمان ملل که اصول حقوق بین‌الملل را تعیین می‌کند.	Charter UN	منشور ملل متحد
معاهده الزام‌آور حقوق بشری (مانند ميثاق حقوق مدنی و سیاسی).	International Covenant	ميثاق بین‌المللی
فرآیند نزدیکی اقتصادی و سیاسی کشورهای یک منطقه.	Intergovernmental Regionalization	همگرایی منطقه‌ای

ث. ۸. بخش هشتم: اختصارات

اتحادیه آفریقا	Union African	AU
کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان	Dis- of Elimination on Convention Women Against Crimination	CEDAW
سازمان جامعه مدنی	Organization Society Civil	CSO
واحد اطلاعات اکونومیست	Unit Intelligence Economist	EIU
اتحادیه اروپا	Union European	EU
گروه ویژه اقدام مالی	Force Task Action Financial	FATF
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	Investment Direct Foreign	FDI
تولید ناخالص داخلی	Product Domestic Gross	GDP
شاخص توسعه انسانی	Index Development Human	HDI
آژانس بین‌المللی انرژی اتمی	Energy Atomic International Agency	IAEA
دیوان بین‌المللی کیفری	Court Criminal International	ICC
ميثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	and Civil on Covenant International Rights Political	ICCPR
ميثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	Eco- on Covenant International Rights Cultural and Social Economic	ICESCR
دیوان بین‌المللی دادگستری	Justice of Court International	ICJ

آژانس بین‌المللی انرژی	Agency Energy International	IEA
صندوق بین‌المللی پول	Fund Monetary International	IMF
اتحادیه بین‌المجالس	Union Inter-Parliamentary	IPU
مدیریت یکپارچه منابع آب	Man- Resources Water Integrated agement	IWRM
شاخص کلیدی عملکرد	Indicator Performance Key	KPI
سازمان غیردولتی	Organization Non-Governmental	NGO
سازمان همکاری و توسعه اقتصادی	Co- Economic for Organisation Development and operation	OECD
گزارشگران بدون مرز	(Re- Frontières Sans Reporters Borders) Without porters	RSF
اهداف توسعه پایدار	Goals Development Sustainable	SDGs
شفافیت بین‌الملل	International Transparency	TI
عدالت انتقالی	Justice Transitional	TJ
کمیسیون حقیقت و آشتی	Commis- Reconciliation and Truth sion	TRC
اعلامیه جهانی حقوق بشر	Human of Declaration Universal Rights	UDHR
سازمان ملل متحد	Nations United	UN
برنامه توسعه سازمان ملل	Pro- Development Nations United gramme	UNDP
کمیساريای عالی پناهندگان سازمان ملل	Commissioner High Nations United Refugees for	UNHCR
بانک جهانی	Bank World	WB
سازمان بهداشت جهانی	Organization Health World	WHO
پروژه عدالت جهانی	Project Justice World	WJP

ث.۹. نمایه واژگان فارسی-انگلیسی

آ ۲

آب مجازی – Water Virtual
آشتی ملی – Reconciliation National

|

استبداد – Autocracy

استقلال قضایی – Independence Judicial

اصل برائت – Innocence of Presumption

اقتدارگرایی – Authoritarianism

اقتصاد دانشبنیان – Economy Knowledge-Based

اقلیت – Minority

ب

بازنگری قضایی – Review Judicial
بحران آب – Crisis Water

پ

پارلمانتاریسم – Parliamentarism
پاسخگویی – Accountability
پلورالیسم – Pluralism

ت

تبغیض مثبت – Action Affirmative
تشبیت دموکراتیک – Consolidation Democratic
تحريم اقتصادی – Sanctions Economic
تفکیک قوا – Powers of Separation
تمركزدایی – Decentralization
تورم – Inflation
توسعه پایدار – Development Sustainable

ج

جامعه مدنی – Society Civil
جبران خسارت – Reparation
جرائم علیه بشریت – Humanity Against Crimes
جمهوری – Republic

ح

حاکمیت قانون – Law of Rule
حاکمیت ملی – Sovereignty National
حق تعیین سرنوشت – Self-Determination
حقوق بشر – Rights Human
حقیقتیابی – Truth-Seeking

خ

خودمختاری – Autonomy
خصوصی‌سازی – Privatization

د

دموکراسی – Democracy
دموکراسی اجتماعی – Democracy Consociational
دیپلماسی – Diplomacy

ر

رأی همگانی – Suffrage Universal
رانتجویی – Rent-Seeking

س

سکولاریسم – Secularism
سرمایه‌گذاری خارجی – FDI

ش

شفافیت – Transparency

شکنجه – Torture

شیرینسازی – Desalination

ع

عدالت انتقالی – Transitional Justice

عفو – Amnesty

ف

فدرالیسم – Federalism

فساد – Corruption

ق

قانون اساسی – Constitution

قومیگرایی – Group Ethnic

ک

کثرتگرایی – Pluralism

کمیسیون حقیقت – Commission Truth

گ

گذار دموکراتیک – Transition Democratic

م

مجلس اقوام – Peoples of Chamber

مجلس مؤسسان – Assembly Constituent

مشارکت سیاسی – Participation Political

ملت – Nation

ملیگرایی – Nationalism

میثاق ملی – Pact National

ن

نسلکشی – Genocide

نظارت و موازنه – Balances and Checks

و

وحدت در کثرت – Diversity in Unity

ه

همهپرسی – Referendum

هویت – Identity

پیوست ج

کتاب‌شناسی

این کتاب‌شناسی مجموعه‌ای جامع از منابع علمی و پژوهشی است که در تدوین این کتاب مورد استفاده قرار گرفته یا برای مطالعه بیشتر توصیه می‌شود. منابع به ترتیب موضوعی و سپس الفبایی (بر اساس نام خانوادگی نویسنده) مرتب شده‌اند. منابع فارسی در بخش جداگانه آمده است. برای سهولت دسترسی، شناسه دیجیتال (DOI) یا آدرس اینترنتی منابع در صورت وجود ذکر شده است.

ج.۱ بخش اول: گذار دموکراتیک و تثبیت

ج.۱.۱ کتاب‌های بنیادین

Dic- of Origins Economic .(۲۰۰۶) **A. James Robinson, & Daron Acemoglu,** [۱]
Press. University Cambridge Democracy. and tatorship

تحلیل اقتصاد سیاسی گذار دموکراتیک؛ نظریه‌پردازی درباره شرایط ظهور و تثبیت
دموکراسی.

Journal Paradigm." Transition the of End "The .(۲۰۰۲) **Thomas Carothers,** [۲]
.۲۱-۵ (۱۳)، Democracy, of

نقد پارادایم سنتی گذار و ارائه دیدگاه‌های جایگزین.

Johns Consolidation. Toward Democracy: Developing .(۱۹۹۹) **Larry Diamond,** [۳]
Press. University Hopkins

بررسی جامع فرآیند تثبیت دموکراتیک و عوامل مؤثر بر آن.

Reader. A Democracy: .(۲۰۰۹) (eds.) **F. Marc Plattner, & Larry Diamond,** [۴]
Press. University Hopkins Johns

مجموعه مقالات کلاسیک درباره نظریه و عمل دموکراسی.

Straus Farrar, Decay. Political and Order Political .(۲۰۱۴) **Francis Fukuyama,** [۵] Giroux. and

تحلیل تاریخی-تطبیقی نظم سیاسی و زوال نهادها.

Late the in Democratization Wave: Third The .(۱۹۹۱) **P. Samuel Huntington,** [۶] Press. Oklahoma of University Century. Twentieth

تحلیل موج سوم دموکراتیزاسیون و الگوهای گذار در دهه‌های ۱۹۷۰-۱۹۹۰.

Hy- Authoritarianism: Competitive .(۲۰۱۰) **A. Lucan Way, & Steven Levitsky,** [۷] Press. University Cambridge War. Cold the After Regimes brid

تحلیل رژیم‌های هیبریدی و اقتدارگرایی رقابتی.

Transition Democratic of Problems .(۱۹۹۶) **Alfred Stepan, & J. Juan Linz,** [۸] Post-Communist and America, South Europe, Southern Consolidation: and Press. University Hopkins Johns Europe.

کتاب مرجع در مطالعات گذار؛ تحلیل تطبیقی گذارهای موفق و ناموفق.

Au- from Transitions .(۱۹۸۶) **C. Philippe Schmitter, & Guillermo O'Donnell,** [۹] Johns Democracies. Uncertain about Conclusions Tentative Rule: thoritarian Press. University Hopkins

اثر کلاسیک در نظریه گذار؛ مفاهیم کلیدی مانند «نرم‌شدگان» و «سختگیران».

Eco- and Political Market: the and Democracy .(۱۹۹۱) **Adam Przeworski,** [۱۰] University Cambridge America. Latin and Europe Eastern in Reforms nomic Press.

تحلیل همزمانی اصلاحات سیاسی و اقتصادی در دوره گذار.

Dynamics The Authoritarianism: Electoral .(۲۰۰۶) (ed.) **Andreas Schedler,** [۱۱] Rienner. Lynne Competition. Unfree of

بررسی انتخابات در نظام‌های اقتدارگرا و کارکرد آنها.

ج ۲.۱. مطالعات موردي گذار

Dictator- After Democracy Politics: Spanish .(۲۰۰۸) **G. Omar Encarnación,** [۱۲] Press. Polity ship.

تحلیل گذار اسپانیا از دیکتاتوری فرانکو به دموکراسی.

Democ- and Capitalism .(۲۰۰۳) (eds.) **E. Stephen Hanson, & Grzegorz Ekiert,** [۱۳] Press. University Cambridge Europe. Eastern and Central in racy

گذار دوگانه (سیاسی و اقتصادی) در اروپای شرقی.

(eds.) **Hans-Jürgen Puhle, & Nikiforos P. Diamandouros, Richard Gunther,** [۱۴]
Com- in Europe Southern Consolidation: Democratic of Politics The .(۱۹۹۵)
Press. University Hopkins Johns Perspective. parative

تبیت دموکراسی در یونان، پرتغال و اسپانیا.

Democrats: and Dictators .(۲۰۱۶) **R. Robert Kaufman, & Stephan Haggard,** [۱۵]
Press. University Princeton Change. Regime and Elites, Masses,

نقش توده‌ها و نخبگان در گذار دموکراتیک.

Dicta- and Democracies .(۲۰۱۳) **Aníbal Pérez-Liñán, & Scott Mainwaring,** [۱۶]
Press. University Cambridge America. Latin in torships

تحلیل تطبیقی دموکراسی و دیکتاتوری در آمریکای لاتین.

ج. ۲. بخش دوم: فدرالیسم و مدیریت تنوع

Territorial and Federalism .(۲۰۰۴) (eds.) **Nancy Bermeo, & M. Ugo Amoretti,** [۱۷]
Press. University Hopkins Johns Cleavages.

فدرالیسم به عنوان ابزار مدیریت شکافهای سرزمینی و قومی.

University Oxford Introduction. An Federalism: .(۲۰۰۸) **George Anderson,** [۱۸]
Press.

مقدمه‌ای جامع بر نظریه و عمل فدرالیسم.

Practice. and Theory Federalism: Comparative .(۲۰۰۶) **Michael Burgess,** [۱۹]
Routledge.

تحلیل تطبیقی نظامهای فدرال در جهان.

Press. Alabama of University Federalism. Exploring .(۱۹۸۷) **J. Daniel Elazar,** [۲۰]
نظریه‌پردازی درباره فدرالیسم و انواع آن.

Democracies. Multinational .(۲۰۰۱) (eds.) **James Tully, & Alain-G. Gagnon,** [۲۱]
Press. University Cambridge

دموکراسی در جوامع چندملیتی و مدیریت تنوع.

Califor- of University Conflict. in Groups Ethnic .(۱۹۸۵) **L. Donald Horowitz,** [۲۲]
Press. nia

کتاب مرجع در مطالعات تعارض قومی؛ ریشه‌ها و راه حلها.

Problems." Big Three Sharing: Power "Ethnic .(۲۰۱۴) **L. Donald Horowitz,** [۲۳]
.۲۰-۵ (۲)۲۵ Democracy, of Journal

نقد مدل‌های تقسیم قدرت قومی.

Minority of Theory Liberal A Citizenship: Multicultural .(۱۹۹۵) **Will Kymlicka,** [۲۴]
Press. University Oxford Rights.

نظريه ليبرال حقوق اقلیت‌ها و شهروندی چندفرهنگی.

Soci- Diverse in Citizenship .(۲۰۰۰) (eds.) **Wayne Norman, & Will Kymlicka,** [۲۵]
Press. University Oxford eties.

شهروندی در جوامع متنوع و چالش‌های آن.

Ex- Comparative A Societies: Plural in Democracy .(۱۹۷۷) **Arend Lijphart,** [۲۶]
Press. University Yale ploration.

نظريه دموکراسی اجتماعی برای جوامع چندپاره.

Per- and Forms Government Democracy: of Patterns .(۲۰۱۲) **Arend Lijphart,** [۲۷]
Press. University Yale ed.). nd۲) Countries Thirty-Six in formance

مقایسه الگوهای دموکراسی اکثریتی و اجتماعی.

Ethnic of Politics The .(۱۹۹۳) (eds.) **Brendan O'Leary, & John McGarry,** [۲۸]
Routledge. Regulation. Conflict

روش‌های مدیریت و تنظیم تعارضات قومی.

beyond Federalism .(۲۰۱۱) (eds.) **Klaus-Jürgen Nagel, & Ferran Requejo,** [۲۹]
Europe. in Resymmetrisation of Processes and Asymmetry Federations:
Ashgate.

فدراليسیم نامتقارن در تجربه اروپایی.

Model." U.S. the Beyond Democracy: and "Federalism .(۱۹۹۹) **Alfred Stepan,** [۳۰]
.۳۴-۱۹ (۴)۱۰ Democracy, of Journal

نقد الگوی آمریکایی و معرفی مدل‌های جایگزین فدرالیسم.

McGill- ed.). rd۳) Systems Federal Comparing .(۲۰۰۸) **L. Ronald Watts,** [۳۱]
Press. University Queen's

مقایسه نظام‌های فدرال جهان؛ مرجع استاندارد.

ج. ۳ بخش سوم: عدالت انتقالی

Con- A Rights: Human Reshaped 'Transitions' "How .(۲۰۰۹) **Paige Arthur,** [۳۲] -۳۲۱ Quarterly, Rights Human Justice." Transitional of History ceptual .۳۶۷

تاریخ مفهومی عدالت انتقالی.

Uni- Oxford Reparations. of Handbook The .(۲۰۰۶) (ed.) **Pablo Greiff, De** [۳۳] Press. versity

راهنمای جامع جبران خسارت در عدالت انتقالی.

Historical in Justice Transitional Books: the Closing .(۲۰۰۴) **Jon Elster,** [۳۴] Press. University Cambridge Perspective.

تحلیل تاریخی عدالت انتقالی از یونان باستان تا امروز.

and Justice Transitional Truths: Unspeakable .(۲۰۱۱) **B. Priscilla Hayner,** [۳۵] Routledge. ed.). nd۲) Commissions Truth of Challenge the

بررسی جامع کمیسیون‌های حقیقت در جهان.

Democracies Emerging How Justice: Transitional .(۱۹۹۵) (ed.) **J. Neil Kritz,** [۳۶] Peace of Institute States United vols.). ۳) Regimes Former with Reckon Press.

مجموعه سه‌جلدی مرجع در عدالت انتقالی.

His- Facing Forgiveness: and Vengeance Between .(۱۹۹۸) **Martha Minow,** [۳۷] Press. Beacon Violence. Mass and Genocide After tory

تعادل بین عدالت و آشتی پس از خشونت‌های گسترده.

Transitional .(۲۰۰۶) (eds.) **Javier Mariezcurrera, & Naomi Roht-Arriaza,** [۳۸] Cam- Justice. versus Truth Beyond Century: Twenty-First the in Justice Press. University bridge

تحولات عدالت انتقالی در قرن بیست و یکم.

Press. University Oxford Justice. Transitional .(۲۰۰۰) **G. Ruti Teitel,** [۳۹]

نظريه‌پردازی حقوقی درباره عدالت انتقالی.

and Truth .(۱۹۹۸) **Africa South of Commission Reconciliation and Truth** [۴۰] Town. Cape vols.). ۵) Report Africa South of Commission Reconciliation

گزارش کامل کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی.

Doubleday. Forgiveness. Without Future No .(۱۹۹۹) **Desmond Tutu,** [۴۱]

تجربه شخصی رهبری کمیسیون حقیقت آفریقای جنوبی.

ج. ۴ بخش چهارم: حقوق بشر و حقوق اقلیت‌ها

rd۳) Practice and Theory in Rights Human Universal .(۲۰۱۳) **Jack Donnelly,** [۴۲]
Press. University Cornell ed.).

نظریه و عمل حقوق بشر جهانی.

nd۲) Approach Interdisciplinary An Rights: Human .(۲۰۱۱) **Michael Freeman,** [۴۳]
Press. Polity ed.).

رویکرد میانرشته‌ای به حقوق بشر.

Protec- Minority of System Adequate an Devising .(۲۰۰۰) **Kristin Henrard,** [۴۴]
Nijhoff. Martinus tion.

طراحی نظام مناسب حمایت از اقلیت‌ها.

of Council Law. International in Minorities .(۲۰۰۲) **Gaetano Pentassuglia,** [۴۵]
Publishing. Europe

حقوق اقلیت‌ها در حقوق بین‌الملل.

International .(۲۰۰۸) **Ryan Goodman, & Philip Alston, J.: Henry Steiner,** [۴۶]
Press. University Oxford ed.). rd۳) Context in Rights Human

کتاب درسی مرجع در حقوق بین‌الملل بشر.

Minorities. of Rights the and Law International .(۱۹۹۱) **Patrick Thornberry,** [۴۷]
Press. University Oxford

حقوق بین‌الملل اقلیت‌ها.

ج. ۵ بخش پنجم: اقتصاد سیاسی و توسعه

Ori- The Fail: Nations Why .(۲۰۱۲) **A. James Robinson, & Daron Acemoglu,** [۴۸]
Business. Crown Poverty. and Prosperity. Power, of gins

نقش نهادها در توسعه و شکست ملت‌ها.

Efforts West's the Why Burden: Man's White The .(۲۰۰۶) **William Easterly,** [۴۹]
Penguin. Good. Little So and Ill Much So Done Have Rest the Aid to

نقد کمک‌های توسعه‌ای غربی.

Au- Fuel Resources Natural "Do .(۲۰۱۱) **Victor Menaldo, & Stephen Haber,** [۵۰] Political American Curse." Resource the of Reappraisal A thoritarianism
.۲۶-۱(۱) Review, Science

بازارزیابی نظریه نفرین منابع.

Economic and Change Institutional Institutions, .(۱۹۹۰) **C. Douglass North,** [۵۱] Press. University Cambridge Performance.

نظریه نهادی توسعه اقتصادی.

Vio- .(۲۰۰۹) **R. Barry Weingast, & Joseph John Wallis, C.: Douglass North,** [۵۲] Recorded Interpreting for Framework Conceptual A Orders: Social and lence
Press. University Cambridge History. Human

چارچوب نظری برای فهم نظم اجتماعی و توسعه.

Institu- Globalization, Recipes: Many Economics, One .(۲۰۰۷) **Dani Rodrik,** [۵۳]
Press. University Princeton Growth. Economic and tions,

تنوع مسیرهای توسعه اقتصادی.

the Shapes Wealth Petroleum How Curse: Oil The .(۲۰۱۲) **L. Michael Ross,** [۵۴]
Press. University Princeton Nations. of Development

تأثیر ثروت نفتی بر توسعه سیاسی و اقتصادی.

Abun- Resource "Natural .(۱۹۹۵) **M. Andrew Warner, & D. Jeffrey Sachs,** [۵۵]
.۵۳۹۸ No. Paper Working NBER Growth." Economic and dance

مقاله کلاسیک درباره نفرین منابع.

Knopf. Freedom. as Development .(۱۹۹۹) **Amartya Sen,** [۵۶]

توسعه به مثابه آزادی؛ رویکرد قابلیت محور.

ج.۶ بخش ششم: بحران آب و محیط زیست

Most Planet's Our to Threat the Tackling Water: Virtual .(۲۰۱۱) **Tony Allan,** [۵۷]
Tauris. I.B. Resource. Precious

مفهوم آب مجازی و کاربردهای آن.

Biennial The :Λ Volume Water World's The .(۲۰۱۴) (ed.) **H. Peter Gleick,** [۵۸]
Press. Island Resources. Freshwater on Report

گزارش دوسالانه وضعیت منابع آب جهان.

the Causing is What Iran: in Management "Water .(۲۰۱۴) **Kaveh Madani,** [۵۹]-۳۱۵ (۴) Sciences, and Studies Environmental of Journal Crisis?" Looming .۳۲۸.

تحلیل بحران آب ایران از دیدگاه مدیریتی.

W.W. Last. Miracle Irrigation the Can Sand: of Pillar .(۱۹۹۹) **Sandra Postel,** [۶۰] Norton.

پایداری کشاورزی آبیاری و چالش‌های آینده.

Agricultural Fiction?" or Fact Scarcity: "Water .(۲۰۰۶) **R. Frank Rijsberman,** [۶۱] .۲۲-۵ (۳-۱)۸۰ Management, Water

تحلیل کمبود آب جهانی.

Annual Cooperation." and Conflict Waters: "Shared .(۲۰۰۷) **T. Aaron Wolf,** [۶۲] .۲۶۹-۲۴۱، ۳۲ Resources, and Environment of Review

همکاری و تعارض بر سر منابع آب مشترک.

and East Middle the in Security Water Scarcity: Beyond .(۲۰۱۷) **Bank World** [۶۳] DC. Washington, Africa. North

گزارش بانک جهانی درباره امنیت آبی خاورمیانه.

ج ۷. بخش هفتم: ایران‌شناسی و مطالعات منطقه‌ای

Univer- Cambridge Iran. Modern of History A .(۲۰۰۸) **Ervand Abrahamian,** [۶۴] Press. sity

تاریخ جامع ایران مدرن از قاجار تا جمهوری اسلامی.

Long- After. and Pahlavis The :۱۹۲۱ Since Iran Modern .(۲۰۰۳) **M. Ali Ansari,** [۶۵] man.

تاریخ سیاسی ایران از رضاشاه تا انقلاب.

Re- Islamic the of History A Iran: Revolutionary .(۲۰۱۳) **Michael Axworthy,** [۶۶] Press. University Oxford public.

تاریخ جمهوری اسلامی ایران.

Ethnic- and Nationalism Iran: in Minorities .(۲۰۱۳) **Christian Rasmus Elling,** [۶۷] Macmillan. Palgrave Khomeini. after ity

بررسی جامع اقلیت‌های قومی ایران پس از انقلاب.

Modern and Mediaeval Ancient Persians: The .(۲۰۰۹) **Homa Katouzian,** [۶۸]
Press. University Yale Iran.

تاریخ فرهنگی-سیاسی ایران از باستان تا امروز.

(Up- Revolution of Results and Roots Iran: Modern .(۲۰۰۶) **R. Nikki Keddie,** [۶۹]
Press. University Yale ed.). dated

ریشه‌ها و پیامدهای انقلاب ایران.

the of Politics The Iran: in State and Bazaar .(۲۰۰۷) **Arang Keshavarzian,** [۷۰]
Press. University Cambridge Marketplace. Tehran

نقش بازار در سیاست ایران.

Macmillan. Palgrave Shah. The .(۲۰۱۱) **Abbas Milani,** [۷۱]
زندگینامه سیاسی محمدرضا پهلوی.

Iran's of View World The Khamenei: Reading .(۲۰۰۹) **Karim Sadjadpour,** [۷۲]
Endowment. Carnegie Leader. Powerful Most

تحلیل جهان‌بینی علی خامنه‌ای.

ed.). nd) War World First the Since East Near The .(۱۹۹۶) **Malcolm Yapp,** [۷۳]
Longman.

تاریخ خاورمیانه پس از جنگ جهانی اول.

ج. ۸ بخش هشتم: قانون اساسی و نظامهای حقوقی

of Endurance The .(۲۰۰۹) **James Melton, & Tom Ginsburg, Zachary: Elkins,** [۷۴]

Press. University Cambridge Constitutions. National

چرا برخی قوانین اساسی ماندگارتند.

Authori- in Constitutions .(۲۰۱۴) (eds.) **Alberto Simpser, & Tom Ginsburg,** [۷۵]
Press. University Cambridge Regimes. tarian

نقش قانون اساسی در نظامهای اقتدارگرا.

Democ- Constitutional a Save to How .(۲۰۱۶) **Z. Aziz Huq, & Tom Ginsburg,** [۷۶]
Press. Chicago of University racy.

حفظ از دموکراسی قانون اساسی در برابر تهدیدات.

of Handbook Oxford The .(۲۰۱۲) (eds.) **András Sajó, & Michel Rosenfeld,** [۷۷]
Press. University Oxford Law. Constitutional Comparative

دستنامه جامع حقوق اساسی تطبیقی.

So- and Review Judicial Rights: Strong Courts, Weak . (۲۰۰۸) **Mark Tushnet**, [۷۸] University Princeton Law. Constitutional Comparative in Rights Welfare cial Press.

نظارت قضایی و حقوق اجتماعی-اقتصادی.

ج. ۹ بخش نهم: منابع فارسی

[۷۹] آبراهامیان، برواند (۱۳۸۹). ایران بین دو انقلاب. ترجمه احمد گل محمدی و محمد ابراهیم فتاحی. تهران: نشر نی.

تاریخ اجتماعی-سیاسی ایران از مشروطه تا انقلاب .۵۷

[۸۰] آجودانی، ماشاء الله (۱۳۸۲). مشروطه ایرانی. تهران: اختران.
تحلیل انقلاب مشروطه و زمینه‌های فکری آن.

[۸۱] بشیریه، حسین (۱۳۸۰). درس‌های دموکراسی برای همه. تهران: نشر نگاه معاصر.
مقدمه‌ای بر نظریه دموکراسی.

[۸۲] بشیریه، حسین (۱۳۸۱). دیباچه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران. تهران: نشر نگاه معاصر.

تحلیل جامعه‌شناختی سیاست در ایران.

[۸۳] زیبکلام، صادق (۱۳۷۷). سنت و مدرنیته. تهران: روزنہ.
ریشه‌یابی ناکامی مدرنیزاسیون در ایران.

[۸۴] طباطبایی، سید جواد (۱۳۸۵). نظریه حکومت قانون در ایران. تهران: ستوده.
تاریخ اندیشه سیاسی و حکومت قانون در ایران.

[۸۵] کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۷۹). دولت و جامعه در ایران. ترجمه حسن افشار.
تهران: نشر مرکز.

تحلیل رابطه دولت و جامعه در تاریخ ایران.

[۸۶] کدی، نیکی آر. (۱۳۸۳). ریشه‌های انقلاب ایران. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: قلم.
ریشه‌های اجتماعی و سیاسی انقلاب .۵۷

[۸۷] مدنی، جلال الدین (۱۳۶۹). حقوق اساسی و نهادهای سیاسی. تهران: همراه.
کتاب درسی حقوق اساسی.

[۸۸] میرسپاسی، علی (۱۳۸۴). روش‌نگران ایران. ترجمه عباس مخبر. تهران: نشر توسعه.
تحلیل روش‌نگرانی ایرانی در قرن بیستم.

ج. ۱۰. بخش دهم: اسناد و گزارش‌های بین‌المللی

ج. ۱.۱۰. اسناد سازمان ملل

General UN Rights. Human of Declaration Universal. (۱۹۴۸) **Nations United** [۸۹]
A.۲۱۷ Resolution Assembly

اعلامیه جهانی حقوق بشر.

Rights. Political and Civil on Covenant International. (۱۹۶۶) **Nations United** [۹۰]
.۹۹۹ Vol. Series, Treaty UN

ميثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.

Cul- and Social Economic, on Covenant International. (۱۹۶۶) **Nations United** [۹۱]
.۹۹۳ Vol. Series, Treaty UN Rights. tural

ميثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.

to Belonging Persons of Rights the on Declaration. . (۱۹۹۲) **Nations United** [۹۲]
Assem- General UN Minorities. Linguistic and Religious Ethnic, or National
.۱۳۵/۴۷ Resolution bly

اعلامیه حقوق اقلیت‌ها.

Indige- of Rights the on Declaration Nations United. (۲۰۰۷) **Nations United** [۹۳]
.۲۹۵/۶۱ Resolution Assembly General UN Peoples. nous
اعلامیه حقوق مردمان بومی.

ج. ۲.۱۰. گزارش‌های شاخص

EIU. London: Index. Democracy (Annual). **Unit Intelligence Economist** [۹۴]
شاخص سالانه دموکراسی جهان.

Freedom DC: Washington, World. the in Freedom (Annual). **House Freedom** [۹۵]
House.

گزارش سالانه آزادی در جهان.

Paris: Index. Freedom Press World (Annual). **Borders Without Reporters** [۹۶]
RSF.

شاخص سالانه آزادی مطبوعات.

Berlin: Index. Perceptions Corruption (Annual). **International Transparency** [۹۷]
TI.

شاخص سالانه درک فساد.

Development Human (Annual). **Programme Development Nations United** [۹۸]
UNDP. York: New Report.

گزارش سالانه توسعه انسانی.

DC: Washington, Indicators. Development World (Annual). **Bank World** [۹۹]
Bank. World

شاخص‌های توسعه جهانی.

WJP. DC: Washington, Index. Law of Rule (Annual). **Project Justice World** [۱۰۰]
شاخص سالانه حاکمیت قانون.

ج. ۱۱. بخش یازدهم: منابع آنلاین و پایگاه‌های داده

متن قوانین اساسی جهان	constituteproject.org	Project Constitute
دموکراسی و انتخابات	idea.int	IDEA International
شاخص‌های دموکراسی	v-dem.net	Institute V-Dem
داده‌های رژیم سیاسی	systemicpeace.org/polity	Project Polity
مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی	ictj.org	ICTJ
فدرالیسم تطبیقی	forumfed.org	Federations of Forum
استانداردهای قانون اساسی	venice.coe.int	Commission European through Democracy for Commis- (Venice Law sion)
دفتر حقوق بشر سازمان ملل	ohchr.org	OHCHR
داده‌های توسعه	data.worldbank.org	Data Bank World
داده‌های اقتصادی	imf.org/data	Data IMF
داده‌های آب جهان	fao.org/aquastat	AQUASTAT FAO
داده‌های ایران	irandataportal.syr.edu	Portal Data Iran

ج. ۱۲ راهنمای مطالعه بیشتر

الگو و درس

توصیه برای مطالعه بیشتر بر اساس موضوع
برای درک نظریه گذار دموکراتیک:

- با Schmitter & O'Donnell (۱۹۸۶) شروع کنید
- سپس Stepan & Linz (۱۹۹۶) را بخوانید
- برای دیدگاه انتقادی: Carothers (۲۰۰۲)

برای فدرالیسم و مدیریت تنوع:

- Watts (۲۰۰۸) به عنوان مرجع اصلی
- Lijphart (۱۹۷۷) برای دموکراسی اجتماعی
- Horowitz (۱۹۸۵) برای تعارض قومی

برای عدالت انتقالی:

- Hayner (۲۰۱۱) برای کمیسیون‌های حقیقت
- Teitel (۲۰۰۰) برای چارچوب نظری
- گزارش TRC آفریقای جنوبی برای نمونه عملی

برای تاریخ ایران:

- Abrahamian (۲۰۰۸) برای دید کلی
- Keddie (۲۰۰۶) برای انقلاب
- Elling (۲۰۱۳) برای اقلیت‌های قومی

ج. ۱۳ درباره استناددهی

شیوه استناددهی در این کتاب

این کتاب از شیوه استناددهی APA (ویرایش هفتم) با تطبیق برای زبان فارسی استفاده کرده است.

برای کتاب:

نام خانوادگی، نام. (سال). عنوان کتاب. ناشر.

برای مقاله:

نام خانوادگی، نام. (سال). عنوان مقاله. نام نشریه، دوره(شماره)، صفحات.

برای منبع آنلاین:

نام خانوادگی، نام. (سال). عنوان. آدرس وب

تذکر: برای منابع فارسی، نام نویسنده به فارسی و برای منابع انگلیسی به انگلیسی درج شده است.

پایان کتاب

از بحران تا بالندگی

طرح جامع تأسیس و ثبیت دموکراسی پایدار
در جامعه‌ای با میراث تمدنی و تنوع قومی-فرهنگی

مهری سالم | ریچموندھیل | ۱۴۰۴

پیوست چ

بررسی تطبیقی قوانین اساسی و مدل‌های گذار

این پیوست به بررسی و مقایسه قوانین اساسی کشورهایی می‌پردازد که در دهه‌های اخیر گذار به دموکراسی را تجربه کرده‌اند. هدف از این مقایسه، درک بهتر ظرفیت‌های طراحی نهادی در دوران گذار و ارائه مبنای تحلیلی برای انتخاب‌های صورت گرفته در این پیش‌نویس است.

چ.1 ماتریس تطبیقی ابعاد حکمرانی دموکراتیک

در این بخش، مدل‌های مختلف گذار بر اساس شاخص‌های کلیدی حقوقی، اقتصادی و نهادی مقایسه می‌شوند.

حقوق بنیادین	منشور بر حقوق فردی و منع استبداد متمرکز است.	بر آزادی وجود و برابری جنسیتی تأکید دارد.	شامل حقوق وسیع اجتماعی-اقتصادی و مسکن است.	شامل حقوق حمایتی برای اقلیت‌های زبانی و دینی.	جامع (منشور حقوق + لغو اعدام + حق آب).
منابع طبیعی	مالکیت عمومی و استانی بر اساس قوانین فدرال.	نظرات ملی بر قراردادهای انرژی.	مالکیت ملی با هدف توزیع عادلانه و رفع آپارتايد.	مالکیت دولتی (فدرال) بر منابع استراتژیک.	مالکیت ملی فدرال با توزیع عادلانه منطقه‌ای.
مدل اقتصادی	اقتصاد بازار اجتماعی (Social Market).	اقتصاد مختلط با گرایش به حمایت‌های اجتماعی.	تمركز بر بازتوزيع ثروت و کاهش شکاف طبقاتی.	اقتصاد دولتی-خصوصی با برنامه‌ریزی مرکزی.	اقتصاد آزاد دموکراتیک با چتر حمایتی سبز.
توزیع قدرت	فدرالیسم کامل (ایالت‌های قوی).	نظام نیمه‌ریاستی با تمکز زدایی اداری.	نظام واحد با استان‌های دارای اختیارات اداری.	فدرالیسم نامتقاضان (برخی ایالت‌ها اختیارات بیشتر).	فدرالیسم همبسته (مناطق خودمختار قومی).
عدالت انتقالی	پاکسازی (Lus-tration) و جبران خسارت.	تمركز بر حقیقت‌یابی و آشتی ملی (IVD).	کمیسیون حقیقت و آشتی (TRC).	رویه‌های قضایی برای حل اختلافات تاریخی.	کمیسیون حقیقت و بازمعماری نهادی.
تضمين شفافيت	ديوان محاسبات و نظارت پارلمانی قوی.	نهادهای نظارتی مستقل از دولت.	نهادهای صیانت‌گر دموکراسی (Chap-ter ۹).	کمیسیون انتخابات و دیوان فرادست مستقل.	رکن چهارم (نهادهای مستقل نظارتی گانه).

۴۷۰

چ. ۲ تحليل درس آموخته‌ها برای گذار ايران

با بررسی تجارب جهانی، سه درس کلیدی برای ایران شناسایی شده است:

۱. برگشت‌ناپذیری دموکراسی (مدل آلمان): ایجاد نهادهایی که تغییر نظام را حتی با اکثریت پارلمانی سخت می‌کنند (اصول غیرقابل تغییر).
۲. مدیریت تکثر (مدل هند و اسپانیا): پذیرش هویت‌های قومی در ساختار حقوقی به جای انکار آن‌ها، قدرتمندترین ابراز علیه تجزیه‌طلبی است.
۳. پاسخگویی به نیازهای معیشتی (مدل آفریقای جنوبی): دموکراسی سیاسی بدون دموکراسی اقتصادی (دسترسی به آب، مسکن و کار) در جوامع در حال گذار بسیار شکننده خواهد بود.

درباره نویسنده

مهدی سالم پژوهشگر حوزه توسعه سیاسی و حکمرانی دموکراتیک است. حوزه‌های پژوهشی او شامل گذارهای دموکراتیک، مدیریت تنوع قومی-فرهنگی، و توسعه پایدار در کشورهای در حال گذار می‌شود.

تماس:
mahhdy@live.com، کانادا
ریچموندھیل،

